

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία επιθεώρηση
τεύχος 91, Μάης 1988
τιμή τεύχους 250 δρχ.

Οί εκπαιδευτικοί
άπεργούν,
οί γονεῖς
άνησχοῦν

Μάης
1968
ἀφιέρωμα

Στοιχεῖα
γιά τήν
ἱστορία
ένός
κινήματος
καί μιᾶς
ἐποχῆς

Ἡ ἀντικουλτούρα
περιλαμβάνει μιάν ἐ-
κλογίκευση τῆς ἐπαγ-
γελματικῆς ἀποτυ-
χίας μέ τή μορφή
«δραστικῆς» κριτικῆς
τοῦ συστήματος καί
τήν ἀλεργία τῆς ρου-
τίνας «μετρό-δουλειά-
ὕπνος».

Ἡ συζήτηση
πού δέν ἔγινε
γιά τόν
μεταμοντερνισμό

Ἐπί τόν ἀριστερισμό ὡς τήν ἀντικουλτούρα ὑπάρχει μιᾶ ὀλόκληρη διαδικασία μετατοπίσεων καί ταυτίσεων. Ἡ διαδικασία τῆς κοινωνικῆς ἀπόταξης καί τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης. **Κλώντ Φοσέ καί Ζεράρ Μωζέ** κορυφαῖα γεγονότα, ὅπως ἡ εἰσβολή τῶν Σοβιετικῶν στήν Τσεχοσλοβακία, ὁ γαλλικός Μάης καί ὁ πόλεμος στό Βιετνάμ. **Ἐρικ Χόμπσμπάουμ** ἡ καθήλωση κατά τοῦς ψυχαναλίζοντες τῶν ἀμφισβητιῶν στό πρωκτικό στάδιο μέ ἐξάρσεις κοπρολαγνείας **Φρανσουά Ντός** ἡ δημογραφική ἐκρηξη, ἡ ἀρχόμενη κοινωνική κρίση, ἡ ἀνασφάλεια σέ συνδυασμό μέ τήν ἀντίδραση στίς γεροντοκρατικές αὐταρχικές δομές **Ζάκ Σεμπλέν** ἦταν μόνο ὁ γαλλικός Μάης «φοιτητικός»; Ἀλλά ἂν ξεχάσουμε ἡ ἀποσιωπήσουμε τά ἔννεα ἑκατομμύρια ἀπεργῶν ἐργαζομένων τότε καταλήγουμε σέ μιάν ἰδεαλιστική θεώρηση **Λουί Ἄλτουσέρ** ὁ προμηθεϊκός καί ὁ ναρκισιστικός χαρακτήρας τοῦ ἀτομικισμού. Μιά ἐρμηνεῖα **Ἀνρί Βεμπέρ**. Τί ἦταν τελικά ὁ γαλλικός Μάης; Μιά συνάντηση πού δέν ἔγινε ἀνάμεσα σέ φοιτητές, διανοούμενους καί ἐργάτες.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 20 ΜΑΪΟΥ 1988

τεύχος 91, δρχ. 250

Κέκροπος 2, 105 58 'Αθήνα

τηλ. 32.28.791, 32.39.645

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Μαριάννα Δήτσα, Βασίλης Ζουναλής, Μάκης Καβουριάρης, Γιώργος Καρράς, Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιζήλου, Βάσω Κιντή, Παύλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταύρος Λιβαδάς, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Γιώργος Μαργαρίτης, Μιχάλης Μοδινός, 'Αριστείδης Μπαλιτάς, Παντελής Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, 'Ανδρέας Πανατζόπουλος, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος, Γιώργος Πάσχος, Νίκος Πολίτης, 'Ελένη Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη.

Τή διόρθωση των δοκιμίων έκανε ο Γιώργος Κοροπούλης, τή σελιδοποίηση ή 'Ελένη Μπελιά, τήν αναπαραγωγή των φίλμ ή Χριστίνα 'Αναστασίου, τή στοιχειοθεσία ή Γεωργία Μπαρούδου, ή Μαριάννα Σωτηροπούλου και ή 'Αλίκη Πελεκάνου. Διαφημίσεις: 'Ελενα Χουλιάρα.

'Εκδότης, 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Κέκροπος 2, 'Αθήνα 105 58, τηλ. 32.28.791.

Διαχείριση: Σπύρος Δελέγκας.
'Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία, «ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» Μπουμπουλίνας 16 Μεταμόρφωση, τηλ. 27.94.550 και 36.23.877.

ΠΡΟΣΦΟΡΑ

"Όλα τά τεύχη του ΠΟΛΙΤΗ από τό 1 έως τό 72 (Μάιος 1976-'Οκτ. 1986

ΜΟΝΟ ΜΕ 6.000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ , Οί άπεργίες στή άρένα τής πολιτικής	7
Γιώργου Καρρά , Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς	8
Γιώργου Μαργαρίτη , Μόνο γιά τό Playboy!	10
Γιώργου Μαργαρίτη , Τά ύπερφίαλα χαμόγελα τής άμηχανίας	12
Γιώργου Καρρά , Γ. Βότσης εναντίον ΚΚΕ έσωτ.	13
Σταύρου Λιβαδά , 'Η άπεργία των έκπαιδευτικών	15
Στιγμαία και αυτόφωρα	17
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου , Τό έμπόριο τής έλεύθερης ραδιοφωνίας	18
Γεράσιμου Μαρκίδη , Γιά τίς νέες φρεγάτες	20
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΜΑΗ : Εισαγωγικό	23
'Ερικ Χομπσμπάουμ , 1968: Μιά άναδρομή	25
Λουί 'Αλτουσέρ , Φοιτητικός ή έργατικός Μάης	34
'Ανρί Βεμπέρ , Σημειώσεις πρός χρήση των έρμηνευτών	42
Ζάκ Σεμπλέν , 1968: κρίση έπαναστατική	44
Φρανσουά Ντός , 1968: οί μεταμορφώσεις	48
Κλώντ Φοσέ , Ζεράρ Μωζέ , 'Από τόν άριστερισμό στήν άντικουλτούρα	52
Φώτη Τερζάκη , Γιά τό μεταμοντέρνο	61
Παντελή Μπουκάλα , Κέρματα	68
Βιβλία	71
'Επισημάνσεις	73

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 'Ετήσια (12 τεύχη) 2.500 δρχ.

έξάμηνη (6 τεύχη) 1.300 δρχ.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εύρώπη έτήσια 3.000 δρχ.

'Άλλες χώρες, έτήσια 3.300, έξάμηνη 1.800

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ: 'Ετήσια 1.500, έξάμηνη 800

'Ιδιοκτησία: Σπ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. 'Εκδότης 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Κέκροπος 2, 105 58 'Αθήνα τηλ. 32.28.791. 'Εκτύπωση «ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» Μπουμπουλίνας 16, Μεταμόρφωση, τηλ. 27.94.550

Οι άπεργίες στην άρένα τής πολιτικής

Τήν ώρα πού γράφονται αυτές οι γραμμές δέν είναι γνωστή ή κατάληξη τών νέων διαπραγματεύσεων ύπουργού και καθηγητών, πού άρχισαν μετά τήν τηλεοπτική συζήτηση τής Δευτέρας. Είμαι όμως πασιφανές, τό μυρίζεται κανείς σχεδόν στον άέρα, ότι από παντού, από κυβέρνηση, κόμματα, γονείς, μαθητές, τόν τύπο, άκόμα και από τή συνείδηση τών ίδιων τών καθηγητών, άσχείται πίεση προς μία και μόνο κατεύθυνση: νά γίνουν όπωσδήποτε οι έξετάσεις. Νά μήν καταρρεύσει τό άραχνιασμένο έρείπιο τής παιδείας. Νά σωθούν δηλαδή τά προσχήματα, νά σωθεί στά χαρτιά ή, χαμένη στην ουσία, χρονιά τών μαθητών.

Η άπεργία αυτή ξεκίνησε, όπως και εκείνη τών φοιτητών πρό εξαμήνου, κυριολεκτικά από τή βάση. 'Η άπειλή τής «άπεργίας μέσα στις έξετάσεις» έκτοξεύεται έδώ και ένα χρόνο από τούς καθηγητές, τό αὐτί τής κυβέρνησης δέν ιδρωσε και όμως ή ήγερσία τής ΟΛΜΕ κατέβασε τελικά πρόταση για πενήμερη άπεργία, για συμβολική δηλαδή άπεργία πού θά είχε ως αποτέλεσμα άπλώς τή μετάθεση τών έξετάσεων. Τήν πρόταση αυτή ή βάση τής ΟΛΜΕ τή μετέτρεψε σε άπεργία διαρκείας παίρνοντας τήν άπόφαση νά διεκδικήσει έδώ και τώρα δυναμικά τά αίτήματά της.

Οποιος παρακολούθησε τήν κουβέντα τής περασμένης Δευτέρας θά διαπίστωσε ότι περιστράφηκε γύρω από όρισμένες μαγικές λέξεις-έννοιες πού βρίσκονταν στο άπυρόβλητο. Κυρίως τήν εξής μία: έναίο μισθολόγιο. Πάγια διεκδίκηση τής ΑΔΕΔΥ, πού «ίκανοποιήθηκε» από τό ΠΑΣΟΚ, μέ τόν τρόπο πού τό ίδιο πολύ καλά γνωρίζει (νομοθετήθηκε ή έννοια — χάθηκε ή ουσία) και πού τώρα τήν κραδαίνει κατά τών πάντων. Μέ τούς περισσότερους κλάδους τών άμοιβομένων από τό δημόσιο ύπαλλήλων έκτός μισθολογίου και μέ πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τούς στρατιωτικούς, ό κ. Τσοβόλας άγωνιζόταν νά πείσει ότι οι καθηγητές θέλουν νά γκρεμίσουν τή μεγαλύτερη κατάκτηση του δημοσιοϋπαλληλικού συνδικαλισμού και ότι οι 59.800 δραχμές ενός καθηγητή παντρεμένου και μέ παιδί αποτελούν ένα παχυλό μισθό, για τόν όποιο καθέννας θά έπρεπε νά αισθάνεται εύγνώμων.

Καί βέβαια μέ αυτούς τούς μισθούς και μέ τή γενικότερη κατάσταση τής παιδείας οι καθηγητές έχουν φθάσει στα όρια τής άπελπισίας, του παραλογισμού. 'Η άπεργία τους είναι μία τέτοια ένεργεια άπελπισίας. Παρατηρεί όμως κανείς τό εξής πολύ ένδιαφέρον: παρ' ότι ο παραλογισμός είναι ή πραγματική κατάσταση πού ύπάρχει σήμερα, όταν οι συνδικαλιστικές έμφανιστούν μπροστά στο κοινό και πρέπει νά εκφράσουν λογικά, πολιτικά, τόν παραλογισμό στον όποιο τούς έχει φέρει ο παραλογισμός του ΠΑΣΟΚ, τότε υποχωρούν, δέν τολμοϋν, οι κενές περιεχομένου μαγικές λέξεις του ΠΑΣΟΚ μένουν όρθιες, ή φωνή τής παράλογης λογικής του έπικρατεί, ή κυβέρνηση κερδίζει τις λέξεις και ή πραγματικότητα γίνεται όλο και πιο άναντίστοιχη μ' αυτές.

Η ταξική πάλη έχει μεταφερθεί κι αυτή στα ιδιόμορφα γήπεδα πού έφτιαξε ή κυβέρνηση. Σάν τό ποδόσφαιρο έχει κι αυτή τούς κανόνες της, πού δέν τολμοϋν νά άμφισβητήσουν οι άγωνιζόμενοι, διεξάγεται μπροστά σε θεατές (αὐτή τή σιωπηλή, άνενεργό, πλειοψηφία) και για τούς θεατές. Σάν τό ποδόσφαιρο είναι κι αυτή άναντίστοιχη μέ τά πραγματικά προβλήματα, μέ τήν πραγματική ζωή. "Ομως κανείς δέν τολμά νά άμφισβητήσει τούς κανόνες του, κανείς δέν τολμά νά φερθεί τόσο παράλογα, όσο παράλογη είναι ή πραγματικότητα τήν όποια ύφίσταται.

"Ηδη ό κ. Φλωράκης μίλησε κι αυτός τή φωνή τής λογικής προς τούς καθηγητές, τή φωνή τής πολιτικής τής σιωπηλής πλειοψηφίας, τή φωνή του πολιτικού πού δέν τολμά νά θίξει όσα συμβαίνουν μέσα στη κοινωνία, γιατί έχει τόσο άυτονομηθεί από αυτήν, ώστε νά έχουν διαρραγεί τελείως οι σχέσεις.

Τό άυθόρμητο άπεργιακό κίνημα, στις διάφορες μορφές του, είναι σήμερα ή μόνη άυθεντική άπεικόνιση τής κοινωνικής μας κατάστασης, τό μόνο ξεσπασμα πού μπορεί νά γεννήσει τήν έλπίδα. 'Αρκεί οι εργαζόμενοι νά ξετινάξουν από πάνω τους τά πολιτικοϊδεολογικά δεσμά πού τούς καταδυναστεύουν. Αυτή είναι και ή βασική προϋπόθεση ώστε νά ξαναγίνει κάποτε ή πολιτική άντίστοιχη μέ τήν κοινωνία και τήν πραγματικότητά της, νά πάψει νά άναφέρεται σε κάποιους άόρατους και στην πραγματικότητα άνύπαρκτους τρίτους πού συντηροϋν τό ψεύδος και τήν ύποκρισία άνάμεσα μας.

Δια χειρὸς ἀφθαλμοῦ

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ...

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ στήριξε τό ΠΑΣΟΚ τά πρώτα κρίσιμα χρόνια τῆς ἐξουσίας του, τότε πού παίχτηκε ἂν θά κάτσει ὁ Παπανδρέου γιά τά καλά στό σβέρκο τῆς Ἀριστερᾶς, ὅτι κωλυσιέργησε μέχρι νά καταλάβουν ὅλοι τά ἐξαρχῆς εὐνότητα, ὅτι μέ τίς καιροσκοπικές διαδοχές ψυχροῦ πολέμου καί μορατόριων ὑπονόμευσε τόν ἴδιο τόν ἀντιπασοκισμό τῆς Ἀριστερᾶς.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ στήριξε τόν Σαρτζετάκη, τήν αὐταρχική τροποποίηση τοῦ Συντάγματος καί τίς «φιλολογίες» (Φλωράκης) τῶν ὁμοϊομορφῶν.

Θά μπορούσε ἴσως νά ξεχάσει κανείς ἀκόμα καί ὅτι τό ΚΚΕ πιθανότατα θά ξαναστηρίξει τό ΠΑΣΟΚ, ἀφοῦ μπροστά τό φόβο τῆς... «ἀκυβερνησίας», μιά ἐνισχυμένη Ἀριστερά θά μπορούσε νά «ἀνεχτεῖ» ἢ καί νά «ὑποστηρίξει» μιά κυβέρνηση «πού θά παίρνει θετικά μέτρα» (Φαράκος).

Θά μπορούσε, μέ δύο λόγια, νά ξεχάσει κανείς ὅτι οἱ ἐλπίδες τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά τά διάφορα 2+1 στηρίζονται στό ἀντικειμενικό ἔδαφος γιά τό ὅποιο τό ἴδιο τό ΚΚΕ, κυρίως αὐτό, πολιτικά καί κοινωνικά συνέργησε.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ὅλα αὐτά τά χρόνια ζητοῦσε τήν ἀπλή ἀναλογική μόνο γιά τόν ἑαυτό του καί κατώτατα ὄρια γιά τούς ὑπόλοιπους, ὅτι μόχθησε γιά νά ἐξαλείψει ὅλους τούς ἄλλους ἀριστερούς σχηματισμούς καί σήμερα τούς καλεῖ μόνο καί μόνο γιὰτί ἐκεῖνοι, σέ πείσμα του, ἐπέζησαν.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς τήν ἔχθρα τοῦ ΚΚΕ γιά τά ἐργοστασιακά σωματεῖα καί τήν πάλη του γιά ἓνα συνδικάτο, μιά ὁμοσπονδία, μιά σφραγίδα, κι ἐκεῖνη στό τσεπάκι τοῦ συνδικαλιστῆ του, νά ξεχάσει ὅτι δική του ἀποψη εἶναι ὁ συνδικαλισμός ὡς σφραγιδοθηρία καί γραφειοκρατία, ἢ πολιτική ὡς ἐκπροσώπηση καί ὑποκατάσταση, ὅτι γι' αὐτό ρόλος τῆς καθοδήγησης εἶναι ἀποκλειστικά ὁ ἔλεγχος.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἀπέδωσε τό καίσιον στόν ταξικό ἐχθρό καί τή ραδιενέργεια στήν ἰδεολογία.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἔκανε τήν ΚΝΕ (κυρίως τή φοιτητική) κομματικότερη τοῦ κόμματος, τό πῖο φιλοσοβιετικό κομμάτι του, «πρώτη στά μαθήματα» καί δύναμη καταστολῆς στά διάφορα Χημεῖα καί πλαστοουργό στιφῆς ζωῆς.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἔχει ἀναγάγει τόν φιλοσοβιετισμό σέ ἐπιστήμη καί τήν ἐπιστήμη σέ φιλοσοβιετισμό.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἀποτέλεσε τρανό ζωντανό ἄλλοθι γιά ἑαρινούς καί λοιπούς «ἐκσυγχρονιστές» στό ἄλμα τους πρὸς τά πίσω σέ προκομμουνιστικές καί μετακομμουνιστικές ἀναζητήσεις, γιά νά ξαναταμώσουν ἴσως, ἀποκαθαρμένοι, τό ἴδιο τό ΚΚΕ.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ εἶναι ὁ μαστορας τῶν σταδίων πού διασποῦν τόν εἰρμό τῆς κοινωνικῆς κίνησης, πού συνεχῶς ἀναστέλλουν τή σύλληψη τοῦ ὅλου καί στέλνουν τόν κόσμο νά ἀναζητήσει τήν τύχη του ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχουν παρά «δημοκρατικές δυνάμεις» καί ἀδύνατες δημοκρατίες.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ὀργανώνει τά οικονομικά αἰτήματα τῶν ἐργαζόμενων —πού προκύπτουν ἔτσι κι ἄλλιῶς— ἀλλά τά παροχετεύει στίς μεταφυσικές εἰρήνες καί τούς φλύαρους ἀντινατοῖσμούς, ἀναστέλλοντας τό μετασχηματισμό τους σέ οἰκουμενικά κοινωνικά αἰτήματα.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ὀργανώνει τά οικονομικά αἰτήματα τῶν ἐργατῶν, ἀλλά τά ἐξουδετερώνει συμψηφίζοντάς τα μέ τήν υἰοθέτηση κάθε εἶδους, ἀκόμα καί εὐθέως ἀντίθετων, ταξικῶν, ταξικότατων αἰτημάτων, μιά ἄθροιση πού κανένα ἐργαζόμενος δέν μπορεῖ νά ἐλέγξει, ἀφοῦ αὐτή εἶναι προνόμιον τοῦ μηχανισμοῦ, τῶν ἐπαγγελματιῶν.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ κατορθώνει νά ἐκτονώνει τίς ἐντάσεις ἀνάμεσα στίς ἀνάγκες —πολιτικές, ἰδεολογικές, κοινωνικές— τῆς ἐργατικῆς του βάσης καί τήν ἀπουσία γραμμῆς κοινωνικά ἀνατρεπτικῆς χάρις στά διογκωμένα μικρομεσαῖα στρώματα πού ἔχει σφηνώσει στό ἐνδιάμεσο ὡς μεσολαβητές καί παράγοντες κομματικῆς ἀσφάλειας, θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ στηρίζει τήν ἐνότητά του στόν ἴδιο τόν κατακερματισμό τῆς κοινωνίας.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ λάτρεψε τήν κατασταλτικὴ ἱεραρχία καί τήν ἰδεολογικὴ τρομοκρατία στό ἐσωτερικό του καί σεβάστηκε, ἔξω, τίς ἱεραρχίες τοῦ ἀστικοῦ πλέγματος ἐξουσίας, ἀποδέχτηκε τίς πρακτικὲς τῶν ἐπιμέρους ἐξουσιῶν καί νοιάστηκε μόνο γιά τό πῶς θά τίς κατακτῆσει.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ, ὡς μηχανισμός, εἶναι κόμμα τῆς κοινωνικῆς ὑπα-

Δια χειρηνού σφαιραίου

κοής —μέ τήν ἐλεγχόμενη καί ἀναπόφευκτη ἐξαίρεση τῶν ἀπεργιῶν—, κόμμα τῆς τάξης, τῆς χειραγώγησης (κυρίως τῶν δικῶν του), κόμμα νομιμοφροσύνης καί κοινωνικοῦ συντηρητισμοῦ, κόμμα πού ἔμαθε τούς Κνίτες ὅτι ὁ στρατός ἔχει καί τά καλά του, ἀφοῦ μᾶς μαθαίνει στήν πειθαρχία.

Κομμάτια νά γίνεи, ἀριστεροί ἄνθρωποι εἴμαστε, θά μπορούσε ἴσως νά ξεχάσει πρὸς στιγμήν κανεῖς, σήμερα, —μέρες νέων πασοκικῶν ἐπιδρομῶν— ὅλα τά παραπάνω. Ἐνα πράγμα ὁμως εἶναι ἀδύνατον νά ξεχαστεῖ.

Μά καλά, τί σχέση ἔχουν τά πολωνικά μέ τά δικά μας; — θά ρωτοῦσε κανεῖς. Εἰδικά τά πολωνικά; Μήπως γιατί ἡ σύγκρουση ἐκεῖ εἶναι ταξική; Μά σάματις τά ὅσα περιγράψαμε δέν εἶναι;

Ναί, ἀλλά ἐκεῖ δέν λειτουργεῖ ἡ ἀδιαφάνεια τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, δέν μεσολαβεῖ τό προπέτασμα τῶν «δημοκρατικῶν δυνάμεων». Ἐκεῖ τό ἀδίκημα δέν εἶναι στιγμιαῖο· ἐκεῖ, μέ δυό λόγια, δέν ὑπάρχει τό ἄλλοθι τοῦ λάθους. Εἴκοσι, τριάντα χρόνια τώρα ἡ κοινωνία αὐτή μᾶς βγάξει τά μάτια, δέν κοιμάται ποτέ. Καί ὁ πόλεμος ἐκεῖ δέν εἶναι ἀπλῶς (ἀπλῶς;) ταξικός: εἶναι ταξικός στήν πῖο καθαρὴ του μορφή, στήν πῖο «παραδοσιακή», τήν πῖο ἀρχετυπική, στή μορφή πού μάθαμε ἀπό τήν Κομμούνα καί διαβάσαμε στὸν Μάρξ, στὸν Λένιν, στὰ ἐγχειρίδια, στίς στιγμές τῆς πῖο ὑψηλῆς τους σχηματοποίησης. Σκληρὸ, ἀνθεκτικὸ προλεταριάτο ἀπὸ τὴ μιά μεριά, πού μέ τήν πρώτη διατύπωση τῶν οἰκονομικῶν του αἰτημάτων ὑποδηλώνει μέ τήν ἴδια ἀνάσα τήν κοινωνική του ἀνατρεπτικότητα, τά αἰτήματα τοῦ κοινωνικοῦ του εἶναι καί τό κοινωνικό εἶναι τῶν αἰτημάτων του. Ἀπέναντί του: δικαστήρια καί τάνκς, γαλονάδες καί καραβανάδες, προνομιοῦχοι καί ὀφισιοῦχοι, μηχανισμοὶ καί κράτος, πράκτορες καί ξένες δυνάμεις, ἐνοπλες ιδεολογίες καί μπάτσοι, γουρούνια δολοφόνοι. Τόσο ἀρχετυπικά. Τό ΚΚΕ στρατεύεται στὸ δεύτερο στρατόπεδο, τό στρατόπεδο τοῦ πολέμου μέ τήν κοινωνία.

«Συμπαράταξη», λοιπόν, μέ τό πολωνικὸ προλεταριάτο. Ἐστω κι ἂν αὐτὸ δέν κατεβαίνει στίς ἐκλογές — οὔτε ἐδῶ οὔτε ἐκεῖ. Ἄλλωστε καί οἱ ἐργάτες τοῦ ΚΚΕ μπορεῖ μὲν νά ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ ὀργανικοὺς διανοούμενους τοῦ κρατισμοῦ, τουλάχιστον ξέρουν ὁμως ὅτι ποτέ ἐργάτες —τί λέω; ὀλόκληρες ἐργατικὲς τάξεις— δέν μακελεύονται γιὰ τό καλὸ τους.

Γιῶργος Καρρᾶς

Τά ὑπερφίαλα χαμόγελα τῆς ἀμηχανίας

Αὐτὰ τά χαμόγελα, «κάτω ἀπὸ τά μουστάκια» τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡγέτῶν καί πολιτῶν στοῦ ἀγγελεμα τῆς τελευταίας ἐπιτυχίας τῶν ἐπαγγελματιῶν δολοφόνων τῆς Μοσσάντ, κρύβουν, κατὰ τὴ γνώμη μας πολὺ ἀνοησία καί περισσότερη ἀκόμα ἀπελπισία. Τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού δημιουργήθηκε, στήριξε τὴν ὑπάρξη καί τὴ δύναμή του σὲ μηχανισμοὺς ὀργανωτικούς, συνωμοτικούς καί παράνομους — παράνομους μέ τὴν ἐννοια τῆς λειτουργίας τους ἔξω ἀπὸ τούς νόμους καί τούς κανόνες τῆς διπλωματίας, τῆς πολιτικῆς ἢ τοῦ δικαίου. Ἡ Μοσσάντ ἔχει βαθιὲς ρίζες στίς σιωνιστικὲς τρομοκρατικὲς ὀργανώσεις τοῦ 1948.

Ἡ ἐπένδυση θά ἦταν ἴσως ἰδανικὴ ἐάν ἐπρόκειτο γιὰ πόλεμο ἀνάμεσα σὲ συμμορίες κακοποιῶν. Μέσα στὸν μανιχαϊσμό τους, οἱ ἡγέτες τοῦ Ἰσραήλ κάπως ἔτσι τό βλέπουν: σύγκρουση τῶν ἐκδικητῶν μέ τούς ληστές, τῶν δικαίων μέ τούς ὑπανθρώπους. Σκέψεις πού τούς κάνουν νά ξεχνοῦν ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ σύγκρουση κοινωνιῶν, τρόπων ζωῆς, ἐθνῶν μέ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους. Ὁ πόλεμος τῶν ἀντεκδικήσεων, οἱ μικροὶ στενοὶ κανόνες τοῦ κόσμου τῶν συμμοριῶν δέν μποροῦν ν' ἀναδειχτοῦν σὲ κανόνες τοῦ σύμπαντος. Κι ἔτσι φθάνει ἡ στιγμή πού ἡ Ἰσραηλιτὴ πολιτικὴ στέκεται ἀμήχανη μπροστὰ στίς πραγματικὲς διαστάσεις τοῦ κόσμου. Χθές, δέν μπορούσε νά πιστέψει αὐτὰ πού βρῆκε ἀπέναντί της στὸν Λίβανο, γι' αὐτὸ καί ἠττήθηκε καί ἀποσύρθηκε χάνοντας μερικές ἑκατοντάδες στρατιῶτες. Σήμερα, δέν ἔχει τίποτα νά ἀντιτάξει στὸν ξεσηκωμὸ τῶν κατεχόμενων παρά ἓνα ἀνθρωποκνηνητὸ στοὺς στενοὺς δρόμους καί τὴν ἀπάντησή στίς πέτρες μέ σφαῖρες καί ἀέρια. Βλέπετε, οἱ ἐπαγγελματίες τῆς Μοσσάντ εἶναι ὀλότελα ἄοπλοι μπροστὰ στήν κοινωνικὴ διάσταση τῶν πραγμάτων.

Τὸ Ἰσραήλ εἶναι ιδιαίτερα ἱκανὸ καί ἰσχυρὸ στοὺς μηχανισμοὺς γι' αὐτὸ καί σὲ στιγμές ἀπελπι-

Στα γυμνάσια

σίας μεταφέρει τή σύγκρουση στο δικό τους επίπεδο. Οί Παλαιστίνιοι όμως έμαθαν πλέον τά πλεονεκτήματά τους. 'Η εξέγερση στά κατεχόμενα αποδεικνύει τίς προόδους ενός κινήματος πού ξέρει πιά νά μεταφέρει τή σύγκρουση εκεί πού τό ίδιο υπερισχύει: στό επίπεδο τής κοινωνίας. 'Εκεί πού κάθε αντίδραση του αντίπαλου, ισχυροποιεί τούς δεσμούς, χαλυβδώνει τίς αποφάσεις, προετοιμάζει τήν τελική αναμέτρηση.

'Η πίστη τών ήγετών του 'Ισραήλ στους επαγγελματικούς του μηχανισμούς περιόρισε δραματικά τή δυνατότητα πολιτικών έλιγμών. Τούς καταδίκασε στον έξοβελισμό από τήν πραγματικότητα, στή μετατροπή τους σε άπλους θεατές μιās κρίσης πού όλοένα και κλιμακώνεται και πού άπειλεί νά καταπιεί και αυτούς τούς ίδιους και όσους τούς πίστεψαν, τούς θαύμασαν και τούς άνέθεσαν έν λευκώ τή διαχείριση τών ύποθέσεών τους.

Δέν είναι πιά τολμηρό νά μαντέψει κανείς τό μέλλον. 'Εκεί πού δέν υπάρχουν πιά γέφυρες για συνεννόηση και συνδιαλλαγή, ή τελική νίκη —τελική και άπόλυτη— θά άνήκει σ' αυτόν πού θά είναι ό ουσιαστικά ισχυρότερος. Ποιός είναι αυτός; Μετρείστε τόν αριθμό τών 'Αράβων ύπηκόων του 'Ισραήλ, τών αριθμό τών προσφύγων στά γύρω στρατόπεδα έστω και μετά τίς γενοκτονίες, τόν αριθμό εκείνων στά κατεχόμενα κι εκείνων στίς γύρω χώρες. Προσθέστε τό μίσος και τήν έμπειρία πού πληρώθηκε ως τώρα μέ χιλιάδες νεκρούς και θά τό βρείτε...

'Ισως, σε μερικά χρόνια τό υπερφίαλο 'Ισραήλ έπικαλεστεί τήν συμπαράσταση τών λαών του κόσμου καθώς θά τό κλονίζουν εκ θεμελίων οι άνεμοι του μίσους και του φανατισμού πού τό ίδιο έσπειρε. Φοβόμαστε ότι ακόμα και γι' αυτήν κλείνουν σιγά σιγά οι δρόμοι. Γιατί ποιός άλήθεια στεναχωρήθηκε, ποιός συμπόνεσε τούς Γερμανούς για όσα τούς συνέβησαν στά 1945...

Γιώργος Μαργαρίτης

Μόνο για τό Playboy! Στίς παραμονές τής ήθικης δικαίωσης του καπιταλισμού

Πρωτότυπο πραγματικά τρόπο διάλεξε ό νεοφιλελεύθερος δήμαρχος του Πειραιά για νά προαναγγείλει τήν έκδοση του νέου του βιβλίου. Βιβλίου πολιτικού πού θά εκθειάζει τήν πολύπλευρη άνωτερότητα του καπιταλισμού άπέναντι σε όλα τά υπόλοιπα κοινωνικά και πολιτικά συστήματα, ειδικότερα δέ άπέναντι στον σοσιαλισμό. Προέβη λοιπόν στην μίξη του τερπνού μετά του ωφελίμου. Μέ άπλά λόγια προδημοσίευσε τά περί καπιταλιστικής ήθικης —άνώτερης φυσικά κι αυτής— κάπου ανάμεσα στίς αποκαλυπτικές φωτογραφίες δεκατεσσάρων κοριτσιών του Playboy και στην αποκαλυπτικότερη ακόμα «έρωτική φαντασίωση» πού καλύπτεται υπό τόν τίτλο «γυμνό στο μετρό του Πειραιά». 'Εσκέφθη προφανώς ό κ. δήμαρχος ότι τυχόν αντιρρήσεις επί τής πολιτικής θά έχαναν οποιαδήποτε όρμη μέσα σε τούτο τό περιβάλλον. 'Η ακόμα ότι ή τελειότητα του καπιταλισμού θά τονίζόταν μέσα σ' ένα φορτισμένο μέ έρωτισμό τοπίο. 'Η έστω ότι αυτοί οι σεμνότυφοι άριστεροί δέν θά έφθαναν μέχρι νά διαβάσουν αυτό τό περιοδικό για νά τόν πρήξουν μετά μέ άπαντήσεις. Στο τελευταίο έπεσε έξω...

'Ηταν καιρός! 'Η «ήθικη άνωτερότητα του καπιταλισμού» περίμενε χρόνια τώρα τήν ανάδειξη της. 'Η ύπέρμετρη διάδοση του Μπρέχτ τά τελευταία χρόνια είχε οδηγήσει στην άπόκρυψη αυτής τής κρυφής άρετης. Και ήτανε κρίμα καθώς, τά τελευταία πάλι χρόνια οι ιδέες του καπιταλιστικού νεοφιλελευθερισμού κατέκτησαν, ισχυρίζεται ό δήμαρχος, νίκες και θριάμβους και τρόπαια. Δέν είμαστε στα 1979, τότε πού δειλά δειλά ό δήμαρχος, ό άλλος δήμαρχος και οι όπαδοί τους έσπειραν κρυφά τό σπόρο. 'Από τότε οι ιδέες αυτές φύτρωσαν, άνθισαν, θέρισαν και έπνιξαν όλα εκείνα τά ποικιλόμορφα σοσιαλιστικά ζιζάνια. 'Η μάχη πού δόθηκε —δπως τό θέλησαν οι σοσιαλιστές— στο οικονομικό πεδίο κερδήθηκε εύκολα από τά νέα άστέρια του πάντα νέου και δυναμικού καπιταλισμού. 'Αφανοι έμειναν οι θεωρητικοί του σοσιαλισμού και του κρατισμού. Είναι άλήθεια ότι ό κ. δήμαρχος μπερδεύει λίγο τίς δύο τελευταίες έννοιες, ή ουσία όμως είναι ότι ή καπιταλιστική ιδεολογία θριάμβευσε στην αναμέτρηση επί του οικονομικού.

Δια γυμνού σφάλλου

Ύπηρχε όμως κίνδυνος να δημιουργηθούν κενά και ν' απειλήσουν τόν θρίαμβο. Νέα μέτωπα έπρεπε ν' ανοίξουν ενάντια στις συκοφαντίες των σοσιαλιστών που ψιθύριζαν ότι ο καπιταλισμός είναι «άκαρδος, χωρίς ήθικη βάση και προοπτική». Για να διευρύνει τόν θρίαμβο, ο κ. δήμαρχος έσπευσε να μεταφέρει τήν αναμέτρηση στο πεδίο τής ήθικης και στις σελίδες του Play boy.

Ο καπιταλισμός είναι λοιπόν ήθικότερος όλων των άλλων γνωστών συστημάτων επειδή στηρίζει τήν έλευθερία έπιλογής και δράσης των ατόμων. Έπειδή πιστεύει στις ικανότητες του καθενός καθώς και στην σκληρή προσωπική προσπάθεια «για τήν εκπλήρωση κάποιου συγκεκριμένου σκοπού». Έπιτρέπει με άλλα λόγια, τήν κινητικότητα τής κοινωνίας, τήν ανάδειξη των προσωπικών άρετών, τήν κατάκτηση του προσωπικού και κοινωνικού μέλλοντος.

Αυτά, σέ περίληψη, ισχυρίζεται ο φιλόσοφος δήμαρχος. Τά παρατάσει δέ τό ένα μετά τό άλλο, προσέχοντας στην έπιλογή των λέξεων, ώστε μόνο ευχάριστες προσδοκίες θά αναβλύζουν από τήν παράταξη αυτή. Προσέχει ακόμα να στέκεται πάντοτε από τήν πλευρά των πετυχημένων σ' ένα σύστημα που δέν περιλαμβάνει μόνο αυτούς. Προσέχει τέλος ιδιαίτερα στο ζεπέραςμα των δύσκολων έρωτημάτων έπιστρατεύοντας και τήν άφέλεια όταν κάθε τι άλλο κινδυνεύει να μήν άποδώσει.

Έτσι λοιπόν φροντίζει ώστε ή έπιτυχία των μέν να μήν άποκαλύπτει τήν άποτυχία των άλλων. Η οικονομική έπιτυχία στον καπιταλισμό, ή άπόκτηση περιουσιακών στοιχείων, γίνεται κατά τόν δήμαρχο με δύο μόνο τρόπους: με τήν άπόκτηση ιδιόκτητων εκτάσεων ή με τήν ιδιοποίηση ύλικών αγαθών. Αν δηλαδή εξαιρέσουμε τήν περίπτωση κληρονομικής διαδοχής κάποιου πλούσιου θείου, τότε ή μόνη περίπτωση να γίνει κανείς πλούσιος στον καπιταλισμό είναι να κυριεύσει κάποια άγονη γή στην Άνταρκτική ή στην Αύστραλία, να βρει χρυσόσκονη μέσα σ' αυτή και να πλουτίσει με τήν σκληρή δουλειά του όπως εκείνοι οι τρεις άτυχοι φιλόδοξοι του «θησαυρού τής Σιέρρα Μάντρε».

Όπωςδήποτε ή συρρίκνωση των μεθόδων πλουτισμού σέ καπιταλιστικό περίγυρο στις παραπάνω δύο, γλυτώνει τόν κ. Άνδριανόπουλο από τήν μύηση στην οικονομική λεπτομέρεια (; όπου ίσως συναντούσε τήν εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο (άτυχου από τυχερό, άπλοϊκού από προικισμένο κ.λπ. κ.λπ.), και τήν ιδιοποίηση τής υπεραξίας που προκύπτει από τήν εργασία των άλλων. (Γιά τί μιλάμε; Άνοιξτε ένα λεξικό πολιτικής οικονομίας κ. φιλελεύθερε δήμαρχε).

Νά έπιμείνουμε στην άφέλεια τήν γεμάτη ένοχές; (Ο κ. δήμαρχος δέν είναι τόσο άφελής όσο θέλει να παρουσιάζεται). Άλλά να! Λίγο παρακάτω κάτι προβλέπεται και για τούς άτυχους, τούς άποτυχημένους του συστήματος. Ο καπιταλισμός τούς χρειάζεται ως καταναλωτές για να μπορεί ή επιχειρηματική πρωτοβουλία να διοχετεύσει τά προϊόντα τής. Προϊόντα, αν σημειώσουμε, που τά παράγει μόνη τής αυτή ή μαζική «πρωτοβουλία» που καταφέρνει στή φαντασία του δημάρχου να μήν εφάπτεται πουθενά με τήν εργατική δύναμη. Γι' αυτούς τούς άτυχους «καταναλωτές» ο καπιταλισμός πρόβλεψε τόν ανθρωπισμό, ήτοι «τήν ανάπτυξη των φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων...». Άς είναι καλά...

Άς είναι καλά ο καπιταλισμός. Είναι τό τέλειο σύστημα για τά όρνια και τά λιοντάρια. Τό θέμα είναι τί νομίζεις πως είσαι. Ο κ. δήμαρχος, από τήν εποχή που έτρεψε σέ άτακτη φυγή τούς μικροπωλητές τής πλατείας Ίπποδάμειας, είναι βαθύτατα πεπεισμένος ότι είναι λιοντάρι. Τό άστειο είναι ότι τούς περισσότερους απ' όσους τό νόμισαν αυτό, τούς έφαγαν στο τέλος τά τσακάλια. Εύχόμαστε στον κ. Άνδριανόπουλο να μήν πέφτει τόσο έξω στις εκτιμήσεις του πάνω στην ταυτότητά του.

Τελικά τό μόνο έξυπνο ήταν ή έπιλογή καθεαυτή του Play boy. Γενικά θεωρείται περιοδικό των πετυχημένων, εκείνων που θεωρούν τόν εαυτό τους λιοντάρι. Εκείνων που άφου έφαγαν καλά σκέφτονται και τό κάτι άλλο (ξέρετε: «καλά φάγαμε, καλά ήπιαμε, να 'χαμε και μία γυναίκα»). Αδτή ή κατηγορία ανθρώπων δέν τά πολυψάχνει τά ζητήματα καθώς προτιμά να ψάχνει άλλες σελίδες του ίδιου περιοδικού πεπεισμένη ότι σ' αυτές βρίσκεται ή ούσία τής ζωής. Με τέτοιους αναγνώστες ακόμα και οι περί καπιταλισμού άφελείς ύμνοι έχουν τή δυνατότητα ν' ανθίσουν.

Γιώργος Μαργαρίτης

Ἐνῶ ἀναμένεται ἡ ἀπεργία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ, ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΠΡΟΣΧΗΜΑ

τοῦ Σταύρου Λιβαδά

Ὅσο πλησιάζουμε στίς 23 τοῦ μηνός — ἡμέρα διεξαγωγῆς τῶν γενικῶν ἐξετάσεων στά Λύκεια τῆς χώρας— τόσο μεγαλώνει καί γενικεύεται ἡ ἔνταση καί ἡ ἀγωνία, ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασης τῶν καθηγητῶν τῆς δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης νά πραγματοποιήσουν ἀπεργία κατά τή διάρκειά τους. Ἐνδεχόμενῃ ἀποχή, ἔστω καί ἐνός τμήματος τῶν καθηγητῶν, ἀφήνει τά ἐξεταστικά κέντρα χωρίς ἐξεταστές καί τινάζει στόν ἀέρα τόσο τίς προαγωγικές, ὅσο καί τίς εισαγωγικές στήν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση ἐξετάσεις.

Τό πρόβλημα εἶναι ιδιαίτερα κρίσιμο καί σοβαρό, ἄν ἀναλογιστεῖ κανεῖς, ὅτι οἱ ἐξετάσεις εἶναι κομβικό σημεῖο στή συνέχεια τῆς ὅλης ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας.

Εἶναι ὁ μοναδικός τεχνικός ἐπιλεκτικός καί διανεμητικός μηχανισμός στό θεσμό, ἀλλά καί τό μοναδικό πειστήριο ὅτι ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει καί νά παρέχεται αὐτή ἡ ἐκπαίδευση.

Μέ δύο κουβέντες: Τί ἄλλο ἔχει ἀπομείνει στίς μέρες μας πού νά πιστοποιεῖ πῶς ὑπάρχει ὁ θεσμός τῆς ἐκπαίδευσης ἐκτός ἀπό τίς ἐξετάσεις;

Δικαιολογημένη λοιπόν καί ἡ ἀνησυχία, πού ξεπέρασε γρήγορα τίς μάντρες τῶν σχολείων καί γενικεύθηκε ἀνά τό πανελλήνιο. Φυσιολογική ἡ διατάραξη τοῦ προεκλογικοῦ σκηνικοῦ, (πρός λύπη τῶν βασικῶν σκηνοθετῶν κυβέρνησης καί ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης) γιατί τό πρόβλημα ἐμφανίζει μιά τέτοια περιπλοκή, πού δέν ἐπιτρέπει προεκλογική του χρήση. Ὑπερβαίνει κατά πολύ τή σύγκρουση μιᾶς μερίδας ἐργαζομένων μέ τήν κυβέρνηση καί οἱ ἐπιπτώσεις του πλήττουν ἄμεσα καί ἀμυλόλους «ἀθῶους» νέους μαθητές, ταιλαιπωροῦν γονεῖς καί οἰκογένειες, πού θά κληθοῦν νά πληρώσουν μέ τό α' ἢ β' τρόπο τό τίμημα αὐτῆς τῆς σύγκρουσης.

Ἄκανθῶδες ζήτημα ὑποχρεώνει ἀκόμη καί τό Γ.Γ. τοῦ ΚΚΕ νά δηλώσει ἀμήχανα πῶς θά πρέπει νά ὑπάρξει σύνεση καί νά ἀναζητηθοῦν λύσεις, ὧστε σέ κάθε περίπτωση νά μή διακινδυνεύσουν οἱ ἐξετάσεις.

Αὐτή λοιπόν τήν ἀνησυχία προσπαθεῖ νά ἐκμεταλλευθεῖ ἡ κυβέρνηση, καί αὐτούς ἀκριβῶς τοὺς «ἀθῶους» ἐπι-

καλεῖται καί προσπαθεῖ νά προσεταιριστεῖ καί νά τοὺς στρέψει, κατά τήν προσφιλή της τακτική, ἐναντία στοὺς ἐκπαιδευτικούς γιά νά τοὺς κάμψει. Γύρω ἀπό τό πρόβλημα πού δημιουργεῖ ἡ προσεχῆς ἀπεργία, ἐπιστρατεύονται ὁ φιλοκυβερνητικός τύπος καί τά κατευθυνόμενα μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ἐλεγχόμενες ἀπό τό ΠΑΣΟΚ συγγενεῖς συνδικαλιστικές ὁργανώσεις — ἡ στάση τῆς Διδασκαλικῆς Ὀμοσπονδίας καί τῆς ΑΔΕΔΥ εἶναι χαρακτηριστική— σέ μιά ἐκστρατεία πού ἐπιχειρεῖ ν' ἀναδείξει ὡς παράλογα τά προβαλλόμενα αἰτήματα, ὡς ἀντιπολιτευτικούς τοὺς λόγους τῆς ἀπεργίας, ὡς ἐκβιαστές τοὺς κινητοποιούμενους ἐκπαιδευτικούς. Μέσα ἀπ' αὐτό τό παιχνίδι τῶν ἐντυπώσεων, τοὺς πολιτικούς ἐκβιασμούς καί τήν ἐκμετάλλευση τῆς γενικῆς ἀδράνειας, τοῦ ἐφησυχασμοῦ καί τοῦ κορπορατισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας (ὅπου ἡ

«κοινωνική κατηγορία» μαθητές καί γονεῖς φυσικό εἶναι νά ἐνδιαφέρονται πῶς θά λυθεῖ τό δικό τους πρόβλημα, ἀνεξάρτητα ἀπό τά αἷτια πού τό δημιουργοῦν) ἐπιχειρεῖται ἡ πολιτική ἀλλά καί «κοινωνική» ἀπομόνωση τῶν καθηγητῶν. Κι ὡς ἕνα βαθμό, ἄν κρίνει κανεῖς ἀπό τίς ἀποστάσεις πού κρατοῦν καί τή σύνεση πού συνιστοῦν ἡ Ν.Δ. καί τό ΚΚΕ, ἀλλά καί ἀπό μιά διάχυτη αἴσθηση στήν κοινῆ γνώμη, αὐτή ἡ ἐκστρατεία κερδίζει ἔδαφος.

Εἶναι ὅπως παράλογα τά αἰτήματα τῶν καθηγητῶν καί ἀνεύθυνη καί ἐκβιαστική ἡ στάση τους;

Ἐτσι πρὸς τοὺς ἐργαζομένους σέ τομεῖς τῶν μηχανισμῶν καταστολῆς, σ' αὐτοὺς πού διαχειρίζονται εὐαίσθητα τμήματα καί τομεῖς πού σχετίζονται μέ τό ρόλο τοῦ κράτους ὡς ταξικού ὄργανου στήν παραγωγική καί κοινωνική δραστηριότητα, σ' αὐτοὺς πού σχετίζονται μέ τό ρόλο τοῦ κράτους ὡς ταξικού ὄργανου στήν παραγωγική καί κοινωνική δραστηριότητα, σ' αὐτοὺς πού διαχειρίζονται εὐαίσθητους μηχανισμούς ἀπαραίτητους γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς κοινωνικῆς συναίνεσης, δικαιολογεῖται, συγκριτικά μέ τοὺς ἄλλους, μιά καλύτερη μεταχείριση, λογική ἀσφαλιστική κ.λπ.

Αὐτή ἡ πολιτική δέν καθορίζεται ἀπό τίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἀπ' αὐτές τοῦ κράτους καί τῆς ἐκάστοτε ἐξουσίας. Μέ μιά ἔννοια ἡ «σύνδεση μισθοῦ καί παραγωγικότητας» (ἄν δεχθοῦμε ὡς «παραγωγικότητα» γιά τό ἴδιο τό κράτος τίς ἀνάγκες τῆς διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς του) ἔχει πρὸ πολλοῦ πραγματοποιηθεῖ καί ἡ σημερινή προωθούμενη σύνδεση, δέν ἀποτελεῖ παρά περαιτέρω προσπάθεια

«μειωσης» τῶν ἐξόδων του ἑνα δευτερογενές - ξεσκαρτάρισμα μέσα τούς κόλλους τῶν σχετικά «προνομιούχων» πλέον.

ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σήμερα λοιπόν ὁ ρόλος τῆς παιδείας ὡς ἰδεολογικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ κράτους, ἀλλά καί τό εἰδικό βάρος τῆς βασικῆς καί δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης, μέσα στό εὐρύτερο σύνολο παιδεία, ἔχει μειωθεῖ σημαντικά. Δέν εἶναι τοῦ παρόντος ν' ἀναλύσουμε τό ζήτημα, ὥστόσο μπορούμε νά διακρίνουμε ὅτι στά σύγχρονα κράτη καί κοινωνίες, καί ἡ ἐπιλεκτική διαδικασία γιά τήν ἐξασφάλιση στελεχῶν πού θά καλύψουν τίς παραγωγικές ἀνάγκες τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ἔχει ἀναπτυχθεῖ μέ περαιτέρω εἰσαγωγή πρόσθετων βαθμίδων ἐπιλογῆς καί οἱ ποσοτικές ἀνάγκες σέ «μορφωμένους», γενικά, ἔχουν μειωθεῖ, ὅσο ἐπίσης καί ἡ ἀναπαραγωγή τῆς κυρίαρχης ἰδεολογίας, ὁ ἄλλος ρόλος τῆς παιδείας — μέ τή γενίκευση τῶν μορφῶν ἐπικοινωνίας, ἐν πολλοῖς ἐξυπηρετεῖται ἀπό ἄλλους μηχανισμούς εὐρύτερης ἐμβέλειας καί ἀποτελεσματικότερους, ἀπό τήν κρατικά παρεχόμενη, τή θεσμοθετημένη παιδεία.

Ἔτσι τό εἰδικό βάρος τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ὡς διαχειριστῶν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἀλλά καί αὐτό τῆς ἴδιας τῆς κρατικῆς ἐκπαίδευσης, ἔχει μειωθεῖ στίς μέρες μας. Καί αὐτή ἡ πλευρά τοῦ προβλήματος ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς αἰτίες πού τροφοδοτεῖ τή γενικότερη κρίση στήν παιδεία.

Σήμερα λοιπόν, τό ἐνδιαφέρον τῆς κυβέρνησης ἐξαντλεῖται στήν τυπική ἐπιβίωση τοῦ θεσμοῦ, στήν ἐξασφάλιση ἑνός σκέλους μόνο, ἀπό ὅσα μπορεῖ νά προσφέρει ἡ ἐκπαίδευση, στήν ὑπαρξη ἑνός μηχανισμοῦ γιά τήν ἐπιλογή αὐτῶν πού θά ὀνομαστοῦν «μορφωμένοι ἢ ἐπιστήμονες», τοῦ μηχανισμοῦ τῶν ἐξετάσεων. Μέσα ἀπ' αὐτή τήν οὐσιαστική ἐγκατάλειψη, τήν ὑποβάθμιση, τῆς ἐκπαίδευσης, διευκολύνεται καί ἡ ταξική ἐπιλογή, καθῶς ἡ τεχνική γιά τήν ἐπιτυχία στίς ἐξετάσεις προσφέρεται ἀπό τήν παραπαιδεία, καί ἐπομένως μπορεῖ ν' ἀποκτηθεῖ μόνο ἀπό ὄσους ἔχουν τήν οικονομική δυνατότητα ν' ἀνταπεξέλθουν στά ὑπέρογκα ἐξοδά της.

ΤΙ ΖΗΤΟΥΝ ΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

Στήν τηλεοπτική συζήτηση ΟΛΜΕ — ὑπουργῶν, σ' «Ἀνοιχτά Χαρτιά» τῆς Δευτέρας 16 Μαΐου, ὁ κ. Τσοβόλας, ἀναφερόμενος στήν «ταμπακέρα», τίς οικονομικές ἀπολαβές τῶν καθηγητῶν, προσπαθοῦσε νά μάς πείσει πῶς

οἱ μισθοί τους ἀνταποκρίνονται στά πάγια αἰτήματά τους, ἀκολουθοῦν πιστά τό ἐνιαῖο μισθολόγιο τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀπέφυγε ὅμως ν' ἀναφέρει ποιές ἀνάγκες μπορεῖ νά καλύψει ἕνας μηνιαῖος μισθός, 59.000 δρχ. ἑνός ἐκπαιδευτικοῦ μέ σύζυγο καί ἕνα παιδί (γιά νά μείνουμε στό παράδειγμα πού ἐπικαλέστηκε) ὅταν ἰδιαίτερα γι' αὐτούς πού δέν ἔχουν δική τους στέγη, πάνω ἀπό τό μισό αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ ἀναλώνεται γιά νά καλύψει μόνο τό νοίκι. Ἡ οικονομική ἀνέχεια εἶναι θεσμοθετημένη κατάσταση, μέσω τοῦ ἐνιαίου μισθολογίου, γιά μιά κατηγορία δημοσίων ὑπαλλήλων καί ἐν προκειμένῳ γιά τούς ἐκπαιδευτικούς. Ἔτσι ἔρχεται καί ὡς φυσική συνέπεια ἡ ἀναζήτηση τῆς δεύτερης δουλειᾶς, πού θά συμπληρώσει τά πρόσ τό ζεῖν, ἡ «μαύρη δουλειά» τῶν ἰδιαιτέρων, πού συντηρεῖ καί ἀναπαράγει, ὡς ἕνας πρόσθετος μηχανισμός, πέρα ἀπό τίς δομικές καί θεσμικές ἀνεπάρκειες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τήν παραπαιδεία.

Τά αἰτήματα τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι εὐθαρσῶς καί εὐθέως οικονομικά, οἱ θεσμικές ρυθμίσεις πού διεκδικοῦν εἶναι ἐπουσιώδεις, δέν σχετίζονται καί δέν θίγουν τό γενικότερο ἐκπαιδευτικό σύστημα. Ὡστόσο εἶναι ἕνα αἶτημα πού ἀντλεῖ τό «δικίον» του ἀπό τήν πραγματικότητα τῆς οικονομικῆς ἀνέχειας αὐτοῦ τοῦ κλάδου ἐργαζομένων, πού ἀντιμετωπίζονται μισθολογικά ὡς παρίες τοῦ δημοσίου καί ἡ κινητοποίησή τους εἶναι τό μόνο διαθέσιμο μέσο στίς διεκδικήσεις τους.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΟΥ

Ἡ κυβερνητική προπαγάνδα, στή δὲ μάχη της μέ τούς ἐκπαιδευτικούς, ἐπικεντρώνεται στό ἐπιχείρημα ὅτι διεκδικοῦν προνόμια σέ σχέση μέ τούς ἄλλους ἐργαζομένους τοῦ δημοσίου, ὅτι ἐπιδιώκουν τήν καταστρατήγηση τοῦ ἐνιαίου μισθολογίου. Καί ἡ ἀρνητική της στάση ἐμφανίζεται ὡς υπεράσπιση ἑνός κοινωνικά δίκαιου θεσμοῦ, παγίου αἰτήματος τῶν ἐργαζομένων. Ὡστόσο ἂν ἡ μιά πλευρά αὐτῆς τῆς προβλλόμενης ἄποψης, εἶναι ἡ συγκάλυψη τῆς μισῆς ἀλήθειας, ὅτι δηλαδή αὐτή ἡ ἐξίσωση καί ἡ κλιμάκωση μέσω τοῦ «ἐνιαίου» ἔγινε πρὸς τά «κάτω», μέ «δικαιότερη» διανομή τῆς συνολικῆς μισθολογίας μεταξύ τῶν ἐργαζομένων, ἡ ἄλλη πλευρά της εἶναι ἡ ὑποκρισία καί τό ψέμα περί καταστρατήγησης του, ὅταν τό ἐνιαῖο μισθολόγιο εἶναι ἕνας μῦθος καί τίποτε περισσότερο.

Πράγματι οἱ μισθοί τῶν μισῶν καί πλέον κλάδων ἐργαζομένων ἡ ἀλλιῶς τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν ὑπαλ-

λήλων πού σχετίζονται μέ τό δημόσιο, δέν διέπονται ἀπό περιφημο «ἐνιαῖο», ἢ μέσω πρόσθετων ἐπιδομάτων, τό ἐνιαῖο μισθολόγιο παρακάμπτεται στόν καθορισμό τῶν ἀμοιβῶν τους. Οἱ ἐργαζόμενοι στήν κοινή ὠφέλεια καί τίς τράπεζες, οἱ στρατιωτικοί καί οἱ ἀστυνομικοί, οἱ πανεπιστημιακοί καί οἱ γιατροί, οἱ δικηγόροι - νομικοί σύμβουλοι, παρ' ὅλο πού ἐργάζονται γιά τό δημόσιο, ἔχουν ἄλλη μισθολογική μεταχείριση καί σαφῶς μεγαλύτερες ἀπολαβές, ἀπ' ὅσες προβλέπονται ἀπό τό «ἐνιαῖο». Πρόκειται γιά μιά οὐσιαστική καταστρατήγηση του, ὅπου οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι ὁ κανόνας καί ὁ νόμος ἡ ἐξαίρεση.

Αὐτή ἡ εἰκόνα καταρρίπτει τό μῦθο περί ἐνιαίου καί παράλληλα ἀναδεικνύει τούς οὐσιαστικούς λόγους, τίς πραγματικές ἀνάγκες πού προσπαθεῖ νά καλύψει τό κράτος καί ἡ ἐξουσία (τό πολιτικό ἐπιτελεῖο πού τό διαχειρίζεται) μέσα ἀπ' αὐτή τήν ἀνισοτιμία τῆς μεταχείρισης.

ΚΑΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ;

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτή ἡ πλευρά τοῦ προβλήματος δέν ἔχει ἀναδειχθεῖ, ὁ ταξικός προσανατολισμός τῆς παιδείας δέν ἀμφισβητεῖται συγκεκριμένα καί ὅλοι, πολιτικές δυνάμεις, κοινωνία καί ἐκπαιδευτικοί κινοῦνται, περί ἕνα φαῦλο κύκλο.

Ἔτσι ἡ ἀπειλή γιά ἀπεργία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναπαράγει τήν κρίση στήν παιδεία, ἀλλά καί ἡ γενικευμένη ἀγωνία γιά τήν τήν τῶν ἐξετάσεων ἐντείνεται καί ἡ ἀμεση ἢ ἔμμεση πίεση πρὸς τό ἀδύνατο σκέλος, τούς καθηγητές, νά ὑποχωρήσουν (ὥστε νά γίνουν οἱ ἐξετάσεις νά περάσει ἔστω κουτσά στραβά κι αὐτός ὁ χρόνος) μεγαλώνει.

Ὡστόσο γιά τούς ἐκπαιδευτικούς ἡ ἀπεργία στίς ἐξετάσεις, ὅσο κι ἂν φαντάζει κίνηση ἀπόγνωσης, (καί μιά διάστασή της εἶναι ἡ ἀπόγνωση) εἶναι τό μόνο διαθέσιμο μέσο νά διεκδικήσουν στοιχειώδεις ὑλικές προϋποθέσεις πού τούς ἀρνεῖται ἡ κυβέρνηση, ὁ «ἐκβιασμός» τους, εἶναι στήν οὐσία ὁ ἐκβιασμός τῆς κυβέρνησης νά «τούς ὑποχρεώσει νά πραγματοποιήσουν τίς «ἐξετάσεις της» καί νά τούς ἀγνοήσει ἀμέσως μετά. Ἡ ἀμεσότητα τῆς ἀνάγκης δικαιώνει τό χρησιμοποιοῦμενο ὄπλο. Ἄλλωστε ἡ ἀποφασιστική τους στάση, ἡ ἔμμονη στήν ἀπεργία, εἶναι μιά ἀκόμα εὐκαιρία, ὥστε ἡ ἀγωνία γιά τίς ἐξετάσεις νά μετασχηματιστεῖ, ἔστω γιά ὀρισμένους, σέ ἀγωνία ἀλλά καί διαφορετική στάση γιά τό πρόβλημα τῆς παιδείας. Δέν μπορεῖ παρά νά εἴμαστε στό πλευρό τῶν καθηγητῶν.

ΚΗΡΥΚΕΣ ΒΟΛΙΚΩΝ ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΕΩΝ

Γ. Βότσης έναντίον ΚΚΕ έσωτ.-Α.Α.

«...πολιτικά σχήματα πού δέν τά σηκώνει ή έλληνική πραγματικότητα

του Γιώργου Καρρά

Τό νά θυμίσει κανείς στόν Γ. Βότση πράγματα όπως τούς «δακρυσμένους παλιούς καπεταναίους τών προεκλογικών συγκεντρώσεων του ΠΑΣΟΚ πού ό Γ. Βότσης κάθε τόσο έσερνε, έκόντες άκοντες, στίς στήλες της Έλευθεροτυπίας γιά νά 'χει νά παίξει μέ τόν πόνο τους ό έξεγερμένος κεντρικός άναγνώστης της», όπως γράφανε στόν πρώτο μετά τίς εκλογές του '81 Πολίτη, τό νά του θυμίσει δηλαδή τόν ρόλο-κλειδί πού τό δίδυμο Λαλιώτη-Βότση, ό καθένας από τό πόστο του, έπαιξε στή νομιμοποίηση του ΠΑΣΟΚ στά μάτια τών άριστερών και τή μετάφρασή της σέ ψήφους και άνοχή, θά 'ταν μάλλον άχαρο. Έστω κι άν σήμερα ό Γ. Βότσης, στήν συνέντευξή του στόν 984, μέ θεία άνεση καταγγέλει τό ΠΑΣΟΚ γιά «ληλασία» τών ιδεών της Άριστεράς και «λαθρεμπόριο», άφου «οίκειοποιείται τήν ιστορία της, οίκειοποιείται τούς άγώνες της πού εν πάση περιπτώσει, καλοί ή κακοί (;), της άνήκουν». Δέν είναι αυτό λοιπόν πού μās άπασχολεί. Στο κάτω κάτω όλοι έχουν τό δικαίωμα της (άνομολόγητης έστω) αυτοκριτικής...

ΠΩΣ ΘΑ ΕΠΙΖΗΣΕΙ Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Έκείνο πού μās ενδιαφέρει είναι, άντίθετα, ή πρόσφατη ρητή θέση του Γ. Βότση υπέρ της συμπαράταξης της άριστεράς πού ξεκίνησε έμμεσα στόν Σχολιαστή πρό μηνός και όλοκληρώθηκε στήν πρόσφατη συνέντευξή του στόν 984. Γιατί προκάλεσε όντως αί-

Ύπάρχουν μικρά γεγονότα πού, μερικές φορές, είναι πιο σημαντικά από τά μεγάλα. Δείχνουν καλύτερα όσα, ως λανθάνουσα διεργασία, συντελούνται, αλλά και τό είδος τών ιδεών πού τά προωθούν. Αυτό τόν καιρό τό πρόβλημα είναι οι διεργασίες γιά τήν «ένότητα της άριστεράς», τήν συμπαράταξη μέ τό ΚΚΕ δηλαδή. Άπ' τούς πρωτεργάτες της, οι έλεύθεροι σχολιαστές της Έλευθεροτυπίας (Μασαβέτας, Μαυρος κ.λπ.). Τώρα προστέθηκε και ό Γ. Βότσης, αλλά μέ πλήρη ιδεολογική, κοσμοθεωρητική «θεμελίωση»: ή συμπαράταξη της «παραδοσιακής» άριστεράς, πιστεύει, βολεύει τήν «έλευθεριακή» άριστερά, τήν αντιεξουσιαστική, τήν περιθωριακή.

σθηση τό πώς ένας δημοσιογράφος μέ άλήθεια, ό όποιος εντάσσει τόν έαυτό του στόν «άντιεξουσιαστικό» χώρο, εύνοεί τή γραμμή του ΚΚΕ και τήν σιγοντάρει.

Ή άριστερά λοιπόν, λέει ό Γ. Βότσης, πρέπει νά άρχισι από μιά ισότι-

μη εκλογική σύμπραξη «τών διαφόρων κομμάτων» και νά προχωρήσει στήν ένότητα όσων ιδεολογικά παραμένουν στά πλαίσια της «παραδοσιακής άριστεράς». Ή άριστερά θά επιζήσει μόνο άν προχωρήσει σέ αυτές τίς ένωτικές διεργασίες και πείσει τόν κόσμο της ότι μπορεί νά γίνει μιά ύπολογίσιμη πολιτική δύναμη.

Έστω λοιπόν ότι τά πράγματα πάνε κατ' εϋχήν, έσύ είσαι μέσα; τόν ρωτάει ό δημοσιογράφος. «Όπωσδήποτε όχι». Όπωσδήποτε όχι, γιατί μιλάμε γιά τήν «παραδοσιακή άριστερά», ενώ υπάρχει «και ή άλλη του περιθωρίου, υπάρχει και ή άριστερά ή όποια πιστεύω έγω ότι είναι εν δυνάμει επαναστατική» ενώ ή παραδοσιακή είναι άπλως «αναχρονιστική στο σύνολό της». Όπωσδήποτε όχι, γιατί εκείνος θά παρέμενε πάντα στο πολιτικό περιθώριο (συγκρατείστε τή λέξη, θά μās χρειαστεί πιο κάτω) άφου ή παραδοσιακή Άριστερά δέν τόν άφορά: «Άλλου είναι οι δυνάμεις της άλλαγής, άλλου είναι οι δυνάμεις της επανάστασης».

Έτσι λοιπόν ό Γ. Βότσης προπαγανδίζει τή συμπαράταξη και τήν ένότητα της Άριστεράς, μιάς Άριστεράς πού σέ τίποτα δέν τόν άφορά. Δέν τρελάθηκε: άπλως εξυπηρετεί τό μεταφυσικό σχήμα (και μαζί άνέλπιστα τό ΚΚΕ...) πού έχει στο κεφάλι του. Θέλει τήν ένότητα της «παραδοσιακής άριστεράς» όχι μόνο, λέει, γιατί θά βοηθούσε τήν ίδια (και στο φινάλε τί θά τόν ένοιαζε αυτόν;) αλλά και γιατί «θά ξεκαθάριζε τά πράγματα συνολικά στόν πολιτικό χάρτη της Ελλάδας».

Θά ξέραμε ποιοί είναι οι σοσιαλδημοκράτες, ποιοί είναι αυτοί οι κομμουνιστές, οι εν πάση περιπτώσει ευαγγελιζόμενοι μιά κοινωνία του υπαρκτού σοσιαλισμού έστω έξωραϊσμένη, ποιοί εκφράζονται μέσα από τὰ αστικά κόμματα». Αδτή είναι λοιπόν ή μεταφυσική του Βότση και ενός παρεμφερούς «χώρου». Άστοί, σοσιαλδημοκράτες, κομμουνιστές από τή μιά — οι (κάποιες) ύγιεις δυνάμεις τής επανάστασης άπ' τήν άλλη. Τό σχήμα του έχει έτσι ανάγκη μιάς ένιαίας Άριστεράς, πανομοιότυπης μέ τό ΚΚΕ, ό Βότσης μάς θέλει όλους τούς άριστερούς ΚΚΕ γιατί έτσι του λύνονται τὰ προβλήματα ταξινόμησης τής πολιτικής και τής κοινωνίας— μιά ανέλπιστα ύπηρεσία πρός τό ΚΚΕ. Καί γιά νά τό πετύχει αυτό επιδίδεται μέ τή σειρά του σέ ένα «λαθρεμπόριο» (γιατί δέν έχει τό άλλοθι τής άγνοιας) όταν μάς χρεώνει όλους μέ τήν επιθυμία γιά ύπαρκτό σοσιαλισμό, έστω και «έξωραϊσμένο!» Ή πάλι όταν μάς διαβεβαιώνει, έν γνώσει τής αναλήθειας, ότι όλα «τά κομμουνιστικά κόμματα δέν έχουν νά πούν τίποτα περισσότερο σήμερα άπ' ό,τι έλεγαν ώς τώρα, δηλαδή ότι μέ τήν ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων θά δημιουργηθούν οι κοινωνικοί όροι ώστε νά αλλάξουν οι συνθήκες»!

Τό σχήμα ολοκληρώνεται όταν άκούμε ότι μέ τήν ένότητα τής Άριστεράς (σωστότερα, μέ τήν ταύτιση τής άριστεράς μέ τό ΚΚΕ) «θά είχαμε και μιά άντιστοιχία πολιτικών φορέων και κοινωνικών δυνάμεων». Οι άστοί θά εκπροσωπούσαν λοιπόν τούς άστους, ή σοσιαλδημοκρατία και οι κομμουνιστές τήν εργατική τάξη (ποιά εργατική τάξη, ποιά προλεταριάτο; — άναρωτιέται ό Γ. Βότσης. Αδτή πρώτον συρρικνώνεται και δεύτερον παθητικοποιείται: «λοιπόν εξακολουθούμε νά πιστεύουμε ότι ή όποια επανάσταση θά γίνει από τό προλεταριάτο; Άν είναι δυνατόν...») και ή άριστερά του περιθωρίου τό κοινωνικό περιθώριο και τίς έλεύθερες συνειδήσεις. Έτσι όλα παίζουν στά άρμόδια κουτάκια και ξέρομε πού βαδίζουμε, ή άπλοϊκότητα τής σκέψης έξουδετερώνει τήν πολυπλοκότητα του πραγματικού.

ΤΟ ΚΚΕ ΕΣΩΤ.: ΤΟ ΕΜΠΟΔΙΟ ΤΩΝ ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΕΩΝ

Δέν είναι λοιπόν τυχαίο πού ό Γ. Βότσης στή συνέντεξή του στόν 984 άναγκάστηκε, κυριολεκτικά άναγκάστηκε, νά επιδοθεί σέ μιά επίθεση πρωτοφανούς γιά τήν ψυχραιμία του όξύτητας κατά του ΚΚΕ έσ.-Α.Α., του μόνου κόμματος μέ τό όποίο άσχολήθηκε όνομαστικά. Τί νομίζει λοιπόν ότι παριστάνει «τό ΚΚΕ έσ.-Α.Α. του

Μπανιά πού επιμένει, λέει, στήν αυτόνομη κάθοδο»; Νά διεκδικήσει ποιά ψήφο; Μέχρι πότε τάχα θά τό ψηφίζουν «συναισθηματικά» οι χτεσινói φίλοι; Δέν καταλαβαίνει ότι άπλώς λόγω «οϊκτου» θά παίρνει ψήφους; Καί άλλα τέτοια ευτελή και —παράδοξο γιά έναν άντιεξουσιαστή— έκλογικίστικα. Ή και άκόμα χειρότερα: «Στό κάτω, κάτω, γιατί θά πρέπει νά υπάρχουν πολιτικά σχήματα πού δέν τά σηκώνει ή έλληνική κοινωνική πραγματικότητα; Νά εξαφανιστούν. Έν όνόματι του πλουραλισμού; Μά τότε ό πλουραλισμός, εφόσον ή ιδέα πού δίνετε στήν αγορά δέν έλκύει, σημαίνει ότι φταίει ό δέκτης αλλά φταίει ό πομπός».

Δέν θά καγχάσουμε πού ό Γ. Βότσης, ό όποίος όμνυει όπως είδαμε στό όνομα του «περιθωρίου», κατηγορεί τό ΚΚΕ έσ.-Α.Α. ότι είναι μικρό, ότι είναι... περιθωριακό. Καί θά 'ταν μάλλον φτηνό, γιατί τό ξέρει («άπό τὰ γεννοφάσκια μου μέσα στήν κομμουνιστική άριστερά»), νά του θυμίσουμε ότι τά περι άάδοντος πρός τήν έλληνική πραγματικότητα (και τό ίδιον τής φυλής;) έχουν κατά κόρον χρησιμοποιηθεί από τήν έβδομηναετή άντικομμουνιστική προπαγάνδα.

Θά άρκεστούμε νά διαπιστώσουμε ότι ή επίθεση κατά του ΚΚΕ έσ.-Α.Α. και του Ρήγα εξηγείται από τό ότι και μέ μόνη τήν παρουσία τους κόβει ή σούπα και χαλάει τό σχήμα του Γ. Βότση (έξού εκείνο τό «νά εξαφανιστούν»). Γιατί ή παρουσία αδτή δείχνει ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά είναι άντιανταρχικοί και άντιεξουσιαστές σήμερα, ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά μήν ύποκύπτουν στή λατρεία τών «παραγωγικών δυνάμεων», ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά μήν είναι ΚΚΕ, ότι μπορούν κάποιοι νά θέλουν νά είναι επαναστάτες χωρίς τήν ιδεολογία του «περιθωρίου», ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά άντιπαλεύουν τή γραφειοκρατία, τήν ιεραρχία, τόν αναχρονισμό — και ατά χωρίς νά αναζητούν τόν...Μάχνο αλλά μέσα στήν «μαρξιστική καταγωγή» τους, όπως μειωτικά τήν όνομάζει ό Γ. Βότσης. Όχι ότι τό ΚΚΕ έσ.-Α.Α. έκανε ατά τά μεγάλα και σπουδαία, αλλά νά, ή παρουσία του και ή όποια φτωχή δράση του τουλάχιστον τά ύπαινίχθηκαν. Έ, αυτό ό Γ. Βότσης δέν μπορεί νά του τό συχωρήσει. Καί έμεις τότε, σου λέει, τί ρόλο παίζουμε; Μάς συμβούλεψε (πολύ έχθρικά είναι ή αλήθεια), σειρά μας νά τόν συμβουλέψουμε κι έμεις. Θεμιτό είναι βέβαια νά αναζητά τήν πολιτική του ταυτότητα· άς τό κάνει όμως μέσα στις άθθεντικές συγκρούσεις και τήν πολυμορφία τής πολιτικής πραγματικότητας και όχι στήν σχηματοποίηση τής μεταφυσικής πού γίνεται τόσο επιθετικότερη όσο περισσότερο άντιλαμβάνεται τίς άντιφάσεις τής φτώχιας τής.

Έτεροχρονισμοί

—Τό ΚΚΕ μετά είκοσι έτη—

Τό άπόσπασμα πού άκολουθεί δέν είναι από άπόφαση του πρώην ΚΚΕ Έσ., δέν είναι από λόγο του Κύρκου ή κείμενο του Φιλίνη τής περασμένης δεκαετίας, παράλα ατά είναι και τουτό «άνανεωτικό». Διαπιστώστε το μόνοι σας:

Κάποτε όρισμένοι πρέπει νά τό πάρουν άπόφαση ότι στό χώρο τής Άριστεράς δέν είναι μόνοι. Ύπάρχουν πολλές δυνάμεις και προσωπικότητες —μικρότερες ή μεγαλύτερες, δέν έχει σημασία. Αδτή είναι ή πραγματικότητα. Οι δυνάμεις αδτές έχουν τή δική τους προέλευση, τίς δικές τους ευαισθησίες, τή δική τους ιδιαιτερότητα και άξία. Όποιος επιχειρήσει νά διαγράψει αδτή τήν πραγματικότητα ματαιοπονει. Ή θά τίς άναγνωρίσει έντιμα και θά τίς σεβαστεί επιπλέον ή θά κλειστεί ό καθένας στό δικό του κομματικό σωβινισμό. Τρίτος δρόμος μέ τρικλοποδιές, έκβιασμούς και άποπροσανατολιστικούς έλιγμούς δέν ύπάρχει. Ουδείς έξυπνότερος του άλλου. Κι αδτή ή πολυκατάτμηση τής Άριστεράς από άδυναμία, μπορεί νά έξελιχτεί σέ πηγή δύναμης. Ή πολυμορφία δέν είναι κακό, άρκει άπ' όλους νά άναγνωριστει ότι ουδείς κατέχει τό μονοπώλιο όλης τής σοφίας ή νά διεκδικεί σχεδόν κληρονομικά τό άποκλειστικό προνόμιο τής «άνανέωσης» και τής «δημοκρατικότητας». Άρκει, έπίσης, αδτή ή πολυμορφία νά μήν εκφυλίζεται σ' ένα στείρο και άδιέξοδο άνταγωνισμό αλλά νά διεκδικεί τήν εκφρασή της μέσα από τήν κοινή προσπάθεια νά αλλάξουν οι πολιτικοί συσχετισμοί και ή πορεία τής χώρας».

Λέγεται και γράφεται κατά κόρον ότι τό ΚΚΕ «άνανεώνεται», ότι «επαναστατικές» αλλαγές συντελούνται στό χώρο του. Καί πραγματικά, τό νά άνακαλύπτει επιτέλους τό ΚΚΕ τό αυτόνόητο, τόν κοινό τόπο, σχεδόν τήν κοινοτοπία (όπως δείχνει τό άπόσπασμα του Π. Λαφαζάνη από τόν Ριζοσπάστη), σημαίνει ότι τελικά ναι, επαναστατικές αλλαγές συντελούνται στό ΚΚΕ!

ΣΤΥΜΙΑΪΑ

Άρρενωπή δικαιοσύνη

Γιατί νά βγάλει μαχαίρι; άναρωτήθηκαν οι άρμόδιοι δικαστές για τήν κοπέλα πού μαχαίρωσε τό καμάκι και επίδοξο βιαστή, και ένώ βρισκόταν στό έδαφος, γδαρμένη και μέ σκισμένα ρούχα. Δέν μπορούσε νά άμυνθεί άλλιώς, νά καλέσει σέ βοήθεια; Πραγματικά, κύριοι δικασταί, ή εικόνα πού έχετε, άνακαλείτε και άναπαράγετε και έλικυστική είναι και έρεθιστική και γνωστή άπό τόν κινηματογράφο και τήν τηλεόραση. Ό ρωμαλέος τήν έχει στριμώξει, τήν άρπάξει στόν ώμο του, εκείνη χτυπάι πόδια και χέρια, βοήθεια τσιρίζει, εκείνος μέ γδαρμένο μάγουλο και άπλανές βλέμμα συνεχίζει άπτόητος, τήν όριζοντιώνει, εκείνη τον χτυπάι μέ τίς άνήμπορες γροθίσες της και τόν έμποδίζει μέχρι πού αυτός της ρίχνει τήν τελική κατακεφαλιά (ή πάλι μέχρι πού αυτή μαλακώνει...) —άπό κεί και πέρα όλα εξαρτώνται άπό τήν ώρα, άν μιλάμε για τηλεόραση, ή άπό τόν σκηνοθέτη, άν μιλάμε για σινεμά. Γιατί δέν φέρθηκε έτσι, άναρωτιέται ή δικαιοσύνη, όπως άναμένεται και προβλέπεται και άπό τό νόμο; Νά όπως ή άλλη, καλήώρα, πού τήν έριξαν τελικά οι μάγκες στήν κολώνα και τήν σακάτεψαν έφ' όρου ζωής κι έχουμε κι έμεις κάτι νά δικάσουμε. Κατόπιν έορτής, πάντα κατόπιν. Άφού ή ποιητή για τόν βιαστή είναι σάνταρ, και άποδίδεται άπό μάς, άφού βεβαίως ύπάρξει ή άξιόποιος πράξις, πώς ή έν λόγω δεσποινίς παρεμποδίζει τήν πράξη, έπομένως και τό έργο της δικαιοσύνης; Πολύ σινεμά και πολλή

τηλεόραση βλέπουν οι δικαστές, φαίνεται. Ή, πάλι, πολλή δικαιοσύνη βλέπει τό σινεμά και ή τηλεόραση.

Μέ «Άνοιχτά Χαρτιά» και μάτια

Δέν γνωρίζουμε τούς λόγους για τούς όποιους ό εκλεκτός τηλεδημοσιογράφος κ. Γιουπαζολιάς είχε πέσει επί καιρό σέ δυσμένεια. Γνωρίζουμε καλά όμως τούς λόγους πού έτέθη πάλι υπό εύμένεια. Ό άνθρωπος είναι γάτα. Μελιστάλαχτα ύψώνει στόν έκάστοτε ύπουργό για νά καρφώσει, παραδοκεί νά μωριστεί μήπως ό εκ δεξιών του κυβερνητικός (πάντα εκ δεξιών του οι ύπουργοί, άν έχετε προσέξει) «χάνει πόντους» και άφήνει καμιά άσάφεια, χρησιμοποιεί τό όπλο του «χρόνου» άριστοτεχνικά, γρηγορεί μπάς και περάσει κανένα άτου τών έπίσημων στό ντούκου κ.λπ. Αύτά κυρίως συντονίζει, όχι τάχα τή συζήτηση. Ήχει καταλάβει δηλαδή ότι ή άνυπεράσπιστη έξουσία είναι πού χρειάζεται ύπεράσπιση και πλάτες, εκτεθειμένη καθώς είναι στόν κάθε εργαζόμενο ή έχθρο. Δέν περνάει έτσι φορά στά «Άνοιχτά Χαρτιά» πού νά μήν άναγκάζεται κι αυτός νά άνοίξει τά δικά του...

Διάλογος

Σέ συνέντευξη του στή Θεσσαλονίκη ό Κώστας Φιλίνης έξήγησε ότι ή πρόταση της ΕΑΡ για «διάλογο» περιλαμβάνει και τό έπίσημο ΠΑΣΟΚ επειδή σέ αυτό ύπάρχουν και «δυνάμεις άπογοητευμένων και έχουμε ύποχρέωση νά μήν ξεκόσουμε μαζί τους». Μά αυτούς καλείτε σέ διάλογο;

«... παρά τήν ύπαρξη όποιουδήποτε άντιλόγου»

Άπό νομοσχέδιο του Ύπουργείου Έθνικής Οικονομίας: «Ή έπιχειρήση καζίνων είναι μία ιδιάζουσα έκφραση της έπιχειρηματικής δράσης και μία εδαίσητη έπιχειρηματική δραστηριότητα, πού παρά τήν ύπαρξη όποιουδήποτε άντιλόγου, παραμένει ένα αναπόφευκτα άναγκαίο κομμάτι της οικονομικής ζωής στήν όργάνωση ψυχαγωγίας και τών τυχερών παιγνιδιών και συμπληρώνει τήν προσφορά της χώρας (...). Θα δημιουργήσει άπασχόληση σέ μία περίοδο πού ή διεθνής οικονομική συγκυρία τήν έχει καταστήσει ύψιστης και πρωταρχικής σημασίας κοινωνική άνάγκη και θα συμβάλει ουσιαστικά στήν αύξηση του έθνικού εισοδήματος». Όπως όνειρεύεται ό ύφυπουργός Έθνικής Οικονομίας κ. Σκουλάς, οι πελάτες τών νέων Καζίνων πού θα δημιουργηθούν θα μεταφέρονται δωρεάν άπό τό έξωτερικό και παράλληλα θα τούς προσφέρεται και δωρεάν στέγαση, μέ τήν προϋπόθεση ότι θα παίξουν μεγάλα ποσά. Σύμφωνα πάντα μέ τόν κ. Σκουλά στό παρελθόν έγιναν λάθη πού όδήγησαν στόν «ύποβιβασμό του τουριστικού προϊόντος» ένώ ύπήρξε άδιαφορία για τήν «ποιότητα τών πελατών». Άν καταλαβαίνουμε καλά «ποιοτικοί πελάτες» είναι αυτοί πού χάνουν μεγάλα ποσά στή ρουλέτα, όποτε οδηγούμαστε σέ «άναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος». Πρόκειται για μιάν «εδαίσητη έπιχειρηματική δραστηριότητα» πού «συμπληρώνει τήν προσφορά της χώρας μας» στήν άνθρωπότητα. Ήμεις, θεωρούμε τό νομοσχέδιο πάνω άπό όλα ύψιστη προσφορά στόν ιστορικό του μακρινού μέλλοντος, πού θα έχει στα χέρια του μία γραπτή άπόδειξη για τό μεγάλο

δίλημμα στό όποιο βρέθηκε κάποτε ή άνθρωπότητα: σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα; Σ' αυτό τό δίλημμα «παρά τήν ύπαρξη όποιουδήποτε άντιλόγου» οι βάρβαροι έπέλεξαν τό δικό τους. Πρόκειται για μία νέα, πρωτόγνωρη «ποιότητα».

Ή δικαιοσύνη δέν άπεργεί ποτέ

Τώρα πού γράφουμε, δύο ναυτεργάτες στή Χίο κλείνουν έπτά μέρες στή φυλακή έχοντας καταδικαστεί σέ φυλάκιση 4 μηνών. Τό άδίκημα τους —και εκκρεμούν και άλλες παρόμοιες δίκες— ήταν ότι συμμετείχαν στήν άπεργία ναυτών και μηχανικών τό καλοκαίρι του '86 πού έγινε σέ όλα τά λιμάνια της χώρας. Ή κατηγορία, άπό «νομική» άποψη: παρακώλυση συγκοινωνιών. Τό βρώμικο μυαλό τών άρμοδίων ξαναχτύπησε. Μέ ένα τέτοιο εύρημα ό δρόμος είναι πιά άνοιχτός για όλα: παρακώλυση μαθημάτων οι καθηγητές, παρακώλυση ήλεκτροδότησης οι της ΔΕΗ, παρακώλυση καθαριότητας οι όδοκαθαριστές, παρακώλυση ύγείας οι γιατροί, παρακώλυση 1992 οι εργάτες. Μας λέγανε για

τόν συνδικαλισμό ότι θά 'ταν τό τρίτο βάθρο τής δημοκρατίας. Δέν μ'αξ είχαν πεί όμως ότι οι εργαζόμενοι θά 'ταν από κάτω από τό βάθρο. Πλακωμένοι.

Πολιτισμοί σέ διαλεκτική ένταση

Έκπληκτοι οι 128 Νορβηγοί τουρίστες, δέν πίστευαν στά μάτια τους όταν, φτάνοντας στό άεροδρόμιο τής Χίου, βρήκαν νά τους περιμένει ειδική εκδήλωση, οργανωμένη από Νομαρχία και κατοίκους, μέ τοπικούς χορούς, μέ τριαντάφυλλα κ.λπ. Οι κάτοικοι καλωσόριζαν έτσι τήν πρώτη άπευθείας πτήση από Όσλο και τούς τουρίστες πού φέτος φάνηκαν δύο μήνες νωρίτερα. Χάρη ίσως και στόν χριστιανομαρξιστικό διάλογο, ή επιθυμία γιά τόν "Άλλον όλοένα κερδίζει έδαφος στή χώρα μας.

... μέ τήν παρουσία ισχυρής άστυνομικής δυνάμεως

Τήν παραμονή τής Κυριακής πού τά ΜΑΤ επέλαυαν άνευ άποχρώντος λόγου κατά φιλάθλων στή Νέα Φιλαδέλφεια, διεξαγόταν ένας άλλος, «έπίσημος» και έξισου κρίσιμος, ποδοσφαιρικός

άγώνας. Μεταξύ δύο γυμνασίων του Περιστερίου, τά όποια συστεγάζονται —έξου ίσως και ό φανατισμός. Θές τό άνύπαρκτο πέναλτι στό 80', πού επικαλούνται οι μέν, θές τό αντιαθλητικό παιχνίδι, πού επικαλούνται οι δέ, γεγονός είναι ότι πρós τό τέλος εισέβαλαν στόν άγωνιστικό χώρο άγανακτισμένοι φίλαθλοι, κυρίως γονείς τών παιχτών, και ύπηρξαν έπεισόδια.

Ίσαμε έδώ όλα καλά και κατανοητά, τά 'χει αυτά τό άθλημα. Τό σημαντικό όμως είναι ή δεύτερη αίτια τών έπεισοδίων, έξωαγωνιστική αυτή, πού επικαλέστηκαν και οι δύο πλευρές: «ή έλλειψη έστω και ενός άστυνομικού σέ ένα τέτοιο κρίσιμο παιχνίδι». Τό πνεύμα του επαγγελματισμού λοιπόν τά ρουφάει πιά όλα, τά μετατρέπει σέ εικόνα και όμοιώσή του. "Αν γιά νά παίξουν μπάλα τά γυμνασιόπαιδα χρειάζεται ή παρουσία άστυνομικών δυνάμεων, καιρός είναι τότε, μου φαίνεται, νά τήν κόψουμε έντελώς...

Πολιτικά, σελίς 9

Στή σελίδα 9, πού επιγράφεται Πολιτικά, του έγκυρου Βήματος τής 15.5, βρήκαμε κείμενο πού μαζί μέ μία διαφήμιση καλύπτει μία σελίδα. Και διαβάσαμε, μεταξύ άλλων:

και Αιτόφαρα

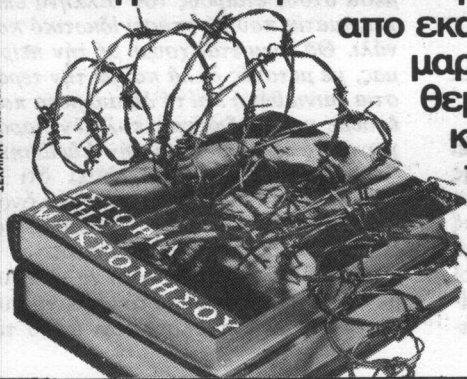
«Ταρακούνησε τή ραθυμία τής Πόλης και τών περισσότερων κατοίκων της ή Μελίνα μέ τήν παρουσία της —τόν άέρα, τήν κίνηση, τό ύφος πού προκαλεί άμεση συμπάθεια και προσελκύει. Δέσποσε και στήν Άγία Σοφία. Μόλις εμφανίστηκε, πρίν τήν ύποδεχθούν ό ύφυπουργός Πολιτισμού τής Τουρκίας κι ό διευθυντής τής αρχαιολογικής υπηρεσίας, όρμησαν κυριολεκτικά Γάλλοι τουρίστες μέ ένθουσιασμό: "Μελίνα - Μελίνα", "βίβ λά Γκρές", "βίβ λά Βικτουάρ", ύπονοώντας τήν πρόσφατη νίκη στή Γαλλία του Φρανσουά Μιτεράν. (...). Και μέσα στόν άνεπανάληκτο Ναό «τής του Θεού Σοφίας», στόν γυναικωνίτη, παντού, τήν σταματούσαν ξένοι: από τήν Ίσπανία, τή Νότια Άμερική, τήν Ίταλία, μέ ζητωκραυγές, μέ πόθο νά βγάλουν μία φωτογραφία μαζί της, νά τή δούν από κοντά, νά δεχθούν άμεσα τό γνήσιο χαμόγελο, πού έζησαν στίς όθόνες. Και τό προσκύνημα τής Μελίνας στήν Έκκλησία του

Ίουστινιανού έγινε άφορμή εκδήλωσης αθόρμητων αισθημάτων, φιλικών γιά τό τόπο μας. «Ζήτω ή Έλλάδα», ακούσθηκε μέσα στήν Άγία Σοφία από άλλη ομάδα Γάλλων τουριστών μόλις αντίκρισαν τή Μελίνα. Κι ή ήχώ άπλώθηκε μέσα στή γαλήνη του μεσημεριού στήν άπέραντη έκταση: στούς κίονες, στό ιερό, στόν θόλο άπ' όπου ό προσκυνητής νιώθει μαζί μέ τό έκπαγλο φώς και τό κάλλος νά κατεβαίνει τό θείο ανθρώπινα, και νά τόν μεταρσιώνει. (...) Κι ύστερα, σ' ένα πολιτισμένο ζεστό κέντρο σέ μία ήρεμη γωνιά τής Πόλης, πού συγκεντρώνει καλλιτέχνες, ή Μελίνα βρέθηκε στό στοιχείο της: τριγυρισμένη από πνευματικούς ανθρώπους, πού διψάνε γιά δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη.» Τό κείμενο είναι άνυπόγραφο. Τί συνέβη; Χάθηκε τό όνομα; Ντράπηκε ό συντάκτης; Ή άποτελεί συλλογικό πόνημα τής σύνταξης του Βήματος;

USA

ΝΙΚΟΥ Κ. ΜΑΡΓΑΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΥ

η μοναδικη αυθεντικη εξιστορηση γραμμενη
απο εκατονταδες αυτοπτες
μαρτυρες
θεμελιωμενη σε πηγες
και ντοκουμεντα
της εποχης

4η ΕΚΔΟΣΗ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΤΕ ΣΗΜΕΡΑ
36 29 675 36 04 161
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΩΡΙΚΟΣ

ΚΟΥΠΟΝΙ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ
Πρός εκδόσεις ΔΩΡΙΚΟΣ
Μαυρομιχάλη 64 Άθήνα 10680

ΝΑΙ. Στείλτε μου τό συγκλονιστικό έργο ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΥ
(Σημειώστε έτσι τόν τρόπο πληρωμής).
 Μετρητά: 4000 δρχ.
 Μέ δόσεις: 5000 δρχ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ _____

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ _____

ΠΟΛΗ _____

ΤΗΛ _____

ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

Ἐνῶ τὰ ἔρτζιανὰ ἀσφυκτιοῦν:

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΗΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ» ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑΣ

τοῦ Δαμιανοῦ Παπαδημητρόπουλου

Μέ τις 29 ἄδειες πού ἔδωσε ἡ ἐπιτροπή γιά τήν τοπική ραδιοφωνία ἡ πραγματικότητα τῆς «ἐλεύθερης ραδιοφωνίας» γδύθηκε ἀπό τὰ ὁμορφα λόγια πού τή συνόδευαν. Ἡ ἐναλλακτική ἔκφραση, ἡ πολυφωνία, ἡ πολύπλευρη ἐπικοινωνία, τό μεράκι τῶν ἐρασιτεχνῶν, οἱ ρομαντικοί

τῶν ἔρτζιανῶν μᾶς τέλειωσαν καί στή θέση τους μῆχαν οἱ καρχαρίες τῶν ἔρτζιανῶν: Ράδιο Ἀθήνα ΕΠΕ, Ἀνεξάρτητο Ράδιο T.V. ΤΟΠ Α.Ε. (Συγκρότημα Λαμπράκη), Ἀπογευματινή Α.Ε., Γραμμή Α.Ε. (Κοσκωτᾶς), Χρῆστος Καλογρίτσας (Πρώτη), Ν. Σταφυλλίδης καί Θ.

Καρτερός Ο.Ε. (ΡΙζοσπάστης), Ραδιοτηλεοπτικές Α.Ε., Ραδιοτηλεοπτικά Παραγωγαί Ἀθηνῶν Α.Ε., Σύνδεσμος Προώθησης Ἑλληνικῶν Προϊόντων, Ράδιο Θεσσαλονίκης Ε.Π.Ε. (Κουρῆς) καί ἄλλοι.

Ἐρωτοῦργος, ἀφοῦ χαιρέτισε τήν πρόταση τῆς ἐπιτροπῆς γιά τις πρώτες ἄδειες πού δόθηκαν, δήλωνε τήν ἴδια μέρα, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση τῶν λόγων του: «Ὁλοκληρώθηκαν οἱ ἐργασίες μέ τις ὁποῖες ἀρχίζει μιά νέα ἐποχή στή ἠλεκτρονικά μέσα ἐνημέρωσης στή χώρα μας (...). Χρειάζεται συναίνεση, προσοχή καί δημιουργική σκέψη, ὅταν χιζούμε θεσμούς πού θά ὑπηρετοῦν τή Δημοκρατία καί τό μέλλον τῆς χώρας μας. Αὐτό ἰσχύει ἰδιαίτερως γιά τά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης (...).»

Στό ἴδιο πνεῦμα, ἴσως ὁμως πιά ἀποκαλυπτική, ἦταν ἡ δήλωση τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου, τοῦ πρωτεργάτη τῆς «ἐλεύθερης ραδιοφωνίας», ὅπως τήν ἀποκαλεῖ, ἡ ὁποία ἀκολούθησε τήν ἐπόμενη μέρα: «(...) Οἱ ἐξελιξείς τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν ἔχουν ἤδη διαμορφώσει ἕνα νέο νομικό περιβάλλον γιά τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ

ραδιοφωνία ἀποτελέσει τό λογικά πρῶτο ἠλεκτρονικό μέσο πού ἀποδόθηκε στήν κοινωνία. Ἡ ἐμπειρία μας μέ τή ραδιοφωνία θά μᾶς διδάξει τό πῶς πρέπει νά προχωρήσουμε καί μέ τά ἄλλα μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας».

Ο ΜΠΕΡΛΟΥΣΚΟΝΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΤΑΙ

Καί βέβαια ὁ υἱός Παπανδρέου μιλάει γιά τήν ἀπόδοση τῆς τηλεόρασης στήν κοινωνία. Μόλις τρεῖς μέρες πρὶν ἕνα ἐξέχον μέλος τῆς κοινωνίας (ὄχι τῆς δικῆς μας, τῆς ἰταλικῆς), ὁ Σίλβιο Μπερλουσκόνι, τοῦ ὁποίου οἱ ἐπιχειρήσεις χειραγώγησης ἀνθρωπίνων μαζῶν (ἐκδόσεις, ραδιοτηλεοπτι-

κοί σταθμοί, ποδοσφαιρική ομάδα τῆς Μίλαν) ἐμφανίζουν μεγάλες ὁμοιότητες μέ ἐκεῖνες τοῦ «δικοῦ μας» Κοσκωτᾶ, δήλωνε αὐτοπροσώπως στήν ἀνταποκρίτρια τῆς Μεσημβρινῆς (6.5.) Βίκυ Μαρκάκη στήν Ἰταλία: «Εἴμαστε σίγουροι πῶς μόλις ψηφιστεῖ ὁ νέος νόμος γιά τήν ἰδιωτική τηλεόραση, ὁ ὄμιλός μας Φινιβέστ θά εἶναι ἀνάμεσα στούς ἐταίρους τοῦ Ἑλληνα ἐπιχειρηματία πού θά στήσει ἰδιωτικό κανάλι. Θά συμμετάσχουμε μέ τήν πείρα μας, μέ μετοχές ἀλλά καί μέ τήν τεράστια ταινιοθήκη καί τά δικαιώματα πού ἔχουμε γιά τή διάθεση πολλῶν παραγωγῶν ἀπό ὀλόκληρη τήν Εὐρώπη». Ἡ ἀνταποκρίτρια προσθέτει ὅτι ὁ Μπερλουσκόνι χαμογέλασε στό ὄνομα Λαμπράκης, ἀλλά ἀρνήθηκε νά πεί μέ ποιούς διαπραγματεύεται.

Βέβαια δέν εἶναι ἀνάγκη νά ψάξουμε πολύ γιά νά βροῦμε τόν πιθανό συνεργάτη τοῦ Μπερλουσκόνι ἀφοῦ τό

δνομά του θά βρίσκεται σίγουρα μέσα στον κατάλογο των διαφόρων Ε.Π.Ε. που πήραν τήν άδεια, θά είναι μάλιστα και άπό τά πιο έξέχοντα. Οί περισσότερες άπό αυτές τίς εταιρείες δέν ενδιαφέρονται τόσο γιά τό ίδιο τό ραδιόφωνο (πολλές μάλιστα πήραν τή σχετική άδεια άπλώς γιά νά έχουν ελεύθερο πεδίο, χωρίς άμεση προοπτική νά τή χρησιμοποιήσουν), όσο γιά τή τηλεοπτική προοπτική. Προσέξτε τά δνόματά τους: Ράδιο Τ.Υ. (Λαμπράκης), Ραδιοτηλεοπτική Ε.Π.Ε. κ.λπ.

ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ

Έχουμε συνηθίσει (οί άφελείς) νά θεωρούμε τήν κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ άφελή: πνιγμένη λ.χ. στά σοσιαλιστικά δράματα πριν τό '81 νά προσγειώνεται στή σκληρή πραγματικότητα των μισοφόρ μετά τήν κατάληψη τής έξουσίας. Πνιγμένη στά δράματα τής ανοιχτής κοινωνίας ή ομάδα των «φωτισμένων» περί τόν Γ. Παπανδρέου νά προσγειώνεται τώρα στήν άγκαλιά του Μπερλουσκόνι. Στήν πραγματικότητα βέβαια όλα αυτά δέν αντικατοπτρίζουν παρά τήν άφέλεια όλων όσοι έξ άριστερών έστρωσαν τό δρόμο στους κάθε λογής έμπορους τής πολιτικής, τής επικοινωνίας κ.δ.κ.

Όχι, ή κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ήξερε έξαρχής περί τίνος έπρόκειτο. Τό σκληρό δίλημμα ήταν είτε κρατικά μέσα ενημέρωσης, που έλέγχονται άπ' εϋθείας άπό τήν κυβέρνηση (τήν έκαστοτε κυβέρνηση), είτε ιδιωτικά, έμπορικά μέσα ενημέρωσης που, όπως και ό καθημερινός τύπος, θά παίξουν τό ίδιο παιγνίδι πιο πειστικά, πιο γνήσια, πιο «γαργαλιστικά», άπελευθερωμένα καθώς θά είναι άπό τά δεσμά και τους φραγμούς που εκ των πραγμάτων υπάρχουν στα κρατικά μέσα.

Και βέβαια ή πολιτική, ή κομματική, πολυφωνία κατοχυρώνεται άφου, στήν προσπάθεια νά προσελκύσουν τό αντίστοιχο κοινό, άλλοι έμποροι τής επικοινωνίας θά προωθήσουν τόν ΠΑΣΟΚισμό, άλλοι τό Νεοδημοκρατισμό και πάει λέγοντας. Ήδη άν κοιτάξει κανείς τά δνόματα των έκδοτων που πήραν άδειες, θά δει ότι είναι μοιρασμένες μέ αρκετή «δημοκρατική» ευαισθησία και περίσσεια κομματική κουτοπονηριά: οί έκδότες που έμπορεύονται ΠΑΣΟΚ είναι κάπως περισσότεροι, κάπως ισχυρότεροι, πιο φερέλιδες.

Πάνω άπ' όλα όμως αυτή ή πληκτικά μονοφωνική (άν και στέρεο) πολυφωνία, είτε νεοδημοκρατική, είτε ΠΑΣΟΚική, κατοχυρώνει τό καθεστώς. Τό είπε άλλωστε ρητά και ό πρωθυπουργός: «χτίζουμε θεσμούς που θά ύπηρετούν τή Δημοκρατία». Στήν ύπηρεσία τής Δημοκρατίας λοιπόν (μέ Δ κεφαλαίο — έχει διαφορά άπό τό δέλτα τό μικρό) ό κ. Τόμπρας νοίκιασε στό θεσμό που άκούει στό δνομα Κου-

ρης — Ράδιο Θεσσαλονίκη Ε.Π.Ε., τους πάνω δρόμους του κτιρίου του ΟΤΕ στή Θεσσαλονίκη.

Ή κατοχύρωση του καθεστώτος γίνεται μέ τό μοναδικό, τό πιο σίγουρο και πιο ισχυρό όπλο: μέ τή προσφορά στον πολίτη τής επικοινωνίας «του» στο πιάτο. Οί σίγουρες μέθοδοι των επαγγελματιών τής επικοινωνίας θά κόψουν έν τή γενέσει της κάθε έναλλακτικότητα, κάθε άπρόοπτο, άνήσυχο, άγνωστο και άβέβαιο λόγο, και κάθε άβέβαια —γι' αυτό και δυνάμει επικίνδυνη— συλλογικότητα που τείνει νά δημιουργηθεί άνά πάσα στιγμή όταν έννέα εκατομμύρια άνθρωποι επικοινωνούν μέ τό διπλανό τους έλεύθερα, άπευθείας, άδιαμεσολάβητα.

Ταυτόχρονα ή μέχρι τώρα έμπειρία των ραδιοφωνικών σταθμών δείχνει ότι γνωρίζουν νά επικεντρώνουν τή μεσολάβησή τους στο πεδίο ακριβώς που —και αυτοί άλλα όχι βέβαια μόνον ούτε κυρίως αυτοί— τείνουν νά καταστρέψουν. Μέσα άπό τους ραδιοφωνικούς σταθμούς τά εξατομικευμένα μέλη τής κοινωνίας μας ανακτούν σε ένα άλλο επίπεδο τή χαμένη συλλογικότητα: πάρτε μας στο τηλέφωνο και πέστε μας πως μαγειρεύετε τό φρικασέ, θά πει τή μία μέρα ό παρυσιαστής τριώρης έκπομπής. Τήν έπομένη θέμα των τηλεφωνημάτων θά είναι «τί σημαίνει γιά σας άγάπη». Κι ό κόσμος τηλεφωνεί, άκούει, παρακολουθεί τό διπλανό του μέσω ραδιοφώνου, σχεδόν συζητεί μαζί του, συμμετέχει. Και γίνεται κουβέντα διακοπτόμενη άπό κανένα τραγουδάκι ή και άπό τόν παρυσιαστή, όταν εμφανιστεί κάποιος πιο άτίθασος στο τηλέφωνο.

Μέ εξαίρεση αυτή τήν πτυχή που είναι κοινή σε όλους σχεδόν τους τοπικούς σταθμούς που υπάρχουν ως τώρα, και τή προσπάθεια του Δίαυλου 10 νά συζητηθούν μέσω του σταθμού (μέ τήν ενεργό συμμετοχή των ακροατών) διάφορα τοπικά προβλήματα, τό πρόγραμμα κατά τά άλλα γεμίζει μέ κενή πολιτικολογία ή όποια έχει τήν τάση νά στρέφεται συνέχεια προς τή σπέκουλα και τήν εκλογολογία και κυρίως μέ άφθονη μουσική ντίσκο, νιού έπτζ κ.λπ. Ίσως στή μονοφωνία τής μουσικής νά εκφράζεται χαρακτηριστικότερα ή μονοφωνία του είδους αυτού των προγραμμάτων, άφου, μουσικά, τό μόνο που διαφέρει και, ίσως, συγκρούεται είναι τό δνομα τής δισκογραφικής εταιρίας που κρύβεται πίσω άπό τό κάθε πρόγραμμα.

ΤΟ ΕΞΟΝΤΩΤΙΚΟ ΥΦΟΣ

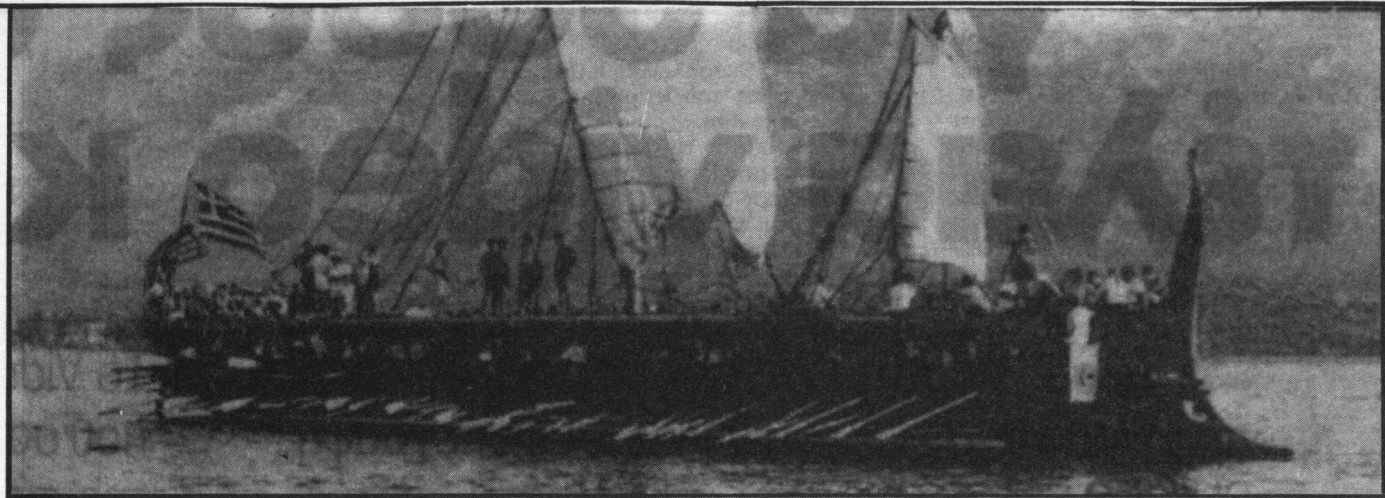
Είναι πάντως πολύ νωρίς γιά νά κρίνουμε ποιά θά είναι τελικά τό είδος εκείνο τής ραδιοφωνίας που θά επικρατήσει. Γιά τήν ώρα είμαστε συνηθισμέ-

νοι κυρίως στή δημοτική ραδιοφωνία, ένω αντίθετα τό δεκαήμερο των εκπομπών του ΤΟΠ F.M. του Λαμπράκη έδειξε ένα άλλο υφος, πολύ πιο έπιθετικό, άμερικάνικο: σχεδόν έξοντωτικό, όπου τό άνουσιο του περιεχομένου κρύβεται πίσω άπό τήν ένταση και τό καταγιστικό ρυθμό των θορύβων που άκούγονται. Είναι ή τέχνη του νά νομίζεις ότι γίνονται πολλά, ένω δέν γίνεται τίποτα.

Σίγουρα άπό τους πολλούς σταθμούς που υπάρχουν και τους περισσότερους που θά δημιουργηθούν, λίγοι είναι εκείνοι που θά επιζήσουν, τόσο άπό πλευράς οικονομικής, όσο και άπό πλευράς άκροατικότητας. Και βέβαια οί πρώτοι που θά έχουν τήν τύχη των πρώην έρασιτεχνών (οί περισσότεροι εξαφανίστηκαν, άλλοι όπως ό 267 ένσωματώθηκαν στήν έμπορική ραδιοφωνία) είναι οί δημοτικοί σταθμοί. Ήδη ό «Δίαυλος 10» εκτός άπό τό πρόβλημα τής συχνότητας και τής έντασης του ΤΟΠ F.M. έχει όξυτάτο οικονομικό πρόβλημα, καθώς, λόγω του είδους του προγράμματος, δέν του προσφέρονται διαφημίσεις. Γιά τήν ώρα ό Δίαυλος 10 άποφάσισε νά πληρώσει τέσσερις φορές τό χρόνο τους συνεργάτες του (γιά νά λύσει κάποια προβλήματα ρευστότητας), είναι όμως φανερό ότι ό σταθμός δέν θά ζήσει γιά πολύ, οί πιο πετυχημένοι και έμπορικοί συνεργάτες του δέχονται ήδη προσφορές άπό άλλου.

Θά επιζήσουν λοιπόν όρισμένοι μεγάλοι, πλούσιοι έμπορικοί σταθμοί και εκείνες οί δημοτικές ραδιοφωνίες που θά θελήσουν και θά είναι σε θέση νά τους ανταγωνιστούν στο επίπεδο τής έμπορικότητας. Τά πράγματα είναι λοιπόν προδιαγεγραμμένα. Άπό τους ιδιώτες, αυτοί που θά επιζήσουν θά είναι εκείνοι που θά κατακτήσουν τό μεγάλο έπαθλο, όταν έρθει ή μεγάλη ώρα: τήν ιδιωτική τηλεόραση. Είναι αυτοί που έχουν ήδη τά μεγαλύτερα κεφάλαια και θά μπορέσουν νά άντέξουν (νά ξοδέψουν) μέχρι τέλους. Μέχρι δηλαδή νά άρχίσουν νά εισπράττουν.

Προοδέσαμε λοιπόν. Τά ύψηλά ιδανικά τής ελεύθερης ραδιοφωνίας και τής πολυφωνίας επικράτησαν: όσοι άγωνίστηκαν γι' αυτά μπορούν νά αισθάνονται υπερήφανοι, άλλωστε γιά τους περισσότερους έχει ήδη βρεθεί κάποια επίζηλη θέση στο έμπόριο των έρτζιανών. Μπορεί επίσης και ή 'Αριστερά —όλες οί άριστερές, και ιδίως ή άντικομφορμιστική— νά αισθάνεται υπερήφανη γιά τους άγώνες της. Ήταν αναγκαίοι άλλωστε: χωρίς τήν ήθική και ιδεολογική κάλυψη τής 'Αριστεράς ό Μπερλουσκόνι, ό Λαμπράκης, ό Κουρης και οί άλλοι δέν θά μπορούσαν νά έμπορεύονται μέ τόση άνεση τόν έλεύθερο χρόνο των ανθρώπων.

Η ΑΓΟΡΑ ΝΕΩΝ ΦΡΕΓΑΤΩΝ

ανάμεσα στο χαλάλι, στο κισμέτ και στο ιμάμ μπαϊλιτί

της άμυντικής πολιτικής

του Γεράσιμου Μακρίδη

Η απόφαση πάρθηκε έρημη της οικονομικής ήγεςίας της χώρας και έρημη των πενταετών ή άλλων πολυετών προγραμμάτων. Ο λόγος μάλλον συνδέεται με τό κόστος της παραγγελίας: 1.200.000.000 δολάρια, ήτοι 170 δισεκατομμύρια δραχμές που μαζί με κάτι διολισθήσεις και λοιπά χρηματοοικονομικά έξοδα, μās κάνουν 200 και πλέον δισεκατομμύρια (Τό ΒΗΜΑ, 17 'Απριλίου 1988). Μέ άπλά λόγια, στίς ύποχρεώσεις του κάθε Νεοέλληνα πρόσ τό "Εθνος του προστέθηκαν 20.000 δραχμές, άσχετα αν αυτός ό Νεοέλληνας είναι φορολογούμενος ή μή, εργαζόμενος ή μή, ένήλικος ή μή. Αυτή δέ άξιόλογη και άπό μόνη της επιβάρυνση, γίνεται πίο σημαντική όταν τοποθετηθεί στά πλαίσια της γενικότερης «έπενδυτική» εϋφορίας που έχει κυριεύσει τούς κυβερνητικούς χώρους. Καθώς και νέες τεράστιες παραγγελίες όπλων έκκολάπτονται (50 έλικόπτερα, 100 άρματα κ.λπ., βλέπε ΤΑ ΝΕΑ, 7 'Απριλίου 1988), και τεράστια δημόσια έργα εξαγγέλλονται ένώ, οί

Μετά άπό πολύμηνες διαπραγματεύσεις, προσφορές, αντιπροσφορές, πιέσεις και άντεγκλήσεις, τό ΚΥΣΕΑ, άποφάσισε τήν παραγγελία τεσσάρων φρεγατών τύπου ΜΕΚΟ-200 άπό τήν Δυτική Γερμανία. Οί πιέσεις τών ναύαρχων είχαν πλέον, τόν τελευταίο καιρό, άποκτήσει τό βαρύ τους επιχείρημα: ή έν μή πολέμω Τουρκία, παρέλαβε ήδη τήν δεύτερη φρεγάτα άπό τίς τέσσερις που έχει παραγγείλει.

Όλυμπιακοί του '96 —των 450 δισεκατομμυρίων—, διεκδικούνται μόλιμα και μέ πείσμα. Έάν άθροιστούν, έστω και πρόχειρα αυτά τά ποσά καταλαβαίνει κανείς τήν μή παρουσία τών οικονομικών έγκεφάλων σε τέτοιου είδους άποφάσεις. Τό έμφραγμα βλέπετε άπειλεί και τούς τεχνοκράτες. Πόσο μάλλον τούς φορολογούμενους, θά πρόσθεταν οί κακές γλώσσες.

ΝΑΥΑΡΧΟΙ, ΠΤΕΡΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

Όπως και νά 'χει τίς φρεγάτες θά τίς πληρώσουμε. Θα πούμε και χαλάλι μάλιστα και θά εϋχηθούμε νά κάνουν καλά τή δουλειά τους, έπειδή, καθώς διαπιστώνουν οί εκθέσεις τών ειδικών, εάν έρθουν οί Τούρκοι, θά μās φορολογήσουν ακόμα χειρότερα. Κισμέτ λοιπόν και οί φρεγάτες και τά φευγάτα δολάρια...

Όλα θά ήταν άψογα λοιπόν αν δέν υπήρχε εκείνο τό «νά κάνουν καλά τή δουλειά τους». Είναι μία φράση που προκαλεί πολλές άπορίες καθώς μπορεί νά σημαίνει τά πάντα και τίποτα. Πολύ δέ περισσότερο όταν οί ταλαντούχοι χρυσοφόρετοι έπιτελείς του "Εθνους άρκοϋνται σ' αυτό τό μέ χίλιους τρόπους ειπωμένο φρασίδιο για νά «έξηγήσουν» στους πληβείους τήν άνάγκη νά πληρώσουν όσα οί έπιτελείς άποφασίσουν νά πληρωθούν.

Πρόβλημα πρώτο. Οί χρυσοφόρετοι έ-

πιτελείς δέν φαίνεται νά συμφωνοῦν μεταξύ τους. Στό ΒΗΜΑ, τῆς 17ης Ἀπριλίου, δημοσιεύθηκε ὁ ἀπόηχος τῶν διαφωνιῶν καί μερικά ἄλλα, πιο παράξενα ἀκόμα. Ὅτι δηλαδή ὑπάρχει σκληρή διαμάχη ἀνάμεσα στίς ἡγεσίες τῶν τριῶν ὄπλων γιά τό πῶς θά διανεμηθοῦν τά κονδύλια γιά τήν ἀγορά ὄπλισμοῦ. Ἡ λογική, λέγεται, πού πρυτανεῖ στίς παραγγελίες στηρίζεται στό τόσα πῆραν αὐτοί, τόσα κι ἐμεῖς καί μέ παρανομαστή τό πόσα πῆραν οἱ Τούρκοι. Ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός μετατρέπει τίς ἐκάστοτε ἡγεσίες τοῦ κάθε ὄπλου σ' ἓνα εἶδος συντεχνιακῶν ἡγητόρων πού μετροῦν τήν ἐπιτυχία τῆς θητείας μέ τό κατά πόσο τό δικό τους σῶμα «ἔριξε» τοῦς ἄλλους ἢ ἔστω, δέν «ρίχτηκε» ἀπό αὐτούς. Ἄς προσθέσουμε ὅτι στό παιγνίδι αὐτό ἐπιστρατεύθηκαν καί οἱ «δημοκρατικές» περγαμινές κάθε ὄπλου, τίς ὁποῖες, τά τελευταῖα χρόνια, χρησιμοποίησαν ἐντατικά τό ναυτικό καί ἡ ἀεροπορία ἐναντίον τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς (οἱ διάφορες πρόσφατες «παροχές» στοῦς στρατευόμενους εἶχαν ἀνάμεσα στοῦς στόχους τους τή διατήρηση ἢ τή μεταβολή τοῦ κλίματος αὐτοῦ — τό ναυτικό, ἄς μήν ξεχνᾶμε πλειοδότησε καί ἐδῶ).

Ὅπως δὴποτε, μιά τέτοια κατάσταση δέν ἐπιτρέπει νηφάλιες ἐκτιμήσεις καί προγραμματισμό, ἰδιαίτερα σέ ἐποχές καί σέ περιοχές πού παρουσιάζεται ὡς ἀδύνατη ἢ ἀνεξάρτητη δράση τοῦ κάθε ὄπλου. Ἡ ἴδια κατάσταση κρύβει καί κάτι πολύ πιο σοβαρό.

Ἡ ΑΠΟΥΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

Ὅλα τά παραπάνω, γνωστά ἀπό καιρό στοῦς παρικοῦντες τήν Ἱερουσαλήμ δέν ἐξηγοῦν μόνο τήν ἀπουσία σταθερῶν καί διανῶν στόχων στήν ἐξοπλιστικά προγράμματα τῆς χώρας. Τονίζουν καί κάτι σοβαρότερο. Ὅτι ἀπουσιάζει ἡ δύναμη ἢ ἱκανή νά συντονίσει τά ὄπλα καί τά ἐπιτελεῖα καί νά ἐπιβάλλει τίς ἀπόψεις τῆς πάνω σ' αὐτά. Δύναμη πού δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά πολιτική καί κυβερνητική καθῶς ἡ χάραξη μιᾶς ἀμυντικῆς πολιτικῆς ξεπερνᾶ κατά πολύ τό πρόβλημα τῶν ὄπλων καί τῶν στρατιωτικῶν σχεδίων. Ἡ μᾶλλον, φθάνει στήν τελευταῖα ἀφοῦ ἐξαντλήσει πλῆθος ἄλλων πᾶραμέτρων στοῦς χώρους τῆς διπλωματίας, τῆς οικονομίας, τῆς κοινωνίας, τῶν συνθηκῶν τῆς στιγμῆς καί ἐκείνων τοῦ αἵθριου.

Κι αὐτό φαίνεται ὅτι συμβαίνει. Γιά ἀρκετά χρόνια τώρα ἡ πολιτική ἡγεσία τῆς χώρας δέχεται ὀλοτέλα ἀμήχανη σέ ὄλους τοῦς τομεῖς τῆς ἀμυντικῆς πολιτικῆς μέ φυσικό ἐπακόλουθο τήν ἐν λευκῷ ἀνάθεσή τῆς στήν ἄλλη-

λοῦποβλεπόμενα ἐπιτελεῖα. Ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναγκαῖα διαιτησία ἀνάμεσα στήν τελευταῖα δέν μπορεῖ, σέ καμιά περίπτωση, νά ὀνομασθεῖ «ἀσκηση πολιτικῆς». Συχνά μάλιστα ὀδηγεῖ σέ πολυέξοδους συμβιβασμούς τό κόστος τῶν ὁποίων δέν ἀφορᾶ βεβαίως οὔτε τοῦς στρατηγούς, οὔτε τοῦς ναυάρχους, οὔτε τοῦς περᾶρχους...

Ἡ ἐξωτερική εἰκόνα δέν εἶναι παρά πιστό ἀντίγραφο τῆς ἐσωτερικῆς κατάστασης. Ἀδιάκοπες συνεδριάσεις, παλινδρομήσεις, καταγγελίες γιά σκάνδαλα ἢ ἤδηθεν σκάνδαλα, ἀναποφασιστικότητα καί τέλος, μετά ἀπό χρόνια ἴσως διαδικαστικῶν ἀερολογιῶν, μιά αἰφνίδια ἀπόφαση κάτω ἀπό τό κράτος τοῦ πανικοῦ. Ἀφετηρία τοῦ τελευταίου, οἱ πράξεις καί οἱ ἀποφάσεις τῶν γειτόνων: 160 F-16C οἱ Τούρκοι; 80 μαχητικά οἱ Ἕλληνες! Καθέλκυσαν καί τρίτη φρεγάτα οἱ Τούρκοι; Γρήγορα νά πάρουμε τέτοιες καί ἐμεῖς! Ὅσο κι ἂν κοστίζουν, χωρίς νά πολυξέρουμε πῶς θά τά χρησιμοποίησουμε. Καί ὅπως δὴποτε, χωρίς κανεῖς νά συνυπολογίσει τήν ἀβυσσάλεα διαφορά πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στοῦς στόχους, στή γεωγραφικά δεδομένα, στίς πληθυσμιακές, οικονομικές καί διπλωματικές παραμέτρους τῶν δύο χωρῶν!

Ἔτσι λοιπόν φθάσαμε στήν «ναυτική ἀγορά τοῦ αἰῶνα».

ΦΡΕΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Οἱ φρεγάτες αὐτές εἶναι ἀρκετά γνωστές, δέν νομίζουμε ὅτι κρύβουν κάποια ἐκπλήξη, δυσάρεστη ἢ εὐχάριστη. Λεπτομέρεια: τό γερμανικό ναυτικό δέν θέλησε ν' ἀποκτήσει σκάφη παρόμοιου τύπου. Μᾶλλον δέν τοῦ ἔκαναν στίς κλειστές ρηχές θάλασσες τοῦ Βορρά. Εἶναι ἴδιες μέ τίς τουρκικές «Yanuj», «Fatih» κ.λπ. Μποροῦμε λοιπόν νά γυρίσουμε στό ἀρχικό μας ἐρώτημα. Τί ἀκριβῶς θά κάνουν ἐτοῦτα τά πλωτά 200 δισεκατομμύρια.

Κάθε καλή φρεγάτα, πού σέβεται τόν ἑαυτό τῆς, μπορεῖ νά κυνηγᾶ ἐποβρύχια. Γιά τόν σκοπό αὐτό ἔχει στή ὑφαλά τῆς ἐνσωματωμένο ἓνα ἰσχυρό SONAR πού ἀνιχνεύει ἐνεργητικά (μέ ἐκπομπή ἀκτινοβολίας καί πρόκληση ἀντανάκλασης στόν στόχο) τοῦς βυθοῦς. Στό πολύπλοκο, γεμάτο ἀνωμαλίες, περάσματα, καί ρηχό στό μεγάλο του μέρος Αἶγαῖο, ἡ ἐνεργητική ἀνίχνευση ὑποβρυχίων γίνεται ἀμφίβολη καθῶς καί οἱ ἀντανάκλασεις (ἢ ἠχώ) ἀπό τίς ἀνωμαλίες τοῦ βυθοῦ καί τή στενότητα τοῦ χώρου εἶναι πολλαπλές καί ἀδιευκρίνιστες καί τό ὑποβρύχιο ἔχει ὄλη τήν εὐχέρεια νά «κάτσει» στόν βυθό καί νά περιμένει καλύτερες συνθήκες κίνησης

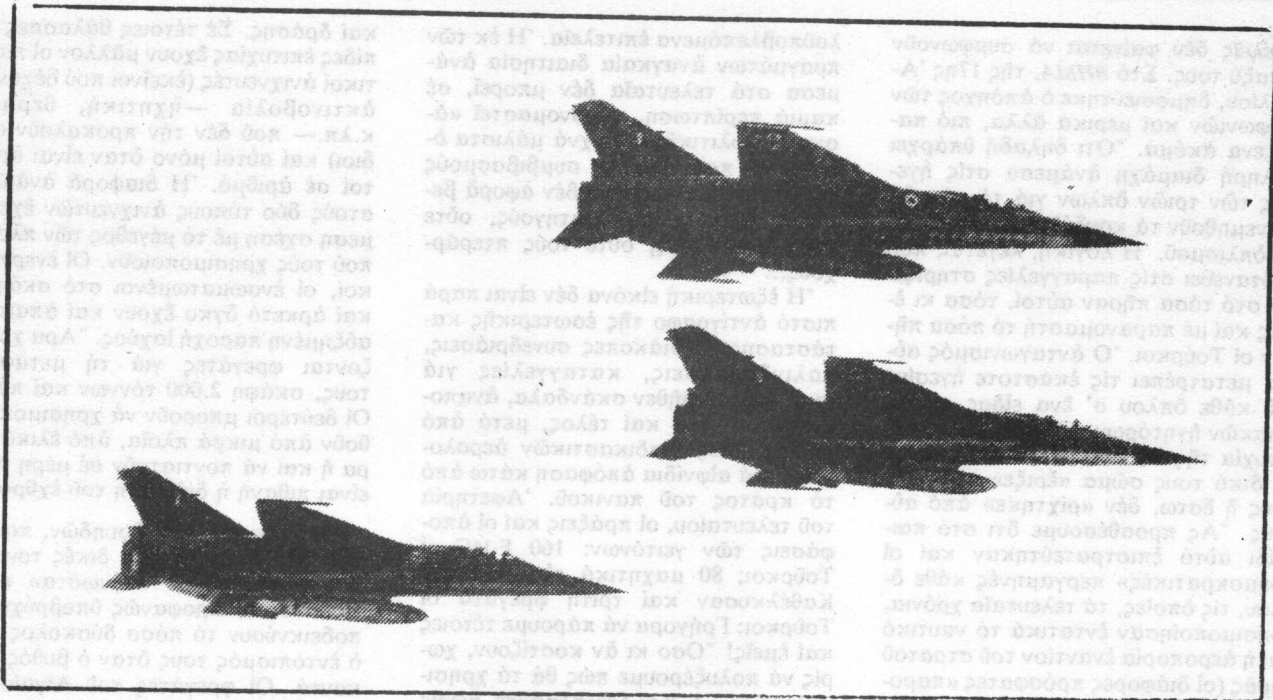
καί δράσης. Σέ τέτοιες θάλασσες ἐλπιδες ἐπιτυχίας ἔχουν μᾶλλον οἱ παθητικοί ἀνιχνευτές (ἐκεῖνοι πού δέχονται ἀκτινοβολία — ἠχητική, θερμική κ.λπ. — πού δέν τήν προκαλοῦν οἱ ἴδιοι) καί αὐτοί μόνο ὅταν εἶναι ἀρκετοί σέ ἀριθμό. Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στοῦς δύο τύπους ἀνιχνευτῶν ἔχει ἀμεση σχέση μέ τό μέγεθος τῶν πλοίων πού τοῦς χρησιμοποιοῦν. Οἱ ἐνεργητικοί, οἱ ἐνσωματωμένοι στό σκάφος, καί ἀρκετό ὄγκο ἔχουν καί ἀπαιτοῦν αὐξημένη παροχή ἰσχύος. Ἄρα χρειάζονται φρεγάτες γιά τή μεταφορά τους, σκάφη 2.000 τόννων καί πάνω. Οἱ δεύτεροι μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ἀπό μικρά πλοῖα, ἀπό ἐλικόπτερα ἢ καί νά ποντιστοῦν σέ μέρη ὄπου εἶναι πιθανή ἡ διέλευση τοῦ ἔχθρου.

Οἱ ἐμπειρίες τῶν Σουηδῶν, πού συχνά ἐμπλέκονται στίς δικές τους ρηχές θάλασσες μέ «ἄγνωστα» κατασκοπευτικά προφανῶς ὑποβρύχια, ἀποδεικνύουν τό πόσο δύσκολος εἶναι ὁ ἐντοπισμός τους ὅταν ὁ βυθός εἶναι κοντά. Οἱ φρεγάτες τοῦ Αἰγαίου θά καταδιώκουν στίς ἀκόμα πιο πολύπλοκες Κυκλάδες ἢ στή Δωδεκάνησα, ὑποβρύχια μέ ἐξοπλισμό σχεδιασμένο γιά νά λειτουργεῖ στή ὠκεανικά βάθη καί στίς ἀνοικτές θάλασσες. Τό κυνήγι λαγοῦ μέ κυνηγετικούς ἐλέφαντες εἶναι σίγουρα μιά πολύ πιο πρακτική ὑπόθεση.

Τό κύριο λοιπόν ἐπιχείρημα γιά τήν ἀνάγκη ὑπαρξῆς στόλου φρεγατῶν δέν φαίνεται ἰδιαίτερα πειστικό. Τό δεύτερο εἶναι ἡ ἀκτίνα δράσης τῶν πλοίων. Μᾶλλον ὁμως καί αὐτό δέν στέκεται στό μικρό Αἶγαῖο. Ἄς συνεχίσουμε λοιπόν νά ψάχνουμε γιά τό τί μποροῦν νά κάνουν οἱ φρεγάτες τοῦ Αἰγαίου.

Πλοῖα μέ τέτοιο μέγεθος ἴσως θά μποροῦσαν νά ρίχνουν ἀεροπλάνα. Εἶναι ἀκόμα ἀμφίβολο ὁμως ἀκόμα καί τό κατά πόσο θά μποροῦσαν νά προστατεύσουν τόν ἑαυτό τους ἀπό τά ἀεροπλάνα. Τό πιο ἀπομακρο ἀντιαεροπορικό τους φράγμα (πυραυλοῖ SEA SPARROW) ἀπλώνεται 20 χιλιόμετρα γύρω ἀπό τό πλοῖο. Ὁ ἀντίπαλος ἀεροπόρος λοιπόν ἔχει τήν εὐχέρεια νά σκοπεύσει μέ μεγάλη ἄνεση πέρα ἀπό αὐτή τήν ἀπόσταση, μέ ὄλα τά ραντάρ του σέ λειτουργία καθῶς δέν θά φοβᾶται ἀντίδραση. Θά μπορεῖ ἔτσι νά ἐκτοξεύσει πυραυλοῦς HARPOON γιά παράδειγμα ἀπό τά 25, 30 ἢ 50 χιλιόμετρα. Πόσοι ἀπό αὐτούς θά ἀστοχήσουν ἢ θά ἀναχαιτιστοῦν; Οἱ φρεγάτες τῶν 50 δισεκατομμυρίων ἢ μῖα, πρῆπει λοιπόν νά συνοδεύονται μόνιμος (!) στό Αἶγαῖο ἀπό φιλικά καταδιωκτικά ἀεροπλάνα...

Νά ναυμαχήσουν μέ ἄλλα πλοῖα; Μποροῦν, ἐκτοξεύοντας πυραυλοῦς, τοῦς ἴδιους ἀκριβῶς πυραυλοῦς πού ρίχνουν καί οἱ πυραυλάκατοι τῶν 400 τόννων καί τῶν 1-2 δισεκατομμυρίων

δραχμών. Νά βομβαρδίσουν άκτές; Μπορούν. Άλλά ποιός θά στείλει ένα πλοίο 50 δισεκατομμυρίων κάτω από τά πυρά του αντίπαλου πυροβολικού ξηράς για νά ρίξει 200-300 όβιδες στόν έχθρό; Ούτε ό πιό αισιόδοξος.

Τά 50 λοιπόν δισεκατομμύρια του κάθε πλοίου μπορούν θεωρητικά νά τά κάνουν όλα. Στην πράξη όμως, στό Αιγαίο, αυτό πού εύκολότερα μπορούν νά κάνουν είναι τό νά βυθιστούν άπρόσμενα και άδοξα. Βλέπετε, τό Αιγαίο έχει πολλά και περίπου ύποχρεωτικά στενά περάσματα (Στενό Καφηρέα, έξοδοι Σαρωνικού κ.λπ.). Αλλά τά περάσματα εύκολα γεμίζουν νάρκες, ένεδρεύοντα ύποβρύχια, παραδοκούντα άεροσκάφη. Προβλέπεται λοιπόν, κάθε φορά πού τά 50 δισ. θά βγαίνουν νά πολεμήσουν, νά βγαίνει μαζί τους και όλος ό υπόλοιπος στόλος και ή άεροπορία νά τά συνοδέψει, μήν πάθουν κανένα κακό...

Ό μή-φίλος γείτονας μέ τόν όποιο βρισκόμαστε σέ μή-πόλεμο πράγμα πού δέν έμποδίζει νά τόν επικαλούμαστε ως φόβητρο κάθε φορά πού θά ξεδεύουμε δισεκατομμύρια για όπλα, δίνει συχνά μαθήματα άποτελεσματικότητας πού δυστυχώς περνούν άπαρατήρητα. "Όταν, ό πολλαπλασιασμός των έλληνικών πυραυλακάτων του δημιούργησε προβλήματα έξόπλιση μερικά από τά έλικόπτερα του μέ πυράλους πού είχαν βεληνεκές λίγο μεγαλύτερο άπ' ό,τι τά αντίεραπορικά πυρόβλα των πλοίων. "Έτσι μέ σχετικά μικρό κόστος μετέφερε τό πρόβλημα στην πλευρά του αντίπαλου, άχρηστεύοντας τό πλεονέκτημά του και ύποχρεώνοντάς τον σέ μεγαλύτερα έξοδα για νά προστατευθεί (άντιαερο-

πορικοί πυράυλοι στό μικρά πλοία, ή άναγκαία μετατροπή δέν έχει γίνει άκόμα).

Τά ύπέρ της άγοράς των φρεγατών είναι τουλάχιστον παράξενα. Στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 20ής Άπριλίου διακρίνονται για παράδειγμα τρία από αυτά. Οι φρεγάτες χρειάζονται για νά εξασφαλιστεί ή ισχυρή παρουσία του έλληνικού ναυτικού στη Μεσόγειο (και όχι στό Αιγαίο) παρουσία άπαραίτητη «λόγω της ναυτικής προιστορίας της χώρας», «και του μεγέθους του έλληνικού έμπορικού στόλου τά συμφέροντα του όποίου πρέπει νά είναι σέ θέση νά προσάψει τό Πολεμικό Ναυτικό»: "Αοριστία μαζί μέ επικίνδυνη δόση μεγαλεπήβολων σχεδίων, άντάξιο της προεδρίας της Δημοκρατίας. Μήπως ύπάρχουν τύψεις έπειδή ό έλληνικός στόλος δέν στάλθηκε στόν Περσικό; "Έπειτα, γράφεται στό ίδιο φύλλο, τά παλιά αντιτορπιλλικά πάλωσαν και προφανώς χρειάζονται πλοία του ίδιου μεγέθους για νά τά αντικαταστήσουν. Τέλος άλλη ή τακτική χρησιμοποίηση των πυραυλακάτων και άλλη έκείνη των φρεγατών. Σύμφωνοι, τό ζητούμενο όμως είναι τό δεύτερο γιατί ως τά τώρα, εκτός από γενικότητες, δέν έχουμε υπόψη μας καμιά δημόσια δήλωση, δημοσίευση, άγγελία, ενημέρωση, ότιδήποτε τέλος πάντων πού νά εξηγήσει αυτήν την «τακτική χρησιμοποίηση» πού κάνει τίς φρεγάτες άπαραίτητες.

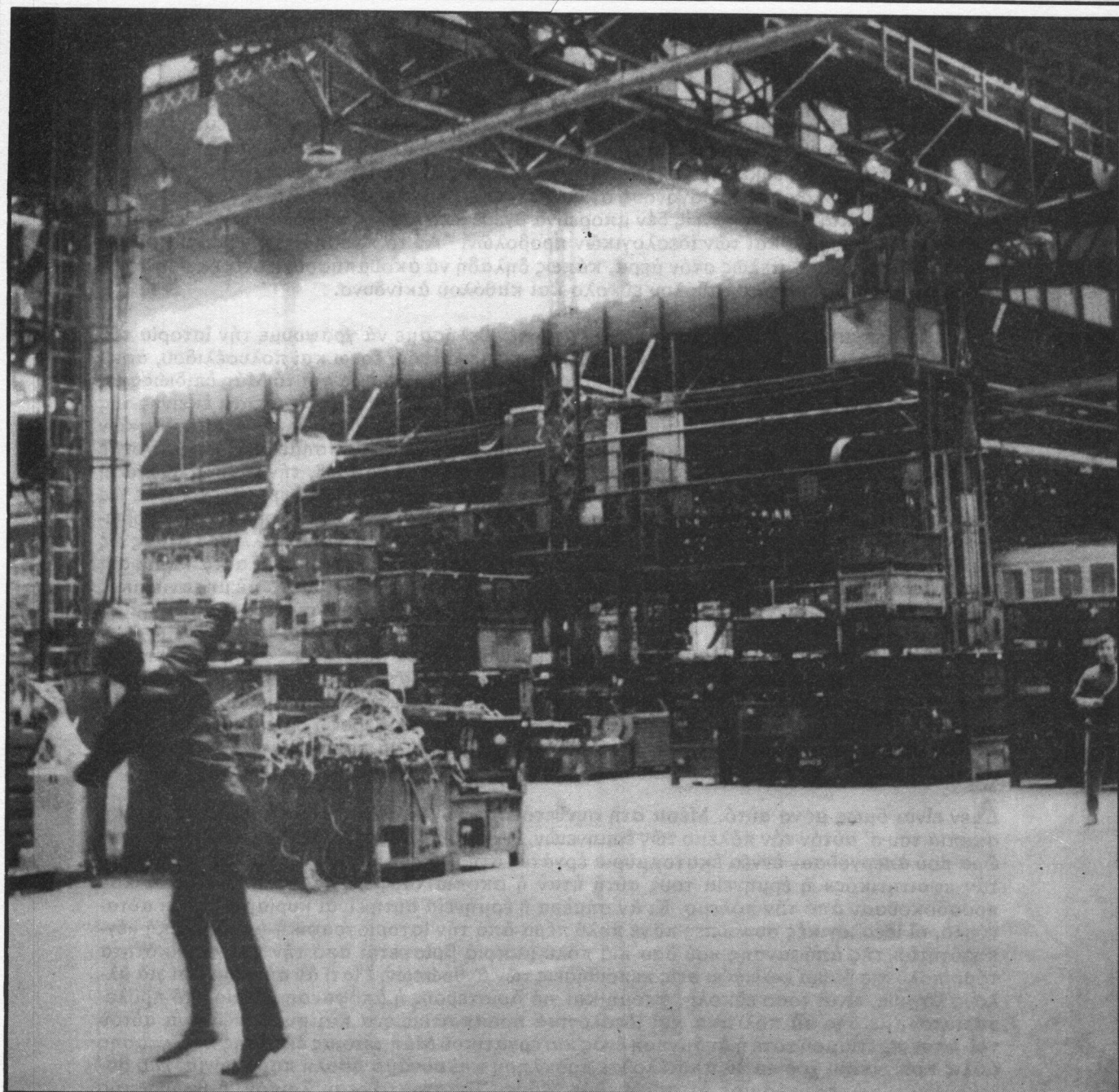
"Άς έλλίσουμε ότι τά πλοία αυτά, καθώς και όλες οι πραγματοποιηθείσες ή έπαπειλούμενες «άγορές του αιώνα», κρύβουν μυστικά προσόντα. Γιατί άν δέν κρύβουν τότε πρόκειται για διακεκριμένες περιπτώσεις στα-

τάλης σέ βάρος μάλιστα της όποιας «έθνικής άμυνας». Άλλά και ή ύποψία ότι οι φρεγάτες άγοράστηκαν —δπως και οι αντίστοιχες της μή φίλης Τουρκίας— για νά ένισχύσουν τόν έξοπλισμό της Ν.Α. πτέρυγας του ΝΑΤΟ δέν είναι χωρίς βάση. Πράγματι, τά πλοία αυτά είναι ό,τι χρειάζεται για την Άνατολική Μεσόγειο, στίς άνοιχτές θάλασσες. Άλλά έμεις τί δουλειά έχουμε εκεί; Μήπως λοιπόν δέν είναι παρά μία νατοϊκή άγορά μέ έξοδα δικά μας;

Και κλείνοντας, άς σταθοΰμε ακόμα μία φορά στην πραγματικά μεγάλη «έπιτυχία» της στρατιωτικής και πολιτικής ήγεςίας. "Ότι δηλαδή έχουν έπιβάλλει την άποψη ότι ναύαρχοι, πτέραρχοι και στρατηγοί είναι οι μόνοι πού γνωρίζουν τά μυστικά της άμυνας, του πολέμου και των όπλων του και άρα οι μόνοι πού μπορούν ν' άποφασίσουν γι' αυτά. Οι δέ άλλοι, οι τυφλοί και οι πολλοί, οι φορολογούμενοι πολίτες έχουν ένα και μόνο καθήκον: νά πληρώνουν και νά σιωποΰν.

Θά ήταν ενδιαφέρον νά αναλυθεί ή ποιότητα των προβληματισμών της στρατιωτικής ήγεςίας όπως αυτή εμφανίζεται στό έλληνικά στρατιωτικά περιοδικά πού βρίσκονται σέ μερικά κεντρικά βιβλιοπωλεία. Θά φωτιζόντουσαν έτσι αρκετές πτυχές αυτής της «γνώσης» ή μάλλον αυτού του κικεώνα των ιδεοληψιών πού δημιουργούν «γνώσεις» και «θέσεις». "Ίσως κάποτε τό κάνουμε. "Άν και κάπου εδώ αρχίζει ή ποινοποίηση της κριτικής. Είπαμε ό Μεγάλος Κανόνας είναι: όσοι πληρώνουν δέν μιλοΰν.

Γεράσιμος Μακρίδης

Γιατί ένα αφιέρωμα για τόν Μάη του 1968;

Δέν είναι ή γοητεία του στρογγυλού αριθμού τής έπετειού ούτε ή εύκολία νά γεμίσουμε μέ μεταφράσεις τίσ περισσότερες σελίδες του τεύχους πού μās όδήγησαν σ' αυτό τό αφιέρωμα για τό Μάη του '68. Ούτε πιστεύουμε ότι είκοσι χρόνια μετά τό «νόημα» του Μάη επιβιώνει αναλλοίωτο. Άλλά ούτως ή άλλως ό Μάης μιλιέται αυτό τόν καιρό, τά άδηφάγα ΜΜΕ δέν έχασαν τήν εύκαιρία νά πολυλογήσουν μ' ένα τόσο άβανταδόρικο θέμα. Έτσι είτε τό θέλουμε είτε όχι ύπάρχει ή επικαιρότητα του θέματος, έστω κι αν τήν δημιουργεί τεχνητά ό θόρυβος τής έπετειού. Κατασκευάζει έτσι ό καθείς τόν δικό του Μάη ακολουθώντας τίσ τροχιές πού οι διάφορες έρμηνείες του γεγονότος χάραξαν έδώ καί είκοσι χρόνια. Γιατί πέρα από τά

γεγονότα του δραματικού και πυκνού 1968, έκτοτε και μέχρι σήμερα, διεξάγεται μία σκληρή ιδεολογική πάλη *έρμηνείας* είτε αυτή προκύπτει από τις ρομαντικές και μυθευτικές απεικονίσεις είτε από τις ιδεολογικές στοχεύσεις και τα μεθοδολογικά έργα των *έρμηνευτών*. 'Ο καθένας επιδιώκει να *έπηρεάσει* τη συλλογική μνήμη και τις συλλογικές συνειδήσεις, να βρει ιδεολογικούς προγόνους στις σημερινές του θέσεις *αντλώντας* απ' το «πνεύμα» του Μάη. Και βέβαια κανείς δεν μπορεί να βγει έξω απ' αυτή τη χοάνη της ιδεολογικοποίησης της ιστορίας και των ιδεολογικών προβολών. 'Αν τό προσπαθήσουμε όμως, μπορούμε να μη μιλάμε έντελώς στον άέρα, κάπως δηλαδή να *άκουμπήσουμε* στέρεα στην τότε πραγματικότητα, πράγμα καθόλου εύκολο και καθόλου *άκίνδυνο*.

Μέ τά κείμενα πού παρουσιάζουμε πιά κάτω δέν θελήσαμε να γράψουμε την ιστορία του 1968. Κάτι τέτοιο δέν θά μπορούσε να είναι *άντικείμενο* ενός, *έστω* και πολυσέλιδου, *άφιερώματος*. 'Αντλώντας από την έντυπωσιακά *όγκώδη* βιβλιογραφία για τό Μάη επιδιώξαμε, στό μέτρο του δυνατού, ένα διπλό στόχο. Νά φανεϊ κατ' αρχήν ή συνθετότητα εκείνης της χρονιάς *σέ παγκόσμιο επίπεδο*, μία συνθετότητα κοινωνικών, ιδεολογικών και πολιτικών καταστάσεων πού *σέ πολλές περιπτώσεις* *έφθασαν* *σέ έκρηκτικό σημείο*: ν' *άποφύγουμε* δηλαδή, *όταν σκεφτόμαστε* αυτό τό *όριακό σημείο* πού ήταν τό 1968, την εύκολη *άναγωγή* *σέ άπλά* και *έντέλει* *άπλοϊκά σχήματα*. 'Αν κορυφαία γεγονότα εκείνης της χρονιάς *ώσ* *πρός* τόν *χώρο* του *ύπαρκτου σοσιαλισμού* ήταν ή *είσβολή* στην Τσεχοσλοβακία των σοβιετικών *τάνκς*, *ό πόλεμος* στό Βιετνάμ *ώσ* *πρός* τόν Τρίτο Κόσμο, και *ό γαλλικός Μάης* *ώσ* *πρός* τις *χώρες* του *καπιταλιστικού κέντρου*, *σέ καμία περίπτωση* τρία αυτά κορυφαία γεγονότα δέν μπορούν να *άναχθούν* τό ένα στό άλλο ή τό καθένα απ' αυτά *σέ μηχανιστικές αιτιότητες*, και κανένα απ' αυτά δέν διακρίνεται για *μονοσήμαντα νοήματα* ή *μονοσήμαντες* *έπιπτώσεις*.

Δέν θέλαμε να πούμε «*ό Μάης* ήταν αυτό ή *έκείνο*», *τελεία* και *παύλα*, *άλλά αντίθετα* *ότι* τό 1968, τόν Μάη, *συνέβαιναν* πολλά *περίπλοκα* και *άντιφατικά*, *κι* *ότι* *έκείνες* *οί* *άντιφάσεις* *άλλου* *ξεπεράστηκαν*, *άλλου* *ξέσπασαν* *όρμητικά*, *άλλες* *παραμένουν* *σέ* *ένέργεια* *ώσ* *σήμερα*, *είκοσι* *χρόνια* *μετά*. 'Ετσι *έχει* *νόημα* ή *δραστική* *έπιστροφή* *σέ* *μία* *κοντινή* *σχετικά* *έποχή*, *έπιστροφή* πού δέν την *επιβάλλει* ή *έπέτειος* *άλλά* *τά* *προβλήματα* και *οί* *προβληματισμοί* πού *παραμένουν* *μετέωροι* *άνάμεσα* *μας*.

Δέν είναι όμως μόνο αυτό. Μέσα στή συνθετότητα των καταστάσεων *ό καθένας* *έχει* *τή* *σκοπιά* *του* *σ'* *αυτόν* *τόν* *πόλεμο* *των* *έρμηνειών*. 'Αν για παράδειγμα πολλοί, *άκόμη* και την *ώρα* πού *άπεργούσαν* *έννεα* *έκατομμύρια* *έργάτες* *στή* *Γαλλία*, *άποφάνθηκαν* *ότι* *ό* *Μάης* *ήταν* *«φοιτητικός»* ή *έρμηνεία* τους *αυτή* *ήταν* ή *σκοπιά* τους ή *ίδια*, τό *άποτέλεσμα* πού *προσδοκούσαν* από τόν πόλεμο. *Κι* *άν* *σήμερα* ή *έρμηνεία* *αυτή* *είναι* *κυρίαρχη*, *είναι* *αυτόνομη*, *οί* *ιδεολογικές* *συνέπειες* *πάνε* *πολύ* *πέρα* *άπό* *τήν* *ιστοριογραφική-άκαδημαϊκή* *«έγκυρότητα»* της *άπόφασης* πού *όσο* *πιά* *πολύ* *μακριά* *βρίσκεται* *άπό* *τήν* *πραγματικότητα* τόσο *πολύ* *πιά* *βαθιά* *φωλιάζει* *στις* *πεποιθήσεις* *των* *άνθρώπων*. *Γιατί* *άν* *σήμερα*, και για *άλλους* *λόγους*, *είναι* *τόσο* *εύκολη*, *άκόμη* και για *άριστερους* ή *άπόφαση* *«άντιό* *στό* *προλεταριάτο»*, *μέ* *όλα* *τά* *πολιτικά* και *ιδεολογικά* *προαπαιτούμενα* και *συμφραζόμενα* *αυτού* *του* *άποχαιρετισμού* *τότε* ή *άνάμνηση* *ένός* *και* *έργατικού* *Μάη* *τέτοιας* *έκτασης* και *έντασης* *μόλις* *πρίν* *είκοσι* *χρόνια* *θά* *άποτελούσε* *πρόκληση* και *συνάμα* *άβολη* *παραφωνία*. *Πιά* *βολικός* *διότι* *χειραγωγήσιμος* *ό* *φοιτητικός* *Μάης*. 'Επιστρατεύεται, *λοιπόν*, ή *θεωρία* της *σύγκρουσης* *των* *γενεών*, ή *άπεικόνιση* της *φαρσοκωμωδίας* και για *τούς* *πιά* *δύσπιστους* ή *ξένη* *συνωμοσία* πού *προκάλεσε* *τήν* *άναταραχή*. *Αυτή* ή *τελευταία* *έρμηνεία*, *όσο* *κι* *άν* *μοιάζει* *χονδροειδής* *ήταν* και *είναι* *ώστόσο* ή *μόνη* πού *χρησιμοποίησε* ή *έξουσία*: για τόν *Ντέ* *Γκώλ* *ύπεύθυνα* της *έξέγερσης* *στή* *χώρα* *του* *ήταν* *τά* *ξένα* *κέντρα* και ή *διεθνή* *συνωμοσία*, για *τούς* *Σοβιετικούς* *ύπεύθυνοι* για *τήν* *Τσεχοσλοβακία* *ήταν* *τό* *NATO* και *οί* *γερμανοί* *ρεβανιστές*. *Κι* *έκείνο* πού *επιβιώνει* *ώσ* *τις* *μέρες* *μας* *δέν* *είναι* *τό* *ίδιο* *τό* *γεγονός* *άλλά* *οί* *έρμηνείες* *του*, *οί* *άντιλήψεις* πού *έπικρατούν* για *τό* *γεγονός*.

Στά κείμενα πού παρουσιάζουμε, *σίγουρα*, *ένυπάρχει* ή *έρμηνεία* *άριστερών* *στοχαστών*, *άριστερών* πού *θέλουν* να *είναι* και *μαρξιστές*. *Δέν* *είναι* ή *έρμηνεία* *της* *'Αριστεράς* πού *κάθε* *άριστερός* *θά* *τήν* *έκανε* *άναπαυτικό* *μαξιλαράκι*. *Παρά* *τις* *διαφορές* πού *έχουν* *μεταξύ* *τους*, *χωρίς* να *επιδιώκουν*, *πιστεύουμε*, να *προσαρμόσουν* *τήν* *πραγματικότητα* *στή* *θεωρία* *έχουν* *τή* *διπλή* *άρετή* *άφ'* *ένός* να *μη* *στηρίζονται* *σέ* *κανένα* *άναγωγισμό* *κι* *άφ'* *έτέρου* να *άναζητούν*, *μέσα* *στά* *γεγονότα*, *έκείνες* *τις* *κοινωνικές* και *ιδεολογικές* *δυνάμεις* πού *προσπάθησαν*, *άν* και *ήττήθηκαν*, ν' *άνοιξουν* *άπελευθερωτικούς* *δρόμους*. *Τά* *πράγματα* *δέν* *κρίνονται* και *δέν* *δικαιώνονται* *μόνο* *άπό* *τά* *άποτελέσματά* *τους*. 'Αν *είμαστε* *άπό* *τούς* *χαμένους* *ένας* *λόγος* *παραπάνω* να *μας* *νοιάζουν* *περισσότερο* *τά* *καθέκαστα* *της* *ήττας*.

Μιά αναδρομή στή δραματική χρονιά 1968

του Έρικ Χορτσμπάουμ

‘Η ιστορία δέν κάνει συνήθως τό χατήρι σ’ όσους θέλουν νά τή χωρίζουν σέ άπόλυτα διακεκριμένες περιόδους. ‘Υπάρχουν όμως φορές πού τούς λυπάται. Τό 1968 μοιάζει σχεδόν σά νά σχεδιάστηκε γιά νά χρησιμοποιηθεί ως όρόσημο. Δέν υπάρχει περιοχή του κόσμου πού νά μή σημαδεύτηκε από έντυπωσιακά και δραματικά γεγονότα πού έμμελλε νά έχουν τεράστιο αντίκτυπο τόσο στην ιστορία της χώρας στην όποία συνέβησαν όσο και παγκόσμια. Αυτό ισχύει γιά τίς αναπτυγμένες και βιομηχανικές καπιταλιστικές χώρες, γιά τό σοσιαλιστικό κόσμο, και γιά τό λεγόμενο «τρίτο κόσμο», γιά τό ανατολικό και δυτικό, βόρειο και νότιο ήμισφάριο. ‘Η επιστροφή σ’ αυτή τήν άξέχαστη χρονιά, δέκα χρόνια μετά, βοηθάει τή μελέτη της σύγχρονης ιστορίας μας; ‘Αξίζει νά τό έπιχειρήσουμε.

Τό κείμενο αυτό του Eric Hobsbawm δημοσιεύτηκε στό άγγλικό περιοδικό «Marxism Today», τόν Μάιο του 1978.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Βέβαια κάνοντας αυτή την επισκόπηση δεν πρέπει να παγι-
δευτούμε ούτε από τη χρονολογική σειρά των γεγονότων ου-
τε από τους τίτλους των εφημερίδων. Δηλαδή, πρέπει να ά-
ποφύγουμε να σκεφτούμε αποκλειστικά με τούς όρους αυ-
τών των έντυπων, άπροσδόκητων, δραματικών ή
τραυματικών γεγονότων που ήταν τόσο συνηθισμένα τό
1968. Ύπηρχαν πάρα πολλά. Άρχισαν με την όλομέτωπη έ-
πίθεση (Tet offensive) των Βιετναμέζων, ή όποια όπως μπο-
ρούμε τώρα να δοϋμε έσπασε την άποφασιστικότητα των
ΗΠΑ και προδίκασε την ήττα τους στό Βιετνάμ. Άκολούθη-
σε σχεδόν άμέσως ή άπόφαση του προέδρου Τζόνσον να μή
θέσει όποσηφιότητα στις έκλογές με άποτέλεσμα την έκλογή
του Νίξον την ίδια χρονιά. Ή χρονιά κύλησε με την παραιτή-
ση του προέδρου Νοβότνυ στη Τσεχοσλοβακία την όποία ά-
κολούθησε ή «Άνοιξη της Πράγας» και τελικά — στις 20
και 21 Αύγουστου ή εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στη
Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Τσεχοσλοβακίας. Ή άνοιξη
ήταν επίσης περίοδος κρίσης στη Γαλλία. Τά λεγόμενα «γε-
γονότα του Μάη» δεν ήταν άπλως ή μεγαλύτερη φοιτητική
κινητοποίηση που όδήγησε (ίσως) στη μεγαλύτερη έργατική
γενική άπεργία στην ιστορία της Γαλλίας. Τό άν μπορούσαν
τά γεγονότα αυτά να μετατραποϋν στην πρώτη ειρηνική έπα-
νάσταση στη Δυτική Εϋρώπη από τό 1936 στην Ίσπανία, εί-
ναι άκόμη άμφιλεγόμενο. Ίσως όχι. Όμως ή παραιτήση του
στρατηγού Ντέ Γκώλ ένα χρόνο μετά ήταν σίγουρα άμεση,
άν και καθυστερημένη, συνέπεια του Μάη του '68. Τό ίδιο ί-
σως ισχύει και για την έπανασύνδεση της Άριστερας κάτω
άπό τό «Κοινό Πρόγραμμα» στις άρχές της δεκαετίας του
'70. Φοιτητικές διαδηλώσεις έγιναν επίσης στην Πολωνία
και Γιουγκοσλαβία. Τό φθινόπωρο τό δράμα μεταφέρθηκε
στό δυτικό ήμισφαίριο. Ή σφαγή των φοιτητών και άλλων
σε μεγάλη δημόσια συγκέντρωση στό Μεξικό λίγο πρίν τούς
Όλυμπιακούς άγώνες (30-40 νεκροί άνακοινώθηκαν έπίση-
μα) ήταν τό άποκορύφωμα μιās μεγάλης φοιτητικής και λαϊ-
κής άναταραχής σ' αυτή τή χώρα. Άν και άντιμετωπίστηκε
άμέσως με άνελέτη βία είναι σημαντικό ότι ή μεξικανική
πολιτική μετατοπίστηκε αισθητά πρός τά άριστερά με τό νέο
πρόεδρο (που ήταν υπεύθυνος για την καταστολή ως ύπουρ-
γός έσωτερικών).

Άλλη άπροσδόκητη εξέλιξη στη Λατινική Άμερική ήταν
ή εμφάνιση προοδευτικών, άντιμπεριαλιστικών στρατιωτι-
κών πραξικοπημάτων. Τό στρατιωτικό πραξικόπημα στόν
Παναμά ήλθε σε όξεία άντιπαράθεση με τίς ΗΠΑ ή όποία συ-
νεχίζεται άκόμη. Στό Περού τό πραξικόπημα όδήγησε στην
πιό άποτελεσματική άγροτική μεταρρύθμιση που άνέλαβε
ποτέ ένα μή έπαναστατικό καθεστώς σ' αυτή τή ήπειρο. Τέ-
λος, έπιστρέφοντας στην Εϋρώπη —πάλι τό φθινόπωρο του
'68— βλέπουμε την άρχή της σύγχρονης φάσης της πάλης
της Β. Ίρλανδίας με την άντιπαράθεση άνάμεσα στην άστυ-
νομία και σε διαδηλωτές για τά πολιτικά δικαιώματα στό
Λοντόνντερρυ. Έν τω μεταξύ, στη Δ. Γερμανία ή άπόπειρα
δολοφονίας του Ρούντυ Ντούτσκε προκάλεσε μαζικές φοιτη-
τικές άναταραχές σ' αυτή τή χώρα, ένω στην Ίταλία ό συν-
δυασμός των φοιτητικών διαδηλώσεων και εξέγερσεων με
μιά 24ωρη γενική άπεργία προανήγγειλλαν ήδη τό μεγάλο κί-
νημα που έφθασε στην άκμή του τό «θερμό φθινόπωρο» του
1969.

Αυτά τά γεγονότα είναι άπό μόνα τους άρκετά δραματικά,
άκόμη και άν δεν αναφέρουμε τά πρωτοσέλιδα των εφημερί-
δων τά όποια είχαν ίσως λιγότερο μακροπρόθεσμες συνέ-
πειες, όπως οί δολοφονίες του Μ.Α. Κίνγκ και του γεροσια-
στή Ρ. Κέννεντυ στις ΗΠΑ, ή εκείνα που είχαν μεγάλη σημα-
σία σε συγκεκριμένες χώρες χωρίς να έπηρεάζουν πολύ τόν
όλόκληρο κόσμο, όπως ή άνεξαρτησία της Ν. Ύεμένης, των
Νησιών Μαυρικού και Σουαζιλάνδης και κάποια στρατιωτι-
κά πραξικοπήματα στην Άφρική. Όμως δεν πρέπει να ξε-
χνάμε τίς εξελίξεις σε τέσσερα μέτωπα που δεν μπορούν εύ-
κολα να άποδοθοϋν σε συγκεκριμένες ήμερομηνίες τό 1968,

και οί όποιες σημειώθηκαν καθ' όλη τή διάρκεια του έτους.
Ή πρώτη άπ' αυτές ήταν ή Κινέζικη Πολιτιστική Έπανά-
σταση που ήταν τότε στην άκμή της. Ή δεύτερη —όπως
πάντα— ήταν ή συνεχιζόμενη ένταση στη Μέση Άνατολή.
Έδω, μετά τή νίκη των Ίσραηλινών τό 1967, ή τρομοκρατι-
κή δράση των Παλαιστινίων κομμάτων έρχοταν όλο και πε-
ρισσότερο στό προσκήνιο, όπως και τά άντιτρομοκρατικά
μέτρα των Ίσραηλινών. Ή τρίτη ήταν ό τραγικός εμφύλιος
πόλεμος στη Νιγηρία που όδήγησε στην άναπόφευκτη ήττα
της Μπάφρα. Τέλος, και πιό σχετικά με τό θέμα μας ήταν
τά συμπτώματα κατάρρευσης στό διεθνές σύστημα μέσα
στό όποιο παρατηρήθηκε ή μεγάλη καπιταλιστική άνθηση
των δεκαετιών του '50 και '60.

Αυτά τά γεγονότα είναι τριών ειδών. Πρώτα ήταν εκείνα
που εξέφρασαν τίς γενικές άντιφάσεις οί όποιες είχαν άνα-
πτυχθεί στόν καπιταλιστικό κόσμο (συμπεριλαμβανομένης
της έξάρτησης του «τρίτου κόσμου») στη διάρκεια δύο δε-
καετιών άνεπανάληπτης οικονομικής άνάπτυξης. Δεύτερον
έκεινα τά όποια, πιό συγκεκριμένα, άντανακλούσαν την πά-
λη ή όποία συνεχιζόταν όλη τή μακρά περίοδο της οικονομι-
κής άνθισης, δηλαδή ή άντιμπεριαλιστική άπελευθερωτική
πάλη στόν μή εϋρωπαϊκό χώρο. Τέλος εκείνα τά όποια άνα-
νακλούσαν τά έσωτερικά προβλήματα άνάπτυξης στό σο-
σιαλιστικό κόσμο. Ό Μάης του '68 στη Γαλλία ήταν ένα έν-
τυπωσιακό και άπροσδόκητο παράδειγμα των πρώτων, τό
Βιετνάμ ένα προφανές παράδειγμα των δεύτερων και ή Τσε-
χοσλοβακία των τρίτων.

Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Στόν καπιταλιστικό κόσμο δεν είχε ύπάρξει ποτέ περίοδος
άνάπτυξης και εϋημερίας ή όποία να συγκρίνεται με αυτή
των δεκαετιών του '50 και '60. Αυτό συνέβη σ' όλες τίς βιο-
μηχανικές χώρες, άκόμη και στη Βρετανία, ή καπιταλιστική
οικονομία της όποίας ήταν πασίγνωστο ότι δεν μπορούσε να
ξεπεράσει τά προβλήματά της. Τό ίδιο έγινε σε μικρότερο
βαθμό στις περισσότερες άπό τίς λιγότερο άνεπτυγμένες χώ-
ρες. Άκόμη και οί διακυμάνσεις της παγκόσμιας οικονο-
μίας, όπως ό έμπορικός κύκλος της άνάπτυξης και ύφησης,
ήταν τόσο ήπιες, ώστε οί κείνσανοί οικονομολόγοι μπορού-
σαν (λανθασμένα) να ύποστηρίξουν με βεβαιότητα ότι ή
πραγματική ύφεση δεν θά συμβεί ποτέ. Οί κυβερνήσεις είχαν
μάθει πώς να τήν προλαμβάνουν. Άν ποτέ δούλεψε ό καπι-
ταλισμός ήταν εκείνες τίς δεκαετίες. Διότι, πέρα άπό τή ρα-
γδαία τεχνολογική πρόοδο και τά μεγάλα κέρδη, τό επίπεδο
ζωής των περισσότερων πολιτών είχε βελτιωθεί, πράγμα που
όφειλόταν κυρίως στη μεγάλη πρόοδο στην κοινωνική πρό-
νοια σε πολλές καπιταλιστικές χώρες άλλά και στην τερά-
στια άλλαγή ζωής που όφειλόταν στη λεγόμενη «τεχνολογία
της καθημερινής κατανάλωσης» — άπό τά άπορρυπαντικά
και τίς πλαστικές σακκούλες έως τά τρανζίστορ και τήν Τ.Υ.
Όπως τό έθετε ή συντηρητική έκλογική προπαγάνδα: «ποτέ
δεν ήσασταν καλύτερα». Τό γεγονός ότι ύπηρχαν πολλά πε-
ριθώρια βελτίωσης δεν σήμαινε ότι, με ύλικούς όρους, ή ζωή
των άπλών ανθρώπων στις καπιταλιστικές χώρες δεν είχε
άλλάξει σημαντικά πρός τό καλύτερο.

ΕΝΑ ΣΤΑΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Άπό τήν πλευρά του καπιταλισμού, οί συνθήκες ήταν άσυ-
νήθιστα έννοϊκές. Κάτω άπό τήν ήγεμονία των ΗΠΑ, που
βγήκαν άπό τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ό άδιαμφισβήτητος
κύριος του καπιταλιστικού κόσμου οικονομικά και στρατιω-
τικά, είχε δημιουργηθεί ένα σχετικά σταθερό διεθνές οικονο-
μικό σύστημα. Ήταν ένα σύστημα σχετικά έλεύθερου διε-
θνούς έμπορίου και συναλλαγών, βασισμένο στην ισχύ του

δολαρίου και των θεσμών της διεθνούς δημοσιονομίας κάτω από την κυριαρχία των ΗΠΑ. Αυτό διευκόλυνε πολύ την οικονομική ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Επιπλέον, για λόγους αντικομμουνισμού, οι ΗΠΑ έδωσαν σημαντική βοήθεια και υποστήριξη προκειμένου να ανακαμψουν άλλες καπιταλιστικές χώρες, ενώ υιοθέτησαν τον σχηματισμό μεγάλων περιφερειακών ομάδων. Οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες οι οποίες κυριαρχούσαν πλέον στην παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία και έδρευαν στις ΗΠΑ κέρδιζαν από την ανάπτυξη όπουδήποτε άλλου. Πολιτικά, οι κυβερνήσεις όλων σχεδόν των καπιταλιστικών χωρών ήταν συμπαγώς συντηρητικές, και μάλιστα τα κόμματα ή οι κυβερνήτες βρίσκονταν στη εξουσία για μεγάλα χρονικά διαστήματα, με πλειοψηφίες που ξμοιαζαν μόνιμες ή ακλόνητες (όπως οι Χριστιανοδημοκράτες στην Δ. Γερμανία και την Ίταλία, οι λεγόμενοι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες στην Ίαπωνία, οι Γκωλιστές στη Γαλλία). Εκτός από τη Σκανδιναβία και ίσως τη Βρετανία, ακόμη και οι Σοσιαλδημοκράτες ήταν ή μόνιμη αντιπολίτευση, οι οποίοι μπορεί κάποτε να έμπαιναν περιστασιακά στην κυβέρνηση με ισχνές πλειοψηφίες ή ως μέρη συνασπισμών. Τό μόνο πρόβλημα ήταν ότι, όπου τα κομμουνιστικά κόμματα είχαν μαζική υποστήριξη, όπως στη Γαλλία και την Ίταλία, κατάφερναν —πρός μεγάλη εκπληξη και απογοήτευση των συντηρητικών δυνάμεων— να διατηρούν αυτή τη μαζική υποστήριξη στην εργατική τάξη. Διότι οι εργάτες καταλάβαιναν ότι όσα πρόνοια αποσπούσαν —και ήταν ουσιαστικά— βασιζόνταν κυρίως στη δύναμή τους και τους αγώνες τους. Από την άλλη μεριά, ένας συνδυασμός δεξιών εργατικών ήγετων και η κυβέρνηση των ΗΠΑ (μέ κατάλληλες παρεμβάσεις από όργανα όπως η CIA) κατάφερε να διασπείρει το διεθνές και πολλά εθνικά συνδικαλιστικά κινήματα μετά τον πόλεμο, εξασθενώντας έτσι αρκετά απ' αυτά, ειδικά στις χώρες του τρίτου κόσμου. Η προσπάθεια για διάσπαση των άριστερων σοσιαλιστικών κομμάτων (όπως στην Ίταλία και Ίαπωνία) ήταν λιγότερο επιτυχημένη αλλά δεν είναι άσημαντη.

Ο καπιταλισμός και οι ιδεολόγοι του κοιτάζουν λοιπόν τον κόσμο με αυταρέσκεια. Η οικονομική ανάπτυξη σε όρισμένες χώρες δεν είχε προηγούμενο, αν και ποσοστιαία ήταν λιγότερο δραματική απ' ό,τι σ' άλλες. Ήμοιαζε να εξαφανίζεται ή ελπίδα ότι ο σοσιαλιστικός κόσμος θα ξεπερνούσε στην παραγωγή τον καπιταλιστικό μέσα σε κλίμα ειρηνικού ανταγωνισμού. Και η συνειδητοποίηση ότι ο καπιταλισμός φαινόταν να προχωράει οικονομικά και τεχνολογικά ήταν ένας από τους παράγοντες που συνέβαλλαν στις δυσκολίες του σοσιαλιστικού κόσμου. Η ύφεση φαινόταν να είναι υπό έλεγχο. Ο συνδυασμός μεγάλων εταιριών συνεργαζομένων μ' έναν όλο και μεγαλύτερο δημόσιο τομέα —κρατικο-μονοπωλιακός καπιταλισμός— εισήγαγε ένα στοιχείο σχεδιασμού και φαινόταν να παρέχει μία από μόνιμα βιώσιμη βάση για έναν νέο-φιλελεύθερο καπιταλισμό απ' ό,τι ο ανταγωνισμός της ελεύθερης αγοράς. Διακηρύχθηκε τό «τέλος της ιδεολογίας» (δηλαδή της επαναστατικής ιδεολογίας). Αναγέλλθηκε ή γέννηση της «μετα-βιομηχανικής κοινωνίας» — δηλαδή ενός καπιταλισμού απαλλαγμένου, μέσω της τεχνολογίας και των τεχνοκρατών, από τις πολύ παλιές αντιφάσεις του.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Κι όμως ακόμη και στην άκμή της μεγαλύτερης ανάπτυξης υπήρχαν σημάδια οικονομικών προβλημάτων, κυρίως στις ασθενέστερες καπιταλιστικές χώρες, όπως στη Βρετανία και Ίταλία. Διεθνώς ή ανάπτυξη σήμαινε πληθωρισμό — και πληθωρισμό σε διαφορετικό ύψος. Οι επίσημοι οικονομολόγοι δεν ήξεραν τί να κάνουν. Τό βασισμένο σε χρυσό δολάριο, πάνω στο οποίο στηριζόταν τό διεθνές σύστημα πληρω-

μών, αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες και γι' αυτό τό λόγο και διότι οι ΗΠΑ, αν και ό γίγας του οικονομικού κόσμου, ήταν όλο και λιγότερο ικανός (δηλαδή φθηνός) παραγωγός σε σχέση με άλλες πιο μοντέρνες οικονομίες, όπως της Γερμανίας και Ίαπωνίας. Επιπλέον, οι ΗΠΑ ξόδευαν ένα τεράστιο ποσό για να διατηρούν τή στρατιωτική τους ήγεμονία με πολέμους και πολεμικές δαπάνες, πράγμα πού δέν συνέβαινε με τή Γερμανία ή τήν Ίαπωνία. Έτσι δημιουργήθηκε στις ΗΠΑ ένα πολύ μεγάλο έλλειμμα σε σχέση με τόν υπόλοιπο κόσμο και τά τεράστια αποθέματα σε χρυσό άρχισαν να λιώνουν. Στην πραγματικότητα, αν και ή κρίση του δολαρίου δέν έφθασε σε επικίνδυνα επίπεδα έως τό 1971, τό διεθνές σύστημα πληρωμών ήταν ήδη καταφανώς κλονισμένο τό 1968, ακολουθώντας τήν υποτίμηση της στερλίνας προς τό τέλος τό 1967.

Όμως, αν και ή μίνι-κρίση του δολαρίου τό 1968 ήταν μία ένδειξη για τήν κατοπινή παγκόσμια καπιταλιστική ύφεση τό 1968 βγήκαν στην επιφάνεια, οι κοινωνικές αντιφάσεις της μεγάλης ανάπτυξης και όχι οι οικονομικές. Και αυτό συνέβη κατά τρόπο τόσο ξαφνικό και άπροσδόκητο (όπως στη Γαλλία τό 1968) ακριβώς διότι οι έντάσεις πού είχαν συσσωρευθεί κατά τις δεκαετίες του '50 και '60 ήταν τόσο μεγάλες αν και καλυμένες σε κάποιο βαθμό από τήν οικονομική άνοδο και διότι ή άμχανία κατανόησης όσων συνέβαιναν στον κοινωνικό ίστό είχε διεισδύσει παντού. Ό,τι δήποτε μπορούσε να είχε ξεσπάσει, αν και δέν ήταν τυχαίο ότι ή σπίθα ξεκίνησε από τούς φοιτητές.

ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Δέν είναι δυνατόν να εξετάσουμε εδώ τούς εξαιρετικούς και μαζικούς μετασχηματισμούς στις καπιταλιστικές κοινωνίες αυτές τις δεκαετίες, αν και μερικοί ήταν ιδιαίτερα όρατοι με τή μορφή πόλεων πού ξαναχτιζόνταν ή με τήν έκρηξη στην άνωτατη εκπαίδευση (ό αριθμός των Δυτικογερμανών φοιτητών τριπλασιάστηκε ανάμεσα στο 1960 και 1968 — οι πιο πολλοί ήταν ή πρώτη γενιά των οικογενιών τους πού σπούδαζε ποτέ), ή με τή μετανάστευση άγροτικών πληθυσμών —κυρίως από καθυστερημένες περιοχές και χώρες— σε πόλεις και παραγκουπόλεις και σε εργοστάσια του βιομηχανικού κόσμου. Είναι αρκετό να σημειώσουμε ότι ή επιστημονικοτεχνική επανάσταση, ό θρίαμβος της καταναλωτικής κοινωνίας άχρήστευσε τις παλιές προσδοκίες, πού στά παλαιά προνόμια έκανε τούς μη προνομιούχους να μίν άρκούνται και πού προκάλεσε τήν πτώση παλαιών συμβάσεων και τρόπων ζωής, έπηρεασε τις περισσότερες τάξεις και στράματα των λαών. Κάποιες απ' αυτές τις έντάσεις ήταν πράγματι οικονομικές. Οι εργαζόμενοι ανακάλυψαν ότι τό επίπεδο ζωής πού ήταν αποκλειστικά για τούς «άνώτερους» τους ήταν τώρα προσιτό, και είχαν τό ίδιο δικαίωμα σ' αυτό μ' όποιονδήποτε άλλον. Και επίσης παρά τήν πρόοδο μπορούσαν να άποκτήσουν κι άλλα. Οι εργάτες και οι ύπο-προλεταριοί στο περιθώριο της μεγάλης ανάπτυξης —όπως οι μαύροι στις ΗΠΑ— συνειδητοποιούσαν όλο και περισσότερο τή μειονεκτική τους θέση.

ΟΙ ΕΝΤΑΣΕΙΣ ΜΕΓΑΛΩΝΟΥΝ

Έντονοι οι μεγαλύτερες έντάσεις δέν ήταν καθαρά οικονομικές όπως άποδεικνύει τό γεγονός ότι ή πιο δημοφιλής κοινωνική ανάμεσα στους διαφωνούντες και τούς επαναστάτες των βιομηχανικών κοινωνιών έπαψε για ένα διάστημα να είναι οικονομική και έγινε κοινωνιολογική. Οι όροι κλειδιά δέν ήταν ή φτώχεια ή ή έκμετάλλευση ή ακόμη ή κρίση, αλλά ή «άλλοτρίωση», ή «γραφειοκρατικοποίηση», ή «χειραγώγηση» κ.λπ. Και μέσα στο ίδιο τό εργατικό κίνημα

αιτήματα τά όποια ήταν από καιρό περιθωριακά ή ξεχασμένα ήλθαν στό προσκήνιο: «έργατικός έλεγχος», «αυτοδιαχείριση», «συμμετοχική δημοκρατία». Ήταν διαμαρτυρίες ενάντια σέ μία οικονομία ευημερίας ή όποια αναπτυσσόταν σέ βάρος τών κοινωνικών σχέσεων οι όποιες κινούσαν τούς ανθρώπους από μακριά, τούς παρείχαν ύλικά αγαθά, ενώ τούς άφαιρούσαν τή δυνατότητα νά οργανώσουν τή ζωή τους.

Αυτά τά συμπτώματα τής κρίσης ήταν άρχικά πλήρως όρατά στήν κουλτούρα, και ειδικότερα (άν και λιγότερο στήν Ευρώπη σέ σχέση μέ τίς ΗΠΑ) στήν κουλτούρα τών νέων, οι όποιοι έκείνες τίς δεκαετίες είχαν γίνει οικονομικά αυτόνομη ομάδα. Ή έργατική βάση αυτής τής κουλτούρας δέν ήταν ιδιαίτερα πολιτικοποιημένη. Έξέφραζε άπλώς, όπως άρχικά ή Άμερικανική και άκόμη περισσότερο ή βρετανική ρόκ μουσική, μία παρακμή τής ήγεμονίας τής κουλτούρας τής μικροαστικής τάξης, μία άκαθόριστη εξέγερση τών νέων έργατών ενάντια στήν παλαιότερη γενιά — και τή δική τους ικανότητα νά αγοράζουν. Τό πολιτικό στοιχείο εισέδωσε σ' αυτή τήν «πολιτιστική επανάσταση» κυρίως όταν τήν ανέλαβε ένα ειδικό στρώμα: Τά παιδιά τής ευπορης μικροαστικής τάξης πού συνειδητοποίησαν ότι αυτή ή ίδια ή ευημερία δέν ήταν άρκετή για όσους είχαν άρκετά (ό περισσότερος κόσμος απέιχε πολύ άπ' αυτό τό σημείο), και ό όλο και μεγαλύτερος αριθμός τών νέων μελών τών επαγγελματιών και τών υπαλλήλων τούς όποιους ό νέος γραφειοκρατικοποιημένος και τεχνοποιημένος (τεχνολογικός) κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός άπαιτούσε σέ πρωτοφανείς άριθμούς. Και οι δύο βρήκαν ένα κέντρο και μία έστία στά πανεπιστήμια τά όποια αναπτύσσονταν μέ γρήγορους ρυθμούς, μέ ή χωρίς τήν παρουσία όσων είχαν έγκαταλείψει. Αυτό τό φαινόμενο ήταν ιδιαίτερα όρατό σ' ό,τι έγινε κατόπιν ό πρώτος παγκόσμιος πυρήνας τού μαζικού φοιτητικού άκτιβισμού στό βιομηχανικό κόσμο, αλλά και τό κέντρο τής αντικουλτούρας πού έβλεπε τόν έαυτό της ως κοινωνική εξέγερση: ή Bay Area (ή περιοχή τού Κόλπου) γύρω από τό Σάν Φρανσίσκο άνάμεσα στό '60 και τό '67.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ

Ό ισχυρισμός ότι ή καρδιά αυτής τής εξέγερσης ήταν σέ τμήματα τής μικροαστικής νεολαίας δέν είναι μειωτικός. Ούτε είναι επικριτικό νά υποστηρίξεις ότι αυτός ό ξεσηκωμός απέκτησε μαζική βάση άνάμεσα στους φοιτητές λόγω τού ότι αυτό τό στρώμα αντιμετώπιζε ως ομάδα συγκεκριμένα και πραγματικά προβλήματα τά όποια ήταν μικρής σημασίας για όποιοδήποτε άλλον. Αυτό πού είναι σημαντικό νά σημειώσουμε είναι ότι αυτή ή εξέγερση έγινε ένα κίνημα τής άριστερας μέ άναφορές (άν και συγκεχυμένες) στό Μάρξ σάν σύμβολο τού επαναστατικού μετασχηματισμού τής κοινωνίας. Αυτό ίσχυε ειδικά για χώρες μέ γερή έργατική παράδοση αλλά και όπου δέν υπήρχε καμιά, καθιερώνονταν δεσμοί στά πανεπιστήμια (όπως στή Δ. Γερμανία και τίς ΗΠΑ) μέ επαναστατικές σοσιαλιστικές ιδέες. Ή γενιά τών φοιτητών τού τέλους τής δεκαετίας τού '60 έγινε ή πρώτη στήν ιστορία τών αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών πού στράφηκε μαζικά πρós τά άριστερά. Όπωςδήποτε ή πρώτη από τή γενιά τού 1848 μέ τήν όποια έχει κάποιες όμοιότητες. Και για άρκετούς λόγους. Κάποιοι φοιτητές μπορούσαν, λόγω τής προνομακικής θέσης τους, νά δούν καθαρότερα κάποιες ουσιαστικές ανεπάρκειες τής κοινωνίας τής μεγάλης άνθησης, από πολλές ομάδες οι όποιες ήταν πίο άμδσα συνδεδεμένες και έπωφελοούνταν άπ' αυτήν. Όλοι αντιμετώπιζαν μία άμεση αντίφαση άνάμεσα σέ όσα τούς δίδασκαν τά πανεπιστήμια και στήν καριέρα για τήν όποια προορίζονταν ως στελέχη τού νέου γραφειοκρατικού καταναλωτικού καπιταλισμού: μάνατζερ, τεχνικοί, γραφειοκράτες, στελέχη τών μέσων μαζικής ενημέρωσης και προπαγανδιστές. Στίς περισσότερες χώρες ήλθαν αντιμετώποι μέ συντηρητικά καθεστώα, άπολιθωμένα από τόν πολύχρονο άποκλειστικό έλεγχο τής εξουσίας και στίς ΗΠΑ μέ τόν συγκεκριμένο κίνδυνο στρατολόγησής τους σ' έναν αντιδραστικό, φρικτό και άντιστατικό πόλεμο. Ή ευημερία εκείνης τής εποχής έδινε άσυνήθιστη έλευθερία, άφού τό νά έχεις ένα επίπεδο ζωής δέν φαινόταν νά είναι ιδιαίτερα προβληματικό. Αντίθετα μέ

τούς περισσότερους ανθρώπους στην παραγωγή μπορούσαν να αφιερώσουν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους στην πολιτική. Καί ήταν αρκετά νέοι ώστε να κάνουν πράξη την πίστη τους στην αναγκαιότητα της εξέγερσης.

ΚΑΝΕΝΑΣ ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ

“Όμως στις βιομηχανικές και αναπτυγμένες χώρες, δέν υπήρχε κανένας οργανικός δεσμός ανάμεσα σ’ αυτή τή νέα άριστερά των φοιτητών και τής διανόησης και τό κίνημα τής εργατικής τάξης. Όσοι εξέγέρθηκαν άπερριπταν τά υπάρχοντα εργατικά κινήματα ως ανεπαρκώς επαναστατικά. “Όπου οί κοινωνικές εντάσεις μέσα στην εργατική τάξη δυνάμωναν και δέν έβρισκαν κανένα άμεσο τρόπο έκφρασης, τό φοιτητικό κίνημα προσέφερε τή σπίθα γιά τήν έκρηξη μαζικών άπεργιακών κινητοποιήσεων. Αυτό συνέβη στην περίπτωση τής Γαλλίας και τής Ίταλίας, αλλά όχι παντού. Τά κινήματα, χαρακτηριστικά του Μάη του ’68 στή Γαλλία ήταν ή απόδειξη ότι ό καπιταλισμός δέν είχε ξεπεράσει τίς αντιφάσεις του και έδειξαν ότι τά καθεστώτα των δεκαετιών του ’50 και του ’60 δέν ήταν άτρωτα. Άνήγγειλαν μία νέα περίοδο πάλης και πολιτικών συμμαχιών, άν και δέν έγκαινίασαν επαναστατικές αναταραχές.

Η ΑΝΤΙ-ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΑΛΗ

Ένώ ή πάλη στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες του καπιταλισμού ήταν στάσιμη στις δεκαετίες του ’50 και του ’60, τό μεγάλο άπελευθερωτικό κίνημα ένάντια στην άποικιοκρατία και τήν ήμιαποικιοκρατία συνεχίζονταν, παρά τίς συχνές προσπάθειες των παλαιών ιμπεριαλιστικών δυνάμεων νά τή βραχυκυκλώσουν μέ μαζικές «άποαποικιοποιήσεις» που μετέτρεπαν τίς προηγούμενες άποικίες σέ τυπικά άνε-

ξάρτητα νεοαποικιακά κράτη. Άφού αυτοί οί άγώνες ήταν έξ όρισμού άντιιμπεριαλιστικοί, ένέπλεκαν άμεσα και τήν κεντρική ιμπεριαλιστική δύναμη, τίς ΗΠΑ, και ως τόν κυρίαρχο τοπικά έκμεταλλευτή (όπως στή Λατινική Άμερική) και διότι ή άπελευθέρωση όπουδήποτε, λογιζόταν ότι άπειλεί τή συνολική στρατιωτική και πολιτική κυριαρχία των ΗΠΑ (και των έξαρτημένων συμμαχων τους) σ’ όλη τή γη.

Γι’ αυτό και οί ΗΠΑ απέδιδαν τή θέση του ήγέτη που κατείχαν στον καπιταλιστικό κόσμο στην έπιτυχία τής πάλης τους ένάντια σέ κάθε άπελευθερωτικό κίνημα που άπειλούσε νά φύγει από τόν άμερικανικό έλεγχο, άποφεύγοντας ωστόσο νά έμπλακούν στην άμοιβαία αυτοκτονία ενός παγκόσμιου πυρηνικού πολέμου. Παρά ταύτα, ή μόνη φορά που ό κόσμος είχε άμεσα άπειληθεί από πυρηνικό πόλεμο ήταν από τίς ΗΠΑ γιά ένα ζήτημα που άφορούσε τήν άνεξαρτησία του τρίτου κόσμου, δηλαδή τά γεγονότα μέ τήν Κούβα τό 1962.

Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ

Οί ΗΠΑ είχαν κλονιστεί από τόν κακό ύπολογισμό που επέτρεψε σ’ ένα σοσιαλιστικό καθεστώς νά έλθει μέ επανάσταση στην έξουσία στην Κούβα, άν και οί άπόπειρες νά μεταλαμπαδευθεί ή κουβανική επανάσταση σέ άλλα μέρη τής Λατινικής Άμερικής τήν περίοδο ’60-’67 ήταν, στις περισσότερες περιπτώσεις, προφανείς άποτυχίες. Όμως, παρά τίς προσπάθειες των ΗΠΑ νά άπομακρύνουν τόν κίνδυνο τής επαναστατικής έκρηξης σ’ αυτή τήν ήπειρο μέ ρεφορμιστική πολιτική (τή λεγόμενη «Συμμαχία Προόδου»), ή πάλη γιά άντιιμπεριαλιστική και κοινωνική άπελευθέρωση συνεχίστηκε μέ διάφορες πιο στέρες μορφές από τίς αντάρτικες έπιδρομές. Οί δεκαετίες του ’50 και ’60 ήταν επίσης περιόδοι δραματικών κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών —και καπιταλιστικής ανάπτυξης— στό μεγαλύτερο μέρος τής Λατινικής Άμερικής. Όπως συμβαίνει συχνά, οί αντιφάσεις

του καπιταλισμού γίνονται πρώτα αισθητές στην περιφέρεια. Έτσι στο τέλος της δεκαετίας του '60 ένα πύο έντυπωμα κύμα απελευθερωτικών αγώνων ήταν έτοιμο νά ξεσπάσει σέ αρκετές χώρες, εκτός από τή Βραζιλία όπου ένα αμερικανοκίνητο πραξικόπημα τό 1964 εγκαθίδρυσε μιά ισχυρή τεχνοκρατικο-στρατιωτική δικτατορία, πού εμπόδισε αυτό πού θά μπερούσε νά ήταν μιά έκρηξη τό 1968.

Τό 1968 ξεκίνησε έντυπωμα, μέ τό προοδευτικό στρατιωτικό πραξικόπημα στό Περού και τό μαζικό φοιτητικό κίνημα στό Μεξικό πού οδήγησε στή σφαγή τών Όλυμπιακών αγώνων και, όπως σημειώθηκε πύο πρίν, σέ συγκεκριμένη πολιτική αλλαγή στό Μεξικανικό καθεστώς, τό όποιο ήταν γιά 30 χρόνια ιδανικά εξαρτημένο από τίς ΗΠΑ.

Αυτό τό νέο κύμα κορυφώθηκε μέ τήν κυβέρνηση λαϊκής ένότητας στή Χιλή τό 1970-'73 και τά μεγάλα κινήματα στην Άργεντινή τό 1973-'74. Όπως ξέρουμε, ήττήθηκε, και σέ πολλές χώρες πνίγηκε στό αίμα. Και ή έτοιμότητα τής κυβέρνησης τών ΗΠΑ νά καταστείλει ή νά σφαγιάζει κινήματα τά όποια απειλούσαν τήν κυριαρχία τής ή νά υποστηρίζει όσους τό έκαναν αντ' αυτής, δέν είχε ποτέ αμφισβητηθεί σοβαρά τή δεκαετία του '60. Τό γεγονός αυτό έκανε τήν ήττα τής στό Βιετνάμ όλο και πύο δραματική και σημαντική διότι σ' αυτή τή δυστυχισμένη χώρα διακυβεύονταν τό αμερικανικό κύρος και ή άκατανίκητη στρατιωτική ισχύς τών ΗΠΑ. Και ή «έπιθεση Τέτ» τό 1968 έκανε προφανή αυτή τήν ήττα.

Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΤΕΤ

Δέν μειώνει καθόλου τά εξαιρετικά έπιτεύγματα του Βιετναμέζικου λαού ό ισχυρισμός ότι τό κάριο μέτωπο στό όποιο ήττήθηκε ό Άμερικανικός ιμπεριαλισμός ήταν τό έσωτερικό. Αυτή είναι συνήθως ή περίπτωση σέ απελευθερωτικούς αγώνες ενάντια σέ μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις. Στην πραγματικότητα ή θέληση τής αμερικανικής κυβέρνησης νά πολεμήσει δέν θά είχε σπάσει αν οι Βιετναμέζοι δέν είχαν ώθήσει τίς ΗΠΑ σέ μιά μεγάλη πολεμική έπιχείρηση και πάνω

άπ' όλα στην στρατολόγηση τών νέων πολιτών τους σ' έναν πόλεμο βαθιά αντιλαϊκό. Πολλοί Άμερικανοί δέν πήραν μέρος στό μεγάλο μαχητικό αντιπολεμικό κίνημα (έπικεφαλής του όποιου ήταν οι φοιτητές), όμως έλάχιστοι υποστήριξαν ενεργητικά αυτόν τόν καταστρεπτικό πόλεμο. Η έπιθεση Τέτ, αν και οδήγησε σέ βέβαιο θάνατο, έδειξε μέ δραματικό τρόπο τίς ουσιαστικές αδυναμίες τής αμερικανικής θέσης στό Βιετνάμ — άκόμη και στό κέντρο τής Σαϊγκόν. Απέδειξε αυτό πού έγινε φανερό μέ άλλες ευκαιρίες, ότι άκόμη και ή στρατιωτική και οικονομική ισχύς τών ΗΠΑ δέν μπορούσε πάντοτε νά έμποδίσει τούς λαούς νά επιβάλουν πολιτικά καθεστώτα πού δέν άρέσουν στίς ΗΠΑ.

Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Φθάνουμε τέλος στά γεγονότα στό σοσιαλιστικό κόσμο. Αυτά άντανακλούσαν δύο εξελίξεις. Μετά τό 1945 ό σοσιαλιστικός κόσμος, ό όποιος περιοριζόταν πρίν στην ΕΣΣΔ, είχε έπεκταθεί και συμπεριλάμβανε έναν σημαντικό αριθμό χωρών μέ πολύ διαφορετική ιστορία, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά και έσωτερικά προβλήματα. Αυτό έθετε όχι μόνο τό έρώτημα τής σχέσης τών διαφορετικών χωρών μεταξύ τους, αλλά και τό σπουδαιότερο, τό έρώτημα τών διαφορετικών εθνικών δρόμων ανάπτυξης υπό σοσιαλιστικό καθεστώς. Ένα σχετικό έρώτημα, αυτό τών διαφορετικών εθνικών δρόμων πός τό σοσιαλισμό, ενδιέφερε ιδιαίτερα τά κομμουνιστικά κόμματα στίς μή σοσιαλιστικές χώρες. Αυτό τό πρόβλημα είχε αναγνωρισθεί στή θεωρία, αλλά στην πράξη ό τύπος τής σοσιαλιστικής ανάπτυξης ό όποιος γιά ιστορικούς λόγους διαμορφώθηκε στίς ειδικές συνθήκες τής ΕΣΣΔ, είχε θεωρηθεί ως τό γενικό πρότυπο και μοντέλο γιά όλους.

Τήν ίδια όμως στιγμή έφθασε νά γίνει άποδεκτό, στην αρχή πολύ άοριστα και μέ μεγάλους δισταγμούς, ότι τό Σοβιετικό μοντέλο ανάπτυξης επιδέχονταν τό ίδιο βαθιά κριτική διαφόρων ειδών. Η άποσταλινοποίηση στην ΕΣΣΔ μετά τό

1956 έφερε αυτή την κριτική στην επιφάνεια και την ίδια στιγμή αποκάλυψε ότι το «σοσιαλιστικό στρατόπεδο» δέν μπορούσε πλέον να θεωρείται ένα μονολιθικό μπλόκ κάτω από την αδιαμφισβήτητη ηγεσία του ΚΚΣΕ. Ήδη από το 1955 ή παραδοχή ότι ή Γιουγκοσλαβία, ή όποια είχε εγκαταλείψει αυτό τό μονολιθικό μπλόκ τό 1948, ήταν παρ' όλ' αυτά μέρος τής κοινότητας τών σοσιαλιστικών κρατών, ήδη τό υποδήλωνε.

Λίγα χρόνια αργότερα, ή ανοιχτή ρήξη ανάμεσα στην ΕΣΣΔ και την Κίνα έδειξε επίσης ότι δυστυχώς οι σχέσεις ανάμεσα στα σοσιαλιστικά κράτη μπορούν επίσης να είναι έχθρικές. Παρά τίς προσπάθειες να στοιχηθούν, οι αποκλίσεις στό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα (είτε αντιπροσωπεύονταν από κυβερνήσεις ή μή κυβερνητικά κόμματα) εξακολουθούσαν να μεγαλώνουν.

Είναι γεγονός ότι ή ηγεσία τής ΕΣΣΔ τά χρόνια μετά τό 20ό Συνέδριο σιωπηρά ή σε κάποιο βαθμό ρητά αναγνώρισε πολλά από τά αδύνατα σημεία τής σοβιετικού τύπου ανάπτυξης και έκανε μεγάλη προσπάθεια να τά εξαλείψει χωρίς να θέσει σε κίνδυνο τό σύστημα. Ή παραδοχή τών τρομερών εγκλημάτων τής εποχής του Στάλιν, τό τέλος τών πύο φρικτών καταχρήσεων αυτής τής εποχής και ή διακριτική «άποκατάσταση» πολλών εκ τών θυμάτων τής, ζωντανών ή νεκρών, ήταν μόνο μέρος αυτής τής προσπάθειας μεταρρύθμισης.

Περιλάμβανε επίσης την προσπάθεια να γίνει ή διαδικασία του οικονομικού σχεδιασμού λιγότερο συγκεντρωτική, πύο ευέλικτη και πύο ευαίσθητη στην ζήτηση, να περιοριστεί ή γραφειοκρατία, να βγει ή πολιτιστική ζωή τής χώρας από τό ζουρλομανδύα του σταλινισμού, να εισαχθούν στοιχεία δημοσίου διαλόγου στην πολιτική συζήτηση κ.λπ. Δέν είναι έδω ό τόπος να άποτιμηθούν τά επιτεύγματα και οι άποτυχίες τής εποχής του Κρούτσεφ στην ΕΣΣΔ, πύο τελείωσε τό 1964. Αυτό πύο δέν μπορεί να άμφισβητηθεί είναι ότι έφερε τά προβλήματα τών βαθιά ριζωμένων άδυναμιών τής σοβιετικού τύπου ανάπτυξης (ή όποια ήταν ίδια μ' αυτή τών περισσότερων σοσιαλιστικών χωρών στην Άνατολική Εύρώπη) πύο κοντά στην επιφάνεια. Ένθάρρυνε προσπάθειες μεταρρύθμισης και όπου ήταν δυνατόν, την αναζήτηση βελτιωμένων ή έναλλακτικών μεθόδων σοσιαλιστικής ανάπτυξης. Στην ΕΣΣΔ και

την Άνατολική Εύρώπη ή αναζήτηση τής μεταρρύθμισης και στην οικονομία και στη δομή τής άυστηρά συγκεντρωποιημένης διαδικασίας αποφάσεων, έπιταχύνθηκε στην αρχή τής δεκαετίας του 1960. Διότι αυτή την περίοδο έγιναν αισθητές οι οικονομικές δυσκολίες, ιδιαίτερα στην γεωργία, και όπως έχει ήδη σημειωθεί, έγινε κατανοητό ότι ή οικονομική πρόοδος τών καπιταλιστικών βιομηχανικών χωρών ήταν ταχύτερη από την αντίστοιχη τών σοσιαλιστικών χωρών. Έπιπλέον, οι όλο και περισσότερες έμπορικές συναλλαγές με τόν καπιταλιστικό κόσμο δημιούργησαν συγκεκριμένες έπιπλοκές σε μερικές μικρότερες σοσιαλιστικές οικονομίες, ειδικά στις πύο βιομηχανοποιημένες όπως ή Τσεχοσλοβακία.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΡΟΠΩΝ

Ή ιστορία όλων τών σοσιαλιστικών κρατών αυτή την περίοδο, συμπεριλαμβανομένης και τής ΕΣΣΔ, είναι ή αναζήτηση νέων τρόπων σοσιαλιστικής ανάπτυξης καταλλήλων να λύνουν προβλήματα διαφόρων και συχνά άποκλινουσών καταστάσεων, και οι όποιοι θα άπέφευγαν τά λάθη του παρελθόντος. Όμως σε πολλές άπ' αυτές αυτή ή αναζήτηση γινόταν δύσκολη από την κληρονομιά τής εποχής του Στάλιν πύο τίς διαμόρφωσε και ή όποια είχε μεγάλο παρελθόν και έπιβίωνε με διαφόρους τρόπους.

Σε πολλές γινόταν άκόμη πύο δύσκολη διότι οι πολιτικές αποφάσεις δέν μπορούσαν να είναι ανεξάρτητες από την πολιτική τής ΕΣΣΔ. Γι' αυτό οι πρώτες ριζοσπαστικές άποπειρες τή δεκαετία του '60 για άλλαγή του συστήματος από τά μέσα έγιναν σε δύο χώρες πύο ήταν ανεξάρτητες από την ΕΣΣΔ: τή Γιουγκοσλαβία και την Κίνα.

Στή Γιουγκοσλαβία είχαν εισαχθεί έναλλακτικοί τρόποι σοσιαλιστικής ανάπτυξης μετά τή ρήξη με την ΕΣΣΔ τό 1948, αλλά ή περίοδος τών δραματικών άλλαγών άρχισε πραγματικά τό 1961 και κορυφώθηκε στην πολιτική κρίση του 1966. Ή περίοδος οικονομικών δυσκολιών στην αρχή τής δεκαετίας του '60 έπηρέασε και τή Γιουγκοσλαβία. Στην Κίνα, ή «Μεγάλη Πολιτιστική Έπανάσταση» άρχισε τό 1965 και κο-

ρυνώθηκε τό 1968. 'Η πελοίθηση του Μάο γιά τήν ύπέροχη τής πολιτικής έναντι τής οίκονομίας, έδωσε ώθηση στό πολιτικό στοιχείο. Γενικά μπορούμε νά πούμε ότι οι δύο αυτές χώρες άκολούθησαν διαμετρικά αντίθετους σοσιαλιστικούς δρόμους καί στην έσωτερική αλλά καί διεθνή πολιτική. 'Η Γιουγκοσλαβία μετακινήθηκε περισσότερο πρός τήν άποκέντρωση καί τήν άπελευθέρωση τής άγοράς στό οίκονομικά ζητήματα, καί σέ σημαντικό βαθμό πρός τίς άτομικές έλευθερίες καί τήν άυτοδιαχείριση, ενώ πολιτικά ή χώρα δυνάμωνε τούς δεσμούς της ως ανεξάρτητο κράτος μέ άλλα κομμουνιστικά κόμματα καί κυρίως μέ τήν ΕΣΣΔ. 'Η Κίνα άκολούθησε μιά έξωτερική πολιτική όπου κυριαρχούσε σταθερά ή έχθρότητα πρός τήν ΕΣΣΔ, καί μιά έξωτερική πολιτική πού είναι άκόμη δύσκολο νά κατανοηθεί πλήρως, ή όποία όμως γιά νά τό θέσουμε ήπια, δέν ενδιαφερόταν πρακτικά γιά τήν οίκονομική ή επιστημονική πρόοδο ή τήν πνευματική έλευθερία. 'Ενώ τονίζοταν μιά άκραία ίσονομία στή βάση, καί ένθαρρύνονταν επίσημα οι μαζικές πρωτοβουλίες άπό τά κάτω, στην πραγματικότητα τά κέντρα τών άποφάσεων ήταν συγκεντρωμένα πολύ ψηλά.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ

Τό κίνημα στην Τσεχοσλοβακία ήταν μέρος τής γενικής τάσης γιά άναμόρφωση καί άλλαγή, πράγμα πού είναι όρατό σέ πολλές σοσιαλιστικές χώρες τή δεκαετία του '60: πράγματι οι ρίζες του φθάνουν στή μίνι-φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος Νοβότιν τό 1962. "Όμως, όπως ίσως άναμένοταν σέ μιά χώρα μέ περισσότερες όμοιότητες μέ τά βιομηχανικά άναπτυγμένα τμήματα τής Εύρώπης παρά μέ τά σχετικά καθυστερημένα πιά άνατολικά καί νότια, ή προσπάθεια γιά μεταρρυθμίσεις προχώρησε περισσότερο άπό όπουδήποτε άλλου. Περιλάμβανε όχι μόνο οίκονομικές μεταρρυθμίσεις παρόμοιες μέ αυτές πού προτεινόταν άλλου, αλλά καί μιά φιλελευθεροποίηση τής πολιτιστικής ζωής άνάλογη μ'

αυτή πού διστακτικά συνέβαινε άλλου. Στην Τσεχοσλοβακία όμως ήταν πιά ριζοσπαστική. 'Όραματιζόταν βαθιές άλλαγές στή φύση καί τό ρόλο του κομμουνιστικού κόμματος άν καί δέν άμφισβητούσε τόν ήγετικό ρόλο του στό σοσιαλιστικό κράτος. Τό κόμμα, σύμφωνα μέ τό «πρόγραμμα δράσης» στις 6 'Απριλίου 1968:

«δέν έπιθυμεί νά διεκδικήσει τόν ήγετικό ρόλο του εις βάρος τής κοινωνίας. Τό κόμμα δέν μπορεί νά έπιβάλει τό κύρος του αλλά πρέπει νά τό κερδίζει συνεχώς μέ τή δράση του. Στόχος του κόμματος δέν είναι νά γίνει ένας καθολικός διαχειριστής τής κοινωνίας, γιά νά έλέγξει καί νά δεσμεύει τίς όργανώσεις καί όλη τή ζωή τής κοινωνίας μέ τίς ντιρεκτιβές του. 'Η πολιτική του κόμματος δέν πρέπει μέ κανένα τρόπο νά κάνει τούς μή κομμουνιστές πολίτες νά αισθάνονται ότι τά δικαιώματά τους καί οι έλευθερίες τους καταπατούνται άπό τό κόμμα».

'Εν όλίγοις δραματιζόταν έναν σοσιαλισμό πού θά ήταν δημοκρατικός, πλουραλιστικός, έθνικός, σταθερός καί άποδοτικός καί παρεμπιπτόντως, μέ τήν άπαιτούμενη μέριμνα γιά τά συμφέροντα τής ΕΣΣΔ. Γιά τό λόγο αυτό τό Τσέχικο πείραμα είχε σημασία ή όποία υπερέβαινε τά σύνορα τής χώρας. Κανείς δέν μπορεί νά πεί ότι άν του είχε έπιτραπεί νά προχωρήσει, ή έπιτυχία θά ήταν γρήγορη, όμαλή ή άκόμη καί σίγουρη. Δέν υπάρχει όμως κανένας λόγος νά ισχυριστεί κανείς ότι τό Τσέχικο μοντέλο ενός δημοκρατικού σοσιαλισμού δέν θά ήταν βιώσιμο ή άδύναμο νά υπερνικήσει τίς πολιτικές καί οίκονομικές δυσκολίες πού καί άλλες σοσιαλιστικές χώρες αντιμετώπιζον καί δέν υπερνικούν πάντα.

Τό άδύνατο σημείο του κινήματος τής Τσεχοσλοβακίας έντοπίζεται κυρίως στή σπουδαιότητά του διεθνώς. Οι περισσότερες χώρες υπό κομμουνιστικό καθεστώς είχαν σοβαρά έξωτερικά προβλήματα, καθώς προσπαθούσαν νά προσαρμοστούν σέ μιά κατάσταση γιά τήν όποία τά παλαιά μοντέλα τής σταλινικής περιόδου δέν ήταν ούτε κατάλληλα ούτε πλέον άποτελεσματικά. Οι Τσέχοι καί Σλοβάκοι κομμουνιστές ήταν στην εύτυχή θέση νά μπορούν ν' αλλάξουν τήν ήγείσα

του κόμματός τους ήσυχα και με έπιτυχία, να μετασχηματίσουν τό ρόλο του, να δημοκρατικοποιήσουν τήν έθνική ζωή και συγχρόνως να κερδίσουν τή συντριπτική λαϊκή ύποστήριξη. Λίγα κυβερνητικά κομμουνιστικά κόμματα μπορούσαν να ελπίζουν ότι θά κατάφερναν κάτι ανάλογο χωρίς να έχουν να αντιμετώπισουν μετά άνυπολόγιστους κινδύνους πολιτικά. Άρκετά δέν πίστευαν ότι ό σοσιαλισμός όπως τόν ήξεραν και τόν είχαν χτίσει μπορούσε να λειτουργεί άν τό κόμμα αντάλλασε τό ρόλο του να δίνει έντολές με αυτόν μιάς δημοκρατικής ήγεσίας σύμφωνα με τό Τσέχικο μοντέλο. Πολλά είχαν προβλήματα και κρίσεις πού μπορούσαν να έπιταθούν από τό παράδειγμα τής Τσεχοσλοβακίας π.χ. ή Πολωνία. Οι Τσέχοι ήταν τά θύματα αυτής τής φοβίας· ή για να τό θέσουμε άλλιώς, τής άποτυχίας κάποιων άλλων σοσιαλιστικών χωρών να βρουν τόν τρόπο άλλαγών και άνανέωσης, όσο έπιτυχημένα τό έκαναν αυτοί.

Άκολούθησε ή τραγική κατοχή τής Τσεχοσλοβακίας από τήν ΕΣΣΔ. Καταδικάστηκε από τά περισσότερο κομμουνιστικά κόμματα στό βιομηχανικό κόσμο άν εξαίρεσουμε τό σοσιαλιστικό τμήμα, από τό Γιαπωνέζικο έως τό Ίσπανικό όπως και από τήν Κίνα και τή Γιουγκοσλαβία. Και άκόμη τήν καταδικάζουν.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1968

Τά γεγονότα του 1968 είναι τόσο διαφορετικά πού φαίνεται να μην έχουν πολλά κοινά σημεία εκτός του ότι είχαν δραματικό χαρακτήρα και ήταν σχετικά άπροσδόκητα.

Πόσοι άνθρωποι τόν Δεκέμβριο του 1967 τά είχαν προβλέψει ή τά άνέμεναν; Και όμως είχαν δύο κοινά σημεία. Πρώτον, ή περίοδος μετά τόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στόν καπιταλιστικό κόσμο, στό σοσιαλιστικό κόσμο και στόν «τρίτο κόσμο» ήταν ριζικά διαφορετική άπ' αυτήν πριν τό 1945. Και τά γεγονότα και στά τρία μέρη τής ύψήλιου με διαφορετικό τρόπο τό καθένα, άνήκουν σ' αυτή τή νέα περίοδο και δέν ήταν δυνατόν να συμβούν παλαιότερα. Δεύτερον, και πιο συγκεκριμένα, στά περισσότερα, οι φοιτητές, οι επαγγελματίες και οι διανοούμενοι είχαν έναν ειδικό πολιτικό ρόλο. Αυτό τό στοιχείο συνδέει τό Μάη του '68 στη Γαλλία και τή μετατόπιση προς τά άριστερά σε άλλα μέρη τής ήπειρωτικής Ευρώπης με τό αντιπολεμικό κίνημα στις ΗΠΑ, τό Μεξικό, τις φοιτητικές διαδηλώσεις στη Βαρσοβία (οι όποιες κατεστάλησαν) και στό Βελιγράδι (όπου δέν κατεστάλησαν) όλα τό 1968 — και βέβαια τήν Άνοιξη τής Πράγας. Άξίζει ίσως να σημειωθεί ότι ενώ τά φοιτητικά κινήματα στη Δύση θεωρούσαν τους έαυτούς τους αντίπαλους του καπιταλισμού, στη Γιουγκοσλαβία και Τσεχοσλοβακία και ίσως και στην Πολωνία, ήθελαν να βελτιώσουν τόν σοσιαλισμό όχι να τόν καταργήσουν.

Είναι άπολύτως σαφές ότι ούτε οι φοιτητές ούτε οι επαγγελματίες και οι διανοούμενοι ήταν ή είναι από μόνοι τους πολιτικά άποφασιστική δύναμη, άν και δέν είναι άσήμαντη κοινωνική δύναμη στην έπιστημονικο-τεχνική έποχή μας. Ο βασικός ρόλος τους ήταν να προκαλούν τήν έκρηξη κινήματων μεγαλύτερων από τά δικά τους.

Η δύναμή τους είναι ή πολυφωνία, ή έπικοινωνία και (μέσω των πανεπιστημίων) ή ικανότητα να κάνουν κάποιες μαζικές διαδηλώσεις, ειδικά σε χώρες όπου λείπει κάθε άλλη νόμιμη μορφή έθνικής πολιτικής έκφρασης, αλλά από τήν έπίσημη ή σε καθεστώτα θεσμοποιημένης σταθερότητας πού άποκρύβουν τις έντάσεις κάτω από τήν ήρεμη ή άμετάβλητη επιφάνεια τής έπίσημης πολιτικής του κόμματος. Σε τέτοιες συνθήκες —οι όποιες πήρχαν για διαφορετικούς λόγους και

στά σταθερά συντηρητικά καθεστώτα τής Δύσης και στό σοσιαλισμό— λογοτεχνικά περιοδικά, συγκεντρώσεις και τά πανεπιστήμια μπορούν προσωρινά να παίξουν άποφασιστικό ρόλο στις έθνικές εξελίξεις. Η δύναμή τους τό 1968 δέν πρέπει να άποδίδεται σ' αυτά τά ίδια αλλά στό ότι παρότρυναν άλλους να κινητοποιηθούν — τό εργατικό κίνημα, τά κόμματα, άκόμα και κυβερνήσεις (όπως στη Γιουγκοσλαβία, όπου ό Τίτο άναγνώρισε δημόσια —σε τηλεοπτική εμφάνιση— ότι οι φοιτητές υπενθύμισαν στους ήγέτες του έθνους, οι όποιοι ήταν άπορροφημένοι στα διοικητικά και οικονομικά προβλήματα, τά σοσιαλιστικά ιδεώδη πού είχαν παραμελήσει. Τέτοια κινήματα, άπομονωμένα άπ' αυτό τό εδρύτερο πλαίσιο, όπως οι Γάλλοι φοιτητές μετά τόν Ίούλιο του '68, έχασαν τή σημασία και τήν έπιρροή τους.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΓΙΟΡΤΗΣ

Δέκα χρόνια έχουν περάσει από τό 1968. Γυρίζοντας πίσω μπορούμε να δούμε ότι σημειώθηκε μιά στροφή στόν καπιταλιστικό κόσμο, και ίσως μόνο ένα έπεισόδιο άλλου. Η άπελευθερωτική πάλη του έξαρτημένου κόσμου ποτέ δέν σταμάτησε και συνεχίζεται. Μπορούμε να έπιλέξουμε τό 1968 σαν τήν άρχή μιάς ειδικής παροδικής φάσης της, σε κάποια μέρη του κόσμου (π.χ. στη Λατινική Άμερική) αλλά τίποτε περισσότερο. Τό ίδιο ισχύει για τή μακρά και δύσκολη διαδικασία προσαρμογής του σοσιαλισμού σε μιά ιστορική περίοδο στην όποία ό σοσιαλισμός δέν έξαντλείται πλέον σε μιά μοναδική άπομονωμένη, καθυστερημένη και πολιορκημένη χώρα πού προσπαθεί άπεγνωσμένα να συγκεντρώσει τήν οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη αιώνων σε δύο δεκαετίες. Αυτή ή διαδικασία δέν άρχισε τό '68 ούτε έχει σταματήσει. Τό 1968 σηματοδοτεί σημαντικές και κρίσιμες στιγμές σ' αυτή τήν αντιφατική και πολλές φορές τραγική πορεία όχι όμως περισσότερο από άλλα μεταπολεμικά χρόνια όπως τό 1956. Και σε καμιά άλλη χώρα, ούτε και σ' αυτή τή δυστυχημένη Τσεχοσλοβακία, μπορούμε να πούμε ότι σημαδεύει τό τέλος της ή τήν όριστική έπιτυχία ή άποτυχία της. Η διαδικασία αυτή συνεχίζεται σε διαφορετικές χώρες με διαφορετικούς τρόπους. Μόνο στόν άναπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο τό 1968 σημείωσε τό τέλος μιάς μακράς περιόδου ή όποια μπορεί ρεαλιστικά να θεωρηθεί συνολικά ως ή έποχή τής παγκόσμιας οικονομικής ήγεμονίας των ΗΠΑ και τής παγκόσμιας οικονομικής άνηθσης· άνήγγειλε έπίσης τήν περίοδο τής παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης και τής πολιτικής συνθετότητας ή όποία αναδύθηκε μέσα σε λίγα χρόνια και τήν όποία άκόμη βιώνουμε. Βρίσκεται σε περιεργή σχέση με τή σημερινή περίοδο: όπως ακριβώς λειτουργήσε ή πνευματική μαγιά και ό,τι ήταν ή μεγάλη εργατική άναταραχή των χρόνων πριν τό 1914 για τά χρόνια πού άκολούθησαν. Τό 1967 ό Belsharrag* άπολάμβανε τή γιορτή του. Τό 1968 ή γραφή έφανίστηκε στόν τοίχο άναγγέλοντας τό τέλος τής γιορτής. Και έτσι τέλειωσε.

Λονδίνο, 1978

Μετάφραση: Βάσω Κιντή

* Ο τελευταίος βασιλιάς τής Βαβυλώνας πού προειδοποιήθηκε για τήν ήττα του από μιά φλεγόμενη γραφή στόν τοίχο (Σ.τ.Μ.)

Μάης «φοιτητικός» ή «έργατικός»

Σχετικά με τή μελέτη του Μ. Βερρέ
για τόν «φοιτητικό» Μάη

του Λουί Άλτουσέρ

ίαβασα τό άρθρο πού ό Μισέλ Βερρέ αφιέρωσε στόν «φοιτητικό Μάη, ή οι υποκαταστάσεις» (*Pensée*, αρ. 143, Φεβρ. 1969). Θά ήθελα νά σημειώσω τό πραγματικό ενδιαφέρον πού μου προξένησε αλλά και τίς επιφυλάξεις μου.

Οί άρετές τής άνάλυσης του Βερρέ

Τό άρθρο του Βερρέ έχει, δικαιωματικά, τρεις άρετές.

1. Άπό όσο γνωρίζω, είναι τό πρώτο κείμενο πού ένας κομμουνιστής αφιερώνει σέ όρισμένες μορφές τής φοιτητικής ιδεολογίας του Μάη. Μ' αυτή τήν έννοια αναπληρώνει ένα σημαντικό κενό στην ύπάρχουσα γαλλική μαρξιστική φιλοσοφία.

2. Άπό όσο γνωρίζω επίσης, είναι μία άπό τίς πρώτες αναλύσεις ή όποία, μέ ευκαιρία ένα σχετικά προνομιακό αντικείμενο (τή θεαματική άνάδυση τής φοιτητικής ιδεολογίας σέ μία οικονομική και πολιτική συγκυρία γνωστή, τουλάχιστον στις γενικές της γραμμές), επιχειρεί νά σχεδιάσει μία θεωρία των μηχανισμών πού εμπλέκονται στή διαλεκτική των μορφών μιας δεδομένης ιδεολογίας όταν έρχεται αντιμετώπιση άφ' ενός μέ τίς πραγματώσεις της και άφ' έτέρου μέ τήν πραγματικότητα. Στόν όριζοντα του δοκιμίου του Βερρέ τίθεται ένα πραγματικό πρόβλημα πού προφανώς ξεπερνά τό άμεσο αντικείμενο τής άνάλυσής του: τό πρόβλημα τής συγκρότησης μιας μαρξιστικής θεωρίας των μηχανισμών τής ιδεολογίας και των μεταμορφώσεων πού ή διαλεκτική αυτών των μηχανισμών επιβάλλει στις ίδιες τίς μορφές τής θεωρούμενης ιδεολογίας.

3. Τό κείμενο του Βερρέ έχει, τέλος, τήν πολύ μεγάλη άρετή, και τό πολιτικό θάρρος επίσης, νά επικαλεϊται τό πολιτικό καθήκον γιά «κοινό άγώνα» μέ τούς «άριστεριστές» φοιτητές, πίο συγκεκριμένα νά τό επικαλεϊται μέ όρους «ένότητας δράσης», «στό συγκεκριμένο πεδίο», «σε συνάρτηση μέ τόν κοινό έχθρό και τούς κοινούς στόχους». Αύτή όμως ή επικύληση γίνεται μέ λίγα λόγια, στά πεταχτά, και ύπάρχει κίνδυνος νά περάσει άπαρατήρητη.¹ Έργο πράγματι πολύ δύσκολο, όχι μόνο εξαιτίας των προκαταλήψεων και τής άγριας καχυποψίας πού βασιλεύει, αλλά κυρίως εξαιτίας των αιτίων πού δημιουργούν τίς ένλόγω καχυποψίες και προκαταλήψεις, εξαιτίας τής έντασής τους, πού κατά τή γνώμη μου κανείς άκόμη δέν τίς προσέγγισε μέ τήν άπαιτούμενη άξίωση επιστημονικής αντικειμενικότητας.

Νομίζω ότι θά ήταν πλάνη και άδικία νά υποτιμηθούν αυτές οι τρεις άρετές, ιδίως ή τελευταία.

Έχοντας όστόσο αναγνωρίσει αυτές τίς τρεις άρετές, και σέ συνάρτηση μέ τό ίδιο τό θεωρητικό και πολιτικό αντικείμενο του Βερρέ, είναι ανεπίτρεπτο, κατά τή γνώμη μου, νά σιωπήσει κανείς γιά τά έλαττώματα αυτού του άρθρου. Άς μου επιτραπεί νά τά εξέτασω έν συντομία και κατά σειρά σπουδαιότητας. Θά προσπαθήσω νά δώσω, στό μέτρο του δυνατού, μία θετική διάσταση στην κατά τή γνώμη μου επιβεβλημένη κριτική.

Μιά γλώσσα στρυφνή, έπιτηδευμένη, έσωστρεφής

Καθένας πού θά επιδιώξει νά διαβάσει τό δοκίμιο του Βερρέ θά του αναγνωρίσει κατ' άρχήν ότι είναι ιδιαίτερα στίλβον: μάλιστα εξαιρετικά στίλβον. Αυτό τό χαρακτηριστικό προδίδεται άμέσως άπό τή γλώσσα του, ύπερβολικά στρυφνή, πυκνή, έπιτηδευμένα έλλειπτική, φορτωμένη μέ ρητορικά σχήματα, ύπερφορτωμένη άπό ένα έσωστρεφές λεξιλόγιο.

Άμφιβάλλω άν κάποιος σύντροφος εργάτης θά μπορούσε νά διαβάσει μέ άνεση, ή άκόμη άπλώς νά διαβάσει αυτό τό κείμενο, μακροσκελές και πυκνό ταυτόχρονα, κομμένο σέ μικρά άποφαντικά κεφάλαια, τιτλοφορημένα μέ έκπληκτική

έπιτηδευση. "Ήδη, κατά τή γνώμη μου, πρόκειται γιά σοβαρό πολιτικό μειονέκτημα. Γιατί οι εργάτες σύντροφοί μας, πού παρήλασαν έχοντας στό πλευρό τους τούς φοιτητές στην ένθουσιώδη και γιγαντιαία διαδήλωση τής 13ης Μαΐου, πού συχνά στις πύλες των εργοστασίων είδαν τούς φοιτητές νά τούς συναντούν, γιά νά τούς γνωρίσουν ή νά τούς προσφέρουν τίς ύπηρεσίες τους, ή νά μάχονται στό πλευρό τους σέ άπειρες περιπτώσεις — «αίσθανόμενοι» ότι οι φοιτητές δέν κινούνταν στό ίδιο μήκος κύματος μέ αυτούς—, οι σύντροφοί μας εργάτες δικαιούνται ν' άκούσουν μία καθαρή και άναγνώσιμη εξήγηση γιά τίς ιδιαίτερες ιδεολογικές μορφές πού διέπνεαν τούς φοιτητές τόν Μάη, γιά τήν προοδευτική δύναμη του μαζικού τους κινήματος, γιά τίς άρετές τους άλλα και γιά τά λάθη τους, γιά τή λογική τους πού συχνά τούς έφερνε σέ άμηχανία, γιά τίς αντιδράσεις τους. Άπ' αυτή τήν άποψη, πού είναι πολιτική, τό άρθρο του Βερρέ μου φαίνεται ότι είτε πρέπει νά χάνει τούς εργάτες άναγνώστες του, είτε νά τούς διαφωτίζει πολύ άσχημα, νά θολώνει τίς ίδέες τους μέ τήν παράξενη γλώσσα στην όποία είναι γραμμένο και μέ τήν άνεπάρκεια των αναλύσεών του.

Ψυχοκοινωνιολογία ή μαρξιστική άνάλυση;

Πάω πίο πέρα. Δέν νομίζω εξάλλου ότι τό κείμενο αυτό, πού προφανώς συντάχθηκε γιά φοιτητές, και μόνο γιά φοιτητές, βρίσκει πραγματικά τό σκοπό πού προφανώς προτίθεται νά έξυπηρετήσει. Φοβάμαι ότι ό Βερρέ φαντάστηκε ότι θά γινόταν άκουστός άπό τούς φοιτητές επειδή θά μιλούσε τή γλώσσα τους, τή γλώσσα πού νομίζει ότι ήταν ή γλώσσα τής «κυρίαρχης στό φοιτητικό χώρο πολιτιστικής νομομορφούσης».

Όμως όσα γνωρίζω γιά τό λόγο πού οι φοιτητές μίλησαν τόν Μάη και πού άκόμη μιλούν διαψεύδει ως προς τό κύριο αυτή τήν πεποίθηση. Έκτός άπό μερικούς άναρχικούς επηρεασμένους άπό τά θέματα τής σεξουαλικής ή άλλης «άπόλαυσης», οι πίο συνειδητοποιημένοι φοιτητές δέν μίλησαν γιά «στόυση» των όδοφραγμάτων, γιά δείκτη «έπιτηδευμότητας», γιά Μεσσίες τής Παιδαγωγικής Δευτέρας Παρουσίας, γιά φαντασιωσικά πεδία, γιά χαρισματικότητα, γιά τίς μεγάλες άγχώδεις φαντασιώσεις, γιά Τυφλή Έπιτήρηση, γιά 'Ημιπληγικές Κριτικές. Άναφέρω μόνο αυτές τίς εκφράσεις άπό τήν πληθώρα παρόμοιων διατυπώσεων. Άπ' όσο γνωρίζω, τά περισσότερα κείμενα του Μάη, παρά τίς συγχύσεις και τά λάθη τους, μιλούσαν μία άρκετά διαφορετική γλώσσα, και οι άφίσσες ήταν γραμμένες στή γλώσσα όλου του κόσμου.

Γνωρίζω πώς θά μου αντίτάξουν ότι ή γλώσσα του Βερρέ, όντας ή αναλυτική γλώσσα τής «μαρξιστικής κοινωνιολογίας», όντας γλώσσα επιστημονική (και άν ήταν έτσι, θά τό έδικαιούτο άπολύτως), όφείλει νά είναι διαφορετική άπό εκείνη των φοιτητών, διαφορετική κι άπό εκείνη μέ τήν όποία εξέφρασαν τίς διεκδικήσεις τους και τίς προσδοκίες τους και άπό εκείνη μέ τήν όποία προσπάθησαν νά «θεωρητικοποιήσουν» τή δράση και τίς έλλίδες τους. Συμφωνώ, έδώ όμως είναι πού τά πράγματα γίνονται σοβαρά!

Διότι άν ή ύποκειμενική πρόθεση του Βερρέ, ή πρόθεση του δηλαδή νά στοχαστεί θεωρητικά τή διαλεκτική των μηχανισμών μιας έν δράσει ιδεολογίας, άπαιτεί τήν επί τούτου έπεξεργασία θεωρητικών έννοιών, οι έννοιες αυτές πρέπει νά είναι μαρξιστικές. Είμαστε όμως ύποχρεωμένοι νά διαπιστώσουμε ότι τό βάθος των εκφράσεων πού ό Βερρέ χρησιμοποιεί μέ μία έπιμονή πού άγγίζει τήν αυταρέσκεια, άν και είναι φορτισμένο άπό θεωρητικές αντιλήψεις, στην πραγματικότητα, κουβαλά μαζί του θεωρήσεις πού, ένώ ύπαινίσσονται πραγματικά προβλήματα και μίαν άναγκαία μέν αλλά μη έπεξεργασμένη άκόμη μαρξιστική θεωρία, δέν έχουν και πολύ νά κάνουν μ' αυτήν τήν τελευταία. 'Η όρολογία του, όταν

1. Σσ. 35-36 του κειμένου του.

τουλάχιστον μιλά για ιδεολογία, —τήν όποία άλλωστε όνοματίζει μ' έναν όρο πού δέν αφήνει άμφιβολίες: «τό κοινωνικό φαντασιακό»— τέμνεται συνεχώς μέ μιά άλλη όρολογία πού εμφανίζεται ως πρωτοποριακή στη Γαλλία και πού χρησιμοποιήθηκε sé εργασίες τών Μπουρντιέ και Πασσερόν, εργασίες άλλωστε αξιόλογες στον καιρό τους. Καί πρέπει νά ειπωθεί ότι αυτή ή όρολογία δέν είναι παρά μείγμα όρολογίας του Βέμπερ, του Ντυρκέμ και ψευτοφροϋδισμού, μέ δύο λόγια ψυχοκοινωνιολογική, δηλαδή μή έπιστημονική. 'Ο Βερρέ, άναμφίβολα, θά έκπλαγει διαβάζοντας ότι οι αναλύσεις του για τή φοιτητική ιδεολογία άπορρέουν όχι από τή «μαρξιστική ιδεολογία» πού επικαλείται αλλά από τήν κοινωνική ψυχολογία. 'Ωστόσο άρκει νά ανατρέξει κανείς στο πρώτο κεφάλαιο του δοκιμίου του (ό δείκτης έπιτρεψιμότητας, ό δείκτης τόλμης, ό δείκτης άριστοκρατισμού, οι πριγκηπικές έξεγέρσεις) για νά διαπιστώσει ότι επιδίδεται sé μιά περιγραφή καθαρά ψυχοκοινωνιολογική τών «νομμοποιήσεων» τών φοιτητών επικαλούμενος κάποιο είδος άφηρημένης «φοιτητικής συνθήκης», διότι ή περιγραφή αυτή άποσιωπά έντελώς τήν οικονομική, πολιτική και ιδεολογική κατάσταση πού προσέφερε τό πεδίο για τήν ιδεολογική έξεγερση του Μάη. 'Ότι ό φοιτητικός κόσμος είναι μιά «μεταβατική όμάδα» άνάμεσα στην οικογένεια πού εγκαταλείπει και τήν επαγγελματική ζωή στην όποία άκόμη δέν έντάχθηκε, άνάμεσα στην ήμισθάθεια και τή γνώση, άνάμεσα στην ήθική στάση και τήν πολιτική· ότι αυτή ή «συνθήκη» «έπιτρέπει» στους φοιτητές περισσότερη «έλευθερία» παρά στους εργάτες και τούς άλλους εργαζόμενους, άκόμη και τούς διανοούμενους· ότι γιοι άστών μικροαστών, «κάτοχων τής πολιτιστικής νομιμοφροσύνης στην όποία ή κοινωνική τάξη αυτοστοχάζεται, επικυρώνεται και δικαίωvεται», άποκτούν τήν «άριστοκρατική έπιθυμία» νά συνταράξουν τίς «Κατεστημένες 'Αξίες»· ότι σ' αυτή τή φαινόμενη «έλευθερία» ένδίδουν sé «φαντασιώσεις» όπου ή «κυοφορία τής άρχης τής ήδονής» πραγματώνεται άνέξοδα — ποιός θά τό άρνιόταν; 'Αλλά και ποιός θά άρνιόταν ότι αυτές ήταν πάντοτε οι συνθήκες ύπαρξης τών φοιτητών, ότι άνέκαθεν ή φοιτητική νεολαία, ιδίως ή «χρυσή», έπαιζε τό παιχνίδι τής «νεότητας πού φεύγει» για νά σκανδαλίζει τούς Πατέρες της και τήν Κοινωνική Τάξη; Τί μäs μαθαίνει μιά άνάλυση τόσο γενική για τή μεγάλη ιδεολογική έξεγερση του Μάη, ιδίως sé ό,τι τήν διακρίνει από έξεγέρσεις όπως ή «σουρεαλιστική» τήν έπαύριο του Α' παγκοσμίου πολέμου όπου κυριαρχούσε ή αισθητικο-αντικληρικαλική ιδεολογία είτε από τίς φασίζουσες και μετά ταύτα φασιστικές έξεγέρσεις πού πλημμύρισαν τίς περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, μετά τό 1927 στην 'Ιταλία, τό 1933 στη Γερμανία, πού άπειλήσαν άκόμη και τή Γαλλία από τό 1932 ως τόν πόλεμο;

Οί πολιτικές συνέπειες μιάς άναλυτικής άστοχίας

Οί δύο έπόμενες προτάσεις είναι έπακριβώς άντιστρέψιμες: 1) 'Αν δέν όριστούν οι συγκεκριμένες οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες πού θεμελιώνουν και έπομένως διαστέλλουν τίς διάφορες αυτές έξεγέρσεις, εγκαταλείπουμε κάθε άνάλυση πραγματικά κοινωνιολογική και ξεπέφτουμε στο κοινό τους ύπόστρωμα: τήν ψυχοκοινωνιολογική άνάλυση. 2) 'Αν, γοητευμένοι από τούς «δείκτες έπιτρεψιμότητας», «τόλμης» και «άριστοκρατισμού», χρησιμοποιούμε μόνο τή γλώσσα τής κοινωνικής ψυχολογίας, αναπόφευκτα χάνουμε τούς λόγους για τούς όποιους μιά συγκεκριμένη φοιτητική έξεγερση άποβαίνει αισθητική, φασιστική ή προοδευτική.

Δέν ύπάρχει άνάγκη νά τονιστεί ότι πολιτικά οι συνέπειες είναι πελώριες διότι παραπέμπουν όλους τούς αναγνώστες sé μιά άχρονη «ούσία» τής μεταβατικής «έλευθερίας» τής σπουδαστικής νεολαίας, όπου καθένας, είτε έστέτ είτε φασίστας είτε προοδευτικός, μπορεί άνέξοδα νά βρεί τό βόλεμά του.

Νά τί μπορεί νά μäs διαφωτίσει πάνω sé ένα σημείο, τέλεια ώστόσο προσδιορισμένο από τούς κλασικούς του μαρξισμού: καμιά άνάλυση μιάς δεδομένης ιδεολογίας, και κατά μείζονα λόγο τών συγκεκριμένων μορφών όπου έκδηλώνονται οι μηχανισμοί της, δέν είναι δυνατή χωρίς άναφορά στις *ιδιότυπες ιστορικές συνθήκες* πού τής χρησιμοποιούν ως πεδίο και ως ύπόστρωμα. 'Όμως ό Βερρέ δέν καταπιάνεται μέ τήν άνάλυση τών ιδιότυπων οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών συνθηκών πού γέννησαν, όχι μόνο στη Γαλλία αλλά sé όλόκληρο τόν κόσμο, τήν ιδεολογική έξεγερση τής σπουδαστικής νεολαίας. 'Επειτα μιά διπλή συνέπεια:

1. 'Ο Βερρέ, στο επίπεδο τών έννοιών πού χρησιμοποιεί, άναγκάζεται νά καταφύγει στο μείγμα ψευδοέννοιών βεμπεριανού-ντυρκεμικού και φροϋδικού τύπου, στο άμάλαμα πού άποτελεί τό βάθος κάθε ψυχοκοινωνιολογικής «θεωρίας». Πράγματι, αυτές οι ψευδοέννοιες «ισχύουν» για όλες τίς ιδεολογικές έξεγέρσεις, όποιαδήποτε κι άν είναι ή πολιτική τους τάση, άρα και ή έμβέλειά τους: έξεγέρσεις στιγμιαίες ή μακράς διάρκειας, έπιφανειακές ή σοβαρές, αισθητικές, φασιστικές ή προοδευτικές.

2. Στο πολιτικό επίπεδο οι συνέπειες είναι φανερές. Καθώς δέν μäs έξηγείται ότι ή παγκόσμια ιδεολογική έξεγερση τής μαθητικής και φοιτητικής νεολαίας είναι ένα από τά σημαντικά άποτελέσματα τής άγωνίας του ιμπεριαλισμού· καθώς δέν μäs έξηγείται ό ρόλο τών παραδειγμάτων τής 'Αλγερίας (ό Βερρέ λέει ότι «ή φοιτητική όμάδα είναι χωρίς μνήμη»! Μπορώ νά τόν βεβαιώσω ότι ό πόλεμος τής 'Αλγερίας άφησε βαθιά ίχνη στη μνήμη τών παλαιών φοιτητών, άκόμη και στους σημερινούς φοιτητές), τής Κούβας, του Βιετνάμ, τής Κίνας (οί άντανακλάσεις τής πολιτιστικής επανάστασης έπαιξαν έναν όχι εύκαταφρόνητο ρόλο στη διαμόρφωση τής φοιτητικής ιδεολογίας του Μάη)· καθώς δέν μäs έξηγείται ότι ή άστική ιδεολογία είναι τραυματισμένη, για νά μήν πώ άποδιοργανωμένη, από τά γεγονότα τής παγκόσμιας ιστορίας πού διαδέχθηκαν τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο, τόν 'Εμφύλιο τής 'Ισπανίας, τόν τελευταίο πόλεμο και τίς σοσιαλιστικές επαναστάσεις αυτής τής έποχής· καθώς δέν μäs έξηγείται (διότι σ' αυτό τό σημείο ριζώνουν όλα τά ύπόλοιπα) ότι ή μικροαστική τάξη, άκόμη και όρισμένα άστικά «στελέχη», και στην ίδια τή Γαλλία, έχουν πληγεί από τήν οικονομική κρίση πού τούς άπειλεί και τήν άνεργία πού τούς άγγίζει (πόσοι μελλοντικοί άνεργοί στις γραμμές τών σημερινών φοιτητών;) — καθώς δέν μäs έξηγείται τίποτε από όλα αυτά, κάθε «κοινωνιολογική» άνάλυση τής φοιτητικής ιδεολογίας του Μάη του 1968 άποβαίνει μιά άνάλυση ψυχοκοινωνιολογίας, άρα ιδεαλιστική, άποβαίνει άνάλυση του «κοινωνικού φαντασιακού» μιάς κοινωνικής όμάδας, τής φοιτητικής όμάδας, sé άέναη μετάβαση, συνεχώς άνάμεσα sé δύο καρέκλες.

Τό άποτέλεσμα είναι ότι καθίσταται άδύνατο νά αναλογιστεί κανείς τό γεγονός ότι, για πρώτη φορά στην ιστορία, μιά ιδεολογική φοιτητική έξεγερση εξαπλώθηκε και στα Λύκεια και sé σημαντικά στρώματα νέων διανοούμενων εργαζόμενων και έτσι έγινε *ιδεολογική έξεγερση μαζών*, ότι δηλαδή, για πρώτη φορά στην ιστορία, ή ένλόγω ιδεολογική έξεγερση έθιξε όχι μόνο «τίς καθιερωμένες άξίες» αλλά επίσης τούς θεσμούς του κράτους και τίς προαιώνιες πρακτικές τους (τό εκπαιδευτικό σύστημα πρώτ' άπ' όλα), ότι δηλαδή αυτή ή γαλλική ιδεολογική έξεγερση δέν είναι παρά ένα μέρος μιάς ιδεολογικής έξεγερσης τής παγκόσμιας νεολαίας κι ότι άποκτá χαρακτήρα άναμφισβήτητα προοδευτικό παρά τά λάθη της, τήν άλαζονεία της και τίς *αναπόφευκτες* αυταπάτες της.

Για νά συνοψίσω μέ δύο λόγια: όταν δέν ξέρουμε από πού έρχεται μιά ιδεολογική έξεγερση, όταν δέν γνωρίζουμε sé ποίο ιστορικό βάθος ριζώνει, είναι πιθανότατο νά μήν μπορέσουμε νά διαγνώσουμε ποιά είναι ή σημασία της, ή έμβέλειά της, και ποιά θά είναι τό πολιτικό της μέλλον, άρα sé ποίο βαθμό μπορεί ή όχι νά βοηθήσει τήν προλεταριακή ταξική πάλη ενάντια στον ιμπεριαλισμό, sé έθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Θά μπορούσα νά σταθώ εδώ· αλλά πρέπει νά πάω πιά κάτω.

Μάης φοιτητικός ή εργατικός;

Ο Βερρέ έχει απολύτως τό δικαίωμα νά αφιερώσει μιά μελέτη στην ιδεολογία τής φοιτητικής δράσης τόν Μάη. "Αλλωστε δέν μιλά μόνο γιά τή φοιτητική εξέγερση. Μιλά και γιά τήν εργατική άπεργία. "Όταν μιλά γιά τήν εργατική άπεργία χρησιμοποιεί μιά γλώσσα μαρξιστική κι όχι ψυχοκοινωνιολογική. "Όστόσο, καθώς στό άρθρο του άπευθύνεται κυρίως στους φοιτητές, έκτιμώ ότι θά όφειλε, πρίν από κάθε άλλο, νά θεωρήσει πολιτικά άπαραίτητο τό ξεκαθάρισμα τής λανθασμένης άναπαράστασης πού έχει άκόμη ή πλειοψηφία τών φοιτητών γιά τά γεγονότα του Μάη.

Δέκα μήνες μετά τόν Μάη του 1968, λαμβανομένης υπόψη τής άκρικής σύγχυσης στην όποία βρίσκονται πολλοί φοιτητές πού θεωρούν τόν έαυτό τους «επαναστάτη» ή άπλως «προοδευτικό», δέν μπορούμε νά θεωρήσουμε ότι τά πράγματα έχουν φωτιστεί έπαρκώς στό σημείο αυτό, και ότι γιά τόν φοιτητικό κόσμο ό Μάης ήταν πρίν άπ' όλα «Μάης τών προλεταρίων». Ξέρω βέβαια ότι έτσι χαρακτηρίσε τό κόμμα τόν Μάη, αλλά αυτή ή τοποθέτηση του κόμματος —γιά λόγους πού πρέπει νά αναλυθούν διότι είναι σοβαροί— πολλούς φοιτητές δέν τούς άγγιξε και διατηρούν άκόμη άυταπάτες ως πρós τήν πραγματική ιεράρχηση τών γεγονότων. "Αν ύποθεθεί ότι είχε κανείς τήν ικανότητα νά παρουσιάσει μίαν επιστημονική άνάλυση τής ιδεολογίας τους, γιά νά μπορέσει νά τούς άπευθυνθεί, θά 'πρεπε κατ' άρχήν νά βάλει τά πράγματα στη σειρά τους και νά όνομάσει αυτό πού ήταν ό Μάης του '68.

Τί ήταν άλήθεια ό Μάης του '68 στη Γαλλία;

'Η εργατική άπεργία: τά πρωτεία

Μιά συνάντηση άνάμεσα από τή μιά μεριά, άπ' όσο γνωρίζω, χωρίς προηγούμενο στην δυτική ιστορία μιάς γενικής άπεργίας, χωρίς προηγούμενο ως πρós τόν αριθμό τών άπεργών και τή διάρκειά της και από τήν άλλη μεριά μιάς γενικευμένης δράσης όχι μόνο φοιτητών αλλά έπίσης και μαθητών λυκείων και «διανοομένων» (νέων «διανοομένων εργαζόμενων», γατρών, αρχιτεκτόνων, καλλιτεχνών, νομικών, μηχανικών, ύπαλλήλων, δημοσιογράφων, κατώτερων και μεσαίων στελεχών κ.λπ.).

Σ' αυτή τή συνάντηση, ή γενική άπεργία κατά τρόπο συντριπτικό ήταν τό άπολύτως καθοριστικό φαινόμενο, ένω ή δράση τών φοιτητών, τών μαθητών και τών «διανοομένων», πού χρονικά προηγήθηκε, ήταν ένα νέο γεγονός, τεράστιας μέν σημασίας, ώστόσο ύποκείμενο στό πρώτο. Πρέπει έπίσης νά άναγνωριστεί τό άκόλουθο γεγονός πού γενικώς παραγνωρίζεται: ένω γιά τήν άστική τάξη, γιά τούς γονείς τους αλλά και γιά τούς ίδιους, οι φοιτητές κατείχαν τό προσκήνιο τών γεγονότων μέ θεαματικές πράξεις, ή πιό σύνθετη και σέ βάθος δράση προερχόταν από στρώματα μή φοιτητικά: τούς μαθητές λυκείων, τούς φοιτητές τών τεχνικών σχολών, τούς νέους εργαζόμενους διανοομένους. Νά όμως πού τό άρθρο του Βερρέ δέν μνημονεύει τή σπουδαιότητα τής δράσης αυτών τών τελευταίων στρωμάτων.

Αυτή ήταν, νομίζω, τουλάχιστον σέ γενικές γραμμές, ή ιστορική πραγματικότητα άν ιεραρχήσουμε τή σπουδαιότητα τών αντίστοιχων κινητοποιήσεων πού ναι μέν συναντήθηκαν τόν Μάη του '68, δέν κατάφεραν ώστόσο νά συγχωνευθούν. "Όμως, έδώ και δέκα μήνες, έκτός από τούς άφορισμούς του Ντέ Γκώλ πού σκοπεύει κατευθείαν τούς εργάτες στους όποιους καταγγέλλει τήν άπειλή «όλοκληρωτισμού», όλοι οι έπίσημοι δημοσιολόγοι, άστοί και μικροαστοί (μιά τεράστια φιλολογία πού γεμίζει τήν έθνική και διεθνή άγορά έκδόσεων), μαζί δυστυχώς και πολλοί δημοσιολόγοι φοιτητές, άποκλειστικά ή έστω σχεδόν άποκλειστικά, προσηλώθηκαν στόν φοιτητικό Μάη. Τό λέω καθαρά: φοιτητικό Μάη, διότι ό μαθητικός Μάης όπως και ό Μάης τών διανοομένων εργαζόμενων δέν δικαιούνται τήν ίδια διαφήμιση. "Αντίθετα, έ-

κτός από τίς δημοσιεύσεις του κόμματος και τής CGT πού, άπ' όσο γνωρίζω, δέν παρουσίασαν άκόμη έμπεριστατωμένες κοινωνιολογικές αναλύσεις γιά όσα συνέβησαν στά διάφορα στρώματα τών εργαζόμενων κατά κλάδο παραγωγής και άπασχόλησης, και έκτός από μερικά μεμονωμένα ρεπορτάζ, μιά σχεδόν άπόλυτη σιωπή καλύπτει τόν εργατικό Μάη (Μάη τών προλεταρίων, σύμφωνα μέ τήν άκριβή έκφραση του Σαλινί).

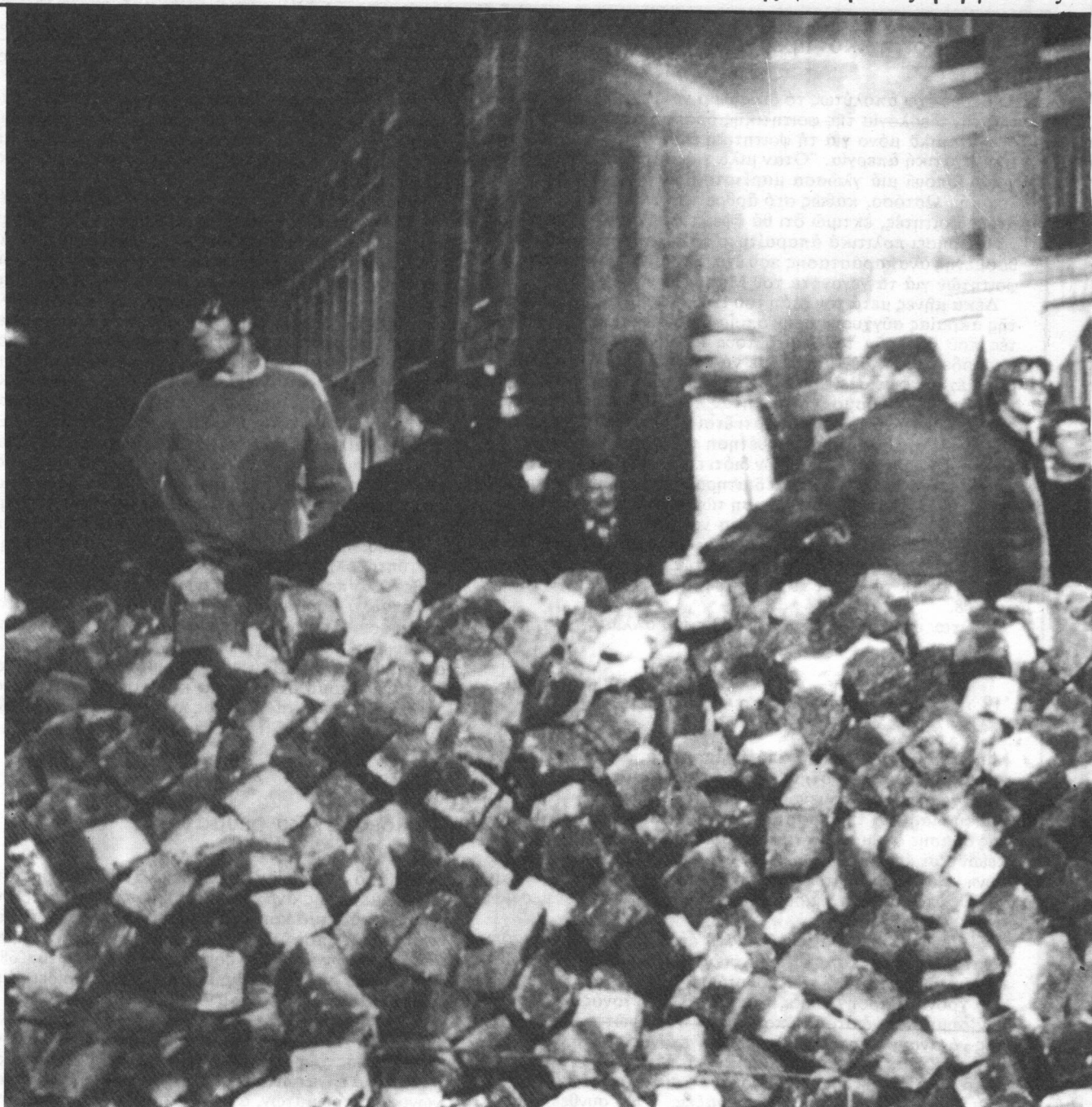
"Όμως όποιες κι άν είναι οι πεποιθήσεις του Βερρέ πάνω σ' αυτό τό ζήτημα (και δέν άμφιβάλλω γιά τήν όρθότητα τους), μέ τή διάταξη τών κεφαλαίων τής άνάλυσής του, άρα μέ τό μέρος πού επιλέγει στό κείμενό του γιά νά παρουσιάσει τήν εργατική άπεργία, καταλήγει σέ ένα άποτέλεσμα πού σίγουρα άπεύχεται ένω, μέ τήν κριτική τών φοιτητικών άυταπατών, όρθώς προσπαθεί νά διορθώσει τίς παραστάσεις πού έχουν οι φοιτητές γιά τή σχέση άνάμεσα στις ιδέες τους γιά άπεργία («αναλογική άπεργία») και τήν ίδια τήν άπεργία: ώστόσο δέν άποκαθιστά τήν άπεργία στην πραγματική της θέση, ή διαφορετικά δέν καταδεικνύει τήν πραγματική σχέση, τήν ύποκείμενη σχέση, πού διαμορφώθηκε άνάμεσα στις φοιτητικές και άλλες δραστηριότητες μέ τή γενική άπεργία τών εργαζόμενων. Είτε τό θέλει είτε όχι, και σέ πείσμα συνα ή εγκυρων κριτικών του, διατηρεί άντικειμενικά τούς φοιτητές άναγνώστες του στην ύπ' αριθμόν 1 άυταπάτη ως πρós τή δικιά τους «έρμηνεία» του Μάη. Διότι πολλοί φοιτητές επιχειρούν άυθόρμητα νά γράψουν τήν ιστορία του Μάη μέ βάση τήν ύπερβολή «φοιτητικός Μάης», πράγμα πού, σίγουρα, κάθε άλλο παρά δυσαρεστεί τήν άστική τάξη, μιά τάξη πού βιάζεται νά λησμονήσει και νά κάνει τά παιδιά της νά λησμονήσουν ότι χωρίς τή συγκλονιστική άπεργία ένένα εκατομμυρίων άπεργών τά όδοφράγματα του Καρτιέ Λατέν θά άφηναν ίσως περισσότερα τραύματα από προσδοκίες και ζωντανά άκόμη όνειρα, μιά και έμπνέουν άτακτες μέν, ώστόσο έπίμονες και σέ βάθος κινητοποιήσεις πού είδαμε από τόν 'Οκτώβριο του 1968, κυρίως στά λύκεια, τίς τεχνικές σχολές κ.λπ.

Τά ιδεολογικά ρεύματα

Μετά από αυτές τίς επιφυλάξεις, άν περάσουμε στό ίδιο τό άντικείμενο τής άνάλυσης του Βερρέ, δέν θά τό όνομάζαμε «Τό φανταστικό κοινωνικό» τών φοιτητών, αλλά τά ιδεολογικά ρεύματα πού ύλοποιήθηκαν μέ τίς κινητοποιήσεις φοιτητών, μαθητών και «διανοομένων» τόν Μάη του '68 στη Γαλλία. Κι έδώ άκόμη φοβάμαι ότι ό Βερρέ ένδίδει σέ μιά διπλή άνεπάρκεια ή άυταπάτη.

1. Πραγματεύεται τήν φοιτητική ιδεολογία, σάν νά ύπήρχε μόνο μιά. "Όστόσο γνωρίζει καλά, και τό δηλώνει, ότι ό «φοιτητικός χώρος» είναι σύμμεικτος διότι, έκτός από 8 ή 9% παιδιά εργατών, περιέχει γόνους πολύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων, από τή χαμηλότερη μικροαστική τάξη έως τή μεγαλοαστική και τά ύπόλοιπα τής άριστοκρατίας. "Αν έπιπλέον θεωρήσουμε ότι στις κινητοποιήσεις του Μάη έλαβαν μέρος όχι μόνο οι φοιτητές αλλά και σημαντικός άριθμός νέων διανοομένων εργαζόμενων, γίνεται ιδιαίτερα δύσκολο νά μιλήσει κανείς γιά μιά ιδεολογία, έκτός κι άν θά έπρεπε νά τήν θεωρήσει ως άσταθή συνδυασμό πολλών ρευμάτων. Και πράγματι, γιά νά σταθεί κανείς μόνο στην περίπτωση τών φοιτητών, ύστερα από τίς άλλεπάλληλες διασπάσεις πού συμπάραλυσαν τήν "Ενωση Κομμουνιστών Φοιτητών (UEC) άπ' άφορμή τούς αντιιμπεριαλιστικούς άγώνες (πόλεμος τής 'Αλγερίας, λατινοαμερικάνικο άντάρτικο, Βιετνάμ) και ύστερα από τή διάσπαση του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, ύπήρξαν πολλά ρεύματα διαφορετικών ιδεολογικών τάσεων πού άναφέρονταν είτε στόν άναρχισμό (Κίνηση τής 22 του Μάρτη), είτε στόν τροτσκισμό, είτε στόν γκεβαρισμό, είτε στην πολιτιστική επανάσταση τής Κίνας.

Αυτή ή πολυμορφία εξηγεί έν μέρος τίς διακυμάνσεις τών φοιτητικών κινητοποιήσεων, τούς διαταγμούς τους: έν μέρος έπίσης τήν άδυναμία τους: οι περισσότερες «όμαδοϋλες»

διασπάστηκαν ή εξαφανίστηκαν μέσα στη δοκιμασία του Μάη. Τώρα, καί δέν μπορούμε νά πούμε γιά πόσο, δεσπόζει μιά «άντικρουπουσκουλική» και γενικώς αντιοργανωτική ιδεολογία νεο-λουξεμπουργικού τύπου πού βρίσκει όργανα «ύποκατάστασης»² στις «Έπιτροπές Δράσης», πού σέ πολλές περιπτώσεις δέν είναι χωρίς αποτελεσματικότητα.

Κάθε ανάλυση, λοιπόν, τής φοιτητικής ιδεολογίας θά πρεπε νά παίρνει υπόψη της όλα αυτά τά σύμμεικτα δεδομένα. Διότι ακόμη είναι αρκετά διαδεδομένη σέ ευρύτατα στρώματα του φοιτητικού χώρου μιά αυταπάτη, ότι υπάρχει μιά και μόνο φοιτητική ιδεολογία.

Κατά τή δική μου αντίληψη, τό νόημα, αν όχι ή συνοχή, τών φοιτητικών κινητοποιήσεων πρέπει νά αναζητηθεί κατά τή μεριά τών στόχων, κι ακόμη βαθύτερα κατά τή μεριά τών καθοριστικῶν αἰτίων πού προκάλεσαν τή φοιτητική εξέγερση.

2. 'Ο Βερρέ επιπλέον φαίνεται νά θεωρεῖ ότι τόν Μάη ή κυρίαρχη στό φοιτητικό χώρο ιδεολογία ήταν ή «ἀναρχο-συνδικαλιστική» γιά τήν ὁποία παραδόξως λέει ότι είναι ιδεολογία τοῦ ἀναρχισμοῦ πού ἔχει σχέση μέ τίς μάζες, λές και ὁ ἀναρχισμός δέν θά μπορούσε νά εἶναι μιά ιδεολογία μαζική, ιδιαίτερα σ' αὐτά τά τόσο ἐτερόκλητης προέλευσης κοινωνικά στρώματα ὅπως ἄλλωστε καί τά κοινωνικά στρώματα κατάγωγῆς τῶν φοιτητῶν. Καί ἐπικαλεῖται συνθήματα ὅπως «ἐργατική ἐξουσία», «συνδικαλιστική ἐξουσία» κ.λπ. 'Ὡστόσο, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, τόν Μάη ή κυρίαρχη ιδεολογία στό φοιτητικό χώρο ἐν γένει ήταν ή ἀναρχο-ελευθεριακή,

2. 'Ο Βερρέ μιλάει δικαιολογημένα γιά διαδικασία ὑποκαταστάσεων.

παρ' όλο πού σέ όρισμένα κέντρα (Ναντέρ π.χ. όπου στόν έργατικό χώρο κυριαρχεί μιά ισχυρή αναρχοσυνδικαλιστική παράδοση) ένδέχεται φοιτητές νά έρριξαν συνθήματα αναρχοσυνδικαλιστικά τά όποια, πάλι άπ' ό,τι γνωρίζω, διακηρύχτηκαν κυρίως άπό τήν CFDT και τό PSU : «έργατική έξουσία», «φοιτητική έξουσία», «άγροτική έξουσία». Γιά τήν ώρα, Μάρτιος 1969, μου φαίνεται ότι ή κυρίαρχη ιδεολογία στόν προχωρημένο πυρήνα τού φοιτητικού «κινήματος» είναι μιά ιδεολογία νεο-λουξεμπουργικου τύπου, παρ' όλο πού ή αναρχική ιδεολογία παραμένει ισχυρή και μέ μορφές σχετικά έλεξεργασμένες.

Κριτική άρνητική, θετική κριτική

Πρέπει τώρα νά μιλήσω γιά τίς άρχές πού έμπνέουν τήν έ-

πέμβαση τού Βερρέ, δηλαδή τή σχεδόν κριτική μορφή τού άρθρου του. Είναι φανερό ότι πρέπει άπαραιτήτως, όπως έλεγε ό Λένιν αναφορικά μέ τόν έργατικό άριστερισμό, νά κριθούν «αύστηρά» οί αυταπάτες και τά λάθη τών συντρόφων μας φοιτητών, ότι δέν πρέπει νά κολακεύουμε τή νεολαία. Άλλά ακριβώς πρέπει νά πάρουμε πολύ σοβαρά ύπόψη ότι αυτά τά λάθη είναι μιά «παιδική ασθένεια», όχι τής έργατικής τάξης, αλλά τής νεολαίας, τής σπουδαστικής ή διανοούμενης νεολαίας.³ Δέν πρέπει νά συγχέουμε αυτόματως

3. "Όταν αναφέρεται κανείς στόν άριστερισμό και παραθέτει τό έργο πού ό Λένιν αφιέρωσε σ' αυτό τό ζήτημα, δέν πρέπει νά ξεχνά ότι ό Λένιν μιλούσε γιά έργατικό άριστερισμό και όχι γιά φοιτητικό.

Πρέπει ιδίως νά ξεναθυμίσουμε ότι στα συμπεράσματα τού βιβλίου του ό Λένιν έγραφε: «Όλοφάνερα τό λάθος πού φανερώνεται στόν άριστερό δογματισμό μέσα στό κομμουνιστικό κίνημα είναι,

αυτή τη νεολαία με τις μικρές πολιτικές ομάδες που επιδιώκουν να πάρουν την καθοδήγησή της — ούτε τις προσδοκίες και τις αντιδράσεις της με τα συνθήματά τους. Γιατί πρέπει να μάς ενδιαφέρει ή μάζα της διανοούμενης και σπουδάζουσας νεολαίας και οι βαθύτερες τάσεις της. Όμως δέν νομίζω ότι η μέθοδος που χρησιμοποίησε ο Βερρέ στο άρθρο του είναι ή καλύτερη (μιά άρνητική κριτική, με μορφή ψυχρά σατιρική, χωρίς έπαρκεις εξηγήσεις, χωρίς προβολή διεξόδων, αν και γνωρίζω ότι αυτές οι τελευταίες δύο απαιτήσεις δέν είναι εύκολόβρετες στην παρούσα συγκυρία).

Τί όφειλει να κάνει ένας κομμουνιστής, δέκα μήνες μετά τον Μάη, για να βοηθήσει τούς φοιτητές που διακατέχονται ακόμη μαζικά από τις επιπτώσεις των ιδεολογικών αυταπατών με τις όποιες κάλυψαν, τον Μάη, τις μερικές φορές τυχοδιωκτικές αλλά ώστόσο θαρραλέες ή και ήρωικές κινητοποιήσεις τους; Ο Λένιν μάς δείχνει τό δρόμο σε ένα κείμενο του του 1916 που αναφέρει ο Σαλνί:

«...Μπροστά στην ανεπάρκεια ιδεολογικής καθαρότητας αυτών των νέων ανθρώπων πρέπει να αντιδράσουμε τελείως διαφορετικά από τά καθιερωμένα, όφειλουμε να αντιδράσουμε διαφορετικά απέναντι στην θεωρητική σαλάτα και την έλλειψη επαναστατικής συνέπειας που επιδεικνύουν οι ενήλικοι (Κάουτσκι και Σία) που εξαπατούν τό προλεταριάτο ισχυριζόμενοι ότι μπορούν να καθοδηγήσουν και να εκπαιδεύσουν τούς άλλους· ενάντια σ' αυτούς είναι αναγκαίος ένας σκληρός άγώνας. Έδω έχουμε να κάνουμε μέ *όργανώσεις της νεολαίας* που διακηρύσσουν άνοιχτά ότι εξυπηρετούν τή διαπαιδαγώγηση της νεολαίας, ότι τό κύριο καθήκον τους είναι να διαμορφώσουν στελέχη για τά σοσιαλιστικά κόμματα. Πρέπει να κάνουμε τά πάντα για να βοηθήσουμε αυτή τή νεολαία, να επιδείξουμε τή μεγαλύτερη ύπομονή απέναντι στά λάθη της, να διορθώσουμε λίγο λίγο τά λάθη της με τήν πειθώ κι όχι με τήν αντιπαλότητα. Δέν είναι σπάνιο άνθρωποι μιάς όρισμένης ηλικίας ή ηλικιωμένοι να μήν ξέρουν πώς να πλησιάσουν τή νεολαία, μιά νεολαία που αναγκαστικά έρχεται στό σοσιαλισμό από διαφορετικούς δρόμους σε σχέση με τούς πατέρες της, με άλλες μορφές και σε άλλες συνθήκες...».

Γνωρίζω ότι οι συνθήκες τόν Μάρτη του 1969 δέν είναι ίδιες μ' εκείνες του 1916, ότι είναι πολύ πιο δύσκολο να έχει κανείς τήν άλλοτινή ύπομονή, ιδίως απέναντι σε συστηματικές επιθέσεις που στοχεύουν κατευθείαν τό κόμμα και τήν CGT. Σκέφτομαι όμως ότι ή σύσταση του Λένιν διατηρεί όλη τήν αξία της, ακόμη και σε μιά κατάσταση όπου τό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα έπιπλέον σπαράσσεται από μιά σοβαρότατη διάσπαση (τό 1916 ή κατάσταση δέν ήταν πολύ καλύτερη). Δέν νομίζω, λοιπόν, ότι θά 'ταν σωστό να άρκεϊται κανείς στην άφ' ύψηλου κριτική, με τή σιγουριά που δίνει σε έναν «ώριμο άνθρωπο» ή πολιτική πείρα, κριτική απέναντι σε μιά φοιτητική νεολαία που ψάχνει τό δρόμο της σε συνθήκες που δέν είναι «δύσκολες» μόνο για τήν ίδια. Διότι αν θέλουμε να λογαριάσουμε τά κύρια στοιχεία της κατάστασης μέσα στην όποια ψάχνει τό δρόμο της, όφειλουμε να εξετάσουμε δύο γεγονότα και να τά δοϋμε κατάματα.

1. Η ιδεολογική εξέγερση της σπουδάζουσας νεολαίας, που στη Γαλλία έφτασε στό απόγειό της τόν Μάη του 1968, είχε άρχισι δέκα μέ δεκαπέντε χρόνια νωρίτερα σε πολλά σημεία του κόσμου. Έπρόκειτο προφανώς για ένα τελείως διαφορετικό γεγονός σε σχέση με τις εφήμερες αισθητίζουσες εξεγέρσεις της δεκαετίας του '20 ή τήν ένταξη της νεολαίας στά προπολεμικά φασιστικά κινήματα. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μιά παγκόσμια εξέγερση και άναμφισβήτητα, παρά όρισμένα έστω σοβαρά παρατράγουδα, ήταν μιά *εξέγερση προοδευτική* που κατέχει κάθε άλλο παρά εύκαταφρόνητη θέση στην παγκόσμια ταξική πάλη ενάντια στόν ιμπεριαλισμό. Προσβάλλει καίρια τόν καθαυτό μηχανισμό εγγάραξης της άστικής ιδεολογίας, δηλαδή τό καπιταλιστικό εκπαιδευτικό σύστημα. Είναι άπολύτως θεμιτό να σκεφθεί κανείς ότι, ακόμη και αν ύποστει σοβαρές άναδι-

πλώσεις, ή εξέγερση αυτή έχει μπροστά της ένα πραγματικό και βιώσιμο μέλλον. Τό θεμελιώδες έρώτημα που τίθεται σ' αυτή τήν εξέγερμένη νεολαία είναι τό ακόλουθο: θά μπορέσει με έργα κι όχι με λόγια να πραγματοποιήσει τή συγχώνευσή της μέ τό εργατικό κίνημα; Θά βοηθηθεί για να πραγματοποιήσει αυτή τή συγχώνευση;

2. Όμως άκριβώς, αυτή ή έκπληκτική νεολαία ύποχρέώθηκε τόν Μάη στη διεξαγωγή του γιγαντιαίου άγώνα, πολύ μεγάλου για τις δυνάμεις της, σε συνθήκες αντικειμενικά δραματικές: άφέθηκε, εγκαταλείφθηκε στόν έαυτό της, άρα μόνη.

Τά Κ.Κ. έχασαν τήν έπαφή με τήν εξέγερση της νεολαίας

Έδω έντοπίζουμε ένα αντικειμενικό γεγονός που θά 'πρεπε να εξετάσουμε με τόν σοβαρότερο τρόπο. Είναι γεγονός ότι, εκτός από τήν Κίνα, όπου σε μιά συγκυρία τελείως διαφορετική και για άμεσους σκοπούς που δέν αντιστοιχούν στις δικές μας συνθήκες, ή ίδια ή διεύθυνση του λαϊκού κράτους τέθηκε έπικεφαλής (ή πήρε τήν πρωτοβουλία;) της ιδεολογικής εξέγερσης της νεολαίας, τά δικά μας κομμουνιστικά κόμματα, έδω και χρόνια, σημαδέυτηκαν από διαδοχικές κρίσεις της φοιτητικής κομμουνιστικής όργάνωσής τους και στην πραγματικότητα έχασαν τήν *έπαφή με τή μάζα της σπουδαστικής νεολαίας*.

Δέν έχω δει όμως να έχουν πάρει στά σοβαρά⁴ ούτε να έχουν αναλύσει σε βάθος αυτό τό γεγονός που είναι σημαντικό όχι μόνο για τήν ιστορία του τόπου μας, γιατί ξεπερνά τά σύνορά μας δεδομένου ότι προσέβαλε και προσβάλλει έδω και πολλά χρόνια όχι μόνο τις καπιταλιστικές χώρες αλλά και όρισμένες σοσιαλιστικές. Δέν γνωρίζω καμιά συγκεκριμένη άνάλυση, συστηματική και έμπεριστατωμένη, της συγκεκριμένης παγκόσμιας και έθνικής κατάστασης που προκαλεί αυτή τήν άπώλεια έπαφής, ιδιαίτερα επίζημιας όχι μόνο στην εργατική ταξική πάλη αλλά και στην ίδια τήν σπουδάζουσα νεολαία.

Γνωρίζω επίσης ότι, σε μιά κρίσιμη στιγμή της πάλης των

στην παρούσα στιγμή, χίλιες φορές λιγότερο έπικίνδυνο και βαρύνον από τό λάθος που φανερώνεται από τό δεξιό δογματισμό».

Και προσέθετε ότι ό εργατικός άριστερισμός ήταν μιά παιδική άρρώστεια που μπορούσε «σε όρισμένες συνθήκες να θεραπευτεί εύκολα». Διακινδυνεύω έδω μιά *προσωπική άποψη*.

Παρά τις διαφορές ως προς τό *άντικείμενο* (φοιτητικός άριστερισμός στη θέση του εργατικού άριστερισμού) και ως προς τή *συγκυρία*, θεωρώ πάντα *ισχύουσα* τή συγκριτική κρίση του Λένιν πάνω στους άμοιβαίους κινδύνους. Θά προσέθετα: *ιδίως* στόν φοιτητικό-διανοούμενο χώρο, ό άριστερός δογματισμός παρουσιάζει ένα λάθος χίλιες φορές λιγότερο έπικίνδυνο και βαρύ από τό λάθος του δεξιού δογματισμού.

Άντιθέτως, θά προσέθετα ότι οι συνθήκες της παρούσας συγκυρίας κινδυνεύουν να καταστήσουν έξαιρετικά δύσκολη τήν «άνασκευή» αυτού του λάθους: ακόμη και για τόν άπλό λόγο ότι, άνακαλώντας αυτή τή συγκυρία, οι «ένδιαφερόμενοι», ή τουλάχιστον *άρκετοί ανάμεσά τους*, άρνούνται και θά άρνούνται *έντονότατα* τις «φροντίδες», τις όποιες όρισμένοι, αν ύποθέσουμε ακόμη ότι θέλουν πραγματικά να τούς βοηθήσουν, θά τούς προσφέρουν. Αυτή ή άρνηση, και ή μορφή της, άποτελούν *ένα από τά αντικειμενικά στοιχεία* της κατάστασης στους «φοιτητικούς» κύκλους, που θά ήταν *επιπλέον* να μήν τά παίρνουμε στά σοβαρά, έστω και για να μπορέσουμε ν' αναλύσουμε τούς λόγους, οι όποιοι δέν άναδύονται από τήν «ψυχο-» ή τήν «ψυχο-κοινωνιολογία». Όσοι έχουν μιά πραγματική έμπειρία από τήν παιδαγωγική και πολιτική πρακτική στόν φοιτητικό χώρο, κυρίως των λυκείων, τό γνωρίζουν.

4. Ο Βαλντέκ Ροσέ τό είχε αναφέρει για τή Γαλλία, στην εισήγησή του στην Κεντρική Έπιτροπή της 8ης 'Ιουλίου '68, ως έξης (οι ύπογραμμισιές δικές του): «Μέχρι τώρα τό κόμμα μας άσκησε στους φοιτητικούς κύκλους *μιά κάθε άλλο παρά εύκαταφρόνητη επίδραση, αλλά έντούτους όλοφάνερα άνεπαρκή*, ή όποία φυσικά έγινε αισθητή μέ άρνητικό τρόπο στό τελευταίο μας κίνημα».

τάξεων, τό κόμμα, μετά τό Μάη, κάνει μεγάλες προσπάθειες γιά νά ξανασυνδέσει τούς δεσμούς του μέ ό,τι έχασε έπαφή, αλλά ή έλλειψη συγκεκριμένων αναλύσεων τής κατάστασης πού προκάλεσε αυτό τό όδυνηρό γεγονός μέ κάνει νά έχω βάσιμους φόβους ότι οί νέοι δεσμοί πού έπιχειρούνται βασίζονται σέ όρισμένα διφορούμενα ή σέ όρισμένες άποσιωπήσεις πού σίγουρα θά μάς κοστίσουν άκριβιά κάποια μέρα, παρά τίς κάποιες νίκες πού θά άποβούν έν μέρει πύρρειες. Διότι, σύμφωνα και μέ τή λενινιστική θεωρία, δέν μπορούμε νά διορθώσουμε ένα λάθος ή νά πληρώσουμε τό κενό πού δημιουργείται από ένα λάθος παρά υπό τόν άπαράβατο όρο νά αναλύσουμε ως τή ρίζα τίς αιτίες του λάθους.

"Όσα λέω γιά τή φοιτητική κατάσταση, τηρουμένων τών αναλογιών, ισχύουν και γιά τήν κατάσταση τής ίδιας τής εργατικής τάξης τόν Μάη. "Αν διαθέταμε περισσότερες συγκεκριμένες αναλύσεις γιά όσα συνέβησαν τόν Μάη στά διάφορα στρώματα τών εργαζομένων και στους διάφορους κλάδους τής παραγωγής και τής άπασχόλησης, θά μπορούσαμε σέ μεγάλο βαθμό νά βοηθήσουμε τούς φοιτητές νά διορθώσουν τήν ιδέα πού έχουν γιά τήν εργατική τάξη, έν μέρει έσφαλμένη, γιά τίς συνθήκες μέσα στις όποιες υπάρχει και άγωνίζεται, γιά τούς ρυθμούς τής, τίς έμπειρίες τής, γιά τήν έμπιστοσύνη τής και τίς δυσπιστίες τής.

Νομίζω ότι θά μπορούσα νά βεβαιώσω ότι ή έλλειψη σφαιρικής ανάλυσης, συστηματικής και συνάμα έμπεριστατωμένης, γιά τίς αιτίες τής άπώλειας έπαφής ανάμεσα στό κόμμα και τή σπουδάζουσα νεολαία άφ' ενός και αυτή τήν ανεπάρκεια συγκεκριμένων αναλύσεων γιά τή δράση τής εργατικής τάξης τόν Μάη άφ' έτέρου, συνέβαλαν στό νά έγκαταλειφθεί ή δραστηριότητα τής σπουδάζουσας και διανοούμενης νεολαίας στον έαυτό της κατά και μετά τόν Μάη, και νά έξωθηθούν οί φοιτητές τόν Μάη κατ' άρχήν και μετά τόν Μάη στό τυφλά, συνάρτηση άλλωστε μέ τή γενναιοφροσύνη τους, στις άρχαϊκές αυταπάτες τής κυρίαρχης σήμερα άναρχικής ή άναρχίζουσας ιδεολογίας.

Άνάγκη έπιστημονικής ανάλυσης και αυτοκριτική

"Ερχομαι τώρα, ύστερα από τά παραπάνω, στό συμπέρασμά μου, πού θά τό ήθελα, σύμφωνα μέ τή συμβουλή του Λένιν, όχι μόνο κριτικό αλλά έπίσης και κυρίως θετικό, παρ' όλο πού μέ βάση τίς διαθέσιμες πληροφορίες άναγκαστικά παραμένει *προγραμματικό*.

Νομίζω λοιπόν ότι, από τή στιγμή πού θά βάλουμε τά πράγματα στή θέση τους (δηλαδή από τή στιγμή πού θά καταδείξουμε τήν ιστορική προτεραιότητα τής γενικής άπεργίας σέ σχέση μέ τή φοιτητική κινητοποίηση), πρέπει νά έξετάσουμε μέ τή μεγαλύτερη δυνατή σοβαρότητα τήν ιδεολογική έξέγερση τής σπουδαστικής νεολαίας και τών νέων εργαζομένων διανοουμένων πού κυοφορούνταν από καιρό σέ όλόκληρο τόν κόσμο και στή Γαλλία, και στή συνέχεια πήρε θεαματική μορφή έδω κι εκεί (στήν Τουρκία, τήν Ίαπωνία, τή Γερμανία, τήν Ίταλία, τήν Ίσπανία, τίς ΗΠΑ κ.λπ.) πρίν νά γνωρίσει τό κορυφαίο της σημείο στή Γαλλία, χάρη στή γενική άπεργία.

Πρέπει νά αναλύσουμε σέ βάθος τίς βαθύτερες αιτίες, έθνικές και διεθνείς, αυτής τής ιδεολογικής έξέγερσης, πού, στό είδος της βέβαια, είναι ένα γεγονός χωρίς προηγούμενο στήν ιστορία και συνάμα *αναντίστρεπτο*.

Πρέπει έπίσης, χωρίς νά κάνουμε πίσω μπροστά σ' αυτό τό δύσκολο έργο, νά αναλύσουμε τίς αιτίες πού όδήγησαν τά κομμουνιστικά κόμματα νά χάσουν τήν πολιτική και ιδεολογική έπαφή μέ τή σπουδάζουσα και διανοούμενη νεολαία σέ έθνικό και διεθνές επίπεδο.

Πρέπει νά εκθέσουμε λεπτομερειακά και δημόσια αυτές τίς αναλύσεις και, *αν χρειαστεί*, νά έχουμε τό πολιτικό θάρρος νά περάσουμε άπλούστατα από τήν ανάλυση στήν αυτοκριτική, νά εξαγάγουμε τίς πολιτικές και ιδεολογικές συνέπειες πού επιβάλλονται. Ειδήλλως υπάρχει φόβος τό συγκλονιστικό χάσμα ανάμεσα στό κόμμα τής εργατικής τά-

ξης, τήν σπουδάζουσα και τή διανοούμενη νεολαία ή νά μή γεφυρωθεί πραγματικά ή νά γεφυρωθεί όπως όπως, δηλαδή μάλλον άσχημα, μέ όλες τίς άπώλειες και τά τραύματα πού θά συνεπαγόταν ένα άσχημο γεφύρωμα.

"Έτσι μόνο θά μπορέσουμε νά βοηθήσουμε «υπομονητικά, μέ τήν πειθώ καλύτερα κι όχι μέ τήν άντιπαλότητα», μέ όλες μας τίς δυνάμεις, τούς νέους φοιτητές συντρόφους μας νά βρουν μία διέξοδο στις φοβερές δυσκολίες μέσα στις όποιες μάχονται. Έννοείται ότι πρέπει έπίσης νά υποβάλουμε σέ κριτική, αύστηρή αν είναι άνάγκη, τά σφάλματά τους, αλλά νά έχουμε στό νοϋ ότι αυτή ή *κριτική τών λαθών τους έχει στόχο νά τους βοηθήσει θετικά* νά έρθουν στις θέσεις τής εργατικής τάξης, μία και ή πλειοψηφία τους έχει εκφράσει τέτοια διάθεση.

"Όμως δέν μπορούμε νά τούς βοηθήσουμε θετικά παρά μόνο αν υποβάλουμε τίς ιδεολογίες τους σέ κριτική υπό τρεις προϋποθέσεις:

1. Νά τούς γνωρίσουμε μέ λεπτομέρειες τή δράση τής εργατικής τάξης, τίς άρχές τής, τίς παραδόσεις τής, τίς μορφές κινητοποίησης και τίς μορφές πάλης, πού συχνά φέρνουν σέ άμηχανία μία νεολαία πού δέν έχει άμεση έμπειρία τής εργατικής τάξης και του εργατικού κινήματος· νά τούς γνωρίσουμε τήν άνάγκη τής πολιτικής *καθοδήγησης* τής εργατικής τάξης στή έπαναστατική πάλη.

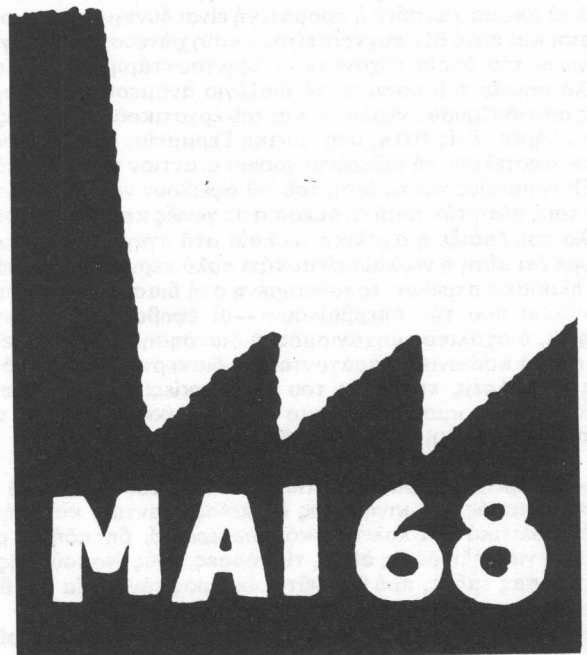
2. Νά αναγνωρίσουμε τόν χωρίς προηγούμενο νεωτερισμό, τήν πραγματικότητα και τήν *προοδευτική* σημασία τής ιδεολογικής έξέγερσης τής σπουδάζουσας και διανοούμενης νεολαίας, πού άναστατώνοντας εκ τών έξω όρισμένους ιδεολογικούς μηχανισμούς του ιμπεριαλιστικού κράτους βοηθά άντικειμενικά τήν έπαναστατική πάλη τής εργατικής τάξης σέ έθνικό και διεθνές επίπεδο: νά κάνουμε γνωστή αυτή τήν πραγματικότητα στήν εργατική τάξη.

3. Νά παράσχουμε όλες τίς *έπιστημονικές* έξηγήσεις πού θά επιτρέψουν σέ όλους, άκόμα και στους νέους, νά δούν καθαρά τά γεγονότα πού έξισαν και νά προσανατολιστούν, αν πράγματι τό επιθυμούν, στήν ταξική πάλη άνοίγοντάς τους πρόσφορες προοπτικές, δίνοντάς τους τά πολιτικά και ιδεολογικά μέσα τής όρθης δράσης.

15 Μαρτίου 1969

Pensée, άριθ. 145, Ίούνιος 1969

μετάφρ. Άγγελος Έλεφάντης

Σημειώσεις γιά τή χρήση τῶν ἐρμηνευτῶν

τοῦ Ἄνρι Βεμπέρ

Γιά ποῦ πράγμα μιλάμε ὅταν ἀναφερόμαστε στόν Μάη τοῦ '68; Τρία χαρακτηριστικά, πού συχνά παραμελοῦνται, μού φαίνεται ὅτι πρέπει νά λαμβάνονται ὑπόψη γιά νά μὴν ἀκυρώνεται ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ κινήματος.

— **Πρῶτον:** Ὁ Μάης τοῦ '68 δέν εἶναι ἓνα ἐνδογαλλικό γεγονός ὅπως ἡ Κομμούνια τοῦ Παρισιῦ, ἡ ὑπόθεση Ντρέιφους ἢ τό Λαϊκό Μέτωπο. Ἡ διάστασή του, ἡ πραγματικότητά του, εἶναι ἐντελῶς διεθνῆς. Στίς ΗΠΑ, στή Δυτική Εὐρώπη, στήν Ἰαπωνία, πρόκειται γιά ἓνα καί τό αὐτό κίνημα: ἴδιες κινητήριες δυνάμεις, ἴδιες ἰδεολογίες, ἴδια συνθήματα, ἴδιες πρακτικές... Οἱ πρωταγωνιστές ἔχουν ἀπόλυτη συνείδηση αὐτῆς τῆς οἰκουμενικῆς διάστασης καί προσπαθοῦν νά τήν ἀναπτύξουν: διαδηλώσεις σέ ὅλο τόν κόσμο (Βερολίνο, Φεβρουάριος 1967· Παρίσι, Μάης 1971 κ.λπ.), πράξεις ἀλληλεγγύης, συντονισμοί... Κάθε ἐρμηνεία πού ἀποδίδει ὅλα αὐτά σέ ἔθνικά χαρακτηριστικά —οἰκονομική κατάσταση, πολιτικό σύστημα, ἰδεολογικά πλαίσια— προδίδει τό ἀντικείμενό της.

— **Δεύτερον:** Ὁ Μάης τοῦ '68 δέν εἶναι κινητοποίηση «λόκληρου τοῦ λαοῦ», ἀλλά ἔργο μιᾶς γενιάς. Μόνο στή Γαλλία, καί σέ ἓνα κάποιο βαθμό στήν Ἰταλία, ἐπιχειρεῖται ἡ «συνένωση» ἀνάμεσα στή «νεανική ἐπανάσταση» (Ἐνγκάρ Μορέν) καί στόν ἐνήλικο κόσμο τῆς μισθωτῆς ἐργασίας. Ἄλλά ἀκόμα καί αὐτή ἡ προοπτική εἶναι δυναμικά συγκρουσιακή καί ποτέ δέν συγκροτεῖται ἡ «συγχώνευση τῶν ἐξεγερμένων» τήν ὁποία εὔχονταν οἱ ἐξηνταοχτάρηδες. Σέ κάθε ἄλλο σημεῖο τοῦ κόσμου, τό διαζύγιο ἀνάμεσα στό κίνημα τῆς σπουδάζουσας νεολαίας καί τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος εἶναι πλήρες. Στίς ΗΠΑ, στή Δυτική Γερμανία, οἱ «μπλέ φόρμες» ἀποτελοῦν τή σιδερένια γροθιά ἐναντίον τῶν φοιτητῶν.

Οἱ ἐρμηνεῖες γιά τό Μάη τοῦ '68 ὀφείλουν νά λάβουν ὑπόψη τους αὐτή τήν τομή ἀνάμεσα στίς γενιές καί τόν κεντρικό ρόλο πού ἔπαιξε ἡ σχολική νεολαία στά «γεγονότα». Νομίζουμε ὅτι αὐτή ἡ νεολαία εἶναι κάτι πολύ περισσότερο ἀπό ἓνα ἠλικιακό στρώμα: τοποθετημένη στή διασταύρωση τριῶν συνόλων πού τήν ὑπερβαίνουν —οἱ ἔφηβοι καί οἱ μεταἔφηβοι, ὁ σχολικός μηχανισμός, ἡ διανόηση—, συγκροτεῖ ἓνα εἰδικό κοινωνικό παράγοντα πού διαπερνᾶται ἀπό ἰδιότυπες ἀντιφάσεις καί δικές του προσδοκίες: σχέσεις δυσπιστίας μέ τόν «μοιχικό κόσμο τῶν ἐνηλίκων»¹ κρίση τοῦ σχολείου· κριτική στάση τῶν διανοουμένων...

— **Τό τρίτον:** χαρακτηριστικό τοῦ Μάη τοῦ '68 εἶναι ὁ ριζοσπαστισμός τοῦ κινήματος ὁ ὁποῖος, παντοῦ, καταλήγει στόν πολιτικό καί πολιτιστικό ἀριστερισμό, δηλαδή σέ μία θέληση γιά ρήξη μέ τίς ἀξίες, τίς νόρμες, τούς θεσμούς τῆς ὑπάρχουσας τάξης, πού θεωρεῖται ὡς πρός τήν οὐσία της διαστραμμένη καί ἐπομένως ἀνεπίδεκτη βελτίωσης.

Τά κόμματα τῆς ἀριστερᾶς ἐντούτοις δέν μαζικοποιοῦνται, ὅπως συνέβη τό 1936 ἢ τό 1945, οὔτε ἐπωφελοῦνται τά συνδικάτα καί οἱ ὀργανώσεις τῆς ἀριστερᾶς· οἱ ἐξηνταοχτάρηδες

ρῆδες τίς ἀντιμετωπίζουν μέ σαρκασμό καί προσπαθοῦν νά ὀργανωθοῦν ἐξῆς ἀπό αὐτές καί ἐναντίον τους.

Ὁ Ραιμόν Ἄρόν, δύσπιστος καί ἀγανακτισμένος, βρίσκεται μπροστά στήν ἀναβίωση τῶν ἐνδοξῶν ἡμερῶν τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1830 καί τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεολογιῶν τοῦ XIX αἰῶνα: ἀναρχισμοί καί μαρξισμοί στίς πιό ριζοσπαστικές τους ἐκδοχές. Καί εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἀριστερισμός τοῦ κινήματος δημιουργεῖ προβλήματα: σπάνια ὑπῆρξε ἐπαναστατικό κίνημα πού νά ἦταν τόσο στερημένο ἀπό μιᾶ ἀντικειμενική βάση. Οἱ ἐρμηνευτές τοῦ Μάη τοῦ '68 πρέπει νά λάβουν ὑπόψη τους τό παράδοξο ἐνός μαζικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, πού ἀναπτύσσεται χωρίς ἴχνος ἐπαναστατικῆς κατάστασης.

Ἕνα μεσσιανικό κίνημα μπολιάζει ἓνα δημοκρατικό κίνημα

Γνωρίζουμε ὅτι ἡ πρωτοτυπία τοῦ γαλλικοῦ Μάη ἔγκειται στή νέα προοπτική τριῶν διακριτῶν διαδικασιῶν: στήν ἐξέγερση τῆς σπουδαστικῆς νεολαίας· στό διεκδικητικό κίνημα τῶν μισθωτῶν καί στήν κρίση τοῦ ἡμι-βοναπαρτιστικοῦ συστήματος ἐξουσίας τοῦ στρατηγοῦ Ντέ Γκώλ.² Αὐτή ἡ συνάρθρωση προσδίδει στό γαλλικό Μάη τόν ἰδιαίτερο καί δραματικό του χαρακτήρα. Στίς ἄλλες χώρες οἱ διαδικασίες εἶναι ἀποκλίνοσες. Ἄκόμη καί στήν Ἰταλία, ὅπου ἡ συγχώνευση τῆς «νεανικῆς ἐπανάστασης» καί τῶν ἐργατικῶν κινητοποιήσεων —ὁ «ἔρπων Μάης»— δέν συνοδεύεται ἀπό κρίση τοῦ καθεστώτος.

Χωρίς νά θέλω νά ἀναπτύξω ἐδῶ τή δική μου ἐρμηνεία, θέλω νά ἐπισημάνω ὅτι γιά μένα ὁ Μάης τοῦ '68 συναρθρῶνει δύο κινήματα. Καταρχήν ἀποτελεῖ μιᾶ τεράστια δημοκρατική ὄθηση πού προσβάλλει ἐκ τοῦ συνεγγυς ὄλες τίς μορφές κυριαρχίας καί ἐξουσίας: τήν ἐκπαιδευτική, τήν οἰκογενειακή, τή συζυγική, τήν ἐξουσία τῶν ἀφεντικῶν, τήν πολιτική. Μιά ὄθηση πού ἐνσαρκώνεται σέ μιᾶ ἀλληλουχία μαζικῶν κινήματων περισσότερο ἢ λιγότερο δομημένων: ἐπιτροπές δράσης ἀπό μαθητές Λυκείου καί ἀπό φοιτητές, ἐπιτροπές στρατιωτῶν, ἐπιτροπές συμπαράστασης τῶν ἐργατικῶν ἀγῶνων (LIP), τῶν ἀγροτικῶν (Larzac), ἐπιτροπές κατά τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ (Βιετνάμ...)· κίνημα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν γυναικῶν, τῶν ὁμοφυλόφιλων· περιφερειακά κινήματα, οἰκολογικά, ἔθνοτικά.

* Ὁ Ἄνρι Βεμπέρ ἦταν ἐκ τῶν βασικῶν στελεχῶν τῆς τροτσκιτικῆς Ligue Communiste καί διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στά γεγονότα τοῦ Μάη τοῦ 1968. Πρόσφατα προσχώρησε στό Σοσιαλιστικό Κόμμα.

Αυτή ή πλευρά του κινήματος του Μάη του '68 είναι σέ γενικές γραμμές αρκετά γνωστή και κατανοητή: γνωρίζουμε ότι ή διαδικασία έκσυγχρονισμού στή Γαλλία, ιδιαίτερα υπό τό καθεστώς τής Πέμπτης Δημοκρατίας, ξετυλίχτηκε κάτω από τήν κυριαρχία τών έλίτ τής δεξιάς πού κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια γιά νά διαφυλάξουν τό status και τίς κοινωνικές σχέσεις πάνω στίς όποιες εδράζονταν οί σχέσεις τής εκλογικής τους πελατείας και ότι αυτή ή διαδικασία *συντηρητικού έκσυγχρονισμού* γέννησε ένα έκρηκτικό μείγμα έκσυγχρονισμού και αρχαϊσμού τών όποιών τά άρχέτυπα είναι ό εκπαιδευτικός θεσμός και ή επιχείρηση. Τό κίνημα του Μάη αντίπροσωπεύει μιά δημοκρατική και έλευθεριακή αντίδραση ενάντια σέ αυτό πού ή γκωλική διαδικασία έκσυγχρονισμού άφηνε νά ύφίσταται στίς παραδοσιακές σχέσεις μέσα στή γαλλική κοινωνία.

Άλλά τό κίνημα του Μάη δέν θά μπορούσε νά περισταλεί σέ ένα κίνημα δημοκρατικό, έστω έλευθεριακό και εϋδαιμονιστικό.

Είναι ταυτόχρονα ένα μεσσιανικό και χιλιαστικό κίνημα: δηλαδή ένα κίνημα πού θεμελιώνει τήν πίστη του στήν έλευση μιάς ένοποιημένης κοινωνίας, συμφιλωμένης μέ τόν έαυτό της, χωρίς καταναγκασμούς, δίχως εκμετάλλευση, δίχως καταπίεση — χωρίς τάξεις, πολέμους και κράτος — μέ τή νοσταλγία του χρυσού αιώνα πού μέλλει νά ξανάρθει χάρη σέ μιά κατακλυσμική κρίση.³

Δέν θά κατανοήσουμε ποτέ τή μορφολογία του κινήματος του Μάη — και ιδιαίτερα τόν άριστερισμό του — άν δέν γνωρίσουμε τή μεσσιανική του διάσταση.

Γιατί άν άποτελεί μιά έλευθεριακή αντίδραση ενάντια στον αυταρχισμό και τους αρχαϊσμούς πού διαιώνίζει ό συντηρητικός έκσυγχρονισμός, ταυτόχρονα άποτελεί και μιά *ρομαντική αντίδραση* ενάντια στο «ξεμάγεμα του κόσμου» πού επιταχύνθηκε από αυτόν τόν έκσυγχρονισμό, στήν κοινωνική άνομία πού παράγει, στήν εξάπλωση του «μοναχικού πλήθους», στήν εμφάνιση τών «ατόμων» μέ τή σημασία πού δίνει στον όρο ό Τοκεβίλ.

Τό κίνημα του Μάη έκφράζει μιά φοβερή επιθυμία γιά τήν κοινότητα, τή μέθεξη, τόν κοινωνικό δεσμό. Είναι ή διαμαρτυρία τής γενιάς του *baby boom* ενάντια στή στέρηση τής συμβίωσης πού γεννά ή καταστροφή ενός σύμπαντος σχετικά ταξιθετημένου, οργανωμένου και βραδυκίνητου πριν τόν έρχομό τών ενδόξων επαναστατικών ήμερών.

Αυτή ή επιθυμία κοινωνίας έκφράζεται και στίς ρόκ συναυλίες (150.000 νέοι στή Nation, τό 1963) όπως και σέ άλλες συγκεντρώσεις. Άλλά αυτή ή επιθυμία επενδύεται πολύ πιο έντονα στον άριστεριστικό μεσσιανισμό πού καλλιεργούν τά «γκρουπούσκουλα». Αυτό πού έλκει τους έφηβους και τους μετα-έφηβους τής «χρυσής δεκαετίας του '60» στο μαρξισμό είναι ή μεσσιανική και προφητική του διάσταση και όχι ή θετικιστική ή «έπιστημονική» του συνιστώσα. Γι' αυτό και στρέφονται προς τόν επαναστατικό μαρξισμό του Μάο, του Λένιν, του Τρότσκι και όχι προς τόν ρεφορμιστικό μαρξισμό τών «εϋρωκομμουνιστών» πριν τήν έπιστολή στο Κ.Κ. Ιταλίας — Ίνγκράο, Τολιάτι, Αντρέ Γκόρζ —, πού εμπνέονται από τόν αυστρομαρξισμό ή από τόν πρώιμο Κάουτσκι.

Ένας ατομικισμός μπορεί νά κρύψει έναν άλλον

Τό κίνημα του Μάη είναι ατομικιστικό, μέ τήν έννοια ότι διακηρύσσει τήν ένυπαρκτη άξία του ατόμου ενάντια στους «ψυχρούς καταναγκασμούς» και άπαιτεί τό σεβασμό και τή διεύρυνση τών δικαιωμάτων και τών έλευθεριών του. Άναζητά ένα κοινωνικό σχέδιο. Όπως και οί επαναστατικές ιδεολογίες του 19ου αιώνα, αναζητά ένα κοινωνικό σχέδιο-αίτημα: όπου «ή πλήρης ανάπτυξη του καθένα θά είναι ή προϋπόθεση γιά τήν έλευθερη ανάπτυξη όλων».

Άλλά ό ατομικισμός του '68 είναι θεμελιακά διαφορετικός από τόν σύγχρονο ατομικισμό στή σχέση του μέ τή συλλογικότητα, μέ τό δημόσιο, μέ τήν Ίστορία.

Άνάμεσα στον *ναρκισσιστικό ατομικισμό* τής δεκαετίας

του '80, πού αναδιπλώνεται στή σφαίρα του ιδιωτικού και γιά τόν όποιον «τό άτομο αναζητά στον έαυτό του τήν τελείωση του» και στον *προμηθεικό ατομικισμό* τής δεκαετίας του '60, πού έκφραζόμενος στή σφαίρα του δημοσίου αντιλαμβάνεται τήν ανάπτυξη του στή συλλογική στράτευση, στήν ύπηρεσία μιάς ύπερβατικής ύπόθεσης, ύπάρχει τομή και όχι συνέχεια.

Ό ατομικισμός τής δεκαετίας του '60 επιβεβαιώνεται στήν αναβίωση τών επαναστατικών ήμερών του παρελθόντος, στήν αίσια έκβαση τών άποικιακών επαναστάσεων, στήν άνοδο του εργατικού κινήματος. Είναι έμποτισμένος από μιά θεμελιώδη ιστορική αίσιοδοξία: ή έγκαθίδρυση τής «δίκαιης κοινωνίας» πάνω στα άπομεινάρια του «παλιού κόσμου», ώστε «νά αλλάξει ή ζωή», φαίνεται όχι μόνο δυνατή αλλά και εύκολη.

Ό ατομικισμός τής δεκαετίας του '80 αναπτύσσεται σέ ένα πλαίσιο πού σημαδεύεται από τήν κρίση, τίς άπογοητεύσεις μπροστά στα μεγάλα κοινωνικά κινήματα τών προηγούμενων δεκαετιών, τήν κατάρρευση τών λαϊκών θρησκευιών του 19ου αιώνα, τό θόλωμα τής εικόνας τής επιθυμητής κοινωνίας.

Διακατέχεται από ένα βαθύ αίσθημα άδυναμίας και από τή διαίσθηση ότι, ούτως έχόντων τών πραγμάτων, κάθε βολонταριστική άλλαγή προκαλεί περισσότερο όπισθοδρόμηση παρά πρόοδο, πράγμα πού άποτελεί τή βασική πεποίθηση του συντηρητισμού.

Όταν άποτολμά τήν εμφάνιση στή δημόσια σφαίρα, δέν εντάσσεται στήν προοπτική τής κοινωνικής άλλαγής αλλά, πιο μετρημένα, νά ανακουφιστεί από τά δεινά ή νά υπερασπίσει τά δικαιώματα τών όμοίων του. Τίς μεγάλες πολιτικές έκστρατείες διαδέχθηκαν οί ήπιες κινητοποιήσεις.

Άνάμεσα σέ αυτούς τους δύο ατομικισμούς ύπάρχει μιά άπογοήτευση πού προκαλείται από τήν άποτυχία — άναπόφευκτη — του χιλιαστικού κινήματος του Μάη, άπογοήτευση πού επιδεινώνεται από τήν κατάρρευση τής κομμουνιστικής ούτοπίας, στα μέσα τής δεκαετίας του '70. Η έκλειψη τής εικόνας τής «έπιθυμητής κοινωνίας» στραγγίζει τήν πηγή τών αγωνιστικών δυνάμεων και επιταχύνει τή γενική αναδιπλωσή στήν ιδιωτική σφαίρα. Οί έξηνταοχτάρηδες κρατούν ζωντανή τήν έπώδυνη έμπειρία τής έλλειψης πίστης, πενθώντας ό καθένας τους όπως τό μπορούσε.

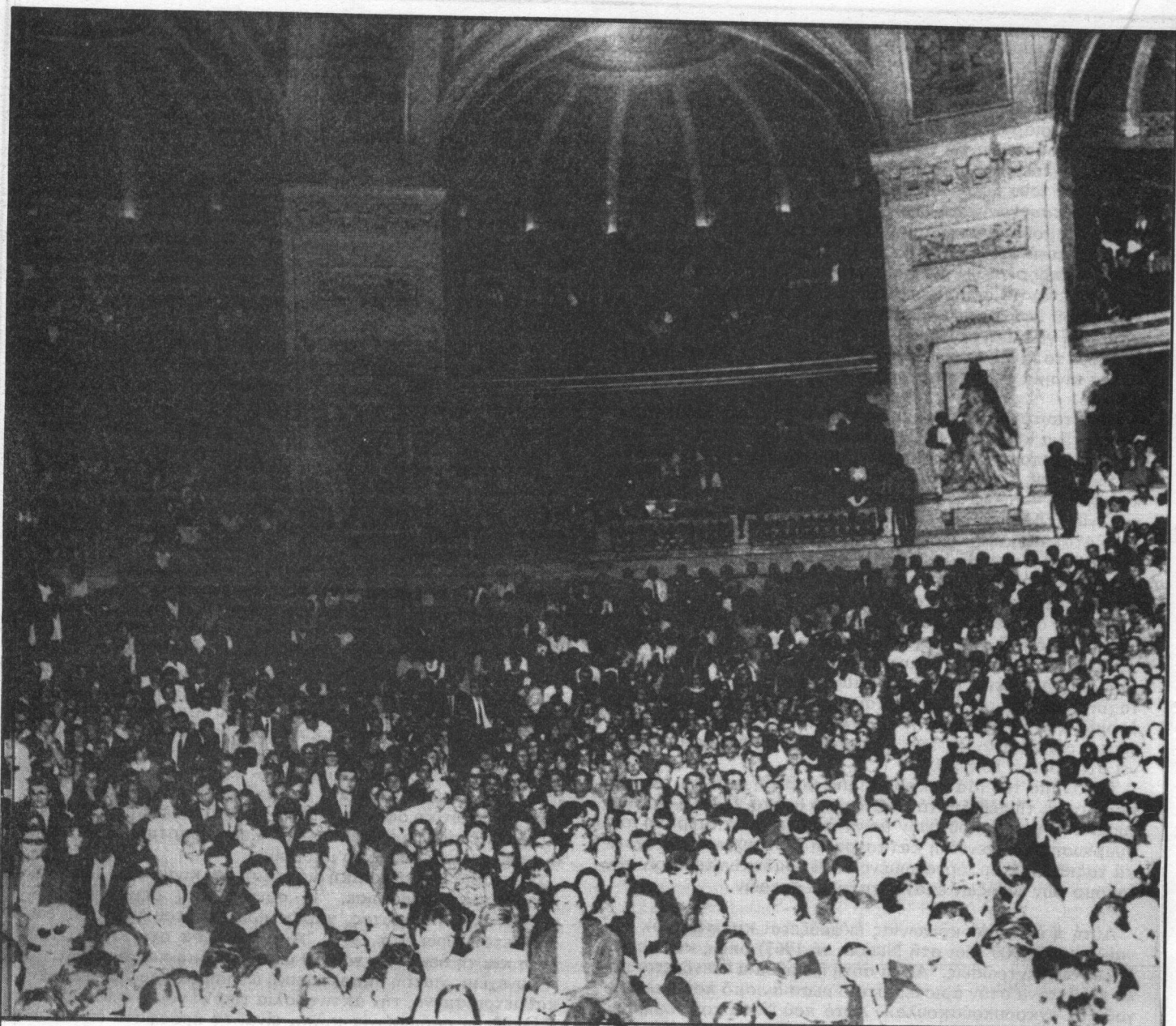
Η μεσσιανική ούτοπική διάσταση του κινήματος του Μάη προοδευτικά άτρόφησε. Η συνάρθρωση δημοκρατικού-μεσσιανικού κινήματος, χαρακτηριστική του Μάη του '68, διαλύεται γύρω στα 1975. Άρα ανάμεσα στο κίνημα του Μάη και τή δεκαετία του '80 ύπάρχει τομή και συνέχεια.

Συνέχεια, γιατί ή δημοκρατική ώθηση διατηρεί άκόμα, άν και μετριασμένη, τήν άκτινοβολία της: οί νόμοι του Αυγουχ, ή έλευθερη ραδιοφωνία κ.λπ., είναι τά πρόσφατα άποτελέσματα. Τομή, γιατί ή ούτοπική έμπνευση έχει όριστικά μαραθεί και ό ναρκισσιστικός ύποκατέστησε τόν προμηθεικό ατομικισμό. Άν αυτή ή ύποκατάσταση θά είναι όριστική, ή έστω μακρόβια, επιτρέψτε μου νά άμφιβάλλω.

Δημοσιεύτηκε στή γαλλική επιθεώρηση
Pouvoirs, τεύχος 39, 1986.

Μετάφραση Άνδρέας Πανταζόπουλος

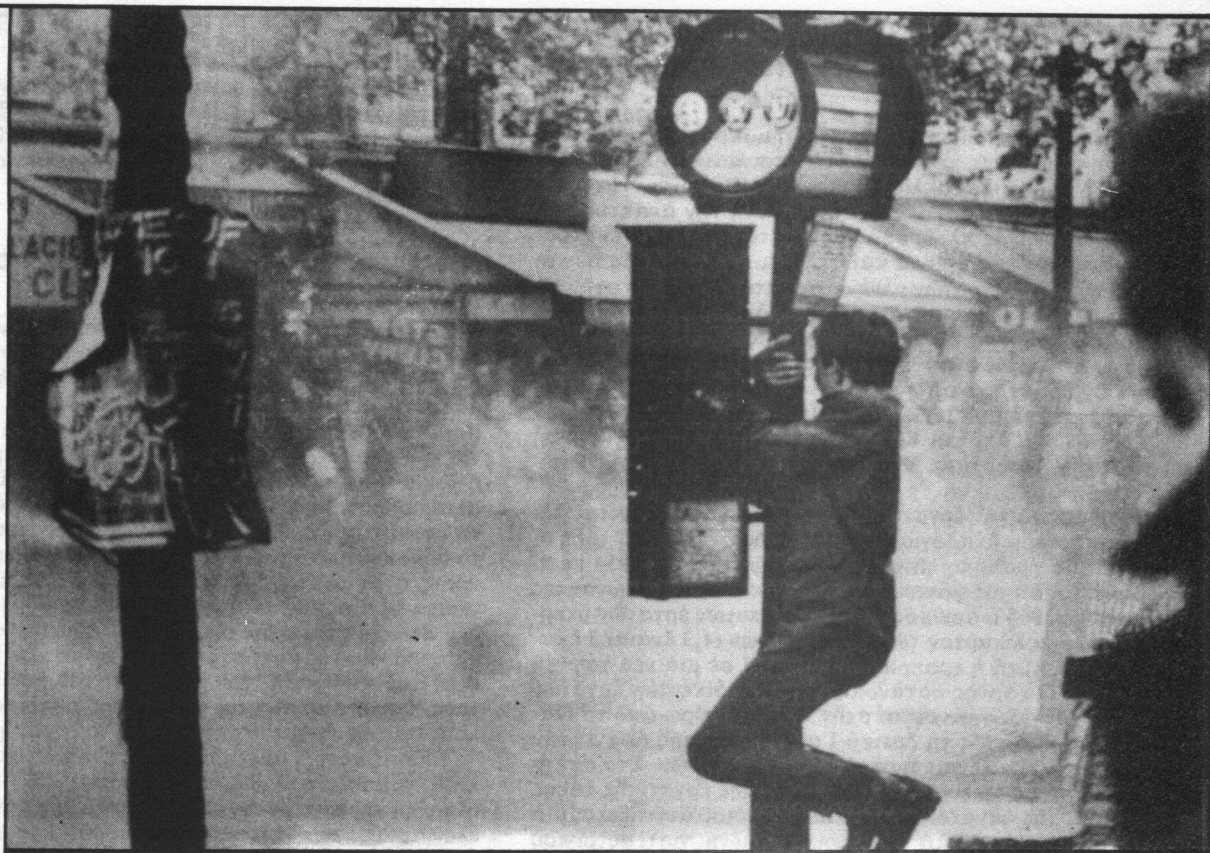
1. Δές τό άπόσπασμα από τήν άνθολογία (Richard Deshayes) στο περιοδικό *Tout*, No 11: «Δέν είμαστε ενάντια στους γέροντες, αλλά είμαστε ενάντια σέ αυτό πού τους κάνει νά γερονούν... είμαστε πολλοί, πάρα πολλοί, είμαστε νέοι και θέλουμε νά μάς αναγνωρίζουν...».
2. Raymond Aron: «Η κρίση του Μάη εκδηλώθηκε σέ ένα καθεστώς θεμελιωμένο τόσο πολύ στή γοητεία ενός άνδρος ώστε, μέ τό χάρισμα του άρχηγού, όλα καταρρέουν, τόσο ή κοινωνία όσο και τό κράτος». *Revolution introuvable*, σ. 47.
3. Η μεσσιανική πίστη χαρακτηρίζεται από τή διαδοχή τών φάσεων: χρυσή έποχή, προπατορικό άμάρτημα, κατάρπωση στον επίγειο κόσμο, περιπλάνηση στήν κοιλάδα τών δακρύων, άναμονή του λυτρωτή, καταστροφή, λύτρωση, νέα και όριστική χρυσή έποχή. Οί λαϊκές και κοσμικές της έκδοχές είναι εξίσου πολλές και περίτεχνες όσο και οί θρησκευτικές της.

1968: κρίση επαναστατική;

του Jacques Scheibling

Δύσκολο νά γράψει κανείς για τόν Μάη του '68. Μήπως δέν έχουν όλα ειπωθεί; 'Η απόσταση του χρόνου είναι αρκετή για μιά ιστορική προσέγγιση; 'Αλλά και νά μήν επιδιώξει κανείς κάτι τέτοιο ισοδυναμεί μέ τήν καταδίκη σέ μιά μυθιστορηματική έκδοχή; Μήπως, λοιπόν, δέν θά ήταν καλύτερα νά ξαναπιάσει κανείς τά ζητήματα πού τέθηκαν τό 1968 πέρα από τίς φολκλορικές ή ρομαντικές άπεικονίσεις πού διοχετεύει μιά παραμορφωτική μνήμη;

«Κοινωνία μπλοκαρισμένη»; 'Επαναστατική κατάσταση; Πολιτιστική επανάσταση, κοινωνική επανάσταση ή σύγκρουση γενεών; 'Εργατική τάξη αποχωνωμένη από την «κοινωνία της κατανάλωσης»; Τό Γαλλικό Κ.Κ. έπαιξε άντεπαναστατικό ρόλο; 'Ο Μάρξ πέθανε τό 1968;.. Αύτά είναι τά πιά καιρία ζητήματα.

‘Ο,τι και νά έγινε, τό 1968 τοποθετείται άνάμεσα στό μεγαλύτερα έπεισόδια τής Ιστορίας του 20ου αιώνα. Πρόκειται για μιά ήμερομηνία σταθμό και ώς τέτοια άποτελεί τό παράγωγο μιάς σύνθετης διαπλοκής αίτιών όπου συνδυάζονται μακρά και βραχεία κύματα. Τό τέλος του κύκλου τής ανάπτυξης, και ή άρχή του κύκλου τής κρίσης είναι μιά πραγματικότητα· αλλά δέν μπορούμε νά υπαγάγουμε τό '68 στην οικονομική συγκυρία. Τό 1968 δείχνει μιά άναπροσαρμογή τής γαλλικής κοινωνίας στην κλίμακα του 20ου αιώνα.

‘Ολοκλήρωση τής κοινωνίας του 19ου αιώνα, Έλευση τής κοινωνίας του 21ου αιώνα;

Δημογραφική έκρηξη και σύγκρουση γενεών

‘Από τό τέλος του πολέμου ό πληθυσμός αύξήθηκε περίπου κατά 10 εκατομμύρια. ‘Η χώρα ποτέ δέν γνώρισε ένα τέτοιο ρυθμό δημογραφικής ανάπτυξης. Τό μεταπολεμικό baby boom προκάλεσε τό ξανάνωμα ενός γερασμένου πληθυσμού από τή δημογραφική κρίση του μεσοπολέμου. ‘Ο αριθμός των ατόμων κάτω από 20 έτών αύξήθηκε κατά πέντε εκατομμύρια από τό 1946. ‘Από τό 1965 αρχίζουν νά εισβάλουν μαζικά στην άγορά εργασίας δημιουργώντας μιά ένταση και μιά άνεργία ώς τότε άγνωστη. Τό 1962-63 ή άγορά εργασίας άπορρόφησε χωρίς μεγάλη δυσκολία ένα εκατομμύριο επαναπατρισθέντες από τήν ‘Αλγερία μέσα σέ μιά κατάσταση Έλλειψης εργατικών χεριών. Τό 1968 κάνει τήν εμφάνισή της μιά δομική άνεργία. ‘Ετσι ή νέα γενιά προσκρούει σέ ένα νέου τύπου άποκλεισμό τή στιγμή τής εισόδου της στην ένεργό ζωή. Σέ αυτή τήν κοινωνικο-οικονομική άπογείωση, προστίθενται και πιά λεπτά ζητήματα. ‘Η πλαισίωση τής κοινωνίας

είναι άποκλειστική υπόθεση των «γέρον». ‘Η πολιτική, οικονομική, ιδεολογική, ήθική έξουσία βρίσκεται στό χέρια τής γενιάς πού έκαμε τόν πόλεμο υπό τό καθεστώς τής Τρίτης Δημοκρατίας. Τά συστήματα αξιών τής παλιάς μέ αυτά τής νέας γενιάς δέν συμπίπτουν. ‘Αρκεί αυτό για νά μιλήσουμε για σύγκρουση γενεών; ‘Η βίαιη εισβολή στην πολιτική σκηνή των νέων, των φοιτητών, των μαθητών Λυκείου ή των εργατών, έξω από τους έπίσημους θεσμούς δέν είναι βέβαια άνεξάρτητη από αυτή τή δημογραφική έκρηξη· γιατί ή νεολαία ύπήρξε τό πεδίο μιάς άλλης, τεράστιας έκτασης, κοινωνικής προαγωγής: πρόκειται για τή γενίκευση τής εκπαίδευσης.

Σχολική και πανεπιστημιακή άλλοίωση

Στή δεκαετία πού προηγήθηκε του 1968, τό σχολικό σύστημα τής Τρίτης Δημοκρατίας υπέστη τό διπλό σοκ τής δημογραφικής έκρηξης και των μεταρρυθμίσεων πού εισήχθησαν από τόν C. Fouchet τό 1962. ‘Η παράταση τής διάρκειας των σχολικών σπουδών και τό άνοιγμα τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προς όλους κατέλυσε τό εκπαιδευτικό σύστημα του Ζύλ Φερρύ. Μέσα σέ δέκα χρόνια οι άπόφοιτοι τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τετραπλασιάζονται όπως τετραπλασιάζεται και ό αριθμός των εκπαιδευτικών. ‘Επίσης τετραπλασιάζονται και ό αριθμός των άποφοίτων γυμνασίου. Οι άπόφοιτοι πανεπιστημίου τριπλασιάζονται, ή στελέχωση του μέ τους «βοηθούς» τό άνανεώνει. ‘Η εισβολή τής «δημογραφικής έκρηξης» στό σχολείο φανερώνει πεντακάθαρα τήν ένδεια του συστήματος, τήν άδικία του, τήν άνικανότητα προσαρμογής του, τήν άδυναμία του νά άνταποκριθεί σέ μιά άνανεωμένη κοινωνική ζήτηση συνεχίζοντας νά λειτουργεί μέ τίς ίδιες πολιτιστικές άναφορές, τό ίδιο σχολαστικά όπως και μέ τό καθεστώς τής Τρίτης Δημοκρατίας: έλιτίστικο, έπιλεκτικό, άυταρχικό και ήθικιστικό: τό ίδιο τό σχολείο άποτελεί ένα μηχανισμό φαλκίδευσης των ιδανικών των νέων. ‘Η διάσταση είναι φανερή.

Μιά κοινωνία σέ πορεία έκτευλορισμού

Τή φάση τής αδράνειας τής Τρίτης Δημοκρατίας διαδέχεται μιά φάση ταχύτατης μεταβολής τών κοινωνικών δομών. Μέ τήν ΕΟΚ ή άγροτική Γαλλία άρχίζει νά μαραζώνει. Ή ταχεία άστικοποίηση πραγματοποιείται. Σέ αυτή τήν αναπτυξιακή περίοδο, ό ενεργός πληθυσμός αυξάνεται κατά ένα εκατομμύριο μέσα σέ δέκα χρόνια και αλλάζει... Ό αριθμός τών άπασχολουμένων άγροτών μειώνεται κατά 20% μέσα στήν τετραετία '62 έως '68. Αντιστρόφως, ό αριθμός τών υπαλλήλων αυξάνεται κατά 26%, ενώ ό αριθμός τών μεσαίων και άνωτερων στελεχών αυξάνεται περισσότερο από 30%. Ή πόλωση τών δραστηριοτήτων γύρω από τίς πίο μεγάλες πόλεις συνοδεύεται από μιά συγκεντροποίηση τών εμπορευματικών λειτουργιών και από τήν πίο ύψηλή εξειδίκευση στήν κορυφή τής άστικής ιεραρχίας, ιδιαίτερα στήν περιοχή τού Παρισιού.

Όσον άφορά τήν έργατική τάξη, και αυτή αυξάνεται αλλά μέ μικρότερη αναλογία (+ 9%)· όμως ή έργατική τάξη ύφίσταται μιά τροποποίηση τής σύνθεσής της. Τό 1954 περιλαμβάνει τόσο τούς ειδικευμένους όσο και τούς χειρώνακτες έργάτες. Τό 1968 ό αριθμός τών άνειδίκευτων έργατών υπερβαίνει κατά πολύ αυτόν τών ειδικευμένων (4,3 έναντι 3 εκατομμυρίων). Αυτή ή τροποποίηση οδηγεί σέ μιά νέα χωρική κατανομή. Ό χάρτης κοινωνικής τών άνειδίκευτων έργατών δείχνει ότι συγκεντρώνονται στήν περιοχή γύρω από τό Παρίσι καθώς και πρós τή δυτική Γαλλία. Επίσης δείχνει τήν άπασχόληση τών γυναικών και τών μεταναστών. Στο σκληρό πυρήνα τής ειδικευμένης παραδοσιακής έργατικής τάξης τού Βορρά, τής Ανατολής και τού Παρισιού αντιτίθεται μιά νέα έργατική τάξη διπλά περιθωριοποιημένη: γιατί αυτοί πού τήν συνθέτουν είναι άνειδίκευτοι καθώς και μετανάστες ή γυναίκες.

Μιά «άστικοποιημένη» έργατική τάξη;

Βέβαια οί κοινωνικές άνισότητες είναι κραυγαλέες, αλλά στή δεκαετία τού '60 ύπάρχει όπωσδήποτε μιά άνάπτυξη τής έργατικής κατανάλωσης και μιά όμοιομορφία τών τρόπων κατανάλωσης. Άκόμα και στους έργάτες τά εισοδήματα από τήν κατανάλωση πού συμβολίζουν τίς κοινωνικές διαφορές προέρχονται από έσοδα τής τρέχουσας κατανάλωσης. Μεταξύ τού 1960 και τού 1968 τό ποσοστό έξοπλισμού τών «έργατικών» νοικοκυριών εξελίσσεται ως εξής:

	1960	1968
Αυτοκίνητο	24%	57%
Τηλεόραση	14%	67%
Ψυγείο	22%	77%
Πλυντήριο	27%	56%

Αυτός ό πίνακας δείχνει ότι οί ταξικές διαφορές γίνονται λιγότερο όρατές έπειδή όμογενοποιείται ό τρόπος ζωής.

Όμως αυτή ή άνοδος τού επιπέδου ζωής δέν πραγματοποιείται μέσα από τήν άνάπτυξη τής άγοραστικής δύναμης τής ώρομίσθιας άμοιβής αλλά μέ τή μαζική προσφυγή στίς ύπερωρίες. Τό μέσο έβδομαδιαίο ώράριο κυμαίνεται από 45 έως 46 ώρες από τό 1962 ως τό 1968· αλλά οί περισσότεροι από τούς μισούς έργάτες δούλευαν περισσότερο από 48 ώρες. Είναι τό παράδοξο αυτής τής περιόδου. Ή πολιτική λιτότητας τού γκωλικού καθεστώτος άσκει μιά πίεση πάνω στους ώρομίσθιους.

Μέ άλλα λόγια, τή στιγμή πού ένα σημαντικό μέρος τής έργατικής τάξης γνώριζε μιά μορφή κοινωνικής ένσωμάτωσης, μιά άλλη μερίδα της, κακοπληρωμένη και ύπερκεμεταλλεύμενη, περιθωριοποιείται. Αυτό τό τμήμα τής έργατικής τάξης εγκαθίσταται ουσιαστικά στίς δυτικές περιοχές όπου και ξεσπούν οί πρώτες κοινωνικές συγκρούσεις μερικούς μήνες πρίν τόν Μάη τού '68. Ή άπεργία τών άνθρακωρύχων τό 1963 ήταν τό τελευταίο κοινωνικό κίνημα τής πα-

ραδοσιακής έργατικής τάξης.

Όριστικά πλέον ή έργατική τάξη δέν είναι αυτή τού τέλους τού πολέμου. Είναι άστικοποιημένη; Όχι βέβαια! Άλλά όντας διαιρεμένη, δέν κατέχει πλέον μιά θέση έξωτερικότητας ως πρós τήν κοινωνία όπως τήν προηγούμενη περίοδο.

Κρίση τής οικογένειας, κρίση τού αυταρχισμού

Τά συμπτώματα από τήν κατάρρευση τών οικογενειακών δομών θά φανούν τήν επόμενη δεκαετία. Έντούτοις τά πρώτα σημάδια δείχνουν ότι μέσα σέ 10 χρόνια ή νεανική έγκληματικότητα δωδεκαπλασιάσθηκε... Όλοι κατηγορούν τά μεγάλα οικοδομικά συγκροτήματα ότι είναι πρωταρχική αίτια τού παραστρατήματος τών νέων. Στήν πραγματικότητα, ή αίτια τού κακού βρίσκεται πίο βαθιά. Τό οικογενειακό πλαίσιο διατηρήθηκε ως πρós τή μορφή του αλλά ή νέα γενιά τό ύφίσταται ως έξαναγκαστικό. Οί νέοι άποφεύγουν πλέον τό θρησκευτικό γάμο και προσδοκούν άλλες μορφές κοινωνικής άναπαραγωγής από αυτή τής «τετραμελούς οικογένειας» μέ τόν πατέρα-δεσπότη. Άλλά αυτή ή άμφισβήτηση δέν περιορίζεται στήν οικογένεια. Έπιτίθεται σέ όλα τά αυταρχικά συστήματα: στόν αυταρχισμό τού πατέρα, τού άνδρα, τού καθηγητή, τού μπάτσου, τού άφεντικού, τού κράτους, πού ένσαρκώνεται από τό πρόσωπο πού συμβολίζει όλους αυτούς τούς αυταρχισμούς: τό στρατηγό Ντέ Γκώλλ.

Επίσης αυτή ή άμφισβήτηση επιτίθεται σέ όλα τά σεξουαλικά ταμπού, στό θεσμικό ήθικισμό. Τό κίνημα «22 τού Μάρτη» περιείχε αυτήν έδώ τή διάσταση: τήν προσδοκία τής έλευθερίας και τής ισότητας άνάμεσα στά φύλα.

Τό 1968 έθεσε σέ δοκιμασία κάθε αυταρχικό οικοδόμημα, μεσαιωνικού χαρακτήρα, όλες τίς παρωχημένες παραδοσιακές έξουσίες. «Άπαγορεύεται τό άπαγορεύεται».

Ή συνάντηση πού δέν έγινε

Τί συνέβη κατά βάθος τό 1968; Μιά συνάντηση πού δέν έγινε άνάμεσα σέ δύο μορφές τού έργατικού κινήματος, πού ή κάθε μία προέρχεται από μιά ιδιαίτερη ιστορική άγκύρωση. Για πρώτη φορά δέν είναι ή έργατική τάξη πού παίρνει τήν πρωτοβουλία νά άγωνισθεί ενάντια στήν κατεστημένη έξουσία. Ή πρωτοβουλία προέρχεται από μιά κοινωνική ομάδα, έτερογενή φαινόμενικά, πού συγκροτείται από τίς ζωντανές συναρθρώσεις μιάς μεταλλαγμένης κοινωνίας: αυτή ή πρωτοβουλία εκφράζει τή βούληση μιάς άλλαγής τής κοινωνίας, τήν άπόρριψη τών άποκλεισμών και τών άρχαϊσμών: νέοι πού προσδοκούν μιά νέου τύπου κοινωνικοποίηση, διανοούμενοι φυλακισμένοι μέσα στίς ίδιες τίς ικανότητές τους, πού όμως γνωρίζουν ότι θά διαδραματίσουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στήν κοινωνική παραγωγή.

Ή άλλη δύναμη είναι τό έργατικό κίνημα πού, όντως, εισέρχεται άργά στό παιχνίδι, στίς 13 Μαΐου, μέσα από τελείως παραδοσιακές μορφές και διεκδικήσεις όπως τήν εποχή τού Λαϊκού Μετώπου: άπεργίες και καταλήψεις εργοστασίων, μισθολογικές διεκδικήσεις... Ήταν δυνατή ή σύγκλιση;

Οί πρώτοι φιλοδοξούσαν νά κάνουν μιά κοινωνική επάνσταση χωρίς νά έχουν τά μέσα: οί δεύτεροι περιόριζαν τίς φιλοδοξίες τους σέ ύλικές διεκδικήσεις χωρίς καμιά πολιτική προοπτική.

Κι όμως, όλοι ή περίπου όλοι άναφέρονται στόν Μάρξ και στόν κομμουνισμό. Στο λεγόμενο φοιτητικό κίνημα όλος ό κόσμος άνέμενε τήν αντίδραση τού έργατικού κινήματος, κυρίως τής CGT και τού Κομμουνιστικού Κόμματος. Κριτική άναμονή βέβαια, αλλά όπωσδήποτε άναμονή. Γιατί δέν ύπηρεζε αυτή ή αντίδραση;

Ή περίοδος από τό 1956 ως τό 1968 είναι μιά περίοδος κρίσης για τό Γαλλικό Κ.Κ., πού κορυφώνεται μέ μιά πρώτη ρήξη μέ τούς νέους και τούς διανοούμενους. Ή άποφυγή τής άποσταλινοποίησης, ή ύπόθεση Σερβέν-Καζανοβά, είχαν ήδη

σημάνει τόν κώδωνα τής αποχώρησης τών «μεγάλων διανοουμένων». Η φοιτητική οργάνωση του κόμματος είχε αποδυναμωθεί από τις πολλαπλές κρίσεις από το 1960 και έπειτα. Μήπως οι περισσότεροι από τους πρωταγωνιστές του '68 δέν ήταν οι διαγραμμένοι από αυτή τήν οργάνωση; Αυτή ή κρίση του Γαλλικού Κ.Κ. γιά τήν ώρα είναι έσωτερική, αλλά θέτει θεμελιώδη προβλήματα: ποιά επαναστατική προοπτική; Ποιό μοντέλο κοινωνίας γιά τή Γαλλία, έκτός από τό σοβιετικό; Η άπουσία άπάντησης, προσανατολίζει τήν αναζήτηση άλλου: στόν τροτσκισμό, στό μαοισμό, στό γκεβαρισμό, στό γκραμισμό. Ο πολλαπλάσιασμός τών ομάδων πού προσχωρούν σέ διάφορες ιδεολογίες είναι τό αποτέλεσμα τής άνικανότητας τών «επαναστατικών» οργάνωσεων νά δώσουν μιά καθαρή άπάντηση στά πραγματικά προβλήματα πού τίθενται. Έτσι σέ αυτή τήν άνικανότητα προστίθεται ή άπαίτηση του Κ.Κ.Γ. νά καθοδηγεί τό κοινωνικό κίνημα, αντίτιθέμενο στις μορφές πάλης πού αυτό επιλέγει, μέ σκοπό νά τό έλέγξει. Στους εργατικούς άγώνες, άπάντηση είναι ή Grenelle. Στά ζητήματα τής πολιτικής προοπτικής, ή άπάντηση είναι τό Κοινό Πρόγραμμα διακυβέρνησης. Αυτές οι άπάντήσεις και αυτές οι πολιτικές πρακτικές, πού άργά-άργά δρομολογούνται, είναι λογικό νά εκλαμβάνονται ως μιά βούληση έγκλωβισμού του κινήματος του Μάρξ.

Δέν μπορούμε νά άναφερόμαστε στήν ιστορία μέ τό «άν», ή μέ τό θά έπρεπε... ή άνανωση νά άρχισι από τό '56 και ή άποσταλινοποίηση νά είναι ριζική. Αν τό Κ.Κ.Γ. είχε τό δικό του Γκράμσι θά μπορούσε νά αναλύσει τι ακριβώς ήταν αυτό πού παραγόταν μέσα στήν κοινωνία και κατά συνέπεια δράντας διαφορετικά θά μπορούσε νά καταστήσει δυνατή τή συμπίεση του εργατικού κινήματος μέ αυτό τών διανοούμενων. Ο θάνατος του Γ.Κ.Κ. άρχισε τό '68, όπως και ή ρήξη του μέ τήν κοινωνία.

Ο Μάρξ πέθανε, ζήτω ο Μάρξ

Ο Μάρξ πέθανε τό 1968. Τό είπε ο Ρολάν Καστρό. Βέβαια, μιά πλευρά του Μάρξ κατέρρευσε τό 1968: αυτή του δογματικού και άποστεωμένου μαρξισμού, αυτή του μπολσεβικισμού πού δέν μπόρεσε νά προσαρμοσθι στή γαλλική κοινωνία. Κάποιοι πυγμαλιόνες οι όποιοι δημιούργησαν αυτή τήν εικόνα του δυνάστη πίστεψαν ότι θά σκότωναν τόν Μάρξ κτυπώντας τόν φάντασμα του. Άλλοι θεώρησαν ότι θά σκότωναν τόν Μάρξ καταρρίπτοντας τήν εικόνα του έπειδή δέν γνώριζαν παρά αυτή τήν εικόνα. Μ' αυτή τήν έννοια, τό 1968 δείχνει τό τέλος ενός μακρόχρονου εργατικού κινήματος πού είχε σφυρηλατήσει τις παραδόσεις του και τή θεωρία του σέ άποτελεσματικές πρακτικές, προσαρμοσμένες στό δεδομένο επίπεδο ανάπτυξης τής κοινωνίας. Μιά από αυτές τις παραδόσεις του εργατικού κινήματος παρέπεμπε στις ιδιαιτερότητες του γαλλικού επαναστατικού κινήματος: αυτή πού ταύτιζε τήν επανάσταση μέ τήν κατάληψη τής Βασιλίας - κράτος από ένα ένοπλο λαό, ρήξη τόσο μέ τόν καπιταλισμό όσο και μέ τήν κοινωνία. Όστόσο, από τό 1871, ο Ένγκελς τόνιζε ότι τό όδόφραγμα δέν μπορούσε πιά νά άποτελει μιά άποτελεσματική επαναστατική τακτική. Υπήρξε βία, τό 1968, άκόμη και θάνατοι αλλά όχι στα όδοφράγματα πού έγιναν περισσότερο σύμβολο βίας παρά μιά μορφή έμφυλίου πολέμου. Τό κίνημα του '68 επανασυνδέθηκε μέ τις εικόνες τών επαναστάσεων του 19ου αιώνα όπως και μέ τις ούτοπιές τους.

Η άλλη παράδοση του εργατικού κινήματος πού ξαναζωνάνεψε τό 1968, είναι αυτή του «μπολσεβικισμού», δηλαδή ή σύλληψη ενός επαναστατικού κόμματος μειοψηφικού και πρωτοποριακού, ικανού νά παρασύρει τήν εργατική τάξη και όλο τό λαό πίσω του χρησιμοποιώντας τήν ίδια ιδεολογία και τις μεθόδους πού του επέτρεψαν νά πετύχει, ήδη από τήν εποχή του Λαϊκού Μετώπου και έπειτα κατά τή διάρκειά τής Άντίστασης, νά προσεγγίσει τήν εργατική τάξη γιά νά τής έμφυσήσει ένα καινούριο επαναστατικό ένθουσιασμό. Η κατέρρευση τών διαφορετικών επαναστατικών ομά-

δων του 1968 είναι τελείως συγκρίσιμη μ' αυτή του Κ.Κ. Γαλλίας. Οι καμπύλες τής κατέρρευσης είναι παράλληλες έπειδή οι λογικές ήταν θεμελιακά οι ίδιες. Τό επαναστατικό ρεύμα, άν και ήταν διαφοροποιημένο, δέν διέθετε πιά άπαντήσεις, προσαρμοσμένες στις μεταβολές τής κοινωνίας και δέν μπορούσε νά τις βρει, ούτε στόν Μάρξ, ούτε στόν Τρότσκι, ούτε στόν Λένιν, ούτε στόν Μάο.

Ο νεωτεριστικός χαρακτήρας του 1968, δέν έγκειται στό νά έρευνησουμε αυτήν έδώ τήν πλευρά αλλά αυτή πού έκδηλώνεται συχνά, πός άγνοια όλων, στό κοινωνικό κίνημα.

1968, τέλος τής ανάπτυξης και άρχή τής κρίσης; Τό 1968 είναι ή άπαρχή μιάς νέας εποχής τής τεχνολογικής επανάστασης τής όποίας οι συνέπειες θά είναι περισσότερο ανατρεπτικές άπ' αυτές τής βιομηχανικής επανάστασης του 19ου αιώνα και θά θέσουν μέ νέους όρους τό πρόβλημα τής άνατροπής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, τόσο σέ παγκόσμια κλίμακα όσο και σέ κάθε χώρα ξεχωριστά. Οι σχέσεις άνάμεσα στις τάξεις βρίσκονται σέ μιά πορεία τροποποίησης, οι μορφές ρύθμισης τής κοινωνίας βρίσκονται σέ κρίση.

* * *

Τό 1968 συνιστά μιά πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική κρίση διεύθυνσης τής κοινωνίας: δέν άφορά τόν καπιταλισμό αλλά τήν ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων. Μέ αυτή τήν έννοια τό κίνημα περικλείει μιά επαναστατική δυναμική.

Η μαζική άνανέωση του '68 φέρνει στήν επιφάνεια αυτό πού άποκαλούμε «άτομικότητα», πού ένέχει μιά έλευθεριακή διάταση, μιά διάσταση έξισωτισμού και μιά πολιτική. Οι διεκδικήσεις και οι προσδοκίες του '68, όλες αυτές πού διαδόθηκαν τή δεκαετία πού άκολούθησε, ένέχουν αυτή τήν τριπλή διάσταση τής άτομικότητας: πρόκειται (πάνω-κάτω) γιά τήν έλευθερία του σώματος και του φύλου, γιά τήν άπελευθέρωση και τήν ισότητα τών γυναικών, γιά τά δικαιώματα του ανθρώπου, γιά τόν αντίρατισμό, γιά τήν αυτοδιαχείριση. Ηδη από τό 1968 τό κοινωνικό κίνημα έγκυμονούσε μιά νέου τύπου σχέση του άτόμου μέ τήν κοινωνία και τό κράτος. Σέ αυτό τό σημείο ύπάρχουν τά άναγκαία συστατικά γιά ένα κοινωνικό μετασχηματισμό. Τό επαναστατικό κίνημα θά άποδειχτει ικανό νά τά ένσωματώσει στή δική του άνανέωση; Μέχρι τώρα του λείπει ή θεωρία, ή στρατηγική και ή πολιτική του παρόντος... Του λείπει ένας Μάρξ... όχι μιά μεγαλοφούια, αλλά μιά συλλογική επαναστατική σκέψη.

μετάφραση: Άνδρέας Πανταζόπουλος
δημοσιεύτηκε στό «Μ» Μάης 1988

Μάης 1968-Μάης 1988 — οί μεταμορφώσεις —

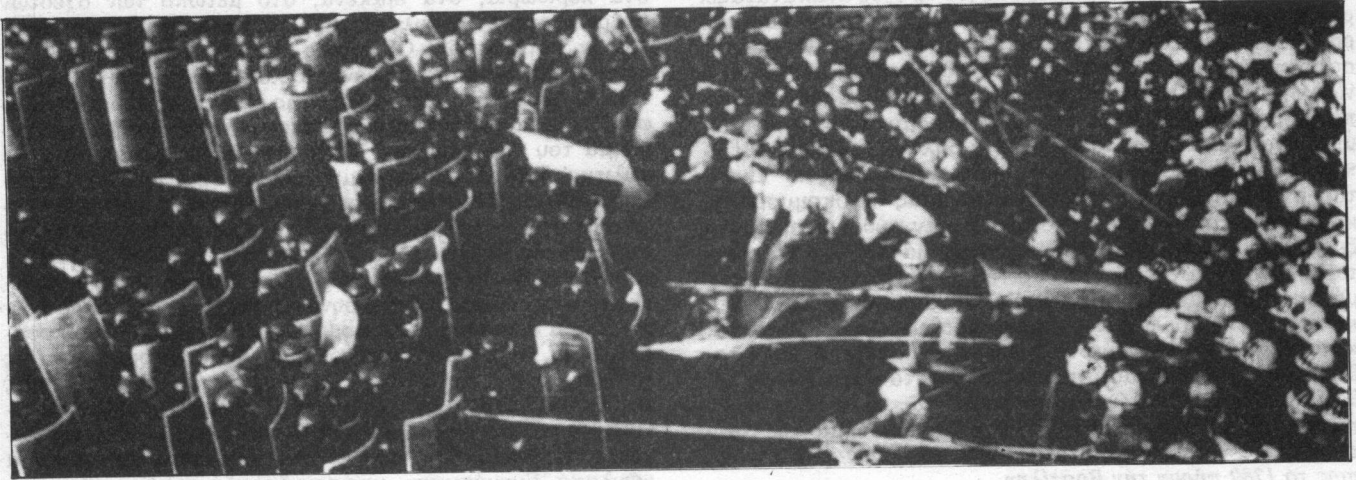
του Φρανσουά Ντός

Ο Άλξανδρος Κότσιβ, στό κρεβάτι του θανάτου τό 1968, ρώτησε αν έρρε τό αίμα του. Όχι, του άπάντησαν. Τότε, ό γεροδάσκαλος της έγελιανής σκέψης συμπέρανε ότι δέν όπήρχε πιά τίποτε νά στοχαστεί. Όμως δέν ήταν τόσο σίγουρο. Άιγα γεγονότα όσο ό Μάης προκάλεσαν τόσα πολλά λόγια. Η δύναμή του άναμφίβολα, έγκειται στη διαπλοκή των έννοιών που καθιστά έωλη κάθε προσπάθεια

περιστολής αυτού του άινγματικού γεγονότος σε ένα και μοναδικό σύστημα αίτιότητας. Ό κλωνισμός που συνταράσσει μιά Γαλλία βαριστημένη καταλήσσει μέ τό άπρόσμενο χαρακτήρα του και τή ριζοσπαστικότητα των σκοπών και των μέσων.

Σ' αυτή τή ναρκωμένη από τό ένδοξο έπαναστατικό παρελθόν χώρα, από τόν εξαμερικανισμό του τρόπου ζωής, σ' αυτή τήν κοινω-

νία που έμοιαζε νά υιοθετεί μιά ψυχρή σχέση μέ τήν ιστορικότητά της, μιά σχέση θεωρητικοποιημένη εκείνη τήν έποχή από τό κύμα του στρουκτουραλισμού, ό Μάης, αυτό τό γεγονός-ρήξη, κατέπληξε όλο τόν κόσμο μέ τίς ύπαρξιακές απαιτήσεις που οικονομόμετρες πολιτιολόγοι και έφημεριδογράφοι δέν μπόρεσαν νά διαγνώσουν.

Η ανταρσία ενάντια στις ιεραρχικές σχέσεις, ή γενικευμένη άμφισβήτηση της εξουσίας έβαλε τις βάσεις μιας αντικαπιταλιστικής και συνάμα αντιγραφειοκρατικής εξέγερσης, έμβρυο αυτού που θά μπορούσε να είναι τό επαναστατικό κίνημα σε μία σύγχρονη καπιταλιστική χώρα: μία πρόωρη και άμβλωμένη επανάσταση ενάντια στην εξατομίκευση του κοινωνικού ίστού και στην κατασκευή του μονοδιάστατου ανθρώπου. Τό κίνημα συγκρούστηκε μέ τό σύστημα χωρίς ωστόσο να πετύχει τήν ανατροπή του· κατάφερε όμως να τό ταραξει.

Οι έξουσίες για να έξορκίσουν τόν κίνδυνο που διέτρεχαν άντέδρασαν χρησιμοποιώντας τήν κλασική θεωρία της συνωμοσίας. Σύμφωνα μ' αυτήν τή θεωρία τά πάντα όφειλόνταν σε κάποιον παράνομο και μυστικό κέντρο που ό Ζ. Πομπιντού κατήγγειλε κι έτσι ό «έβραιογερμανός» Κόν-Μπεντίτ απέλάθηκε από τή Γαλλία. Αιφνιδιασμένη ή έξουσία υιοθετεί τήν παρανοϊκή στάση του πολιορκημένου από τούς απεσταλμένους του Μάο, του Μπρέζνιεφ ή του Χότζα κάστρου. Άλλά τό κέντρο αυτό δέν θά άποκαλυφθεί ποτέ παρά τήν επίκληση μιας «πελώριας έπιχείρησης καταστροφής και άναταραχής».¹

Τήν ίδια στιγμή, μαζί μ' αυτήν τήν επίσημη άπλούστευση μερικοί ύστερικοί έδωσαν τή δική τους ψευδοεπιστημονική, μαρόκ, έκδοχή για τά όδοφράγματα του Μάη. Τό έπαθλο άνήκει σε δυό ψυχαναλυτές, μέλη της έπιστημότατης Ψυχαναλυτικής Έταιρείας του Παρισιού: Μπέλα Γκομπερζέ και Ζανίν Σασσεγκέ-Σμιρζέλ που δημοσίευσαν τό 1969, μέ τό ψευδώνυμο Άντρέ Στεφάν τό *Univers contestationnaire*. Πραγματική άνθολογία.² Οι συγγραφείς μας βασίζονται στον φουκαρα τόν Φρόντ για να άποδείξουν ότι ό άμφισβητίας προκύπτει από τήν οιδιπόδεια παθολογία. "Εμεινε καθηλωμένος στό πρωκτικό στάδιο. "Όπως τό παιδί κατά τό πρωκτικό στάδιο που κατουριέται και κοπρίζει, ό άμφισβητίας ούρλιάζει και «γεμίζει τόν τόπο σκατά».³ Ο Μάης του '68 έκλεινε προς μία έκκοσμηκευμένη πρωκτικότητα της όποιας ό διάκοσμος είναι ό «κοπρόνας». Βρισκόμαστε έτσι κοντά στη μασκαράτα που κατήγγειλε ό στρατηγός Ντέ Γκώλ, μέ πασαλείματα στους τοίχους, κύμα λογοδιάρροιας, μία πραγματική κρίση δαιμονοληψίας κοπρολαγνικού χαρακτήρα.⁴ Τό άσυνείδητο άποκαλύπτεται από τά άνυποψίαστα πλούτη του!

Άλλοι, όπως ό Ροζέ Μαστέρς, καταπιάνονται άκόμη και μέ τις βιολογικές καταβολές της εξέγερσης.⁵ Για να κατανοηθεί αυτή ή άπίθανη έκκόλαψη θά πρεπε να ξαναβρεθεί ή ζωική φύση του ανθρώπου και να πολλαπλασιαστούν διαφωτιστικές άναλογίες άνάμεσα στη σπουδαστική συμπεριφορά και τή συμπεριφορά των άνθρωποειδών, των πιθήκων. Οι πανεπιστημιούπολεις μοιάζουν λοιπόν μέ τούς ζωολογικούς κήπους όπου ή έπιθετικότητα αυξάνει μέ τόν ίδιο ρυθμό που πολλαπλασιάζεται ή φοιτητική πυκνότητα και όπου «ή κραυγή ενός κόρακα, που δοκιμάζει να πετάξει, χρησιμεύει ως κίνητρο στα άλλα κοράκια».⁶ Άς άφήσουμε, λοιπόν, τήν έξουσία να υπερασπίσει τή νομιμότητα της κυριαρχίας της

και τούς παραληρηματικούς στα παραληρήματά τους.

Άς επιδιώξουμε ωστόσο από τή μεριά μας να κατανοήσουμε τις έγγραφές της εικόνας του Μάη, έγγραφές πολλαπλασιαζόμενες όσο τό πραγματικό του νόημα άπομακρύνεται στον όρίζοντα. Η άποδελτίωσή του γίνεται όλοένα και πιο περίπλοκη σε κάθε φάση των διαδοχικών επιστρώσεων που τό καλύπτουν άκριβώς όπως τά προσχωματικά στρώματα τά βάθη των ώκεανών. Τό νόημα κάτω από στρώματα άμμου κινδυνεύει να ένταφιαστεί.

1. ΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΟΜΑΔΙΚΗ

Η πρώτη έρμηνεία, κυρίαρχη κατά τήν περίοδο του κινήματος, πριμοδοτεί τόν συνολικό, τόν ομαδικό χαρακτήρα των γεγονότων του Μάη. Νεανική Κομμούνα τόν θεωρεί ή άνάλυση του "Εντγκαρ Μορέν,⁷ βίαιη εισβολή της νεολαίας ως κοινωνικοπολιτικής δύναμης, επανάσταση χωρίς πρόσωπο, γιατί έχει χιλια πρόσωπα που υπερβαίνεται σε ταξική πάλη νέου τύπου καθώς κινητοποιείται εναντίον των μηχανισμών ένσωμάτωσης και ποδηγέτησης, αυτήν που έγείρει μία πανταχού παρούσα τεχνοκρατία σύμφωνα μέ τό σχήμα του Άλαιν Τουραίν.⁸ "Ό,τι παίχτηκε κατ' άρχήν περιλαμβάνει τις σχέσεις παραγωγής υπερβαίνοντάς τις για να άντιπαρατεθεί σε κάθε μορφή χειραγώγησης των έπιθυμιών και των άναγκών. Συνολική άμφισβήτηση του έμπορευματοποιημένου και καταναλωτικού πολιτισμού που τείνει να πραγματοποιήσει τόν άνθρωπο, επανεισάγει, ως σκίρτημα, τήν άσυνέχεια, τή ρήξη ως προς τήν αυταπάτη μιας συνεχόμενης προόδου, μιας επανάληψης των ίδιων και των ίδιων μέ τή μορφή της ύλικής ευμάρειας. «'Ο Μάης του '68 ήταν ή προσδοκία για μία άλλη ζωή, μία άλλη κοινωνία, μία άλλη πολιτική».⁹ Μέ τήν βίαιη εισβολή του γεγονότος ξεπηδάει ή συγχρονική εμφάνιση έκκοσμηκεύσεων: άτομικών ή συλλογικών, οικονομικών και πολιτικών.

Η έρμηνεία αυτή τονίζει τήν έντονη πολιτικοποίηση του κινήματος που δρ ά ως καταιόνηση άποκρυσταλλώντας τούς

1. De Gaulle, *Le Monde*, 13.3.1969.

2. E. Roudinesco, *L'histoire de la psychanalyse* τ. 2, Seuil 1986, σ. 593.

3. A. Stéphane "L'univers contestationnaire" στο *L'histoire psychanalytique*, Mouton, 1974, σ. 372.

4. Στο ίδιο, σ. 373.

5. R. Masters, *Preuves*, Φεβρ.-Μάρτ. 1969.

6. Στο ίδιο, σ. 76.

7. E. Morin, Cl. Lefort, J.M. Coudray (Καστοριάδης) *Mai '68. La brèche*, Fayard, 1968.

8. A. Touraine, *Le mouvement de Mai ou le communisme utopique*, Seuil 1968.

9. E. Morin, *Le Monde*, 2.6.1978.

πίο διαφορετικούς καταμερισμούς για να τους ανακατατάξει με βάση μία νέα κατανομητική γραμμή, οριζόμενη κάθε μέρα ανάλογα με την ανάπτυξη του κινήματος. "Όπως στο σαρκτικό σχήμα, η ανάπτυξη της εν δράσει και κινήσει κοινωνικής ομάδας σπάει τα φράγματα του πρακτικο-αδρανούς, που τό χαρακτήριζον ή παράθεση των μοναξιών, ή ανωνυμία, ή χαραμικότητα, τά φαινόμενα δηλαδή που ένας άμερικανός κοινωνιολόγος όνόμασε «μοναχικό πλήθος».¹⁰ Έναντια στή μαζοποίηση-παθητικότητα μίας αποκοιμισμένης κοινωνίας, τό κίνημα ξεπηδάει με μίαν αυθόρμητη πράξη, ξεριζώνει τήν αδράνεια άρθρώνοντας μία νέα, όλο και ευρύτερη, συλλογικότητα σε μία κοινή περιπέτεια. Μία άδερφωμένη και επαναστατική κοινωνία έλευθερώνει τό λόγο. Στο κέλευσμα της κοινωνίας, «προσαρμόσου», ό Μάης άπαντά: «έκφράσου». "Η έπικοινωνία βιώνεται ως άπελευθέρωση καθώς κλείνει ή τηλεόραση για να άνοιξουν τά μάτια και να λυθούν οι γλώσσες. «Δέν έχω τίποτε να πώ, αλλά θέλω να τό πώ», διακηρύσσει μία έπιγραφή στο Πανεπιστήμιο της Ναντέρ. "Όπως γράφει ό Μ. Βαστώ: «τόν Μάη πήραμε τό λόγο όπως τό 1789 πήραν τήν Βαστίλη».

Σέ αύτήν τήν πρώτη φασική σύλληψη του γεγονότος ή πολιτική διάσταση δέν άποκρύπτεται. "Η έξέγερση καταφέρθηκε με σφοδρότητα έναντίον του κατασταλικού μηχανισμού του κράτους, της άστυνομίας, σε ένα καθεστώς βοναπαριστικού τύπου ιδιαίτερα συγκεντρωτικό που άπερίσκεπτα είχε καταργήσει όλες τις βαλβίδες άσφαλείας δηλαδή τά ένδιάμεσα σώματα, προς όφελος της χαρισματικής αυθεντίας και του πατερναλισμού του Ντέ Γκώλ. «Δέκα χρόνια άρκει». Τό κίνημα του Μάη βάσει ως στόχο να επαναπολιτικοποιήσει τήν κοινωνία (στό έξής τά πάντα είναι πολιτική) ενώ συνάμα στοχάζεται τήν επανάστασή του ως άποκρατικοποίηση. "Η ριζοσπαστικότητα αύτης της άμφισβήτησης δέν προσφέρεται ως άλλη πολιτική αλλά τοποθετείται προς τήν πλευρά της μη-έξουσίας, καθώς περνά μπροστά στο Παλαιό Μπουρμπόν (Κοινοβούλιο) χωρίς να δώσει τήν παραμικρή προσοχή! "Όπως κάθε επαναστατικό κίνημα, ό Μάης του '68 κινήτοποίησησε τό νέο στοιχείο αλλά και τό παλαιό, τό πολιτικό αλλά και τό ποιητικό. Γλώσσα του είναι του Ρεμπώ, του Μπρετόν, αλλά και του Τρότσκι και του Γκεβάρα. Τό '68 ξαναγίνονται οι καταλήψεις του Λαϊκού Μετώπου του '36, τό 1870 και ή Κομμούνια του Παρισιού, τό 1789 και ή άμφισβήτηση της νομιμότητας του Μονάρχη, και βεβαίως ή σκιά του Λένιν πλανιέται στα μυαλά των πρωτοργών για να επανεκδοθεί τό σχήμα του 1917. Αυτή ή κινητοποίηση του παλαιού καθόλου δέν καθιστά άφερέγγυο ένα κίνημα που, όπως κάθε ρήξη, άντλεί από τό παρελθόν μία χρησιμη για τό παρόν μήμη, ένα παρόν που αυτοανιχνεύεται σε νέους δρόμους ενός πρωτότυπου κομμουνισμού ως συγκεκριμένη ούτοπία άπαλλαγμένη από τόν σταλινασμό. Αυτή ή ούτοπία διαβάζεται στην προσδοκία για μία αυτοκυβέρνηση που άπορρίπτει τήν εκχώρηση των έξουσιών και τις κάθετες ιεραρχίες.

2. ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΟΡΙΑΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ «ΣΙΟΠΕΔΩΣΗ» ΤΟΥ ΜΑΗ

Καθώς ή άσφαλτος σκεπάει λίγο λίγο τό λιθόστρωτο της πλατείας του Σαίν-Μισέλ και ή ριζοσπαστικότητα του Μάη καταλαγιάζει, κατακεραματίζεται σε μυριάδες έστιόμορφες πρακτικές που αναζωπυρώνουν στιγμιαία και σε όρισμένα προνομιακά σημεία τό χαμένο συνολικό νόημα του κινήματος. Τό κύμα άμφισβήτησης αναδιπλώνεται χωρίς να χάσει τό δυναμισμό του και εκφράζεται με τή μορφή μικροεκρήξεων σε στόχους που όνομάστηκαν τότε «δευτερεύοντα μέτωπα». «Τρέχα σύντροφε, ό παλιός κόσμος βρίσκεται πίσω σου». "Η ιδιοποίηση του κινήματος από τους κατεστημένους μηχανισμούς βιώνεται ως πραγματικός συναγελασμός με ένα σύστημα που καταβροχθίζει λίγο λίγο τά άπολωλότα τέκνα του Μάη. "Αν τό κίνημα στήν άνοδική του φάση έπιζητούσε τήν διαρκή σύγκρουση με τήν έξουσία στον κύκλο πρόκληση-καταστολή, σε μία δεύτερη φάση θά μεταπηδήσει

στά περιθώρια, στα διάκενα, στο μέτωπο των σχέσεων άνδρών/γυναικών, φυλακών, σχολείων, οικογένειας, ψυχιατρείων, μεταναστών. Οι άγώνες αυτοί άναμφισβήτητα, προώθησαν τις πιο συγκεκριμένες άλλαγές στη γαλλική κοινωνία. "Ο όμαδικός χαρακτήρας της έξέγερσης του Μάη έξαφανίζεται και οι άναλύσεις που έπιχειρούν να ανιχνεύσουν τό νόημά του υπεραξιόνουν τόν μοριακό του χαρακτήρα. "Η πολιτική διάσταση παρακάμπτεται και από τήν επαναστατική του διάσταση δέν διατηρείται παρά μόνο ή βούληση άνατροπής μερικών περιφερειακών μηχανισμών. "Η έξουσία ύπάρχει στον καθένα σύμφωνα με τό σχήμα του Γκουαταρί, του Ντελέζ ή του Φουκώ. "Η έξουσία ύπάρχει παντού, πανεποπτική στην κλίμακα του συνόλου της κοινωνίας, άρα πουθενά, άρα σε κάθε τόπο, έπομένως δέν διαθέτει πεδίο προσδιορίσμο. Αυτή ή σύλληψη του πραγματικού νομιμοποιεί τις τοπικές μορφές άντίστασης, μία μικροφυσική της έξουσίας που ύποκαθίσταται στις σφαιρικές προσεγγίσεις των κοινωνικών συνόλων. Αυτή ή άντίληψη τροφοδοτεί τά άντιψυχιατρικά κινήματα, τόν άγώνα των γυναικών, τήν "Ομάδα «Φυλακή-Ένημέρωση», κινήσεις δηλαδή που εκφράζουν τις έπιμέρους άνασυνθέσεις της δυναμικής του κινήματος.

Ταυτόχρονα ή ιδιοποίηση εκ μέρους των κατεστημένων μηχανισμών είναι πολύμορφη. Κατ' άρχήν θεσμική. Συγκλονισμένη αλλά και παλινρθωμένη ή έξουσία βάλθηκε να ψελίξει με τόν Σαλμπάν-Ντελμάς τά θέματα της συμμετοχής, ύστερα, με τήν έλευση του Ζισκάρ ντ' Έσταίν βγαίνει άπ' τό ντουλάπι ή στολή του μοντερνισμού, του φιλελευθερισμού και της έλευθεριότητας, ξεσκονίζοντας τις παλιές χρήσεις, παραχωρώντας τό δικαίωμα ψήφου στα 18 και επιτρέποντας τήν άμβλωση. "Η διαφήμιση από τή μεριά της μιλούσε τή γλώσσα του '68, καθιστούσε τήν επανάσταση κοινότυπη κάνοντάς τήν, ύποτίθεται, κάθε μέρα, πουλώντας λιγότερα άντικείμενα από εικόνες. "Όσο για τήν κλασική άριστερά, έχοντας περάσει δίπλα στο γεγονός, σιωπηλή, χωρίς σθένος, βάλθηκε να τροφοδοτείται από τις προσδοκίες του Μάη οικοδομώντας μία νέα πολιτική προοπτική με τό Κοινό Πρόγραμμα του 1972: «Ν' αλλάξουμε τή ζωή».

"Υστερα ήρθε ό χρόνος της άπόρριψης. Τό έξηνταοχτάρικο στυλ έγινε συνώνυμο της παλιοσκουριάς. Πολλοί από τους πιο έπιφανείς πρωταγωνιστές του κινήματος κατέληξαν στο έξομολογητήριο για ν' άπαλλαγούν από τις άμαρτίες τους. «Αυτά τά χαϊδεμένα παιδιά, αυτά τά καθυστερημένα μεγάλα παιδιά, ήθελαν τήν επανάσταση άμέσως: όχι! Δέν ήρθε. Χτυπούν, λοιπόν, τά πόδια τους κάτω. Φτωχή παραστρατημένα γατάκια...», γράφει φιλεύσπλαχνα ό Βιανσόν-Ποντέ.¹² "Η μόδα για τή «νέα φιλοσοφία» ή δεκαετία του '70 βασανίζει πολλά άπ' αυτά τά παιδιά του Μάη, ιδίως τους παλιούς μαοϊκούς της «Προλεταριακής Άριστεράς» που ήταν οι πρωταθλητές της θρησκώληπτης προσχώρησης στη λατρεία του Μεγαλό Τυμονιέρη. "Ανακαλύπτουν τήν κρυφή γοητεία του φιλελευθερισμού κι άνταλλάσσουν τον κένζικο ποκαμισμό τους με κουστουμι trois-pièces. Αυτός ό νέος λόγος έξορκίζει τόν άπολιθωμένο Μάη του '68, βιωμένου ως άνεξίτηλη εικόνα του άπόλυτου. Οι Ζ. Λαρντρώ και Σ. Ζαμπέ άνακαλύπτουν τή μορφή του Άρχάγγελου, του μυστικού Διδασκάλου. "Ο Λέ Νταντέκ καταγγέλλει «Τους κινδύνους του ήλιου».¹³ Είχε ξεχάσει τήν άντιπληκική λοσιόν. Καταφέρεται έναντίον αυτού που όνομάζει «γάγγραινα», που τήν έντοπίζει όχι μόνο στον Μάρξ αλλά στην ίδια τήν ιδέα της επανάστασης και «τήν έγγενή ροπή της προς τήν τρομοκρατία».¹⁴ "Ο Ζ.Π. Ντολέ καλεί στον ένταφιασμό εκείνης της εποχής για να ξανάβρει τό λόγο της. "Ο Λέ Μπρίς, παλαιό στέλεχος της Cause du Peuple (όργανο της μαοϊκής «Προλεταριακής Άριστεράς») ξαναπιάνει τό κατηγορητήριο του Μαρσαί έναντίον του κινήματος για τους «άστους άριστεριστές», αλλά αυτή

10. D. Riesman, *La foule solitaire*.

11. J.M. Salmon, *Hotel de l'avenir*, Presse d'aujourd'hui, 1978, σ. 239.

12. P. Viannson-Ponté, *Generation perdue* R. Laffont, 1977, σ. 15-16.

13. J.P. Le Dantec, *Le danger du soleil*, 1978.

14. Στο ίδιο, σ. 279.

τή φορά υιοθετώντας το. «Τί είναι στό βάθος ό Μάης; Μιά έξέγερση παιδιών του μπαμπά τους». ¹⁵ Ο Κουσνέρ αισθάνεται ότι ανήκει σε μία γενιά που ξεκαλογορεύει. Ο Μπερνάρ-Ανρί Λεβύ βλέπει στον Μάη τό ώχρο και πλαδαρό λυκόφως του 19ου αιώνα μας: «Ζούμε τό τέλος τής ιστορίας γιατί ζούμε στη σκιά του συνεχιζόμενου καπιταλισμού». ¹⁶ Ο Ζ. Μπιζό, ό πρακτεργάτης του περιοδικού *Actuel*, παλαιός μασοικός, στό βιβλίο του *Les declassés* (1975) και στό *Les années blanches* (1979) πολλαπλασιάζει τούς σαρκασμούς του έναντιόν τών έξηνταοχτάρηδων.

Η στράτευση μεταστρέφεται συστηματικά σε άπογοήτευση, γυρίζει στό κενό, γίνεται γεύση ταγγίλας. Ο ήρωας του Μπιζό ρίχνει μία βόμβα μολότοφ σε μία σπηλιά στην Μπέλ-Ίλ. Μιά και δέν κατάφερε νά βάλει φωτιά στον κόσμο, βάζει, φωτιά σε μία σπηλιά. Καταλήγει στη συνέχεια νά πέσει από τό τρίτο πάτωμα ενός σπιτιού. Αυτόκτονία άποτυχημένη και άπαγοητευτική διότι ξεμπλέκει μ' ένα σπασμένο πόδι. Η έξέγερση στό έργο του μοιάζει με τίς παροδικές έφηβικές άκμές.

Ο έξορκισμός τών δαιμόνων του παρελθόντος καταδειχτηκε από τόν Ρέζις Ντεμπραί τό 1978. ¹⁷ Καταφέρεται κατά τών «νέων φιλοσόφων» και τήν έρωτοτροπία τους με τήν άνερχόμενη άστική τάξη. Μάης του '68 γι' αυτούς δέν ήταν παρά τό όνειρο Μάο νά γίνει άμερικανός, τό πέρασμα από τό Πεκίνο για νά γευτούν καλύτερα τίς καλιφορνικές τρυφελότητες τής Σίλικον-Βάλεϋ. Από τή στιγμή που θα περάσει ή φάση του έξορκισμού έρχεται ή ώρα που θα γίνει δυνατή ή ιδιοποίηση του γεγονότος ως θρίαμβος τής νεωτερικότητας του καπιταλιστικού συστήματος που άυτορυθμίζεται.

3. ΟΙ ΠΑΝΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ Ή Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΟ

Μήπως οι πρωταγωνιστές του Μάη έξαπατήθηκαν; Ορθωσαν όδοφράγματα όχι για νά καταστρέψουν τόν καπιταλισμό αλλά για νά τόν έξσυγχρονίσουν, νά τόν σταθεροποιήσουν. Στο σημείο αυτό ό Ντεμπραί διακρίνει «τό λίκνο τής νέας άστικής κοινωνίας». Ο Μάης έπομένως ήταν τελείως διαφορετικό πράγμα άπ' αυτό που θέλησαν οι πρωταγωνιστές του. Οι πανουργίες του λόγου άνακάτωσαν τά χαρτιά μιας μυωπικής έξέγερσης. Στη διάρκεια αυτής τής μεγάλης άνοιξιότικης άναστάτωσης ή κοινωνική και θεσμική Γαλλία πρόφτασε τήν καθυστέρησή της σε σχέση με τήν τεχνολογική Γαλλία. Ο νεοκαπιταλισμός τών συγχρόνων τεχνολογιών, τών λέξεων σε «τική» (γραφειοκρατική, πληροφορική, τηλεματική, βιντεοτική, ρομποτική κ.λπ.) έξαπέστειλε στό μουσείο τίς παρωχημένες άξίες του παπού-Πεταίν. Οι άξίες «Έργασία, Οικογένεια, Πατρίδα» άποσαθρώθηκαν με τήν προώθηση του έξσυγχρονισμού. Καθώς βασιλεύει ή κοινωνία του γουήκ-έντ και τής άναψυχής ή έργασία έπαψε νά είναι ύπέρτατη άξία. Η οικογένεια άποσυντίθεται μέσα στην άναγκαστική κινητικότητα του κεφαλαίου, ή Πατρίδα σβύνει μπροστά σε πολύ εύρύτερες όλότητες όπως ή ΕΟΚ ή ή παγκοσμιότητα τής αγοράς. Τά παιδιά του Μάη δέν έκαναν τίποτε άλλο παρά νά πραγματοποιήσουν τό πέρασμα τής παλαιάς άυταρχικής κρατικής άστικής τάξης στη νέα χρηματιστική άστική τάξη, τή φιλελεύθερη. Η άμφισβήτηση δέν ήταν παρά ρύθμιση.

Ηδη ό Ραιμόν Άρόν, πέρα από τήν άποστροφή που του προξενούσε τό γεγονός, καταγγέλλοντας τό «ψυχόδραμα», τό «καρναβάλι του Μάη», ¹⁸ είχε συλλάβει από τό 1968 ότι έρχόταν ή ώρα του μεταμοντέρνου. Έβλεπε τήν έλευση «τής παραίτησης, τής άδιαφορίας, τής φυγή προς τήν δευτερεύουσα κατοικία» ¹⁹ τήν άναδίπλωση στην ιδιωτική σφαίρα, τόν θρίαμβο τής καταναλωτικής κοινωνίας παρά τήν έναντιόν της φαινομενική κατακραυγή, τή λιποταξία εμπρός στην πολιτική. Ήταν μία προσπάθεια άμεσης ιδιοποίησης τής ρήξης ώστε νά επανενταχθεί στη λογική τής συνέχειας, τής επανάληψης, νά άποφενυχθούν οι βιαιότητες κι έτσι νά καταδειχθεί ότι ήταν δυνατό νά καταλήξουμε στό ίδιο άποτέλεσμα άποφεύγοντας ένα «ψυχόδραμα». Άργότερα, τό 1984, ό

Άλαίν Μίνκ θα έξκωμιάσει «τόν έξηνταοχτάρη καπιταλισμό» ²⁰ που δυναμίτιζε μία οικονομία σε κρίση χάρη σε μία δημιουργική άναστάτωση στη βάση. Οι παλαιοί άμφισβητίες καλούνται νά τινάξουν στον άέρα τούς άρχαϊσμούς τών ραντιέρηδων, τών κτηματιών τής προκαπιταλιστικής έποχής και νά άνοιξουν τό δρόμο που θα πάει πέρα από τήν κοινωνική άνεμία χάρη στην κατακτητική φιλοδοξία μιας Γαλλίας άνανεωμένης, επιχειρηματικής, άπληστης νά κερδίσει. Σ' αυτή τήν προοπτική ή αγορά άποβαίνει «επαναστατικό έργαλειό», μοχλός τής «τεχνολογικής επανάστασης». ²¹ Η άναβίωση του κέρδους, τής έπιτυχίας, τής ένσωμάτωσης, είναι ή έποχή τών διφορούμενων. Είναι επίσης ή «Έποχή του κενού» (*L'ère du vide*) κατά τόν Λιποβέσκυ ²² που βλέπει στον Μάη μία επανάσταση χωρίς σχέδιο. Πίσω από τά φαινόμενα μιας μμητικής επανάστασης ό Μάης του '68 άποκαλύπτει τό νόημα του με τήν έλευση του μεταμοντερνισμού, του τέλους τής ιστορίας, του τέλους τών ρήξεων. Είναι ή έποχή για τήν ήδονή τής επικοινωνίας, ή στιγμή για τή γέννηση ενός εϋδαιμονισμού που επιδιώκει νά εκμεταλλευτεί από τήν κοινωνία τής άνάπτυξης τών ύπηρεσιών. Είναι άλήθεια ότι τό σύνθημα: «κάτω από τό λιθόστρωτο ή πλάζ» άνακαλεί περισσότερο τήν ήρεμία παρά τή βία. Τό όδόφραγμα άνακαλεί όχι τόσο τόν άγώνα αλλά μάλλον τήν έπιθυμία επικοινωνίας. Πίσω από τίς ξεδιαλεγμένες εικόνες τών όδομαχιών τό κίνημα του Μάη ήταν βαθύτατα ειρηνικό, για μία κοινωνία συμβιβασμένη με τόν έαυτό της. Μιά επανάσταση χωρίς επανάσταση. Ο Μάης του '68, κατά τόν Λιποβέσκυ, δέν είναι παρά μία φάση, άποφασιστική βέβαια, για τήν επικράτηση τής κοινωνίας του μεταμοντέρνου όπου ό νέος βασιλιάς είναι τό ότομο, χωρίς ένταξη, άποσυνδεδεμένο από τά συντεταγμένα κοινωνικά σώματα, μόνο του με τίς έπιθυμίες του, σ' έναν χωρίς όρια εϋδαιμονισμό. Έκρηξη τής πολλαπλότητας, τής διαφοράς έναντι στους κανονιστικούς κώδικες.

Ο Άλαίν Ρενώ εκφράζει πολύ καλά αυτή τήν αντίληψη τής συνέχειας διακρίνοντας στη ναρκισσευόμενη κουλτούρα τής δεκαετίας του '80 όχι τήν άποτυχία του Μάη αλλά, αντίθετα, τήν «άλήθεια του κινήματος». ²³ Η σύγχρονη διάσταση του '68 δέν είναι παρά ή γέννηση αυτής τής άτομικιστικής λογικής πίσω από τόν κυρίαρχο, αλλά δάνειο από τίς επαναστάσεις του παρελθόντος, λόγο.

Η έσχατη εικόνα του Μάη, αυτή ή άντιστροφή του λόγου που πραγματοποιήσε τό ίδιο τό κίνημα, γνώρισε μιάν αυξάνόμενη έπιτυχία. Στην πραγματικότητα θεωρεί τά άποτελέσματα του γεγονότος ως τήν ουσία του και θεμελιώνεται πάνω στην πραγματική ιδιοποίηση του γεγονότος. Ξεκινώντας από μία τέτοια συναίνεση, μπορούμε νά άναρωτηθούμε άν ό Μάης του '68, όπως και ό Τρωϊκός πόλεμος, ύπηρεζε πραγματικά. Γιατί έπήλθε ένα γιγαντιαίο ξεκαθάρισμα του όποιου είμαστε μάρτυρες επί 20 χρόνια και στό τέλος έγινε άδύνατο νά άναγνωρίζεται πλέον εκείνη ή στιγμή που θεμελίωσε τήν ταυτότητα μιας γενιάς. Τό νέο σβήνει πίσω από τίς συνέχειες. Και, μαζί με τόν Καστοριάδη, θα μπορούσαμε νά άναρωτηθούμε γι' αυτή τήν άλλοίωση του νοήματος άκόμη και τών γεγονότων του Μάη που άπαλείφει «τίς εβδομάδες τής συναδέλφωσης και τής ενεργητικής άλληλεγγύης», «εκείνη τήν έξαίσια επανακοινωνικοποίηση».

Όλες οι έρμηνευτικές μετατοπίσεις, αυτές οι διαδοχικές και πολλαπλές έξιστορήσεις που άνατοποθετούν τό γεγονός, είναι άσύμβατες μεταξύ τους. Σχηματίζουν τόν ιστό του γεγονότος διότι τό '68 είναι επίσης ένα πυροτέχνημα ιστορήσεων που αλλάζουν άένα τό περίγραμμα του Μάη.

15. M. Le Bris, *Generation perdue*, όπ.π., σ. 81.

16. Bernard-Henri Levy, στό ίδιο, σ. 170.

17. R. Debray, *Modeste contribution aux discours et cérémonie du 10e anniversaire*, Maspero, 1978.

18. R. Aron, *La revolution introuvable*, Fayard 1968.

19. Στο ίδιο, σ. 137.

20. A. Minc, *L'avenir en face*, Seuil, 1984.

21. Στο ίδιο, σ. 208.

22. A. Renault, "Les revolutions modernes", *Espaces-Temps*, άριθ. 38-39.

24. C. Castoriadis, *Pouvoirs*, No 39, σ. 108-109.

Τό πέρασμα ἀπό τόν ἀριστερισμό στήν ἀντικουλτούρα

γράφουν οί Ζεράρ Μωζέ
Κλώντ Φοσέ-Πολιάκ

Τό ἄρθρο αὐτό τοῦ Gerard Mauger καί τῆς Claude Fossé-Polliak δημοσιεύθηκε στό περιοδικό «Contradictions», τεύχ. 37 1983, Βρυξέλλες

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΤΑΞΗ

(...) Ἐς συνοψίσουμε κατ' ἀρχήν τὰ θεωρητικά δάνεια πού ὀφείλουμε στόν Πιέρ Μπουρντιέ. Στήν ἀφετηρία μιά διαπίστωση: ὁ πληθωρισμός καί ἡ ὑποτίμηση τῶν ἐκπαιδευτικῶν τίτλων ὅπως μπορεῖ κανεῖς νά τούς ἀξιολογήσει στή Γαλλία ἀνάμεσα στό 1954 καί στό 1975. Μεταξύ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς τῆς διαδικασίας πληθωρισμοῦ - ὑποτίμησης τῶν ἐκπαιδευτικῶν τίτλων ἀνιχνεύονται ἰδιαίτερα τὰ ἀποτελέσματα πού ἐπηρεάζουν τίς ἐξῆς δύο κατηγορίες φορέων ὑποτιμημένων τίτλων. Τούς «ἀποτυχημένους» τῆς ἀστικής τάξης, οἱ ὁποῖοι ἀπειλοῦνται μέ κοινωνική ἀπόταξη ὡς μή κάτοχοι τῶν τυπικά ἀπαιτούμενων τίτλων ἀπό τὰ μέλη μέ πλήρη δικαιώματα¹ καί τούς «πετυχημένους». Οἱ δεύτεροι αὐτοί, κάτοχοι τίτλων πού δίνουν «τυπικά» τό δικαίωμα ἄσκησης ἐνός ἀστικοῦ ἐπαγγέλματος, ὄντας μή ἀστικής καταγωγῆς, δέν διαθέτουν τό ἀναγκαῖο κοινωνικό κεφάλαιο γιά νά ἐπιτύχουν τήν πλήρη ἀποδοτικότητα τῶν διπλωμάτων τους.²

Γιά τούς πρώτους, ἡ διαδικασία πληθωρισμοῦ - ὑποτίμησης τῶν διπλωμάτων τους εἶναι ἡ αἰτία τῶν στρατηγικῶν πού θέτουν σέ ἐνέργεια «γιά νά διατηρήσουν τίς κληρονομημένες θέσεις τους».³

Γιά τούς δεύτερους, τούς «νεοαφιχθέντες» δηλαδή στή μέση ἐκπαίδευση, ἡ διαδικασία πληθωρισμοῦ - ὑποτίμησης συστά τήν αἰτία:

α) Μιάς συλλογικῆς διάψευσης προϊόν τῆς διάστασης μεταξύ τῶν προσδοκιῶν καί τῶν εὐκαιριῶν πού παρουσιάζονται. Συλλογική διάψευση πού προέρχεται ἐπίσης ἀπό τή διάσταση μεταξύ κοινωνικῆς ταυτότητας πού τό ἐκπαιδευτικό σύστημα ἐμοίαιζε νά ὑπόσχεται ἢ τῆς ταυτότητας πού προσωρινά προτείνει (τό καθεστῶς τοῦ φοιτητῆ δηλαδή) καί τῆς κοινωνικῆς ταυτότητας πού ἡ ἀγορά ἐργασίας προσφέρει στήν πραγματικότητα μετά τό τέλος τῶν σπουδῶν: διάψευση μεταξύ κοινωνικῆς ταυτότητας ὅπως ἐπιδιώκει νά τήν διαμορφώσει τό ἐκπαιδευτικό σύστημα καί τῶν ἐκδηλώσεων ἀρνήσεως τῆς κοινωνικῆς σκοπιμότητας. Πρόκειται δηλαδή γιά μιά συλλογική διάψευση πού βρίσκεται στήν πηγὴ ὄλων τῶν διαρροῶν καί ὄλων τῶν ἀρνήσεων πού συνιστοῦν τήν ἀντιθεσμικῆς προδιάθεσης ἐφηβική «ἀντικουλτούρα» καί πού τροφοδοτεῖται ἀπό τήν ἰδεολογική καί ἐπιστημονική κριτική.⁴

β) Τῶν στρατηγικῶν πού οἱ νεοφερμένοι στήν ἐκπαίδευση θέτουν σέ ἐνέργεια «γιά νά ἐπιτύχουν μέ τούς τίτλους τους τό πραγματικό ἰσοδύναμο αὐτοῦ πού οἱ τίτλοι ὑπῆρξαν ἐγγυητές σ' ἕνα προηγούμενο καθεστῶς».⁵

Μέ ποιό τρόπο, σ' αὐτὰ τὰ κοινὰ θεωρητικά πλαίσια, οἱ προαναφερόμενες ἀναλύσεις κατανοοῦν ἐκεῖνη ἢ τὴν ἄλλη ἰδιαίτερα ἐξεταζόμενη ὄψη τοῦ φαινομένου τῆς ἀντικουλτούρας; Στριζονται σέ μιά διπλή διαπίστωση. Ἡ πρώτη, λίγο πολύ ἐπιβεβαιωμένη, ἀναφέρεται στό σχετικό πληθυσμό, εἴτε πρόκειται γιά τούς κοινοβιακοὺς, τούς «νεοαγρότες», τούς «κατασκηνωτές» εἴτε γιά τούς καταναλωτές ναρκωτικῶν. Ὁ πληθυσμός αὐτός ἀντιστοιχεῖ περίπου στίς δύο κατηγορίες πού ἔχουν ἀναλυθεῖ ἀπό τόν Π. Μπουρντιέ, «τούς κληρονόμους» καί «τούς πετυχημένους» φορεῖς ὑποτιμημένων σχολικῶν τίτλων.

Ἡ δεύτερη διαπίστωση ἀναφέρεται στίς παρατηρούμενες νέες πρακτικὲς (κοινοβιακὴ ζωὴ, ἐπιστροφή στή γῆ, κατανάληψη ναρκωτικῶν κ.τ.λ.). Πρακτικὲς πού ἐγγράφονται ἐμφανῶς στὰ σχήματα προδιάθεσης, πού ὁ Π. Μπουρντιέ ὀνομάζει «ἀρνήση τῆς κοινωνικῆς σκοπιμότητας», «ἀντιθεσμικὴ διάθεση», «ὄνειρο κοινωνικῆς ἀνόδου»⁶ κ.τ.λ.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ διπλὴ διαπίστωση, πού κάθε φορά ἐπαναλαμβάνεται, προκύπτουν ταυτόσημα συμπεράσματα: ἡ ἐμφάνιση τῆς ἐξεταζόμενης μορφῆς τοῦ φαινομένου τῆς ἀντικουλτούρας καί κατ' ἐπέκταση τό φαινόμενο τῆς ἀντικουλτούρας στό σύνολό της, προέρχεται ἀπό τήν κατάσταση τῆς κοινωνικῆς ἀπόταξης μέ τήν ὁποία βρίσκονται ἀντιμέτωποι

«οἱ κληρονόμοι» καί «οἱ πετυχημένοι» φορεῖς ὑποτιμημένων ἐκπαιδευτικῶν τίτλων.

Διεύρυνση τῆς προβληματικῆς

Προηγούμενες ἐρευνες, τῶν ὁποίων ἡ στατιστικὴ ἐγκυρότητα εἶναι ἀναγκαστικά προβληματικὴ, ἐπέτρεψαν νά δεიχθεῖ ὅτι τό ἀριστεριστικό φαινόμενο ὅπως καί τό φαινόμενο τῆς ἀντικουλτούρας ἀποκοτοῦσαν μιάν ἑκταση ἐμφανῶς πέραν τοῦ κύκλου «τῶν κληρονόμων» καί «τῶν πετυχημένων» πού φέρον ὑποτιμημένους σχολικούς τίτλους. Ἐπεκτείνονταν ἀφ' ἐνός μὲν σέ φορεῖς διπλωμάτων μή ὑποτιμημένων καί ἀφ' ἐτέρου σέ αὐτοὺς πού κατέχουν τίτλους σχολικούς κατώτερους ἢ ἰσοδύναμους μέ τό CAP, γιά τούς ὁποίους δέν εἶναι δυνατό νά ἰσχυρισθεῖ κανεῖς μέ ἀκρίβεια ὅτι βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μέ τήν κατάσταση τῆς κοινωνικῆς ἀπόταξης.

Ἡ ἑκταση τοῦ ἀριστεριστικοῦ φαινομένου στή Γαλλία ἀνάμεσα στὰ 1967 καί 1971 μπορεῖ ἐξ ἀρχῆς, θεωρητικά⁷ τουλάχιστον, νά ὀριοθετηθεῖ. Οἱ ἀριστεριστές μποροῦν νά ὀρισθοῦν ὡς τὰ μέλη τῶν ἀριστεριστικῶν ὀργανώσεων τῆς ἐποχῆς. Ἀλλά ἀπὸ τὴ μιά πλευρὰ ἡ ἀριστεριστικὴ διάθεση/τάση ἐξαπλωνόταν πέραν τοῦ κύκλου τῶν ὀργανωμένων πού χωρὶς ἀμφιβολία δέν ἦταν πολλοὶ καί πού σέ κάθε περίπτωση ἦταν πολὺ λιγότεροι ἀπὸ τό δυναμικὸ τῶν σχολικῶν γενιῶν πού βρίσκονταν ἀντιμέτωποι μέ τήν κοινωνικὴ ἀπόταξη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμοσ πλευρὰ, παρ' ὅλη τὴ μικρὴ ἑκτασὴ τους, οἱ ἐρευνῆς μας ἔφεραν στήν ἐπιφάνεια τὴν παρουσία στίς γραμμὲς τῶν ἀριστεριστικῶν ὀργανώσεων ἐνός ἀριθμοῦ διόλου ἀμελητέου ὀργανωμένων πού ἦταν κάτοχοι ἐπίσημων σχολικῶν τίτλων (École Normale Supérieure, Grandes Écoles d'Ingénieurs etc.). Ἐμφάνισαν ἐπίσης ἕναν ἀριθμὸ, κατώτερο τῶν τότε προσδοκιῶν, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ μὴ ἀμελητέο, ἐργατῶν καί ὑπαλλήλων, νέων καί λιγότερο νέων, Γάλλων καί μεταναστῶν, πού κατέχουν τίτλους κατώτερους ἢ ἰσοδύναμους μέ τό CAP. Συμπεραίνουμε λοιπὸν ὅτι ἂν τό ἀριστεριστικό φαινόμενο μπορεῖ ἐν μέρει νά ἀναλυθεῖ ὡς συνέπεια τῆς κοινωνικῆς ἀπόταξης, τό συνολικὸ φαινόμενο δέν μπορεῖ νά ἀναχθεῖ στό ἴδιο σχῆμα. Στὴν οὐσία, μιά σέ βάθος κοινωνιολογικὴ διερεύνηση θά ἐπέβαλε κατ' ἀρχὴν τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀντικείμενου «ἀριστεριστικό φαινόμενο». Θά ἐμφάνιζε ἀναμφισβήτητα, κάτω ἀπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ «ἀριστεριστῆς» τίς διαφορετικὲς πρακτικὲς (ἀπὸ τίς πρακτικὲς τοῦ θεωρητικοῦ στελέχους ἕως τίς πρακτικὲς τῶν μελῶν τῆς περιφρούρησης) καί μιά ποικιλομορφία τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν τῶν πρακτικῶν (ἀπὸ τὴ διακεκριμένη ἐρμηνεία ἕως τὴν αὐτοδίδαχὴ, ἀπὸ τὴ σύγκρουση στήν πλήρη παραίτηση).

Ἐκτός ἀπὸ τίς πρακτικὲς δυσκολίες πού ἐμφανίζει ἡ ἀπογραφή του, ἡ ἑκταση τοῦ φαινομένου τῆς ἀντικουλτούρας εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολο νά ὀριοθετηθεῖ. Ὄφειλε κανεῖς νά καταμετρήσει τούς χασισοπότες, αὐτοὺς πού φοροῦν ἰνδικὰ ροῦχα, τούς ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ Actuel τοῦς νεοαγρότες, αὐτοὺς πού ζοῦν στὰ κοινόβια, ἐκείνους πού ταξίδεψαν στό Κατμαντοῦ κ.τ.λ... Ἄν ἡ ἐρευνα περιορισθεῖ (πράγμα συζητήσιμο) στὰ κοινόβια,⁸ τότε πρέπει νά δηλωθεῖ ἀπὸ τὴ μιά πλευρὰ ὅτι οἱ κοινοβιακοί, περιορισμένου ἀριθμοῦ, ἦταν βέβαια πολὺ λιγότεροι ἀπὸ τούς πρώην φοιτητές, πού ἀντιμετώπιζαν τὴν κοινωνικὴ ἀπόταξη καί ὅτι ἡ ἀντικουλτού-

1. P. Bourdieu «Classement, déclassement, reclassement», Les Actes de la Recherche en Sciences Sociales, No 24, Nov. 1978, p. 17.

2. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 17.

3. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 8.

4. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 9-11.

5. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 8.

6. P. Bourdieu, *La Distinction*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1979, p. 429.

7. Στὴν πραγματικότητα, ἡ ἐρευνα συναντᾷ σημαντικὲς δυσκολίες.

8. Αὐτὴ εἶναι ἐξ ἄλλου ἡ περίπτωση στίς περισσότερες τῶν ἐρευνῶν.

ρα άποκτούσε έκταση πέραν του κύκλου των κοινοβιακών. Από την άλλη πλευρά, όσο άμφισβητούμενες κι άν είναι άπό στατιστική άποψη οι προσωπικές μας έρευνες στά κοινόβια, κατέδειξαν ώστόσο ότι η παρουσία, έστω και περιορισμένη, των πτυχιούχων κτηνοτρόφων ή των κοχλιοτρόφων - άπόφοιτων Πολυτεχνείων, δέν ήταν άσήμαντη, και ότι οι νεαροί πρώην εργάτες, πρώην μαθητεύομενοι, πρώην-ύπάλληλοι (σχολικό κεφάλαιο κατώτερο ή ίσοδύναμο του CAP) έκπροσωπεύτηκαν γιά άρκετό καιρό σ' ένα μέρος των κοινοβίων (συμπεριλαμβανομένων των άγροτικών) όπου μόρεσαν νά έγκατασταθούν. Τά κοινόβια αυτά έμφανίστηκαν άκολουθώντας τους σταθμούς του λαϊκού προφορικού οδηγού των παλαιών στρατοκόπων.

Όπως και προηγουμένως, πρέπει νά συμπεράνουμε ότι τό φαινόμενο της άντικοιλτούρας προέρχεται άπό τίς καταστάσεις της κοινωνικής άπόταξης, και ότι δέν μπορεί νά κατανηθεί σέ δλη του τήν έκταση μέ τους ίδιους όρους πού έρευνούμε τό φαινόμενο «άριστερισμός». Και πολύ περισσότερο γιά τό λόγο ότι η έτερογένεια των πρακτικών και της έννιας των πρακτικών πού συνοψίζονται κάτω άπό τόν προσδιορισμό «άντικοιλτούρα» ήταν πολύ πιά έκδηλη άπ' ό,τι στό άριστεριστικό φαινόμενο.⁹

2. ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Η έρευνα κατέδειξε ότι, έκτός άπό τους «έπίλεκτους διανοούμενους» και έκτός άπό τή λαϊκή του συνιστώσα, τά μέλη των άριστεριστικών οργανώσεων προέρχονταν άπό τρία στρώματα πληθυσμού, τά όποια, μέ διαφορετική μορφή βρίσκονταν άντιμέτωπα μέ τήν κατάσταση της κοινωνικής άπόταξης.

Δηλαδή:

— Φοιτητές (συχνά φιλολογικών σχολών ή των έπιστημών του ανθρώπου) των όποιών η στράτευση έπισπεύδει και ύποκρύπτει γιά κάποιον χρονικό διάστημα τήν πιθανή κοινωνική άπόταξη.

— Πρώην φοιτητές κάτοχοι ύποτιμημένων σχολικών τίτλων (Άκαδημαϊκό Άπολυτήριο και ένα σύντομο πέρασμα άπό τό Πανεπιστήμιο, μέ καταγωγή άστική, μικροαστική ή λαϊκή). Αυτοί οι πρώην φοιτητές, στό έξής άντιμέτωποι μέ τήν κοινωνική άπόταξη, καταλαμβάνουν τό συχνότερο θέσεις έφήμερες στην άγορά εργασίας (έπιστάτες, ύπάλληλοι κ.τ.λ.).

— Πρώην φοιτητές, πτυχιούχοι Άνωτάτων Σχολών αλλά μικροαστικής ή λαϊκής καταγωγής. Οι τελευταίοι αυτοί, μιά και βρίσκονται χωρίς τό άπαιτούμενο μορφωτικό και κοινωνικό κεφάλαιο, προορίζονται νά καταλάβουν θέσεις ύποβιβασμένες σέ σχέση μ' εκείνες πού θά έπρεπε νά έγγυάται η μέση άξία των διπλωμάτων τους.

Η «άντιθεσμική διάθεση», μέ άρχικό στόχο τό «άστικό Πανεπιστήμιο», άναμφισβήτητα προέρχεται άπό τίς διαφοροποιημένες μορφές αυτών των ήδη μεταξύ τους διαφορετικών έκδοχών της κοινωνικής άπόταξης.

Βαθύτατα άμφισβητούμενοι ώς πρός τήν κοινωνική τους ταυτότητα, ώς πρός τήν εικόνα του έαυτού τους, άπό ένα σχολικό και κοινωνικό σύστημα πού τους «πούλησε φύκια γιά μεταξωτές κορδέλες», δέν μπορούν νά άποκαταστήσουν τήν προσωπική και κοινωνική τους άκεραιότητα παρά μόνο μέ τό νά άντιτάξουν σ' αυτές τίς έτυμηγορίες (της σχολικής άγοράς, της άγοράς εργασίας¹⁰) μιά συνολική άρνηση. Όλα συμβαίνουν σάν νά έχει γίνει αισθητό ότι αυτό πού διακυβεύεται δέν είναι πιά όπως άλλοτε μιά προσωπική άποτυχία, η όποια μέ τήν πλήρη ενθάρρυνση του εκπαιδευτικού συστήματος καταλογίζόταν στό άτομο και στά όριά του, αλλά ότι διακυβεύονταν η ίδια η λογική του σχολικού θεσμού.

Τά μέλη της γενιάς αυτής, προορισμένα νά επιτύχουν μέ τους τίτλους των σπουδών τους λιγότερα άπό τήν προηγούμενη γενιά, προσβάλλονται στό σύνολό τους άπό τή δομική ύποβάθμιση. Τό άποτέλεσμα είναι ένα είδος συλλογικής διάψευσης πού ώθει αυτή τήν ταλαιπωρημένη γενιά νά έπεκτεί-

νει εναντίον όλων των θεσμών τήν έξέγερσή της, άνάμικτη μέ ένα αισθημα μνησικακίας πού πηγάζει άπό τό σχολικό σύστημα. Η άντιθεσμική αυτή διάθεση (πού τροφοδοτείται άπό τήν ιδεολογική και έπιστημονική κριτική) οδηγεί σ' ένα είδος καταγγελίας του κατεστημένου πού σιωπηρά επιβάλλει «η κοινωνική τάξη». Άναιρείται η παραδοχή του παιχνιδιού και των άξιών πού η κοινωνική τάξη προτείνει. Άμφισβητούνται οι άξίες πού η κοινωνική τάξη έπαγγέλλεται. Η άντιθεσμική αυτή τάση οδηγεί τέλος σέ μιά άρνηση των στόχων πού άποτελούν τή συνθήκη λειτουργίας της κοινωνικής τάξης.¹¹

Άλλά η ιδιαίτερη μορφή (τό άριστεριστικό στυλ) πού προσλαμβάνει η άντιθεσμική έξέγερση δέν γίνεται διακριτή παρά μόνον όταν λάβει κανείς ύπ' όψη τό γεγονός ότι έκφράζεται στό πλαίσιο μιας κοσμοθεωρίας πού έμπνέεται άπό τό μαρξιστικό δόγμα.¹² Διχοτομική θεώρηση του κόσμου: «άστική τάξη άπό μιά μεριά και προλεταριάτο άπό τήν άλλη».

Η έξέγερση εναντίον του πανεπιστήμιου άρθρώνεται ώς έξέγερση εναντίον του άστικού πανεπιστήμιου και δηλώνεται τότε ως έξέγερση εναντίον «της άστικής κοινωνικής τάξης» στην όποια συμμετέχει γιά νά καταστεί τελικά έξέγερση εναντίον της «άστικής τάξης». Στά πλαίσια αυτής της άναπαράστασης της κοινωνίας η φοιτητική έξέγερση η γιά τήν άκρίβεια η έξέγερση «των κληρονόμων» και «των πετυχημένων», κατόχων ύποτιμημένων τίτλων εν δυνάμει κοινωνικά άπότακτων, δέν μπορεί νά βρει συμμάχους παρά μόνον στό προλεταριάτο, στην εργατική τάξη, στίς μάζες, στό λαό. Τό άριστεριστικό διάβημα του Μάη, μέ τίς διάφορες μορφές του, παρουσιάζει τίς πρακτικές και τήν ουσία των πρακτικών του μέ όρους όπως: «νά συναντήσουμε τό λαό» στην πάλη ενάντια «στην άστική κοινωνική τάξη», «εργάτες - φοιτητές ένωμένοι».¹³

Άν έξετασθεί τό άριστεριστικό διάβημα άπό τή διπλή άποψη της κοινωνικής άπόταξης και της κοσμοθεωρίας στην όποια έγγράφεται τότε μπορεί νά γίνει κατανοητό ότι, μέσα στό γενικότερο κλίμα της κοινωνικής άπόταξης, συνιστά έπίσης μιά στρατηγική συμβολικής κοινωνικής επανένταξης.

Στό μέτρο πού τό άριστεριστικό διάβημα («νά συναντήσουμε τό λαό») άνήκει στους φοιτητές η στους πρώην φοιτητές, άντιμέτωπος μέ τήν κοινωνική άπόταξη, τότε άποτελεί έκλογίκευση αυτής της τελευταίας η μέ άλλους όρους τό «ύφίσταμαι τήν κοινωνική άπόταξη», κατά τήν άριστεριστική κοιλούρα, άποβαίνει «συναντάω τό λαό».

Τό όριακό καθώς και τό διαφορικό διάβημα συνοψίζεται στη μαοϊκή γραμμή της «έγκατάστασης μέσα στό λαό». Ό φοιτητής έγκαταλείπει τίς σπουδές του, ό πρώην φοιτητής άφήνει τή θέση του «άναπληρωτή», κι οι δυο έγκαταλείπουν μέ «συνέπεια» τό άστικό πανεπιστήμιο, πού τό θεωρούν «δευτερεύον πεδίο πάλης», γιά νά έγκατασταθούν στό εργοστάσιο άπολυτοποιώντας έτσι τό ρεύμα της κοινωνικής άπόταξης πού τους παρασέρνει. Η θέση πιά στην άγορά εργασίας, δυνητικά, έχει μόνον στρατηγικό ενδιαφέρον, θεωρείται μόνον «άπ' τήν άποψη της πάλης των τάξεων», άπό τήν «άποψη της επανάστασης».

Τό άριστεριστικό διάβημα συνεπάγεται έτσι μιά πλήρη άπόσυρση των επενδύσεων άπό τίς θέσεις πού προέρχονται άπό τήν κοινωνική άπόταξη (έφόσον είναι χωρίς στρατηγικό ενδιαφέρον) και μιά περήφανη άρνηση κάθε φροντίδας γιά σταδιοδρομία, κοινωνική θέση, προαγωγή, άνοδο, περγαμινές κ.τ.λ. Αυτή η ιδεολογικοποιημένη άπόσυρση των επενδύσεων δέν είναι παρά έκλογίκευση της άρνησης των επενδύσεων πού συνεπάγεται η κοινωνική άπόταξη.

Άλλά έστω και σάν έκλογίκευση της κοινωνικής άπότα-

9. Δέν θά προσεγγίσουμε στά πλαίσια της άνάλυσης αυτής τό στυλ «Actual νέα φόρμουλα».

10. Έμεις προσθέτουμε τήν παρένθεση.

11. P. Bourdieu, «Classement, déclassement, reclassement», art. cit. p.

12. Θά έπρεπε νά δείξουμε γιάτι κυριαρχεί στό φοιτητικό κόσμο.

13. Cf. N. de Maupeou-Abboud, *Ouverture du ghetto étudiant*, Paris, Éditions Anthropos, 1974.

ξης, τό άριστεριστικό διάβημα είναι επίσης και μία συμβολική κοινωνική επανένταξη.

Ή γραμμή «της έγκατάστασης» δέν είναι μόνο ριζοσπαστικοποίηση της τάσης προς κοινωνική άπόταξη αλλά επιτρέπει επίσης την επανάκτηση ενός συμβολικού έλέγχου της άπόταξης. Στόν χώρο της άριστεριστικής κουλτούρας, ό φοιτητής ή ό πρώην φοιτητής, πού άκολουθεί τή γραμμή της «έγκατάστασης» δέν είναι ούτε ειδικευμένος έργατής της Ρενώ ούτε υπάλληλος στά γραφεία διαλογής τών Ταχυδρομείων, δηλαδή κοινωνικά άπότακτος. Είναι «στρατευμένος επαναστάτης» ή «μέλος της πλέον συνεπούς πρωτοπορίας». Στόν σπουδαστικό χώρο ή τήν άγορά εργασίας ή ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνικής άπόταξης προσφέρει στους κοινωνικά άπότακτους κυρίαρχη θέση στό πλαίσιο άριστεριστικής κουλτούρας πού έξάλλου ήταν τότε κυρίαρχη στόν πανεπιστημιακό χώρο. Σ' αυτόν τό χώρο, ή ιδιότητα του «στρατευμένου επαναστάτη» παρέχει ένα είδος συμβολικής κοινωνικής επανένταξης ή όποία είναι σύστοιχη μέ τήν έγκατάλειψη της επένδυσης για άγορά εργασίας πού προκύπτουν από τήν κοινωνική άπόταξη, θέσεις όμως χωρίς στρατηγικό ενδιαφέρον.

3. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ

A. Κοινωνική σύνθεση

Ή από τις έρευνες μπορούμε νά συμπεράνουμε ότι ή κοινωνική σύνθεση τών φορέων της άντικουλτούρας μοιάζει νά άντιστοιχεί πλήρως μέ εκείνη του άριστεριστικού κινήματος. Ήπιβάλλεται όμως νά διευκρινισθεί ότι τουλάχιστον ένα τμήμα της πρωτοπορίας της άντικουλτούρας και τών εκπροσώπων της προέρχεται από τό άριστεριστικό κίνημα. Ήστόσο δέν ισχυριζόμαστε ότι τό σύνολο τών χίλις στη γαλλική τους έκδοχή υπήρξαν πρώην οργανωμένοι άριστεριστές. Ήναμφισβήτητα θά έπρεπε σέ όλη τήν περίοδο κατά τή όποία εκτείνεται τό φαινόμενο της άντικουλτούρας (1970-1975) νά διακρίνουμε 3 σπουδαστικές γενιές.

Ή πρώτη γενιά είναι τών πρώην οργανωμένων άριστεριστών, οι όποιοι παρουσιάζονται ως «παλαιμαχο» στό χώρο της πρωτοπορίας της κουλτούρας.

Στή δεύτερη άνήκουν εκείνοι πού άνάμεσα στό 1968 μέ 1972 υπήρξαν μαθητές. Οι όποιοι κατά τή διάρκεια τών σχολικών τους χρόνων άφ' ενός μέν υπέστησαν τήν άριστεριστική έπιρροή, κυρίαρχη τότε στό σχολικό χώρο, άφ' έτέρου δέ ύφίστανται σέ μεγαλύτερο βαθμό από τήν προηγούμενη σχολική γενιά τις όξυμένες συνέπειες της διαδικασίας πληθωρισμού - ύποτίμησης τών εκπαιδευτικών τίτλων.

Στήν τρίτη γενιά άνήκουν οι πρώην μαθητές (1970-1979) οι όποιοι, μακριά από τις άριστεριστικές έπιρροές, επηρεάζονται ώστόσο όλο και περισσότερο από τήν άντικουλτούρα πού τείνει νά γίνει κυρίαρχη. Είναι τά θύματα τών επιπτώσεων της διαδικασίας πληθωρισμού - ύποτίμησης τών σχολικών τίτλων, σύστοιχων μέ τις έπιπτώσεις της άρχόμενης οικονομικής κρίσης.

B. Ή άπ' τόν άριστερισμό στην άντικουλτούρα

Ή χρονολόγηση του φαινομένου της άντικουλτούρας στό μεταίχμιο της δεκαετίας του '70 και για τήν άκρίβεια τό 1971-1972 μπορεί νά δημιουργήσει άντιρρήσεις. Είναι πράγματι δυνατό νά βρει κανείς τά προηγούμενα του φαινομένου όπως έμφανίζεται στη Γαλλία στις άρχές της δεκαετίας του '70, τό Μάιο του '68 και ίσως πίο πριν, και βέβαια στις ΗΠΑ. Ή άπευθείας σχέση άνάμεσα στη γαλλική και στην άμερικανική άντικουλτούρα είναι έμφανής. Ήλλά άκόμα κι αν είναι άλήθεια ότι οι εισαγωγές της άμερικανικής άντικουλτούρας δέν έλειψαν άνάμεσα στό 1965 και στό 1970, ή εισαγωγή της άποκτά μαζική άπήχηση στη στροφή της δεκαετίας του '70, δηλαδή τή στιγμή της παρακμής του άριστεριστικού κινήματος. Ή όλα τείνουν στό νά πιστέψουμε ότι αν αυτό δέν συνέβη

πίο πριν είναι γιατί τό άριστεριστικό κίνημα, κυρίαρχο τότε στόν φοιτητικό κόσμο και στην αντίστοιχη κοινωνική και πολιτισμική περιφέρεια, άποτελούσε έμπόδιο.

Δέν είναι λοιπόν τό φαινόμενο της άντικουλτούρας παρά τό άποτελεσμα της έσωτερικής μεταβολής πού επήλθε μετά τήν παρακμή του άριστεριστικού κινήματος (και πού φάνηκε κυρίως στην όργάνωση «Ζήτω ή επανάσταση»).¹⁴ Ή εισαγωγή από τις ΗΠΑ άντικουλτούρα άπέκτησε τήν άκρόσσή της¹⁵ κυρίως μέσα από τις σελίδες του περιοδικού Actuel.¹⁶

Τό 1971 μέ 1972 άρχίζει ή παρακμή του άριστεριστικού κινήματος. Ή «Προλεταριακή Άριστερά», ή «Κόκκινη Βοήθεια», αυτοδιαλύονται, ή στήλη «Ζύμωση» της έφημερίδας Le Monde, αφιερωμένη στα άριστεριστικά κινήματα, καταργείται κ.τλ.

Ή ένότητα «εργατών φοιτητών» χρεωκοπεί: «ή επανάσταση δέν θά γίνει». ¹⁷ Για τούς πρώην οργανωμένους άριστεριστές, τούς έφοδιασμένους μέ σπουδαστικό, κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο, έχει ήδη σημαίνει ή ώρα της κοινωνικής επανένταξης. Ή εκείνοι πού βρίσκονται χωρίς αυτά τά έφόδια και πού θά άποτελέσουν άλλωστε τούς σκαπανείς του φαινομένου της άντικουλτούρας βρίσκονται άντιμέτωποι μέ τήν κοινωνική άπόταξη, καλυμμένη ως τότε από τήν συμβολική επανένταξη στόν χώρο της άριστεριστικής κουλτούρας.

Γι' αυτούς τούς φορείς τών ύποτιμημένων τίτλων, ή προσέγγιση τών άστικών θέσεων παραμένει «ύποκειμενικά στιγματισμένη» και άντικειμενικά έπαληθεύεται ως άπίθανη, δηλαδή άδύνατη. Ήνα κίνημα σχετικής προλεταριοποίησης τούς παρασύρει προς τις θέσεις πού κυριαρχούνται από τόν καταμερισμό εργασίας ιδίως τώρα πού ή ήττα του άριστεριστικού κινήματος στερούσε από τις θέσεις αυτές τή συμβολική του άξία. Ή συμβολικός έλεγχος μίας ριζοσπαστικής προλεταριοποίησης, πού άποτελούσε διεκδίκηση και άξία, ύποκαταστάθηκε από τήν κλίση προς μία τάση σχετικής προλεταριοποίησης μή έλεγχόμενη και επιπλέον ύποβαθμισμένη. Ή αν έπρόκειτο, λοιπόν, νά άποφευχθεί ή κοινωνική άπόταξη καταλαμβάνοντας προλεταριακές θέσεις χωρίς ή επιδιωχθεί μία επανένταξη στις άστικές θέσεις, αν δηλαδή μέ άλλους όρους έπρόκειτο νά «άποφύγουν τό προλεταριάτο» χωρίς νά συναντηθούν μέ τήν άστική τάξη, μένοντας πάντα στα πλαίσια της διχοτομικής κοσμοαντίληψης «άστική τάξη-προλεταριάτο», τότε ή θεώρηση της θέσης τους εκφράζεται μέ τή ρήση «ούτε άστική τάξη ούτε προλεταριακή», «έξω από τό σύστημα», «άλλου», «στό περιθώριο», «underground». Και είναι αυτή ή θεματική του «άλλου», και του «άλλου» πού έγγράφεται λογικά στην άλληλουχία και τήν άποτυχία του άριστεριστικού κινήματος, θεματική πού άποτελεί τό ένδοιο στοιχείο τών πρακτικών και τών πολιτισμικών θεμάτων της άντικουλτούρας.

Γ. Ή θεματική του «άλλου» και ή άντικουλτούρα

Ταξινομώντας συνοπτικά τήν πλειοψηφία τών επίλεκτων θεμάτων της άντικουλτούρας θά προσπαθήσουμε νά δείξουμε ότι τό σύστημα τών συμβόλων της άντικουλτούρας δομείται έξ όλοκλήρου γύρω από τό θέμα του «άλλου». Συμβολισμός πού δέν είναι ούτε άστικός ούτε προλεταριακός αλλά, όπως θά δοίμε άργότερα, μικροαστικός.

Ή άντικουλτούρα αναφέρεται άμεσα ή έμμεσα στό «γεωγραφικά άλλου». Πρόκειται για τό θέμα της «έπιστροφής στη γή», στις έρειπώμένες από τήν άγροτική έξοδο περιοχές, πρόκειται για τό θέμα του δρόμου πού οδηγεί άλλου (στις Ήν-

14. «Vive la Révolution», άναρχο-μαοϊκή όμάδα, πού προέρχεται άπό τό «Κίνημα της 22 του Μάρτη».

15. 30.000 αντίτυπα τό 1971, 90.000 τό 1975.

16. Γι' αυτό τό θέμα, cf. G. Mauger, C. Fossé, La vie buissonnière, Maspéro, σ. 11-29.

17. Αυτή ή «σύντηξη» (άναγκαία σ' αυτή τήν περίπτωση) θά άξιζε βέβαια μία μεγαλύτερη ανάπτυξη.

δίες, στο Μαρόκο κ.λπ.). Τέλος παρουσιάζεται με έμφαση ο εξωτισμός. Αναφορά επίσης γίνεται σ' ένα χρονικό «άλλου». Έδω προκύπτει το θέμα του αρχαϊσμού (από τις μαρμελάδες και τα γλυκά του κουταλιού ως τη γέννα στο σπίτι όπως οι προγιαγιάδες μας, μέχρι το δρωγμα με τ' αλέτρι). Πρόκειται δηλαδή για την άλλη όψη των φρουτουριστικών θεμάτων και της εκπληκτικής ανάπτυξης της λογοτεχνίας και του κινηματογράφου επιστημονικής φαντασίας. Το σύστημα των συμβόλων της αντικουλτούρας οργανώνεται επίσης γύρω από τις έννοιες της «ουσιακρατικής φιλοσοφίας».

Έδω θα εμφανιστεί το θέμα της «φύσης», του «καλού άγριου», των νεορουσικών ιδεολογιών, των ρωβινσονιάδων και κάποιων οικολογικών ρευμάτων. Εμφανίζεται επίσης το θέμα του «θεού», ή εισαγωγή των εξωτικών θεών, διπλά «άλλου» καθώς είναι και θεοί και προέρχονται από την Άπω Ανατολή (ανάπτυσσονται μυστικιστικές κοινότητες, σχέτες, το Ζέν και η άσκηση κάποιων πολεμικών τεχνών κ.λπ.). Επίσης θα κάνει την εμφάνισή του το θέμα της «επιθυμίας». Αρχίζει η εποχή των κινημάτων της σεξουαλικής απελευθέρωσης, της υπεράσπισης «όλων των μορφών της σεξουαλικότητας» ή μιάς σεξουαλικότητας «πιο κοντά στη φύση», απελευθερωμένης από τα ταμπού του ιουδαϊκο-χριστιανικού πολιτισμού. Βλέπε τη μόδα του Β. Ράιχ, την άναπτυξη του κινήματος της «Sex-rol», κάποιες εκδοχές των κοινοβιακών πρακτικών «ελεύθερης ανταλλαγής». Είναι τέλος η εποχή της εξαιρετικής διάδοσης του ψυχολογισμού σε όλες του τις μορφές.

Το θέμα του «άλλου» είναι τελικά το κλειδί για να γίνει κατανοητή η πρακτική-εμβληματική της αντικουλτούρας: η κατανάλωση δηλαδή των ναρκωτικών (μαριχουάνα, χασίς, LSD).¹⁸

Τα ναρκωτικά της αντικουλτούρας προσλαμβάνονται ως το χημικό όχημα για κείνο το «άλλου» όπως υποδηλώνεται από το ίδιο το λεξιλόγιο των καταναλωτών των ναρκωτικών: «φεύγω», «πετάω», «απομακρύνομαι», «ταξίδι», trip, «highdown», άνω, κάτω.

Παράνομη πρακτική ή κατανάλωση ναρκωτικών επιβεβαιώνει στους καταναλωτές την εικόνα που έχουν για τη θέση τους: «Έξω από το σύστημα». Η πρακτική αυτή ξεχωρίζει με δύο τρόπους. Κατ' αρχήν διαφοροποιείται από την κατανάλωση του ούισκου που προσιδιάζει στο «νεαρό δυναμικό στέλεχος» και ύστερα τα ναρκωτικά δεν είναι το «κόκκινο χύμα κρασί» που καταναλώνει ο μέσος Γάλλος (prolo-metro-dodo = προλετάριος-μετρό-ύπνος). Όχημα που οδηγεί στα «άλλου» ή κατανάλωση των ναρκωτικών γίνεται τελικά το έρεισμα των πρωτοποριακών παραγωγών της αντικουλτούρας στη μουσική (π.χ. η περιρρέουσα μουσική των Πίνκ Φλόυντ) και στη ζωγραφική (ψυχεδελική τέχνη).¹⁹

Δ. Συμβολική επανένταξη και κοινωνική επανένταξη

Ένώ στον χώρο της άριστερικής κουλτούρας ο κάτοχος υποτιμημένων σχολικών τίτλων δεν πρόβαλαν καμιά αντίσταση στην επαγγελματική απόταξη και μάλιστα σε όρισμένες περιπτώσεις την επιτάχυναν και καθώς η ταυτότητα του «στρατευμένου επαναστάτη» επέτρεπε την συμβολική επανένταξη των απότακτων, η υιοθέτηση του στυλ της αντικουλτούρας δεν επιχειρεί μόνον την συμβολική επανένταξη των πρώην φοιτητών, αντιμέτωπων με την κοινωνική απόταξη, αλλά εμπεριέχει επίσης στρατηγικές επαγγελματικής επανένταξης.

α. Νεοαγρότες, νεοβιοτέχνες, νεοέμποροι και παράλληλες επιχειρήσεις

Οι τέσσερις στρατηγικές της επανένταξης και ο επαναπροσδιορισμός των τεσσάρων θέσεων του κοινωνικού χώρου (νεοαγροτιά, νεοβιοτεχνία, νεοεμπόριο και παράλληλες επιχειρήσεις πολιτισμικές και κοινωνικές) συνιστούν, για να χρη-

σιμοποιήσουμε μία σημερινή έννοια που έχει καλά περιγραφεί, την υποδομή του φαινομένου της αντικουλτούρας. Απέναντι οι τέσσερις θέσεις έχουν το κοινό χαρακτηριστικό ότι επέτρεψαν σ' εκείνους που τις κατέλαβαν να αποδράσουν από τη συνθήκη της μισθωτής εργασίας του κοινωνικά απότακτου και από τους καταναγκασμούς της (ώρνια, ιεραρχία κ.λπ.). Αν από τις τρεις πρώτες απομακρύνουμε τον προσδιορισμό του «νέου», τότε οι θέσεις αυτές συνιστούν την παραδοσιακή μικροαστική τάξη όπως την περιέγραψε ο Μάρξ. Οι στρατηγικές αυτές της επανένταξης μπορούν λοιπόν να αναλυθούν κατ' αρχήν ως προσδιορισμός αντικουλτούρας με βάση τις παραδοσιακές μικροαστικές θέσεις.

Πρώτη θέση: Γίνεται κατανοητό ότι οι «νεοχωρικοί» υπήρξαν το εμβληματικό φαινόμενο της αντικουλτούρας. Η επιστροφή στη γη, ή επιστροφή στη φύση (στην πραγματικότητα πρόκειται συχνότερα για ένα «πηγαμίο» παρά για μία επιστροφή και συχνότερα ακόμα για ένα «πήγαινε-έλα»), υπήρξε ή κατ' ελάχιστον πρακτική της αντικουλτούρας κατ' όσον συνδυάζει το θέμα του «γεωγραφικά άλλου», την έννοια της «φύσης» (οι νεοχωρικοί εγκαθίστανται σε «άγριους τόπους, που είχαν αφεθεί σε φυσική κατάσταση) με το θέμα του χρονικά «άλλου» (αυτούς τους φυσικούς τόπους πρέπει να τους σεβαστούν, να επανέλθουν οι τεχνικές του παρελθόντος, δηλαδή οι λαϊκές δοξασιές).

Αλλά ακόμα και σ' αυτή τη περίπτωση πρόκειται για την επένδυση σε μία παλαιά θέση του καταμερισμού εργασίας, γιατί τα πάντα διαχωρίζουν τον νεοαγρότη από τον συνηθισμένο αγρότη: η κοινωνική καταγωγή του νεοαγρότη, αστική ή μικροαστική, το σπουδαστικό του κεφάλαιο, το πολιτισμικό του κεφάλαιο (δηλαδή οι σωματικές του συμπεριφορές, το γλωσσικό του ιδίωμα, τα γούστα του κ.λπ.), οι τεχνικές παραγωγής που θέτει σε ενέργεια (οικολογικές) καθώς και η ίδια η φύση της παραγωγής του, («βιολογική» κηπουρική, κονσέρβες και μαρμελάδες παραδοσιακές κ.λπ.).²⁰

Μ' αυτό τον τρόπο η επιστροφή στη γη είναι μία στρατηγική επανένταξης στο βαθμό που επιτρέπει να αποφευχθούν οι δουλειές και οι καταναγκασμοί της μισθωτής εργασίας του απότακτου για να καταστεί δυνατή η προσέγγιση της θέσης του μικρο-παραγωγού εμπόρου. Στο βαθμό επίσης που «η επιστροφή στη γη» δεν εμπεριέχει τίποτα από το «γίγνεσθαι» του αγρότη αλλά αντίθετα εμπεριέχει την κοινωνικομορφωτική ταυτότητα εκείνου που «έχει επιστρέψει στη γη», που κατέχει δηλαδή μία πρωτοποριακή θέση μέσα στο φαινόμενο της αντικουλτούρας, είναι αρκετά ικανή για να δείξει δηλαδή την απόσταση που χωρίζει τον νεοαγρότη από τη θέση του «συνηθισμένου αγρότη».

Δεύτερη θέση της κοινωνικής επανένταξης άμεσα συνδεδεμένη με το φαινόμενο της αντικουλτούρας: η νέα βιοτεχνία όπου διασταυρώνεται το θέμα της φύσης και οι αναφορές στη λατρεία του παρελθόντος και του εξωτισμού. Αν έδω έχουμε να κάνουμε με την επανεργοποίηση των παραδοσιακών επαγγελμάτων τότε είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει τίποτα κοινό ανάμεσα στον νέο βιοτέχνη και στον παραδοσιακό βιοτέχνη: τα διαφορετικά βιώματα, η προτίμηση για τις παλιές τεχνικές, τις φυσικές ύλες (δέρμα, ξύλο, άργιλος, μαλλί, λινάρι κ.λπ.) καθώς και το είδος των βιοτεχνικών παραγωγών της αντικουλτούρας (άγγειοπλαστική ύφανση, επεξεργασία δερμάτων, κοσμηματοποιία κ.λπ.).

Βιοτεχνικές παραγωγές οι οποίες αφ' ενός μόνον αναφέρονται όλες στο παρελθόν (άργαλειός, παραδοσιακή άγγειοπλα-

18. Cf. G. Mauger, «La consommation de drogue: de la «contre-culture» au «fléau social», VST., No 138, Dec. 1981-Janv. 1982, p. 21-27.

19. Θα έπρεπε επίσης να δείξουμε όλα αυτά που η αντικουλτούρα οφείλει στην εισαγωγή των καλλιερημένων προδιαθέσεων από τους φορείς των υποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων στους παρατημένους υπό το σχολικό σύστημα χώρους.

20. Δεν θα ισχυριστούμε ότι οι «νεοαγρότες» είχαν το μονοπώλιο των «ύγειων» ή «παραδοσιακών προϊόντων», αλλά αναμφισβήτητα συνέβαλαν στο να δημιουργηθεί η ανάγκη αυτών των προϊόντων.

στική, ξυλοπάπουτσα κ.λπ.) ή στον εξωτισμό (έμπνεόμενοι από την Ίνδια, τό Μαγκρέμπ, τό Μεξικό, κατασκευάζουν σανδάλια, μαντήλες, βραχιόλια, περιδέραια κ.λπ., όλα προϊόντα τής άντικουλτούρας) άφ' έτέρου δέ νεοβιοτεχνικές παραγωγές έγγραφομένες στη μετατροπή αυτών των τριών βιοτεχνικών έπαγγελμάτων σε καλλιτεχνικά έπαγγέλματα.

Τρίτη θέση επανένταξης: τό νέο έμπόριο όπου συγκεντρώνονται τά θέματα τής φύσης (πώληση φυσικών προϊόντων), του έξωτισμού (πώληση έξωτικών προϊόντων) και του παρελθόντος (πώληση παραδοσιακών άντικειμένων ή προϊόντων παραδοσιακά κατασκευασμένων) και τής ίδιας τής άντικουλτούρας («έναλλακτικά» βιβλιοπωλεία ειδικευμένα στην πώληση του τύπου και τής λογοτεχνίας τής άντικουλτούρας).

Ο «νέος έμπορος» διακρίνεται από τον συνηθισμένο έμπορο πρώτον γι' αυτό που ό ίδιος είναι και δεύτερο από αυτό που πουλάει: «μιά νέα τέχνη νά ζεις», μέ τον τρόπο τής άντικουλτούρας (καταστήματα ύγιεινών τροφών, φυσικά προϊόντα, έστιατόρια ύγιεινής διατροφής, άνατολίτικα άρωματοπωλεία, έπιπλα, άντικείμενα, ρούχα εισαγόμενα από την Άπω Άνατολή, έπιπλα χωριάτικα, παλιά ή κατασκευασμένα μέ τρόπο παραδοσιακό). Έτσι τό έμπόριο τής άντικουλτούρας στό βάθος δέν είναι τίποτα άλλο παρά ή σύγχρονη έκδοχή μιά παραδοσιακής στρατηγικής τής επανένταξης των κοινωνικά άπότακτων παιδιών τής άστικής τάξης (των άποτυχημένων του εκπαιδευτικού συστήματος).

Η τέταρτη τέλος θέση: τά έπαγγέλματα που έχουν σχέση μέ την κουλτούρα, από τή μιά μεριά οι δημοσιογράφοι και σχεδιαστές του «έναλλακτικού» τύπου, ήθοιοί και σκηνοθέτες του «έναλλακτικού» θεάτρου και κινηματογράφου, μουσικοί συγκροτημάτων πόπ, και από την άλλη οι «θεραπευτές» τής ψυχής, του σώματος, του σέξ σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία του έναλλακτισμού.

Νέα έπαγγέλματα ή παλιά άλλα μέ βάση τον τύπο τής άντικουλτούρας. Έπαγγέλματα όπου συνενώνονται τά θέματα τής φύσης («ένα σώμα ύγιές και κοντά στη φύση, φυσικό», μιά σεξουαλικότητα άπελευθερωμένη από τις πανάρχαιες άπαγορεύσεις, μιά φυσική σωματική συμπεριφορά: μαλλιά μακριά, γένια κ.λπ.), τό θέμα του παρελθόντος (άπό τους θαυματοποιούς μέχρι τή βοτανολογία), τό θέμα του έξωτισμού (άπό τό γιόγκα μέχρι τις άνατολίτικες ιατρικές μεθόδους) και τέλος τό θέμα «τής έπιθυμίας» (άπό τις σεξουαλικές θεραπείες μέχρι τά «έναλλακτικά» σχολεία). Έπαγγέλματα-θέσεις που προσρίζονται γιά τους φορείς ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων, γιά τους φορείς τους όποιους ή ύποτίμηση των σχολικών τίτλων απέκλεισε από τά πνευματικά και καλλιτεχνικά έπαγγέλματα καθώς και από τά παραδοσιακά ίατρο-κοινωνικά έπαγγέλματα. Η επανένταξη τους δίνει τήν εύκαιρία μιάς επανένταξης σε θέσεις *όμόλογες*, που όνομάζονται επίσης «έναλλακτικές». Τό επίθετο «έναλλακτικός» δείχνει τό όμόλογο (έπαγγελματική επανένταξη) και τή διάκριση (συμβολική επανένταξη).

Πράγματι, αυτή ή περιγραφή των χαρακτηριστικών έπαγγελματικών θέσεων του φαινομένου τής άντικουλτούρας θά έμενε άνοκλήρωτη άν δέν συνδυαζόταν μέ κάποιες συμπληρωματικές παρατηρήσεις.

Κατ' άρχήν κατά τή φάση τής άνόδου του φαινομένου τής άντικουλτούρας αυτές οι δραστηριότητες άσκοούνται τό συχνότερο σε κοινοβιακό πλαίσιο.

Σέ ποικίλες έντέλει μορφές ύπάρχει άφ' ενός μέν μιά συλλογικοποίηση του άρχικού κεφαλαίου (ή φάρμα, τό εργατήριο, τό κατάστημα άνήκουν σε «όλο τό κόσμο» ή γιά τήν άκριβεία, τό ζήτημα του νόμιμου κάτοχου των μέσων παραγωγής άποφεύγεται συστηματικά) άφ' έτέρου ύπάρχει συλλογικοποίηση των εισοδημάτων (είναι τό γνωστό πρόβλημα του «κοινού ταμείου»). Ως πρός τον καταμερισμό εργασίας οι λύσεις ταλαντεύονται άνάμεσα στό «ό καθένας άνάλογα μέ τις δυνατότητές του» και σε μιά κατανομή άυστηρά έξισωτική και έναρμονισμένη μέ τήν κατάργηση τής διάκρισης τής χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας, του κατά φύ-

λο καταμερισμού εργασίας και τήν κατάργηση κάθε ίεραρχίας. Άλλά ή κοινοβιακή διάσταση αυτών των δραστηριοτήτων υπήρξε στις περισσότερες των περιπτώσεων μικρής διάρκειας.²¹ Ωστόσο οι «νεοαγροτικές», «νεοβιοτεχνικές», «νεοεμπορικές» δραστηριότητες καθώς και «παράλληλες» πολιτισμικές, καλλιτεχνικές και ίατρο-κοινωνικές δραστηριότητες έξακολούθησαν νά ύπάρχουν και μετά από τήν κοινοβιακή περίοδο είτε στό πλαίσιο τής οικογένειας παραδοσιακά συνδεδεμένης μέ τις τρεις πρώτες δραστηριότητες είτε άτομικά.

Στή συνέχεια πρέπει νά διευκρινιστεί ότι κατά τήν διάρκεια τής άρχικής φάσης του φαινομένου τής άντικουλτούρας τά εισοδήματα των περισσότερων από τις κοινοβιακές μονάδες μέ στόχο τήν αυτάρκεια, σπάνια προέρχονταν από μιά μόνη δραστηριότητα. Τό ένα κοινόβιο συνδυάζει τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία και τή βιοτεχνία και έμπορεύεται τά προϊόντα του, τό άλλο συνδυάζει άγγειοπλαστική και μαθήματα άγγειοπλαστικής, κάποιο άλλο βιολογική λαχανοκαλλιέργεια και μύηση στό Ζέν κ.λπ.

Τις περισσότερες φορές τά εισοδήματα από τις κοινοβιακές δραστηριότητες συμπληρώνονται μέ εύκαιριακά ήμερομίσθια, μέ φοιτητικές ύποτροφίες, μέ έπιδόματα άνεργίας, μέ τή συνδρομή τής οικογένειας κάποιου από τά μέλη του κοινόβιου. Άλλά τό έφήμερο τής κοινοβιακής μορφής²² και ή οικονομική άναγκαιότητα κάποιου έλάχιστων εισόδων μέ τήν όποια βρίσκονται σύντομα άντιμέτωποι οι «νεοεπιχειρηματίες», κάνει ώστε τά κοινόβια μέ στόχο τήν αυτάρκεια νά ύποκαθίστανται από τήν οικογενειακή ή άτομική δραστηριότητα. Τό νά αναλυθούν τελικά οι θέσεις τής άντικουλτούρας ως θέσεις τής κοινωνικής επανένταξης, προκαλεί τήν άντίρρηση ότι τά εισοδήματα που συνδέονται μ' αυτές τις θέσεις στην κοινοβιακή τους μορφή, ήταν άναμφισβήτητα στις περισσότερες των περιπτώσεων κατώτερη από τό βασικό ήμερομίσθιο που οι κοινωνικά άπότακτοι, επανενταγμένα στό πλαίσιο των δραστηριοτήτων τής άντικουλτούρας, μπορούσαν νά επιτύχουν στις μισθωτές θέσεις που δημιουργήθηκαν από τήν κοινωνική άπόταξη. Η παρατήρηση είναι χωρίς άμφιβολία πειστική σε ότι άφορά τήν άρχική φάση, τήν κοινοβιακή. Άλλά θά πρέπει νά σημειωθεί άκόμα μιά φορά ότι ή κοινοβιακή μορφή ήταν μικρής διάρκειας. Έκτός τής κοινοβιακής μορφής πρέπει νά διακρίνουμε επίσης δύο περιπτώσεις:

α) Τήν περίπτωση των οικονομικά βιώσιμων δραστηριοτήτων. Αυτών που άσκοούνται δηλαδή από πρόσωπα που έχουν στην κατοχή τους τό άναγκαίο οικονομικό, μορφωτικό, πολιτισμικό και κοινωνικό κεφάλαιο. Γι' αυτούς κοινοβιακή περίοδος θά είναι μιά προπαίδεια γιά τήν κοινωνική επανένταξη.

β) Τήν περίπτωση των οικονομικά έφήμερων δραστηριοτήτων έλλείψει των άναγκαίων κεφαλαίων. Είναι ή άποτυχία των στρατηγικών τής κοινωνικής επανένταξης. Όσοι άσκοούσαν τις δραστηριότητες αυτές προσρίζονται γιά τήν έπαγγελματική άπόταξη και γιά τις προσπάθειες τής συμβολικής επανένταξης. Άλλά θά επανέλθουμε στό σημείο αυτό.

β. Η νέα μικροαστική τάξη και ή άντικουλτούρα

Η έμβέλεια του στύλ τής άντικουλτούρας εκτείνεται πέρα από τις τέσσερις θέσεις τής κοινωνικής επανένταξης που διαμορφώνει ή άντικουλτούρα. Πράγματι μπορεί κανείς νά ύποθέσει ότι τά φαινόμενα τής άντικουλτούρας άποκτούν τήν ύ-

21. ...γιά τους λόγους που θά άρμοζε νά μελετηθούν: οικονομικές συγκρούσεις συνδεδεμένες μέ τις άνισότητες των οικονομικών κεφαλαίων, μέ τήν επαγγελματική έπάρκεια, μέ τήν ποσότητα εργασίας, πολιτισμικές συγκρούσεις, συγκρούσεις από «τά δράματα τής σεξουαλικής άπελευθέρωσης, συγκρούσεις συνδεδεμένες μέ τήν ψυχο-συναίσθηματική δυναμική των μικρών ομάδων.

22. Άκόμα και όταν μερικά κοινόβια έχουν κάποια προίστορία, τά μέλη τους άνανεώνονται μέ γρήγορο ρυθμό και στις περισσότερες περιπτώσεις των βιογραφικών πορειών, ή «κοινοβιακή περίοδος» είναι μικρής διάρκειας.

δια έκταση με τό άριστεριστικό στύλ στην εποχή του. Έπεκτείνονται δηλαδή στό σύνολο τών φορέων ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων πού αντιμετώπιζον τήν κοινωνική άπόταξη. Άλλά εκεί πού, όπως είδαμε, τό άριστεριστικό στύλ δέν δημιουργούσε ως επαγγελματικό στύλ παρά τήν περήφανη άπόρριψη κάθε επένδυσης ή τό στύλ του στρατευμένου²³ τώρα, τό επαγγελματικό ύφος πού ύπαγορεύει ή αντικουλτούρα άπορρέει από τίς θέσεις πού δημιουργεί ή ίδια. Στην στηλίτευση του «μετρο-δουλειά-ύπνος» αντίτιθεται ή αξιολόγηση της «ήρεμης» δημιουργικής, ανεξάρτητης δουλειάς· αξιολογούνται δηλαδή ούσιαστικά οι άξίες πού ήταν παραδοσιακά δεμένες με τήν εμπορευματική μικροπαραγωγή. Γενικά «αυτοί πού προσδοκούν νά άποφύγουν τήν κοινωνική άπόταξη μπορούν (...) ή νά δημιουργήσουν νέα επαγγέλματα πιό προσαρμοσμένα στις άξιώσεις τους ή νά τά βολέψουν σύμφωνα με τίς απαιτήσεις τους επαναπροσδιορίζοντας και επαναξιολώνοντας εκείνα τά επαγγέλματα στά όποια όδηγούν τά πτυχία τους».²⁴ Δέν μπορεί νά γίνει πλήρως αντίληπτη, ιδιαίτερη ή μορφή πού άποκτούν στην διάρκεια της περιόδου 1970-1975 οι διευθετήσεις αυτές καθώς και οι επανοπροδιορισμοί παρά μόνον αν ληφθεί ύπόψη τό γεγονός ότι αυτές οι διευθετήσεις επιχειρούνται υπό τήν επίδραση της ιδεολογίας της αντικουλτούρας ή πιό συγκεκριμένα με βάση τίς διαφοροποιημένες μορφές του ύφους της αντικουλτούρας, συνδεδεμένης άφ' ενός μόν με τίς βιογραφικές πορείες, ήδη διαφορετικές, τών φορέων ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων (π.χ. οι άποτυχημένοι) άφ' ετέρου δέ με τίς διαφορετικές θέσεις της κοινωνικής επανένταξης (π.χ. παραδοσιακές θέσεις και νέες θέσεις). "Ετσι, μ' αυτή τήν τάση ή κατάκτηση τών παλαιών θέσεων (βιοτεχνία, εμπόριο κ.λπ.) θά επιχειρηθεί κάτω από τήν σημαία του «φυσικού», του παλαιού, του έξωτικού κ.λπ. Η δημιουργία νέων θέσεων, και ιδιαίτερα εκείνων πού συνδέονται με τήν κοινωνική εργασία, θά επιδιωχθεί κάτω από τήν σημαία μιας «κάποιας επιθυμίας».

γ. Κοινωνική άπόταξη και συμβολική επανένταξη

"Αν τό φαινόμενο της αντικουλτούρας περιέχει τίς λύσεις της επαγγελματικής επανένταξης, εμπεριέχει επίσης μία λύση της *συμβολικής* επανένταξης για τούς άποτυχημένους της επαγγελματικής άπόταξης όπως τήν προτείνει ή αντικουλτούρα. Η αντικουλτούρα πράγματι περιλαμβάνει μία έκλογίκευση της επαγγελματικής άποτυχίας, με τή μορφή μιας «δραστικής κριτικής» του συστήματος καθώς και με τή μορφή της άρνησης προς εργασία, της άλλεργίας για τή ρουτίνα του «μετρό-δουλειά-ύπνος».

Έκλογίκευση ή όποία επιτρέπει τήν παράταση μιας άόριστης αναβολής όπου οι εφήμερες δουλειές της κοινωνικής άπόταξης περνούν για «βιοποριστικές μικροδουλειές της αναμονής». Έκλογίκευση πού δίνει τή δυνατότητα νά διατηρηθεί άνέπαφη ή εκτίμηση του άτόμου προς τόν εαυτό του, άφου επιτρέπει τήν άποδέσμευση του φορέα από τή θέση εργασίας (στό χώρο της αντικουλτούρας, ό κοινωνικά άπότακτος πού «δουλεύει σάν βενζινάς», δέν είναι βενζινάς, κάνει τόν βενζινά), και μετατρέπει τήν επαγγελματική άστάθεια σε «τέχνη ζωής» (ή ποικιλομορφία αυτών τών άποβλακωτικών μικροαπασχολήσεων βοηθά αυτόν πού τίς κάνει νά μή χαρακτηρίζεται τό πρόσωπό του από τίς ιδιότητες της προσωρινής δουλειάς του). Η αντικουλτούρα τελικά με τόν τρόπο πού προσδιορίζει μία μορφή κατανάλωσης «οικονομικά λιτής» αλλά «πολιτιστικά διακεκριμένης», με τήν υπεραξίωση του ελεύθερου χρόνου, κάνοντας τήν άνάγκη άρετή, και επανεντάσσοντας συμβολικά τήν εύκαιριακή άσκηση εργασιών, εμπεριέχει, σε τελευταία άνάλυση, μίαν στάση ευφορίας άπέναντι στην άνεργία, μία λύση προσαρμογής στις άνάγκες πού επιβάλλει ή οικονομική κρίση.

Ε. Η τέχνη του νά ζεις με τόν τρόπο της αντικουλτούρας

Η τέχνη του νά ζεις με τόν τρόπο της αντικουλτούρας θά μπορούσε γενικά νά αναλυθεί ως άποτέλεσμα τών καταστάσεων της κοινωνικής άπόταξης και τών στρατηγικών της αντικουλτούρας για τήν επανένταξη. Θά περιοριστούμε εδώ σε κάποιες ένδείξεις πού άφορούν τίς οικογενειακές και τίς καταναλωτικές πρακτικές (διατροφή, ένδυμασία).

α) Καταναλωτικές πρακτικές

Σ' ότι άφορā τήν άρχική κοινοβιακή περίοδο τών στρατηγικών της αντικουλτούρας για τήν επανένταξη, σε ό,τι άφορā επίσης τούς άποτυχημένους της επαγγελματικής επανένταξης, ό καταναλωτικός τρόπος πού προτείνει ή ιδεολογία της αντικουλτούρας μπορεί κατ' άρχήν νά χαρακτηριστεί από τή δομή τών λιτότατων προϋπολογισμών, πολύ κοντά με άλλα λόγια στό ελάχιστο βιοτικό επίπεδο. Άντανακλώντας τίς καλλιεργημένες προδιαθέσεις (εφόδια από τό σχολείο ή τήν οικογένεια) οι όποίες έχουν μεταφερθεί από τόν χώρο της νόμιμης κουλτούρας στόν χώρο της αντικουλτούρας, ή δομή αυτή φέρνει στην επιφάνεια τήν ούσιαστική θέση τών δαπανών πού συνδέονται με τήν κατανάλωση της κουλτούρας (στην προκειμένη περίπτωση της αντικουλτούρας). Καί κατ' άρχήν τίς δαπάνες πού συνδέονται με τήν κατανάλωση και τήν πρακτική της μουσικής. Άλλά δέν μπορούμε νά κατανοήσουμε για παράδειγμα τίς ειδικές μορφές της κατανάλωσης τροφής και ρούχων σύμφωνα με τήν ιδεολογία της αντικουλτούρας αν δέν συσχετίσουμε άφ' ενός τίς οικονομικές άναγκαιότητες (σε κατάσταση κοινωνικής άπόταξης ή επανένταξης οικονομικά εφήμερης τά διατιθέμενα εισοδήματα επιβάλλουν τήν λιγότερο δαπανηρή κατανάλωση), άφ' ετέρου δέ τό ύφος της αντικουλτούρας (οικονομικά λιτή, ή κατανάλωση πού ύπαγορεύεται από τήν αντικουλτούρα χαρακτηρίζεται ως μή άστική, μή προλεταριακή και συμβολικά δομείται με βάση τή θεματική του «άλλου»). "Αν τό αναποφλοϊώτο ρύζι εμφανίζεται ως γαστρονομική σπειαλιστε της αντικουλτούρας αυτό γίνεται γιατί δέν κοστίζει, γιατί διαφέρει από τίς «προλεταριακές» πατάτες και από τό σπυρωτό ρύζι της Καλιφόρνιας πού καταναλώνουν τά μεσοία στελέχη και γιατί ό συμβολισμός της φύσης και του έξωτισμού είναι ευδιάκριτος. "Αν τά μακριά ή βαμμένα με χένα μαλλιά και άρωματισμένα με πατσουλί, αν οι ίνδικές μαντήλες ή τά γιλέκα τά πλεγμένα στό χέρι με άγνό παρθένο μαλλί από «τά πρόβατά μας» καθώς και τά χειροποίητα σαμπό είναι συστατικά χαρακτηριστικά της σωματικής συμπεριφοράς της αντικουλτούρας, αυτό συμβαίνει γιατί κατ' άρχήν τά καταναλώσιμα είδη είναι φθηνά. Έξ άλλου ή συμβολική τους άξία, (ή μόδα τών ρούχων πού εισάγονται από τήν "Απω Άνατολή, από τό Μαγκρέπη) δέν είναι άσχετη με τήν εμπορική τους άξία. "Οσο για τό χειροποίητο ράψιμο, πλέξιμο, άργαλειό — καλλιτεχνική άποκατάσταση τών πρακτικών της λαϊκής οικιακής οικονομίας — προέρχεται από οικονομικά και συμβολικά συμφέροντα συνδεδεμένα με τίς άξίες της πρωτοτυπίας, της δημιουργικότητας κ.λπ. Σημασία έχει επίσης τό γεγονός ότι αυτά τά καταναλωτικά είδη διακρίνονται από τά κοινά, π.χ. από τά παπούτσια Bata και Weston, από τήν κολώνια Mont St. Michel, από τό άρωμα της Chanel, από τά έτοιμα ρούχα τών μεγάλων καταστημάτων από τά έτοιμα ρούχα τών οικών ραπτικής. Με τό είδος αυτό τών καταναλωτικών πρακτικών συναντάμε ξανά τό θέμα της φύσης, του έξωτισμού του παρελθόντος.

Θά έπρεπε έντέλει νά δειχθεί πώς αυτή ή κατανάλωση

23. Cf. στην εποχή τους, οι άριστεριστικές πρακτικές στό πεδίο της κοινωνικής εργασίας.

24. P. Bourdieu «Passement, déclassement, reclassement», art cit, p. 14.

σύμφωνα με την αντικουλτούρα, οικονομικά φτώχη και πολιτιστικά διακριτή, ενέπνευσε μία νέα «τέχνη ζωής» στην νέα μικροαστική τάξη. Θα έπρεπε δηλαδή να διευκρινιστούν οι ειδικές μορφές που περιβάλλουν τις καταναλωτικές πρακτικές όπως, έστω και διαφοροποιημένα, τις ιδιοποιούνται, π.χ. «οί κληρονόμοι» και οι «πετυχημένοι» όντας αντιμετώπι με την κοινωνική απόταξη αλλά αποκαταστημένοι, έστω προσωρινά. Στο βαθμό που ξεπερνιέται ή φτώχεια αυτές οι καταναλωτικές πρακτικές είναι κατ' αρχήν πολυτελείς. Η «πολυτελής φτώχεια» θα μπορούσε να είναι τό παράδειγμα της μόδας του '70-'75.

β) Οικογενειακές πρακτικές

Δέν μπορούμε να σχεδιάσουμε μίαν ανάλυση της νέας «τέχνης ζωής» σύμφωνα με την αντικουλτούρα χωρίς να αναφερθούμε, έστω σύντομα, στις οικογενειακές πρακτικές και κατ' αρχήν τις κοινοβιακές πρακτικές, έστία ενδιαφέροντος για τούς παρατηρητές του φαινόμενου της αντικουλτούρας. Μία λεπτομερής ανάλυση των ποικίλων και σύνθετων κοινοβιακών μορφών, θα δημιουργούσε πλήθος δυσκολιών.²⁵ Θα περιοριστούμε έδω στό να δείξουμε πώς μπορούν οι πρακτικές αυτές, έστω εν μέρει,²⁶ να αναλυθούν ως αποτέλεσμα της διαδικασίας «κοινωνικής απόταξης — επανένταξης» με βάση την ιδεολογία της αντικουλτούρας.

Στό βαθμό που ή κοινοβιακή μορφή συνδέεται με μία συλλογικοποίηση της κατανάλωσης (τουλάχιστον της κατανάλωσης για την κατοικία) αποτελεί μορφή οικονομία μικροκλίμακας και μπορεί να αναλυθεί ως στοιχείο της άρχικης οικονομικής λύσης των διαδικασιών επανένταξης.

Στό βαθμό που ή κοινοβιακή μορφή, συνδεδεμένη με τή άμφισβήτηση της αστικής οικογένειας και του γάμου,²⁷ μεταφράζεται σε μικρή ή μεγάλη προσωρινότητα των ζευγαριών (από την έλεύθερη ένωση του ζευγαριού αλλά σε μόνιμη σχέση, μέχρι την γενικευμένη ανταλλαγή των σεξουαλικών συντρόφων), μπορεί να αναλυθεί ως τρόπος διαφοροποίησης από τό σταθερό ζευγάρι δηλαδή σάν μιά εκδήλωση της άρνησης της κοινωνικής σκοπιμότητας που συνδέεται με την κατάσταση της κοινωνικής απόταξης.

Όλα τείνουν στό να δεχτούμε ότι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, ή κοινοβιακή περίοδος δέν είναι παρά ένας εφήμερος οικογενειακός θεσμός που αντίστοιχει στην προσωρινότητα της επαγγελματικής επανένταξης: επανένταξη που συνοδεύεται τελικά από την εγκατάλειψη της κοινοβιακής μορφής και των έλευθερων σχέσεων, που θα εκπέσουν όριστικά, μετατρέπομενες συχνά σ' ένα γάμο και επικυρώνοντας την επαγγελματική αποκατάσταση.

Αν τελικά έπαληθεύεται τό ότι ή κοινοβιακή μορφή μπορεί να αναλυθεί σάν αποτέλεσμα της κοινωνικής απόταξης στόν χώρο της οικογένειας, τότε οι κοινοβιακές οικογενειακές πρακτικές έγγραφονται στην διαρθρωτική θεματική: παρελθόν, φύση, έπιθυμία. Ό λόγος και οι ποικίλες κοινοβιακές πρακτικές έμπεριέχουν την αναφορά στην λατρεία του παρελθόντος, στις πρωτόγονες κοινότητες, στην φυλή, στην διευρυμένη οικογένεια κ.λπ. Έμπεριέχουν επίσης την αναφορά στην φύση (και κατ' αρχήν ως προς την εκπαίδευση των παιδιών) καθώς και στην έπιθυμία, δηλωμένη άρχή των «άπελευθερωμένων σεξουαλικών σχέσεων». Η κοινοβιακή μορφή, ή τουλάχιστον εκείνη όπου οι σεξουαλικές σχέσεις αποκαλούνται άπελευθερωμένες, αποτελεί, σε όρισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις, ένα πρωτότυπο τρόπο ξεπεράσματος των συζυγικών συγκρούσεων που ισχυρίζεται ότι διαχωρίζεται από την ύποκρισία των αστικών συγκατοικήσεων και τή χυδαιότητα των ένδοσυζυγικών λαϊκών οικογενειακών σκηνών.²⁸

Θά μπορούσε επίσης να δειχθεί με ποιό τρόπο βάζοντας κατά μέρος τό «κοινοβιακό παράδοξο», όρισμένα στοιχεία αυτού του τρόπου διαχείρισης των οικογενειακών συγκρούσεων εν γένει και της μοιχείας ιδιαίτερα (στιγματισμός «του μυστικού», χρέος διαφάνειας, στηλίτευση της ζήλειας, χρέος αυτόνομίας κ.λπ.)²⁹ ενέπνευσαν μία νέα ήθικη του ζευγα-

ριού, μιά νέα τυπολογία των συζυγικών σχέσεων και των σχέσεων γονιών-παιδιών άνοιγοντας έτσι δρόμο σε νέες θέσεις κοινωνικής επανένταξης για αυτούς που αισθάνονται νομιμοποιημένοι να διδάξουν την δική τους «τέχνη της ζωής».³⁰

Η τοποθέτηση του σημείου παρακμής της αντικουλτούρας στό 1975 δημιουργεί ένα διπλό πρόβλημα. Για να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα θα έπρεπε άφ' ενός μεν να έξηγησουμε γιατί μετά τό 1975 ή αντικουλτούρα χάνει την κυρίαρχη θέση της στό φοιτητικό κόσμο και στην αντίστοιχη κοινωνικοπολιτισμική περιφέρεια, παραχωρώντας τή θέση της σ' ένα νέο έτοιμοπαράδοτο πολιτιστικό ιδίωμα σε στόλ «Actuel νέο σχήμα» και άφ' έτέρου να κατανοήσουμε την άνοχη μιάς προλεταριοποιημένης έκδοχής του στόλ της αντικουλτούρας.

Όπως ή ήττα του άριστεριστικού κινήματος έμπεριείχε την μεταλλαγή του, έτσι και ή έπιτυχία των στρατηγικών της επανένταξης σύμφωνα με την ιδεολογία της αντικουλτούρας έμπεριείχε την μεταλλαγή του στόλ της αντικουλτούρας του όποιου τό προϊόν θα είναι άναμφισβήτητα τό στόλ «Actuel νέο φόρμουλα». Τά πάντα δείχνουν ότι τά στοιχεία της αντικουλτούρας περιμαζεύτηκαν από μία κατηγορία νέων εργατών και ύπαλλήλων, αντιμετώπων με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και της στενότητας της άγοράς εργασίας και ότι τά στοιχεία αυτά έπιβιώνουν με την προλεταριοποιημένη μορφή του στόλ «baba-cool».³¹ Πρόκειται για τή ίδια αντικουλτούρα που οι «κληρονόμοι» και οι «πετυχημένοι», κάτοχοι ύποβαθμισμένων άρχικά και άναβαθμισμένων στην συνέχεια εκπαιδευτικών τίτλων, είχαν εγκαταλείψει «στούς σκουπιδοτενεκέδες της ιστορίας».

Μετάφραση: Ρούλα Κυλιντηρέα

25. Μία τυπολογία της εργασίας θα άπαιτούσε πολλά κριτήρια: άγροτικά / αστικά, άνοικτά / κλειστά, κοινωνικά όμογενή / κοινωνικά έτερογενή, κοινόβια παραγωγής / κοινόβια κατανάλωσης, ζευγάρια σταθερά/ζευγάρια άσταθής κ.λπ.

26. Θα έπρεπε επίσης, για παράδειγμα, να λάβουμε ύπόψη τις συνέπειες του «Κινήματος για την άπελευθέρωση των γυναικών».

27. Η αντίθεστική άριστεριστική τάση τις επαναμφισβητούσε ήδη.

28. G. Mauger, C. Fossé, La vie buissonniere, op.cit., p. 65-111.

29. G. Mauger, C. Fossé, La vie buissonniere, op.cit., p. 65-111 et F. De Singly, «Le pouvoir de la communication conjugales», Dialogue, 1981, 74, p. 91-105, «La mariage informe 1» Recherches Sociologiques, Vol XII, No 1, 1981.

30. P. Bourdieu, «Du devoir au devoir de plaisir», La Distinction, op.cit., p. 422-431.

31. Για ότι άφορά τούς νέους εργάτες και ύπαλλήλους βλ. G. Mauger, C. Fossé-Poliak. «La question du refus du travail». Chez les jeunes ouvriers, deuxieme partie: Diversite de la jeunesse ouvriere, Rapport Ministère du Travail, 1979.

SALAIRES LEGERS

CHARS LOURDS

Υπάρχει ή μεταμοντέρνα συνθήκη;

του Φώτη Τερζάκη

Η συζήτηση για τό μεταμοντέρνο ξέσπασε σάν κεραυνός εν αιθρία σ' ένα χώρο αποστεγνωμένο από κάθε πνευματική ανησυχία. Φέτος παρακολουθήσαμε τήν κλιμάκωση συζητήσεων, άρθρων, παρουσιάσεων, σεμιναρίων, μέ αποκορύφωμα τό συμπόσιο πού ὀργάνωσε ἡ «Σπείρα» στίς 26, 27 καί 28 Φεβρουαρίου στή Γαλλική Ἀκαδημία. Οἱ ἀπηγήσεις του τροφοδοτοῦν τή συζήτηση γιά τούς ἐπόμενους μήνες, καί ἔπεται συνέχεια.

Τό φαινόμενο τῆς συζήτησης γιά τό μεταμοντέρνο θά ἦταν ἐνθαρρυντικό γιά τήν ἐνδυνάμωση ἐνός προβληματισμοῦ, τόσο ἀπό τήν πλευρά τῶν δημιουργῶν καί τῶν διανοουμένων ὅσο καί ἀπ' αὐτή τοῦ λεγομένου «καλλιεργημένου» κοινοῦ, ἄν δέ μᾶς φαινόταν σάν παραδία συζήτησης: παρωδία στό βαθμό πού βλέπουμε τούς συζητητές νά παρατάσσονται αὐτάρεσκα γύρω ἀπό ἕνα ἀντικείμενο-φάντασμα καί νά μιλάνε κυριολεκτικά γιά «ὄ, τι ξέρουν». Γιατί ἡ παραγωγικότητα μιᾶς συζήτησης εἶναι ἀνάλογη μέ τή σαφήνεια μέ τήν ὁποία διατυπώνονται τά ἐρωτήματα καί μέ τή διαφάνεια τῶν σκοπῶν πού συνδέονται μέ τήν πιθανότητα μιᾶς ἀπάντησής τους. Τούτη ἡ συζήτηση πάσχει καταφανῶς ὡς πρός τό ἴδιο της τό θεμέλιο. Ἡ ἔννοια τοῦ μεταμοντερνισμοῦ ὄχι μόνον ὡς αἰσθητικό ρεῦμα (ὅπως θέλησαν στήν ἀρχή τουλάχιστον νά τήν παρουσιάσουν) δέν ἔχει ὀριστῆ ἑπαρκῶς, ἀλλά οὔτε κἀν μία στοιχειώδης συμφωνία ἔχει ἐπιτευχθεῖ ὡς πρός τό ἐπίπεδο ὅπου θά διεξαχθεῖ ἡ συζήτηση. Ἔχουμε νά κάνουμε μ' ἕνα καλλιτεχνικό ἴδιωμα, ἕνα φιλοσοφικό ζήτημα ἢ ἕνα πολιτικό πρόβλημα; Πιθανόν καί τά τρία μαζί, ἀλλά τότε ὀφείλουν ν' ἀποσαφηνιστοῦν οἱ διαμεσολαβήσεις καί οἱ συνδέσεις μεταξύ τους. Ἀπό τή σκοπιά της πύο ριζοσπαστικῆς γραμμῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἔννοιας τοῦ μεταμοντέρνου (πού στήν Ἑλλάδα φαίνεται πῶς ἐκπροσωπεῖται ἀπό τόν Γ. Βέλτσο), ὅλη αὐτή ἡ σύγκρουση πού ἀναστέλλει καί ἀ-

κρώνει τίς ἐπικοινωνιακές συμβάσεις πιθανόν νά φαίνεται ὡς ἡ παραστατικότερη ἔκφραση τοῦ ἴδιου τοῦ σημασιακοῦ πυρήνα τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Ἔτσι ὅμως ἡ ἴδια ἡ ἔννοια, καί συνακόλουθα ὁλόκληρη ἡ συζήτηση, γίνεται περιττή. Ἀκόμα πύο πέρα, ἐπιβιώνει ὡς μάταιη χειρονομία καί ὡς ρητορική ἐπίδειξη· τό ἀληθινό της σημαϊνόμενο γίνεται ἡ ἀπάτη. Ἀκόμα κι ἄν ὁ Γ. Βέλτσο δέν εἶχε ἀντίρρηση γιά μιᾶ τέτοια διατύπωση, ἐλάχιστοι θά συμφωνοῦσαν μαζί του. Καί θά εἶχαν, ὅπως δῆλοποτε, σοβαρό λόγο νά μή τό κάνουν.

* * *

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ἡ συζήτηση γιά τό μεταμοντέρνο δέν εἶναι καί τόσο καινούρια. Στό Παρίσι ἔχει κλιμακωθεῖ ἀπό τό 1979 μέ τή φιλοσοφική παρέμβαση τοῦ Ζ.Φ. Λυοτάρ, ἐνῶ ὁ ὄρος ἔχει ἐπινοηθεῖ (ἀπό τούς ἀμερικανούς ἀρχιτέκτονες) ἀπό τίς ἀρχές ἀκόμα τῆς δεκαετίας τοῦ '60. Ὁ Γ. Χάμπερμας ἐπεμβαίνει στή συζήτηση γύρω στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '80 ἀναλαμβάνοντας μιᾶ δριμεία πολεμική ἀπέναντι στήν ἔννοια τοῦ μεταμοντέρνου καί ὑπάγοντας σ' αὐτήν μιᾶ δέσμη ἰδεολογικῶν καί πολιτικῶν συντηρητικῶν ρευμάτων πού ἐμφανίζονται ἀπό τό 1974 καί μετά. Σέ ὄλο αὐτό τό διάστημα οἱ κριτικοί καί ὁ τύπος φαίνεται πῶς ἐπαιζαν ἕνα πολύ πύο καθοριστικό ρόλο γιά τή διαμόρφωση τοῦ κλίματος τῆς συζήτησης ἀπ' ὅσο οἱ αὐστηρά θεωρητικές παρεμβάσεις. Ἐ-

κεῖνο ὅμως πού ἐντυπωσιάζει μέ τήν ἀπουσία του — μιᾶ ἀπουσία πού καμία ταχυδακτυλουργία δέν μπορεῖ ν' ἀποκρύψει — εἶναι τό καλλιτεχνικό ἔργο. Γιατί ἔργο στήν πραγματικότητα δέν ὑπάρχει — καί αὐτό εἶναι τό πρῶτο πράγμα πού πρέπει ν' ἀποσαφηνίσουμε σέ μιᾶ συζήτηση γιά τό μεταμοντερνισμό. Ὅπως πολύ σωστά σημείωσε ὁ Ὀλιβιέ Ρεβῶ ντ' Ἀλλόν, δέν ἔχουμε κανένα σύγχρονο καλλιτεχνικό ρεῦμα πού νά ὠθεῖ τίς κατακτήσεις του πέρα ἀπό τό χώρο πού ἄνοιξαν οἱ πρωτοπορίες τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης ὡς τή δεκαετία τοῦ '30. Ὑπάρχουν ἐκλαϊκεύσεις καί ἀναζητήσεις, ἀλλά ἡ ἀναζήτηση ἀπό μόνη της δέν συνιστᾶ ἔργο. Θά μπορούσε κανεῖς νά προσθέσει ὅτι ἡ σύγχρονη τέχνη, μετά ἀπό τά τελευταῖα δραματικά σήματα πού ἐξέπεμψε ἤδη ἀπό τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας, μπῆκε σ' ἕναν ἀδιέξοδο δρόμο, ἕνα μονοπάτι πού φαίνεται νά κόβεται ξαφνικά δίχως ὀρατή συνέχεια. Δέν ἔχουμε λοιπόν καλλιτεχνικό ἔργο, αὐτό εἶναι ἐμφανές μέσα στήν ἴδια τή δόμηση τῆς ἔννοιας τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Ἐκεῖνο πού διαφοροποιεῖ αὐτή τήν καινούρια μόδα ἀπό τά ἀληθινά καλλιτεχνικά κινήματα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς εἶναι ὅτι δέν ὑπάρχει καμία πρόταση μέ τή θετική σημασία τῆς λέξης, κανένα καινούριο σχέδιο, κανένα μοντέλο πού θά ἐκπροσωπήσει καί θά φέρει στήν ἐμφάνεια μιᾶ ριζικά νέα θέαση τοῦ κόσμου. Ἔτσι ἕνας τεχνητός ὀρος κατασκευάζεται, πού ἡ μοναδική του σημασία εἶναι ἡ ἀρνητική ἀναφο-

ρικότητα προς την έννοια του μοντέρνου — ή όποια είναι ήδη μία έννοια προβληματική, φορτωμένη με πάμπολλα διφορούμενα και άμφισμηίες. Προσπερνώντας την άμηχανία των μηχανικών και των αρχιτεκτόνων, και στη συνέχεια μιάς μεγάλης μερίδας των κριτικών, είμαστε υποχρεωμένοι να προσπαθήσουμε να φωτίσουμε τις συνθήκες κάτω από τις όποιες γεννήθηκε αυτή η άτολμη άρνηση, καθώς και να προσδιορίσουμε τί ακριβώς θέλησε ν' άρνηθεί.

Ο προσδιορισμός του μοντέρνου ή της νεωτερικότητας είναι ένα από τα μείζονα προβλήματα της σύγχρονης θεωρίας. Τό πρόβλημα άγκειται στο να καταδειχθούν και να άποσαφηνιστούν τά ουσιώδη χαρακτηριστικά του «πνεύματος» της σύγχρονης εποχής που διαπερνάει όλες τις σφαίρες όργανωσης του κοινωνικού είναι, του πολιτισμού και της κουλτούρας. Η διαμόρφωση αυτού του πνεύματος, συνεπώς, πρέπει να κατανοηθεί σε άσστηρή συνάρτηση με τις ιστορικές εξελίξεις που γέννησαν έναν όρισμένο τύπο κοινωνίας, διαφορετικό τόσο από τό φεουδαρχικό μεσαιωνικό μοντέλο όσο και από τη δεσποτεία του 17ου και 18ου αιώνα. Αυτός ό τύπος κοινωνίας, που άν και έχει εύρωπαϊκή πρόελευση σήμερα τείνει να γίνει παγκόσμιος, δέν μπορεί να άναχθεί πίσω από την Γαλλική Έπανάσταση, ενώ για μία μεγάλη μερίδα των θεωρητικών τείνει να ταυτιστεί με τον καπιταλισμό που γεννιέται κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Σύμφωνα με διαφορετικές προσεγγίσεις προτείνονται ως σημείο έναρξης του «μοντέρνου» ή πρώτη δεκαετία του αιώνα μας με την άνάδυση των κινημάτων της λεγόμενης μοντέρνας τέχνης, ή ή πρώτη βιομηχανική επανάσταση και τό κίνημα του συμβολισμού, ή ακόμα πίο πριν, ταυτόχρονα με την έναρξη του ρομαντικού κινήματος. Σ' αυτή την περίπτωση δικαιούμαστε να επεκτείνουμε ακόμα πίο πίσω τό χρονικό σημείο αυτής της έναρξης, για να βρούμε τις ρίζες της ρομαντικής εναντίωσης στον όρθολογισμό μέσα στην ίδια την καρδιά του Διαφωτισμού.

Δέν είναι δύσκολο να παραθέσουμε μερικά από τά ουσιώδη χαρακτηριστικά αυτής της νεωτερικότητας, ως προς τά όποια, άλλωστε, υπάρχει άρκετή όμοφωνία, άν και με παραλλάσσοσα έμφαση, από την πλευρά των περισσότερων συγχρόνων στοχαστών ή άπερίοριστη άνάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ό έξορθολογισμός της κοινωνικής ζωής και ή θεομοθέτηση των διακεκριμένων σφαιρών του δικαίου, της έπιστήμης και της αισθητικής, ή καταστροφή του βιοκόσμου των όργανικών κοινοτήτων και ή ρευστοποίηση των άξιών είναι πιθανόν τά πίο άντιπροσωπευτικά. Έκείνο που

είναι πραγματικά δύσκολο είναι να τοποθετηθούμε άξιολογικά σε σχέση με τούτες τις κοσμογονικές αλλαγές. Γιατί μία βαθύτατη άμφισμηία σφραγίζει όλες τις εκδηλώσεις αυτής της άναταραχής που φαίνεται να σημαίνει τό τέλος ενός κόσμου, και τά σημαντικότερα πνεύματα της εποχής μας φαίνονται αναπόδραστα πιασμένα στην παγίδα της. Γι' αυτό ακριβώς τό λόγο, σε όλα τά μεγάλα και διασταυρούμενα ρεύματα της σκέψης που διατρέχουν τον αιώνα μας, από τον Χέγκελ μέχρι τη Νέα Άριστέρα, από τό Νίτσε μέχρι τον ύπαρξισμό και την έρμηνευτική, από την ψυχανάλυση μέχρι την κοινωνική άνθρωπολογία και τον σημερινό πολιτικό στοχασμό, ή κατανόηση της σύγχρονης εποχής είναι άξεδιάλυτα έμπλεγμένη με τη διακηρυγμένη ή ύπόρρητη έλπίδα ή πιθανότητα υπέρβασής της προς ένα μέλλον που πάντα παραμένει, εντέλει, προβληματικό και υπό έρώτηση. Μέσα από τις πίο ένθουσιώδεις ύποδοχές της νέας εποχής διαφαίνεται ή νοσταλγία των άνεκπλήρωτων επαγγελίων και των διεψευσμένων ύποσχέσεις μεσα από τις πίο άσυνθηκολόγητες πολεμικές αναφαίνεται ή έλπίδα των άπειρων νέων δυνατοτήτων.

Ο «μοντερνισμός» λοιπόν δέν ύπάρχει. Δέν ύπάρχει κανένα συνεκτικό, ένιαίο και στατικό πολιτισμικό μόρφωμα στην εικόνα του όποιου θα βλέπαμε άποτυπωμένο τό περίπλοκο σύστημα των λειτουργιών και των μορφών επικοινωνίας που συνεχουν τον κόσμο μας ως όργανωμένο κοινωνικό όλο, τέτοιο που να καθιστά νόμιμο ένα παρόμοιο γενικευτικό όρο. Έκείνο που ύπάρχει, αντίθετα, είναι ό κλονισμός εκ θεμελίων ενός ιστορικού πολιτισμού που έχει διανύσει δύομισυ τουλάχιστον χιλιετίδες ζωής, του έλληνοδυτικού πολιτισμού και των έλληνοεβραϊκών άστικών και πατριαρχικών του θεμελίων. Σ' αυτό τό μεσοδιάστημα της κατάρρευσης αυτού του συμπλέγματος μορφών και άξιών, ακριβώς τη στιγμή και μέσα από την ίδια διαδικασία που τό όδήγησε ως την άπόλυτη κυριαρχία, τό μόνο που ύπάρχει είναι άνοιχτές διαδικασίες που κανέναν δέν είναι σε θέση να προβλέψει που όδηγούν. Μέσα σ' αυτή την ταραχώδη άναμονή, σ' αυτή τη μεσοβασιλεία του άποσπάσματος και του κατακερματισμένου, ή τέχνη, ως τόπος άνάπλασης των φαντασιακών όραμάτων που συνεχουν και καθοδηγούν τά πολιτισμικά μορφώματα στη γέννηση και στο θάνατό τους, γίνεται ό θεματοφύλακας του κατακερματισμού των άμφισμηιών που διαπερνούν την εποχή της: στρατεύεται να εικονίσει, με την ίδια κίνηση, τόσο τό φάσμα της καταστροφής και την άγωνία αυτού που πεθαίνει όσο και την επαγγελία της άπελευθέρωσης εκείνου που

παρέμεινε δέσμιο στα έγκατα των μέχρι τώρα ύπαρχουσών μορφών πραγματικότητας. Στα όρια αυτής της έκρηξης εικονίζει τό ίδιο της τό τέλος.

* * *

Μετά τον τελευταίο πόλεμο γίναμε μάρτυρες μιάς άπόπειρας των δυτικών κοινωνιών να άσκήσουν ένα ριζικό έλεγχο πάνω στις καταστροφικές δυνάμεις που άπελευθερώθηκαν μέσα από τούτες τις κοινωνικές αναμορφώσεις: ή γραφειοκρατική αναδιάρθρωση του καπιταλισμού και τό λεγόμενο κράτος προνοίας προτάθηκαν ως ένα είδος θεραπείας άπέναντι στην κοινωνική παθολογία που γέννησε αυτή ή προβληματική νεωτερικότητα. Έξίσου προβληματική θεραπεία, στο βαθμό που διευρύνει και βαθαίνει ακόμα περισσότερο τό κακό που θέλησε να θεραπεύσει. Γιατί, πράγματι, ή διαλεκτική της νεωτερικότητας που έξορθολογίζοντας τό επιμέρους όδηγεί στον όλο και μεγαλύτερο άνορθολογισμό του όλου, άποκτάει ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις μέσα από τις σημερινές κοινωνικές ρυθμίσεις: δίχως να θιχτεί τό προβληματικό θεμέλιο της καπιταλιστικής παραγωγής, όδηγούμαστε στην όλοσχερή εξάλειψη της αυτονομίας των ανθρώπινων ύποκειμένων και σε μιά άνευ προηγουμένου άποικιοποίηση της καθημερινής ζωής μέσα από πολυπλοκές μορφές έξορθολογισμένου έλέγχου που παίρνει τη μορφή του κοινωνικού σχεδιασμού και της κοινωνικής προνοίας, και μέσα από την επέκταση της μαζικής κουλτούρας και των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Από την άλλη μεριά τό φυσικό περιβάλλον πλήττεται σε βαθμό που καθιστά προβληματική στο εξής τη ζωή πάνω στη γη. Μ' αυτή την έννοια, οι διαδικασίες της κοινωνικής άποδιάρθρωσης που έθεσαν σε κίνηση οι εξελίξεις στο έσωτερικό της νεωτερικότητας, όχι μόνο δέν άναχατίζονται αλλά και επιταχύνονται με άνεξέλεγκτο πλέον ρυθμό. Η κρίση που κλονίζει μετά τό 1974 και αυτό τό όργανωτικό μοντέλο άποτελεί μία σαφή, άν και όχι μοναδική, ένδειξη.

Γύρω στα 1960 τό μοντέλο της γραφειοκρατικής ρύθμισης και του κρατικού παρεμβατισμού βρισκόταν σε άπρόσκοπη άνάπτυξη. Λίγα χρόνια πριν έχον κάνει την εμφάνισή τους τά πρώτα κινήματα «κατάργησης της τέχνης» (με την International Situationiste στην πρώτη γραμμή). Είναι την ίδια περίπου εποχή που άρχίζουν να φθίνουν οι καλλιτεχνικές πρωτοπορίες, με την έννοια που καθιερώθηκε από τά καλλιτεχνικά κινήματα των άρχων του αιώνα. Ο άφηρημένος έξπρεσιονισμός, ή action painting, τό θέατρο του παραλόγου, τό pouvaux roman, κάποιες σουρρεαλιστικές και

ντανταϊστικές επιβιώσεις στην pop-art μαζί με όρισμένες μορφές πειραματικής μουσικής μπορούν να θεωρηθούν ως η όπισθοφυλακή του μοντερνιστικού κινήματος που θα κάνει σποραδικά αισθητή την παρουσία της μέχρι τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '60. Η λεγόμενη μοντέρνα τέχνη σβήνει άργα κάτω από την έλλειψη κοινωνικής ζήτησης, εξαιτίας της σταδιακής υποκατάστασης της από το φαινόμενο της προγραμματισμένης μαζικής κουλτούρας. Τι συμβαίνει στο χώρο που εγκαταλείπει κενό πίσω της;

Συμβαίνουν δύο πράγματα και έχει μεγάλη σημασία το γεγονός ότι μέχρι σήμερα δεν έχουν —άπ' όσο ξέρω— εκτιμηθεί στίς πραγματικές τους στάσεις (ούτε από τον Αντόρνο που, ζώντας στα τελευταία χρόνια της ζωής του, γράφει και σκέφτεται υπό την επίδραση των περασμένων εμπειριών και με την τραγική συναίσθηση της έπιθανότητας αγωνίας της μοντέρνας τέχνης). Καταρχήν, όπως είπαμε, η μαζική κουλτούρα γνωρίζει μία πρωτοφανή εξάπλωση και τείνει να καταλάβει ολόκληρο το χώρο που εγκαταλείπουν οι αφανιζόμενες μορφές της τέχνης. Και όμως, όπως φαίνεται, δεν χάθηκαν όλα! Από τα μέσα της δεκαετίας του '50 άκόμα, ταυτόχρονα και παράλληλα με την ανάδυση των προβληματικών του ξεπεράσματος της τέχνης γινόμαστε μάρτυρες μιάς ριζικής έκτροπής της μαζικής κουλτούρας, μιάς ριζοσπαστικοποίησης των ίδιων της των μορφών και των μέσων, που ανατρέπει βίαια το νόημα και τη λειτουργία τους. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά μόνο σε συνάρτηση με τη σταδιακή διαμόρφωση και ανάδυση ενός νέου, πολύμορφου και πολυκεντρικού επαναστατικού συλλογικού υποκειμένου, στη θέση που φάνηκε να εγκαταλείπει το παροδοσιακό προλεταριάτο και πριν άκόμα σβήσουν οι θρήνοι για την κοινωνική ενσωμάτωσή του. Στα χρόνια λοιπόν του '50 και μετά παρακολουθήσαμε τη γέννηση ενός ολότελα νέου κοινωνικού φαινομένου, που είχε τις διαστάσεις του θαύματος: μέσα από την καρδιά του εξορθολογισμένου καπιταλιστικού μοντέλου που κυριαρχεί σε όλες σχεδόν τις δυτικές κοινωνίες ξεπετιέται ένας σύνθετος άστερισμός κοινωνικών κινήματων που όλα, σχεδόν, κατέχουν μία περιθωριακή θέση σε σχέση με την κεντρική διαδικασία της παραγωγής. Δεν μπορούμε έδω να παρακολουθήσουμε στο σύνολό τους τα φαινόμενα που προέκυψαν από την ανάπτυξη αυτού του σύνθετου και ιδιόμορφου κινήματος, ωστόσο μās ενδιαφέρει ιδιαίτερα η αντανάκλασή τους στο χώρο της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Και πράγματι, σ' αυτόν τον ευαίσθητο και κρίσιμο χώρο παρατηρούμε την ανάδυση μιάς νέας οικουμ-

νικής λαϊκότητας που έχει ένα σαφώς διαπολιτισμικό χαρακτήρα, αλλά με τρόπο που αντιμάχεται κάθε συγκρητισμό, σε αντίθεση με μία όρισμένη τάση στο έσωτερικό της νεωτερικότητας (που είναι παρούσα για παράδειγμα στον φουτουρισμό, στο Μπαουχάουζ και στον κονστρουκτιβισμό) για έξορθολογισμό και έκλεισιμισμό μέσω της υπαγωγής των ιδιαιτεροτήτων στο κεντρικό σχέδιο και του σχεδίου στην πρακτική σκοπιμότητα, και σε αντίθεση επίσης μ' ένα κουρασμένο συγκρητισμό που διασκεδάζει να συναρμολογεί τα νεκρά κομμάτια από άλλοτε ζωντανά πολιτισμικά σύνολα σε κατασκευές που προσφέρονται για κατανάλωση και για μπίζνες, γεννιούνται ενδιάμεσες καλλιτεχνικές μορφές που έχουν αισθητικές αξιώσεις αλλά είναι ταυτόχρονα φιλικές προς τις καθημερινές δραστηριότητες και την οργανική χρήση, που ενσωματώνουν στοιχεία από λαϊκές ή και πρωτόγονες κουλτούρες γιατί αγαπούν την ιδιαιτερότητα, αλλά πάντα ενσωματωμένα σ' ένα περιεκτικό νέο πλαίσιο γιατί επαγγέλλονται μιά καινούρια, άπελευθερωσιακή ουτοπία. Μέσα από την κινηματογραφική βιομηχανία γεννιέται μία μορφή αληθινής τέχνης με άνυπολόγιστες δυνατότητες επίδρασης: το θέατρο κατεβαίνει από τη σκηνή και γίνεται αυτοσχεδιαστικό συμβάν δίχως ήθοποιους και θεατές.

Από μία μορφή έμπορικής μουσικής προοριζόμενη για τη διασκέδαση των λευκών άμερικανών ξεπετιέται όρημτικά ή μαύρη αυτοσχεδιαζόμενη μουσική που στα έπόμενα χρόνια θα γίνει παγκόσμια: από τα άνωδυνα τραγουδάκια μαζικής κατανάλωσης γεννιέται μιά ρωμαλέα μορφή μουσικής έκφρασης, τό ρόκ-έν-ρόλ, που θα γίνει σε λίγο φορέας της οικουμεικής ένότητας και άλληλεγγύης της έξεγερμένης νεολαίας. Στίς χίπικες κοινότητες και στίς νέες πειραματικές μορφές καθημερινότητας αναπτύσσεται μιά καινούρια χειροτεχνία, μιά καινούρια μικροτεχνία και διακοσμητική που ενσωματώνει, διατηρώντας τα ζωντανά, στοιχεία άπ' όλους τούς λαϊκούς πολιτισμούς του κόσμου, τη στιγμή που ιστορικά εξαφανίζονται κάτω από την παγκοσμιοποίηση του καπιταλιστικού κοινωνικού μοντέλου. Η ποίηση και ή λογοτεχνία βγαίνουν «στο δρόμο», εμπλέκονται άξεδιάλυτα με την καθημερινή όμιλία και ένσωματώνουν μέσα τους τον κραδασμό άρχέγονων ποιητικών μορφών και του λαϊκού τραγουδιού. Η δημιουργικότητα εισχωρεί σε όλους τούς χώρους και σε όλες τις μορφές της βιοτικής διαδικασίας, στην κεραμική, στην ύφαντική, στη χειρωνακτική κατασκευή χρηστικών αντικειμένων, που άποκτάει μιά καινούρια σημασία προβάλλοντας τη σωματικότητα της δημιουργικής πρά-

ξης και μιά θερμή έπαφή με τά ύλικά σε αντίθεση με τις τεχνικές της βιομηχανικής άναπαραγωγής, ένω κατεζοχήν τεχνικές της μαζικής κουλτούρας (όπως π.χ. τά κόμικς) έκτρέπονται σ' ένα άπελευθερωσιακό περιεχόμενο.

Όλόκληρος αυτός ό δημιουργικός πυρετός, που είναι στενά συνυφασμένος με την άμση άναζήτηση καινούριων μορφών ζωής, πρέπει φυσικά να γίνει κατανοητός σαν μιά τάση μέσα στίς σύγχρονες κοινωνίες, ένα ρεύμα που, άν και έξέφρασε την πρώτη γραμμή των νέων ιστορικών άναζητήσεων, παρέμεινε έντέλει περιθωριακό και περιφερειακό μέσα στο σύνολο της σύγχρονης ζωής. Η δυναμική του τροφοδοτήθηκε από την προσωρινή οικονομική εύμάρεια που ήταν ένα άπό τά βραχυπρόθεσμα άποτέλεσμα της έφαρμογής του μεταπολεμικού καπιταλιστικού μοντέλου. Από τό 1974 και μετά, χρονολογία όπου συμβατικά προσδιορίζουμε την έναρξη της κρίσης και αυτού του μοντέλου, τό κοινωνικό κίνημα της δεκαετίας του '60 άποδυναμώθηκε σοβαρά. Αυτό ωστόσο δεν σημαίνει ότι όρισμένα άπό τά πιο δυναμικά του στοιχεία δεν συνεχίζουν μίαν «ύπόγεια» ζωή ως τις μέρες μας, ούτε, προπάντων, ότι τό φάσμα των δυνατοτήτων που άνοιξε καλειδοσκοπικά μπροστά στα μάτια μας δεν συνεχίζει να έκφράζει την ύπόσχεση ενός δυνατού και έπιθυμητού αύριανού κόσμου.

Τό φαινόμενο αυτό, ή πολιτιστική έκρηξη της δεκαετίας του '60 που προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε μερικά άπό τά ουσιώδη χαρακτηριστικά της, ήταν, όπως είπαμε, τό ένα άπό τά δύο πράγματα που συνέβησαν στο χώρο που εγκατέλειψε πίσω της ή μοντέρνα τέχνη, τη στιγμή που ή ίδια, αφανιζόμενη, έγινε ό άγγελος του τέλους της τέχνης ως έξειδικευμένης κοινωνικής λειτουργίας. Από την άλλη μεριά όμως, την ίδια στιγμή, μέσα άπό τις λειτουργίες και τά μέσα της μαζικής κουλτούρας που έχουν ήδη διαμορφώσει δύο γενιές, αναδύεται ένα νέου τύπου κοινωνικό γούστο που τά χαρακτηριστικά του είναι ή καταναλωτική αντίληψη του έργου, ή παρατακτική διαπολιτισμικότητα κι ένας κουρασμένος συγκρητισμός, κι άκόμα μιά άπόλυτη έλλειψη όριοθέτησης άνάμεσα στην ιδιάζουσα γλώσσα της τέχνης κι εκείνη των μπίζνες. Βρισκόμαστε σε μιά έποχή όπου ή πολιτιστική στείρότητα γίνεται ό δραματικός δείκτης του άδιεξόδου των δυτικών κοινωνιών. Όλοι οι μή-δυτικοί ή «πρωτόγονοι» πολιτισμοί έχουν άλωθεί άπό την ίμπεριαλιστική έπέκταση και οι μορφικές τους ιδιαιτερότητες τείνουν να γίνουν μορσειακά έκθέματα: ή έννοια της ιστορίας άποδιάρθρώνεται και, με τη βοήθεια των μαζικών μέσων, κατασκευάζεται ή συνεί-

δηση μιάς διαπολιτισμικής συγχρονικότητας: αλλάζοντας κουμπί στην τηλεόραση μεταφερόμαστε σε διαφορετικούς χώρους, χρόνους και πολιτισμικά σύνολα: την ίδια στιγμή που ακούμε στο ραδιόφωνο μουσική από την Ίνδία ξεφυλλίζουμε ένα άλμπουμ ρωμαϊκών ἀρχαιοτήτων· ένα μόλις τετράγωνο χωρίζει το μουσείο ινδιάνικης τέχνης από την υπερσύγχρονη ηλεκτραγορά ενώ στο ίδιο ράφι του σούπερ-μάρκετ θά βρούμε στιβαγμένα τσάι από την Κεϋλάνη και χουρμάδες από τη Συρία. Σέ μιά ανατριχιαστική αναλογία μέ τή ρωμαϊκή παρακμή του ἀρχαίου κόσμου, όπου θρησκείες, αίρέσεις, μυστικές λατρείες και φιλοσοφικοί δμίλοι, ήθη και γούστα από κάθε λαό και κάθε τόπο και συχνά σέ φανταχτερούς συνδυασμούς μεταξύ τους συνωστίζονται μέσα στίς αγορές του imperium, ένα σύγχρονο κοινό από κάθε κοινωνική τάξη γίνεται ο άπληστος καταναλωτής όλων των μορφών και τών δυνατοτήτων που μπορεί νά προσφέρει ή αγορά. Έπειδή όμως ή καταναλωτική βουλμία δέν είναι αισθητική απόλαυση, ή ικανοποίηση καθίσταται προοδευτικά αδύνατη και ο υπερκορεσμός αναπαράγει έκθετικά τήν έλλειψη. Όλα τά τεχνάσματα έπιστρατεύονται και όλοι οί δυνατοί συνδυασμοί τών προσφερομένων υλικών και έμπορευμάτων έπινοούνται προκειμένου ν' αναπαρασταθεί ή εικόνα μιάς πάντα έλλείπουσας ικανοποίησης.

Η έννοια του μεταμοντερνισμού γεννήθηκε κάτω απ' αυτή τή συνθήκη. (Λένε πώς τόν όρο τόν έπινόησε γιά πρώτη φορά τό 1961 στήν Άμερική, αναφερόμενος στούς αρχιτεκτονικούς πειραματισμούς εκείνης τής έποχής, ένας κριτικός του Playboy). Είναι αλήθεια, όπως πολλοί σημείωσαν, ότι ή μοντέρνα αρχιτεκτονική, άκόλουθώντα έναν άκρατο λειτουργισμό που είναι συστατικός ενός τουλάχιστον από τούς πόλους τής νεωτερικότητας και σχετίζεται στενά μέ τό πνεύμα του παραγωγισμού που σφράγισε τή σύγχρονη έποχή, έγινε τό σύμβολο του ιμπεριαλισμού τής πόλης και τής εξολόθρευσης ενός ζωτικού φυσικού περιβάλλοντος που πάντα τήν υποβάσταζε. Μέσα από τή δράση τών έπαναστατικών κινημάτων τής μεταπολεμικής περιόδου βλέπουμε νά προβάλλει μία προβληματική τής πολεοδομίας και τό σχέδιο μιάς νέου τύπου χωροταξικής πολιτικής. Τό οικολογικό κίνημα που αναπτύσσεται τά επόμενα χρόνια παραλαμβάνει και έπεκτείνει τούτη τήν προβληματική. Δέν είχαμε ανάγκη τήν έννοια του μεταμοντέρνου γιά νά καταγγείλουμε τή βιομηχανική αρχιτεκτονική· αντίθετα, τά σχέδια που θέλησαν νά μās παρουσιάσουν κάτω απ' αυτή τήν έννοια συνεργούν θαυμάσια μ' εκείνη, στο βαθμό

που ή καταναλωτική τους έμπνευση προϋποθέτει εκείνου του είδους τήν οικονομική ευμάρεια που είχε τή βιομηχανική ανάπτυξη και τίς αναγκαιότητες που τή συνοδεύουν σάν προϋπόθεση τής τής. Είδαμε σέ φωτογραφίες και σέ σλάιτς πολλά απ' αυτά τά έργα. Η σωρευτική παράθεση έτερόκλητων ρυθμών και στυλ ήταν έλάχιστα πειστική, ενώ σέ πολλές περιπτώσεις όδηγούνταν στά όρια του κίτς. Άν και μερικές φορές κατ' εξαίρεση ή ελεύθερη αναπλαστικότητα τής φαντασίας κατορθώνει, ύποσκελίζοντας τίς αντιφάσεις, νά προεικάζει ένα αληθινό έργο, στίς συντριπτικά περισσότερες περιπτώσεις άπουσιάζει καταθλιπτικά εκείνο τό πνευματικό στοιχείο που προσιδιάζει στήν αληθινή δημιουργία, ένα είδος άφρας του έργου.

Τίποτα ως έδώ δέν φαίνεται νά δικαιολογή τήν κατασκευή του όρου «μεταμοντέρνο», όρου που, όπως είδαμε, στερείται έξαρχής τήν παραμικρή θετική σημασία. Μιά σειρά τρεχουσών έννοιών συζευγμένων μέ παραθέματα άρνησης ή μετατόπισης (μετα-μοντέρνο, νεο-faune, νεο-άγριοι, μή-κοινωνιολογία κ.ο.κ.) δέ φτάνουν γιά νά στοιχειοθετήσουν μία καινούρια έννοια —κι αν οί έννοιες είναι τό πρόβλημα κανείς δέ μās ύποχρεώνει νά μιλάμε συνέχεια. Η συγκόλληση τής κινέζικης παγόδας μέ τό μπαρόκ ή ή συμπάρθεση του Ένγκρ μέ τόν Πικάσο κατά καμία έννοια δέ συνιστούν ένα στυλ. Ούτε έχουμε νά κάνουμε μ' ένα καινούριο ρεύμα, μέ μιά καινούρια όπτική, ένα καινούριο τρόπο θέασης του κόσμου. Αύτή ή τεχνική τών διαπολιτισμικών πάζλ ή τών μηχανικών συνθεμάτων (που, στήν πραγματικότητα, είναι δουλειά στά μέτρα ενός κομπούτερ) είναι ένα καθαρό προϊόν τής μαζικής κουλτούρας, όπως έχει αναλυθεί και καταγγεληθεί από πολλούς και σημαντικούς ευρωπαίους στοχαστές ήδη από τήν τρίτη δεκαετία του αιώνα μās. Τό μοναδικό καινούριο χαρακτηριστικό τής είναι ή προσαρμογή τής στίς καταναλωτικές ανάγκες ενός ύστεροκαπιταλιστικού κόσμου, που τόν χαρακτηρίζει μία νοθή νοσταλγία του μνημειώδους. Ούτε σ' εκείνο που μās φαίνεται σάν ή ριζοσπαστική και αληθινή θετική όψη του τέλους τής τέχνης, στήν πολιτιστική έκρηξη τής δεκαετίας του '60, βλέπουμε κανένα στοιχείο που θά μās προέτρεπε νά τήν όρίσουμε σέ αντίθεση μέ τίς καλλιτεχνικές πρωτοπορίες τής σύγχρονης έποχής, στον ίδιο βαθμό που τίποτε δέ μās προτρέπει νά θεωρήσουμε τόν γραφειοκρατικό καπιταλισμό και τό παρεμβατικό κράτος ως πραγματική αντίθεση στίς καθαρά ανταγωνιστικές μορφές του καπιταλισμού και στήν ελεύθερη αγορά. Όλόκληρη ή σύγχρονη τέχνη από τόν ρομαντισμό μέχρι τό νταντά και τόν ά-

φηρημένο έξπρεσιονισμό μέ όλες τίς αντιφάσεις και τίς πολικότητες που περικλείει, ή μαζική κουλτούρα που θέλησε νά είναι ο νεκροθάφτης τής τέχνης υπάγοντάς τιν στούς μηχανισμούς τής βιομηχανικής αναπαραγωγής και τής μαζικής κατανάλωσης, μαζί μέ όλες τίς μνημειακές ανασυγκροτήσεις τής, καθώς και ή διαμετρικά αντίθετη διαδικασία έκτροπής και ριζοσπαστικοποίησης αύτής τής τελευταίας πρós τήν κατεύθυνση τής δημιουργίας μιάς νέας, παγκόσμιας λαϊκότητας, όλα τούτα αποτελούν έξίσου αντίρροπες και αντίμαχόμενες δυνάμεις μέσα στο βαθιά ταραγμένο κόσμο μιάς προβληματικής νεωτερικότητας, σέ συνάρτηση και αλληλεξάρτηση μέ τίς αντίρροπες και αντίμαχόμενες τάσεις τής ίδιας τής κοινωνικής εξέλιξης, που διακυβεύουν θανάσιμα τόν κόσμο μās ή επαγγέλλονται τήν ευωχιακή επανάκτησή του.

* * *

Η συζήτηση γιά τόν μεταμοντερνισμό δέν απόκτησε τίς σημερινές τής διαστάσεις, στήν πραγματικότητα, παρά μόνον άφού τό έπίκεντρο μετατοπίστηκε από τό έπίπεδο τής καθαρά καλλιτεχνικής παραγωγής, μέσα από τήν παρέμβαση όρισμένων φιλοσόφων και ιδίως του Ζάν-Φρανσουά Λυοτάρ. Ο Λυοτάρ, έχοντας έπίγνωση αύτου που άγνοούσαν οί περισσότεροι κριτικοί, ότι δηλαδή κανένα καλλιτεχνικό ιδίωμα και κανένα κίνημα που θά δικαιολογούσε και θά ύποστήριζε τήν έννοια του μεταμοντερνισμού δέν ύπήρχε, θέλησε νά τή θεμελιώσει πάνω στο συνολικό πνευματικό και κοινωνικό κλίμα που φαίνεται νά διαπερνάει τίς τελευταίες δεκαετίες τίς κοινωνίες μās, και έπινόησε τήν *μεταμοντέρνα συνθήκη*. Η κοινωνική αύτή συνθήκη προσδιορίζεται κατά τόν Λυοτάρ από τήν έκπτωση του πολιτικού, από τήν άπόσυρση δηλαδή όλων τών τόπων που θά έκαναν δυνατή τή συνάντηση, τή συνομιλία και τήν επικοινωνία. Σύμφωνα μέ τά ίδια του τά λόγια: «Παράλληλα μέ τή χρεωκοπία του πολιτικού από τήν ίδια τήν πολιτική, δέν μπορούμε παρά νά διαπιστώσουμε μία χρεωκοπία του κοινωνικού από τήν ίδια τήν κοινωνία. Δέν μπορούμε πιά νά είμαστε μαζί. Δέν μπορούμε νά είμαστε σέ κοινωνία... Ζητάμε πράγματι έναν τρόπο νά ύπομείνουμε αύτή τήν έκπτωση του νοήματος, που είναι συγχρόνως και έκπτωση τής φαντασίας, αδυναμία τής δηλαδή νά συνθέσει τό ά-μορφο και τό ά-τοπο που χαρακτηρίζουν τή μεταμοντέρνα συνθήκη».¹

1. J. F. Lyotard: Συνέντευξη στον Γ. Βέλτσο (περιοδικό ΣΠΕΙΡΑ, τ. 8-9).

Έδω έχουμε πράγματι ένα σοβαρό ζήτημα που ως προς την πρωταρχική του τοποθέτηση θα βρει μάλλον όμοφωνους τους συζητητές απ' όλες τις πλευρές. Τό φαινόμενο της απόσυρσης της πολιτικής - επικοινωνιακής συνθήκης είναι σύμφυτο με τους θεμελιώδεις τρόπους λειτουργίας της καπιταλιστικής παραγωγής, και με αυτή την έννοια δέν είναι καθόλου καινούριο. Έκείνο που ένας σημαντικός αριθμός θεωρητικών του αιώνα μας προσάπτει στον Μάρξ είναι ακριβώς

ότι, μελετώντας τους οικονομικούς μηχανισμούς του καπιταλισμού, υποβίβασε επικίνδυνα τή σημασία του καθαρά πολιτικού στοιχείου· ένα πλήθος θεωρητικών παρεμβάσεων από μη-μαρξιστές όπως ή Άννα Άρεντ, από μεταμαρξιστές όπως ή Α. Χέλλερ ή ο Γ. Χάμπερμας, από οχι-πιά-μαρξιστές όπως ο Κορνήλιος Καστοριάδης, αποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στή διορθωτική αποκατάσταση της (σχετικής) αυτονομίας του πολιτικού. Τό έρεισμα του «λάθους» όσο και της διορθωτι-

κής παρέμβασης προέρχεται από τήν ίδια τήν κοινωνική συνθήκη του ανεπτυγμένου καπιταλισμού που απαλλοτριώσε στήν προέλασή του τόν χώρο του πολιτικού αφανίζοντας, με τήν ίδια κίνηση, τόσο τό αυτόνομο υποκείμενο όσο και τήν επικοινωνιακή συνθήκη. Τό φαινόμενο αυτό έχει καταγγελθεί με απεριφραστή οξύτητα ήδη από τήν εποχή των πρώτων αναλύσεων των Χορκχάμερ και Άντόρνο για τό αυταρχικό κράτος. Από τήν άλλη μεριά, ή έκρηξη των θεωριών που στηρί-

ζονται στο έπικοινωνιακό μοντέλο, από τη γλωσσολογία του Σωσούρ και την κυβερνητική μέχρι τη θεωρία των συστημάτων, τη σημειωτική και την πληροφορική, αντανakλουν αυτήν ακριβώς την προβληματοποίηση της έπικοινωνιακής σφαιρας που καθιστά την έπικοινωνιακή πράξη, από άπρoυπόθετο θεμέλιο κάθε θεωρητικής δραστηριότητας, προβληματικό αντικείμενο της δραστηριότητας αυτής. Τό γραφειοκρατικό καπιταλιστικό μοντέλο τροφοδοτεί και έπανατροφοδοτείται στο έπακρο από τις έρευνες και τις έφαρμογές των έπικοινωνιακών μοντέλων, στο βαθμό που καθοδηγείται σταθερά από την επιδίωξη μιάς πρακτικά άπεριόριστης κοινωνικής ρύθμισης και προγραμματισμού. Μέ την ίδια κίνηση εξαρθρώνει τις τελευταίες νησίδες έπικοινωνιακής ατομότητας, στο βαθμό που υπάγει όλο και περισσότερο τις αθόρμητες ανθρώπινες σχέσεις και λειτουργίες σ' ένα παρεμβατικό έξορθολογισμό. Η προιούσα κοινωνικοποίηση απαλλοτριώνει την ίδια την προϋπόθεση της έπικοινωνίας, την ύπαρξη ενός μή- και ά-κοινωνικού πόλου μέσα στο ίδιο τό ύποκειμένο της έπικοινωνιακής πράξης.

Απέναντι σ' έναν τέτοιο τρόπο κατανόησης του προβλήματος ή στάση του Ζ. Φ. Λυοτάρ παραμένει έξαιρετικά διφορούμενη. Στο βαθμό που χρησιμοποιεί την έννοια του μεταμοντέρνου σέ αντιπαράθεση, προφανώς, μέ τό μοντέρνο, δέν έξηγει άν τό μοντέρνο είναι ή γενίκευση της έπικοινωνίας και τό μετα-μοντέρνο ή έκπτωσή της, ή άν αντίθετα τό μοντέρνο έκπροσωπεί ήδη την έκπτωση της έπικοινωνίας, όπότε τό μετα-μοντέρνο θά σημαίνει την καταγγελία της· και πάντως μέ όποιο τρόπο κι άν έννοηθεί παραμένει σέ έκκρεμότητα τό αίτημα μιάς άξιακής δέσμευσης και μιάς κριτικής στάσης. Έκείνο που προδίδεται έδω είναι μιά έγγενής άδυναμία της σκέψης νά συλλάβει μέ διαλεκτικούς όρους τό πρόβλημα, άδυναμία που δέν είναι άποκλειστικό χαρακτηριστικό της σκέψης του Λυοτάρ αλλά όλόκληρης της φιλοσοφικής παράδοσης της όποιας έμφανίζεται ως ό τελευταίος έκπρόσωπος. Γιατί, πράγματι, μιά όλόκληρη γενιά φιλοσόφων στη Γαλλία προέβαλε στο προσκήνιο στις άρχές της δεκαετίας του '60 έπαγγελόμενη τό θάνατο του ύποκειμένου και τό θάνατο της διαλεκτικής. Έρχονται νά μεταφράσουν σέ θεωρητική γλώσσα, και μάλιστα μέ την άξίωση της πρωτοπορίας, αυτό που έχει ήδη από δεκαετίες έπιτελεστεί κάτω από την βία της καπιταλιστικής προέλασης, και που έχει ήδη καταγγελθεί δίχως άμφιλογίες από μιά πλειάδα στοχαστών του αιώνα μας. Μέ τόν τρόπο αυτό τούτη ή φιλοσοφία, άκόμα κι έ-

κει που δέν τό θέλει, γίνεται συνεργός της βαρβαρότητας που γεννάει ό όσμιος καπιταλιστικός κόσμος, προετοιμάχοντας τό δρόμο για νάνους στοχαστές (όπως οι «νέοι φιλόσοφοι») που μέ δυσκολία κρύβουν τις ζητωκραυγές τους μπροστά στις κυνικότερες έκδηλώσεις της σύγχρονης αυτής βαρβαρότητας.

Σύμφωνα μέ μιά αντίληψη που άποτελεί κοινό πυρήνα στους περισσότερους από τους φιλοσόφους αυτούς (Φουκώ, Ντελέζ, Ντερριντά, Κλοσσόβски, Λυοτάρ και μερικούς άκόμα, άνισης όποσδήποτε άξιας και σημαντικότητας στοχαστές) ή διαλεκτική καταγγέλεται ως λογική της ταυτότητας, ως βίαη και παράνομη δηλαδή ύπαγωγή των ιδιομορφιών στον κανόνα, του μή-έννοιακού στην έννοια, της έτερότητας έντέλει στο όμοιο. Τούτη ή ένσταση είναι άπολύτως νόμιμη άπέναντι σέ μιά τρέχουσα λειτουργία τόσο των ύστεροκαπιταλιστικών όσο και των άνατολικών γραφειοκρατικών κοινωνιών, σταδιακής απαλλοτρίωσης κάθε άτομικού ή συλλογικού στοιχείου που άντιστέκεται σέ μιά τέτοια άναγωγή, και ύπεριαλιστικής κοινωνικοποίησης του ένδοπροσωπικού χώρου. Η λειτουργία αυτή έχει έκπροσωπηθεί θεωρητικά τόσο στην τυπική λογική που ύποστηρίζει σταθερά ή δυτική σκέψη από την έποχή της άριστοτελικής θεμελιώσής της, όσο και από την καρτεσιανή σύλληψη της ύποκειμενικότητας ως cogito που διαπερνά ή νεότερη σκέψη. Η ύπαγωγή της διαλεκτικής όμως σ' ένα πρότυπο του όποίου ή ίδια θέλησε νά έκφράσει ή μετουσιωμένη άρνηση, άποτελεί πράξη ίστορικής διαστρέβλωσης που, ειδικά στη Γαλλία, φαίνεται νά πηγάζει κατά ένα μεγάλο μέρος από την έξαιρετικά συζητήσιμη άνάγκωση του Χέγκελ από τόν Κοζέβ. Μιά τέτοια έρμηνεία φαίνεται αθθαίρετη και καταχρηστική ή στιγμή που μιά πλειάδα εύρωπαίων, κυρίως, στοχαστών, από τόν Λούκατς μέχρι τόν Μαρκοϋζε, κατέστησαν ή διαλεκτική τόν κατεχοχίν τόπο διεξαγωγής ενός άμειλικτου άγώνα εναντίον της θετικότητας του ύπάρχοντος και εναντίον του σφετερισμού της άλήθειας ως δυνατότητας από ή μεριά της πραγματικότητας. Στην προοπτική μιάς τέτοιας πολεμικής ή έννοια διανοίγεται διαρκώς σ' εκείνο που ή *ιδιανέν-είναι* και σ' εκείνο που *δέν ύπάρχει-άκόμα*. Η άρνητική διαλεκτική δέν είναι ή μεθοδολογική άναστροφή του Χέγκελ· είναι ή ενεργοποίηση μιάς δυνατότητας που ένυπάρχει εν σπέρματι, άν και παρέμεινε για πολύ καιρό άνενεργή, μέσα στον ίδιο τόν Χέγκελ· είναι, έντέλει, ή ενεργοποίηση μιάς δυνατότητας που έμεινε για πολύ καιρό άνενεργή μέσα σ' όλόκληρη την ίστορία της δυτικής φιλοσο-

φίας. Σύμφωνα μέ ή διατύπωση του Άντόρνο «*Διαλεκτική είναι ή άυστηρή συνείδηση της μή-ταυτότητας*». ² Μιά άμειλικτη κριτική όφείλει νά άσκηθεί στην έννοια, κάτω από τό φώς αυτής της διατύπωσης, στο όνομα αυτού που παραμένει πεισματικά (και δικαιοματικά) άκαθόριστο, ένω ταυτόχρονα ή έννοια διατηρείται, στο βαθμό που έκπροσωπεί τό μοναδικό μέσο πρόσβασης του άκαθόριστου μέσα στο γίνεσθαι των ανθρώπινων πράξεων και σημασιών.

Από την άλλη μεριά, ή έννοια της *διαφοράς* στη θετική της σημασία είναι άδύνατη. Όταν ό Μάρτιν Χάιντεγκερ την είσήγαγε στη σύγχρονη φιλοσοφική γλώσσα ή σημασία της ήταν άυστηρά άρνητική: ύποδήλωνε τόν πρωταρχτικό και συστατικό δεσμό του Όντος (έννοια, μορφή) μέ την άρνητική του μή-έννοιακή όψη, τό «Εί-ναι» ως άκαθόριστο, άκεντρο και άθεμελιώτο. Στη θετική σημασία που θέλησαν νά της άποδώσουν στη Γαλλία, ή έννοια σχίζεται άνάμεσα στην αναφορικότητα (πρός τό *όμοιο*) που δέν θέλει νά έχει, και στην αυτοκεντρικότητα που από τόν ίδιο της τόν όρισμό δέν μπορεί νά έχει. Η διαφορά ως έννοια προδίδει τό έργο που αυτές οι φιλοσοφίες έθεσαν προς έκπλήρωση άπέναντι στον έαυτό τους, νά καταδείξουν δηλαδή ή διαφορά που ύπάρχει μεταξύ έννοιας και έμπειρικής έπoptείας ως διαφορά μή-έννοιακή. Αν και ή προέλευσή της ύποδηλώνει την άνάγκη μιάς ριζικής άρνησης, πρόκειται για μιά άρνηση πραγματοποιημένη: ή πραγματοποιήση της ίδιας της άρνησης είναι τό πιο άνησυχητικό σημείο για την κατάσταση και τις δυνατότητες του στοχασμού της έποχής μας.

Η αντιπαράθεση του μεταμοντερνισμού στο μοντέρνο δέν κάνει τίποτε άλλο από νά έπαναλαμβάνει την αντιπαράθεση τής διαφοράς στη διαλεκτική. Τό μόνο πράγμα που φανερώνει αυτή ή στάση είναι ή νωθρότητα και ή πνευματική δειλία που χαρακτηρίζουν μιά σκέψη άναπόδραστα παγιδευμένη από τόν άκαδημαϊκό κομφορμισμό, που έχει άπαρνηθεί τό καθήκον ν' άναλάβει τις άμφισημίες που περικλείονται και τις αντιφάσεις που αναταράζουν και διανοίγουν, τόσο ή σημερινή σκέψη όσο και την ίδια την έποχή της, προς μιά δυνατότητα που κάθε φορά όφείλει νά καθορίζεται σέ σχέση μέ συγκεκριμένους έπιθυμίες και συνολικούς ανθρώπινους σκοπούς. Άλλά είναι μόνον αυτό;

Αν ό Ζ. Φ. Λυοτάρ, και μαζί του μιά μερίδα των κριτικών και του Τύ-

2. T. W. Adorno: Negative Dialektik. Παρ. στο Κ. Κατσουρός: «Στό δρόμο για ή Φραγκφούρτη» (περιοδικό ΛΕΒΙΑΘΑΝ, τ. 1).

που, θέλησε να προτείνει τό μεταμοντέρνο ως ιδίωμα μιᾶς ἐποχῆς, εἶναι γιατί μιὰ ὀρισμένη στιγμή καί ἀπό μιὰ ὀρισμένη σκοπιά φάνηκε ὡς τέτοιο. Ἡ ἐποχή αὐτή ἦταν ἀκριβῶς ἡ περίοδος τῆς κρίσης τοῦ γραφειοκρατικού μοντέλου τοῦ καπιταλισμοῦ πού ἐδέσποσε κατά τίς πρῶτες μεταπολεμικές δεκαετίες, καί πού ἀρχίζει στά μέσα περίπου τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Ἡ ἐκτεταμένη ἐφαρμογή αὐτοῦ τοῦ μοντέλου στίς περισσότερες εὐρωπαϊκές χώρες ταυτίστηκε μέ τό πολιτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ἡ παρέμβαση τοῦ κράτους στόν οικονομικό σχεδιασμό, ἡ ἀπορρόφηση τῶν κοινωνικῶν κραδασμῶν τοῦ ταξικού ἀνταγωνισμοῦ μέσα ἀπό συμπληρωματικές ρυθμίσεις καί ἡ ἐκτεταμένη ἀνάπτυξη τοῦ λεγομένου κράτους προνοίας ἦταν οἱ ἀκρογωνῆσιοι λίθοι αὐτοῦ τοῦ προγράμματος. Τό βραχυπρόθεσμο ἀποτέλεσμα ἦταν μιὰ κατακόρυφη ἀνοδος τοῦ εἰσοδήματος καί τοῦ καταναλωτικοῦ ἐπιπέδου γιά ἕνα μικρό διάστημα πού συνοδεύτηκε ἀπό μιὰ πρόσκαιρη εὐφορία. Τό γεγονός αὐτό εἶχε βέβαια καί ἄλλες παράπλευρες συνέπειες, ἡ σημαντικότερη ἀπό τίς ὁποῖες ἦταν, ὅπως σημειώσαμε, ἡ ἀνάπτυξη ἐνός ἰσχυροῦ κοινωνικοῦ κινήματος πού ἔθεσε σέ ἀμφισβήτηση τό σύνολο τῶν παραδοσιακῶν ἀξιών πειραματιζόμενο μέ ἄλληθινά καινούριες μορφές ζωῆς. Ἡ διαδικασία αὐτή σταμάτησε ἀπότομα. Δεδομένων τῶν ἄλλων ἀντιφάσεων πού εἶναι ἐγγενεῖς στίς καπιταλιστικές μορφές παραγωγῆς, καί πού ὄχι μόνο δέν λύνονται ἀλλά πολυπλοκοποιοῦνται ἀφάνταστα ἀπό τή σταδιακή ὑποκατάσταση τῆς ἐργασίας ἀπό τίς μηχανές, καί αὐτό τό μοντέλο ὀδηγήθηκε σύντομα σέ βαθιά κρίση. Αὐτή ἡ κρίση, τῆς ὁποίας τά ἀποτελέσματα ζοῦμε ὡς αὐτή τή στιγμή, εἶχε σάν συνέπεια, ἐκτός ἀπό τήν ἀκατάσχετη ἀνοδο τῆς φτώχειας καί τῆς ἐξαθλίωσης ἀκόμα καί μέσα στήν καρδιά τοῦ πρώτου κόσμου, τή χρεωκοπία τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων καί τήν ἀποδυνάμωση τῶν κοινωνικῶν πειρατισμῶν καί τῶν ἀπελευθερωσιακῶν οὐτοπιῶν. Ὑπό αὐτές τίς συνθήκες γινάσαστε μάρτυρες, ἀπό τό 1974 καί μετά, τῆς ἀνάδυσσης ἐτερόκλητων συντηρητικῶν κινήματων καί ἰδεολογιῶν ὅπως οἱ «νέοι φιλόσοφοι», διάφορες ἐθνικές ἐκδοχές τῆς νέας δεξιάς, μιὰ «νεοφιλελεύθερη» οικονομική καί πολιτική δῆθεν θεωρία καθῶς καί ποικίλα ρατσιστικά καί ἐθνικιστικά κινήματα, διαφορετικές ταξικές καί μορφωτικές προελεύσεως, διαφορετικῶν ἐπιδιώξεων καί σκοπῶν, πού ὁμως συναντιοῦνται γύρω ἀπό τήν κοινή τους ἐπίθεση στό σύνολο τῶν κοινωνικῶν καί πολιτισμικῶν ρευμάτων τῆς σύγχρονης ἐποχῆς πού ἔλκουν τήν καταγωγή τους περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπό τόν εὐρωπαϊκό διαφωτισμό. Ἐκεῖνο πού ἀπει-

λεῖται ἀμεσα ἀπό τήν πρακτική αὐτῶν τῶν νέων ἰδεολόγων εἶναι ὄχι τόσο τά οικονομικά θεμέλια τῆς καπιταλιστικής νεωτερικότητας ὅσο οἱ κοινωνικές καί πολιτικές κατακτήσεις τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τοῦ ἐναλλακτικοῦ κινήματος τῶν δεκαετιῶν τοῦ '60 καί '70. Τό νεοφιλελεύθερο σύνθημα «λιγότερο κράτος» εἶναι ἡλίθιο στό βαθμό πού ἀφήνει ἄθικτες τήν ἐμπορευματική παραγωγή καί τή μισθωτή ἐργασία. Τό νόημα τῶν νεοπαροδοσιακῶν κινήματων δέν εἶναι τόσο ἡ κατάρρευση τῶν σχέσεων ἐκμετάλλευσης ὅσο ἡ ἐπανισχυροποίηση τῶν πατριαρχικῶν θεσμῶν καί ἀξιών πού ἔχουν ἀνεπανόρθωτα κλονιστεῖ ἀπό τή δράση τῶν κινήματων τῶν γυναικῶν, τῶν ὁμοφυλόφιλων καί τῶν νέων.

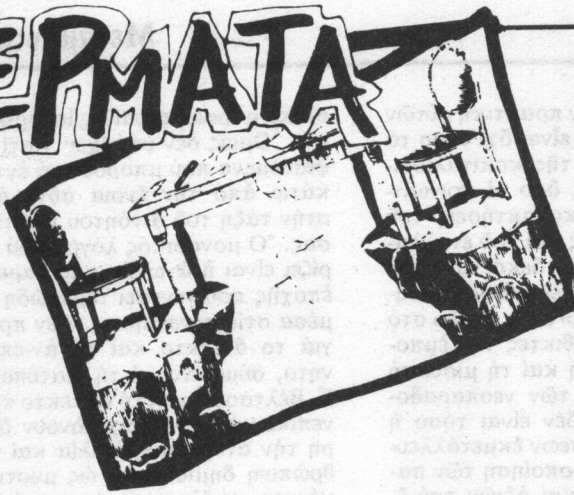
Μέσα σ' αὐτήν ἀκριβῶς τή συγκυρία ἡ ἔννοια τοῦ μεταμοντερνισμοῦ πού, ὅπως εἶδαμε, ἀναφερόταν σ' ἕνα πνεῦμα παραγωγῆς ἐργῶν πού ἦταν ἀπευθείας προέκταση τῆς μαζικῆς κουλτούρας, διευρύνεται, κλιμακώνεται καί παίρνει τίς διαστάσεις ἐνός ὀλικῶν κοινωνικοῦ φαινομένου. Δικαίως ὁ Γ. Χάμπερμας τείνει νά υπαγάγει σ' αὐτήν ὅλες τίς πολιτικές καί ἰδεολογικές ἐκφράσεις αὐτοῦ τοῦ νέου συντηρητισμοῦ, στό βαθμό πού ἐκπληρώνουν τά τυπολογικά χαρακτηριστικά πού ἀνιχνεύσαμε ὡς συστατικά τῆς λεγομένης μετα-μοντερνικῆς παραγωγῆς. Ἐχομε νά κάνουμε μέ ἰδεολογίες ἐτερόκλητες, πολυσυλλεκτικές, παραλλάσσοντος συντηρητισμοῦ, ἀπό τόν παραδοσιακό ἐθνικισμό μέχρι τό φασιστικό ρατσισμό, ἐμφορούμενες ἀπό τόν τρόπο τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν καί τήν ἐξιδανικευμένη λατρεία διαφορετικῶν περιόδων τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἀπό τόν ἀρχαῖο κλασικισμό μέχρι τό γοτθικό χριστιανισμό καί τή φιλοσοφία τῆς παλινόρθωσης, πού πάσχουν ἀπό μιὰ κατάφωρη ἀδυναμία νά συγκροτήσουν καί νά παρουσιάσουν ἕνα καινούριο συνεκτικό ὄραμα τοῦ κόσμου. Καί ὅπως δῆποτε τό φαινόμενο αὐτό ἀφορᾷ καί τήν Ἑλλάδα (σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀποψη ὀρισμένων συγχρόνων διανοουμένων), στό βαθμό πού εἶδαμε τά τελευταῖα χρόνια νά γεννιοῦνται καί ν' ἀναπτύσσονται παρόμοια φαινόμενα κάθε εἶδους: ὄψιμους ἀρχαϊσμούς καί λιγωμένους βυζαντινισμούς, ὀρθόδοξες ἀναβιώσεις καί νεοδεξιές εὐαισθησίες, ἀγῶνες τῆς γλωσσικῆς καθαρότητας, φαινόμενα πρακμακά καί θνησιγενή πού ὁμως τρέφονται γιά τήν ὥρα ἀπό τή σήψη τοῦ σώματος τῆς ἀριστερᾶς καί τήν ὀλοσχερή χρεωκοπία τῶν ἐπαναστατικῶν οὐτοπιῶν τά χρόνια πού ἀκολούθησαν τή μεταπολίτευση καί, κυρίως, τό 1981.

Ἄλλα τοῦτα τά φαινόμενα θά ἦταν πραγματικές ὄψεις τῆς λεγομένης μετα-μοντέρνας συνθήκης, ἂν αὐτή ἡ συνθήκη ὑπῆρχε πράγματι ὡς πολιτι-

σμικό μῶρφωμα καί ὡς ἱστορικό πνεῦμα. Ὅμως δέν ὑπάρχει γιατί ὄλα τά φαινόμενα πού μποροῦν νά ἐνταχτοῦν κάτω ἀπό τήν ἔννοια αὐτή ἀνήκουν στήν τάξη τοῦ ἀ-νόητου καί τῆς φάρσας. Ὁ μοναδικός λόγος πού τά σπηρίζει εἶναι ἡ ἀγωνία μιᾶς ταραχμένης ἐποχῆς πού γεννάει τερατώδη εἰδῶλα μέσα στίς συνειδήσεις. Δέν πρόκειται γιά τό ἄ-λεκτο καί τό ἀν-επικοινωνητο, σύμφωνα μέ τή διατύπωση τοῦ Γ. Βέλτσου, γιατί τό ἄλεκτο καί τό ἀνεπικοινωνητο στοιχειώνουν ὀλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὀμιλία καί τήν ἀνθρώπινη δημιουργία, ὡς μυστικό τῆς κέντρο, σέ ὅλες τῆς τίς μορφές καί τίς ἐποχές, καί γίνονται ὁ συνειδητός πόλος ἔλξης τῆς θεωρίας καί τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐργοῦ ἀπό τό ρομαντισμό καί μετά — μιὰ τάση πού διαπερνᾷ ὀλόκληρη τή νέα ἐποχή. Οὔτε νομιμοποιούμαστε νά ἐννοήσουμε τό μεταμοντέρνο, σύμφωνα μέ τήν πρόταση τοῦ Θ. Γεωργίου, ὡς ἀπέπαιρα ὑέρβασης τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν τριῶν ἀνεξαρτήτων σφαιρῶν τῆς νεωτερικότητας, τοῦ δικαίου, τῆς ἐπιστήμης καί τῆς αἰσθητικῆς, ὅπως θεωρητικοποιήθηκε γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Κάντ. Ἡ ὑπέρβαση αὐτοῦ τοῦ διαχωρισμοῦ καί ἡ ἐπανένταξη τῶν ἀσπασμένων λειτουργιῶν στό βίόκοσμο πού ὑπῆρξε τό λίκνο τῆς ἀνάδειξης τους ὑπῆρξε καί συνεχίζει νά εἶναι ἕνα ἀπό τά μείζονα προβλήματα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, καί ἔχει ἤδη αὐτή ἡ ἐποχή δοκιμάσει καί δοκιμαστεῖ σέ μορφές λύσης του: δέν ὑπάρχει ὁμως κανένας λόγος νά υπαγάγουμε ἕνα τέτοιο πρόγραμμα, τού ὁποῖου προσχέδια ὀπως δῆποτε ἀναγνωρίζουμε στή *Χαρούμενη Γνώση* τοῦ Νίτσε καί στό μήταυτόν τοῦ Ἀντόρνο, στήν ἔννοια τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Γιατί τότε τί θά ἦταν ἐκεῖνο τό μοντέρνο ἀπό τό ὁποῖο ζητᾷ ἀπεγνωσμένα νά διαχωριστεῖ, δταν τό ξεπέραςμα τοῦ διαχωρισμοῦ εἶναι αὐστηρά ἐμπλεγμένο μέ τόν ἴδιο τό διαχωρισμό στήν ὑπερβολή του; Τό μόνο πράγμα πού βλέπουμε καθαρά πίσω ἀπό τόν ἀπεγνωμένο πολλαπλασιασμό τῶν σημείων ἐκεῖ πού σημαίνοντα δέν ὑπάρχουν, εἶναι ὁ τρόμος ἐνός παγιωμένου στή σπαρακτική ἀντίφαση κόσμου καί ὁ ἐφιάλτης ἐνός ἀδιέξοδου ἐγκλεισμοῦ στοῦς δαινομικούς κύκλους τῆς ἐπανάληψης τοῦ ἴδιου. Ὅμως ἡ θεραπεία ἀκολουθεῖ τόν ἴδιο τό δρόμο τῆς ἀρρώστιας, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀρρώστια στήν προέκτασή της. Ἄλλου εἶδους θεραπεία δέν γνώρισε ποτέ ἡ ἀνθρωπότητα στά φοβερά δεινά της. Μέσα ἀπό τόν ἰσχυρό κραδασμό ὄλων ὅσων εἶχαμε μάθει νά θεωροῦμε σάν αὐτοστήρικτα, μέσα ἀπό τή βαθιά ἀναταραχή τῶν ἡμερῶν μας, τό ὄραμα ἐνός ἀνθρώπινου μετασχηματισμοῦ τοῦ κόσμου μας καί μιᾶς ζωῆς πού ν' ἀξίζει πραγματικά νά τή ζήσουμε, ἴσως ἔχει ἀκόμα δρόμους γιά νά περάσει.

ΚΕΡΜΑΤΑ

Ο δικομματισμός της μπάλας

Τό μόνο «έμεις» πού εξακολουθεί νά διασώζεται, συντάσσεται αυστηρώς μετά ποδοσφαίρου. Μετά τής ομάδας «μας»: «Έμεις θά πάρουμε τόν Κωφίδη. Θά σās σκίσουμε. Θά τόν διώξουμε τόν ήλιο. Πάντως παίξαμε καλά. Μās άδίκησε κι ό διαιτητής. Δέν μās ήθελε ή μπάλα...». Έδω, μόνο έδω, δοξάζεται τό πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Παντού άλλου, ό ένικός, τό έγώ και τό αύτοί.

Κανείς λόγου χάρη δέν ταυτίζεται μέ τό χωριό του ή τή χώρα του. Οί ρίζες κομμένες, και τό «έθνος» υπό διαρκή ιδιωτική εκμετάλλευση. Κανείς δέν ταυτίζεται μέ τό κόμμα του. Άκόμα και οι έντός, κρατούν υπό μάλης τόν άνετακτισμό τους. Κανείς δέν ταυτίζεται μέ τή δουλειά του. Τή μισεί· γιατί τόν κλέβει. Ός και τά έρωτικά ήμίσεια άνεβαίνουν στό ένα και στό έμεις μόνο τήν ώρα πού γίνονται παρανάλωμα του έρωτα. (Ο

κανόνας βέβαια δέν ύπάρχει δίχως τίς εξαιρέσεις του).

Καλό λοιπόν τό χώμα γιά τόν ποδοσφαιρικό δικομματισμό. Τόν διγωργισμό καλύτερα. Γιά τόν Γιώργη (Βαρδινογιάννη) δηλαδή και τόν Γιώργη (Κοσκωτά).

Φυσικά, τό φανατισμό τών καταναλωτών του θεάματος δέν τόν κατασκευάζουν τά λεφτά τών δύο ήγεμόνων. Άπλώς τόν ταΐζουν άνελλιπώς. Μέ νέα όνόματα, μέ νέα όράματα (Κύπελλο κυπελλούχων, λ.χ.), μέ νέα ζεύγη ποδών πού θά γράψουν και θά ζωγραφίσουν πάνω στό χορτάρι.

Στήν πραγματικότητα, περιμονοκομματισμού πρόκειται και όχι περί δικομματισμού. Άκριβώς όπως συμβαίνει και στήν πολιτική μας σκηνή. Η έφεύρεση ενός νέου «έμεις» (πού δέν θά τό παράγει άπλώς ή σχιζοφρένειά μας) παραμένει στοίχημα.

Πα.Μ.

Τό κύμα είναι χρήμα

Τά πέπλα του πλουραλισμού και τής δημοκρατίας στά ραδιοκύματα πέφτουν σιγά σιγά. Η εισβολή τών άμιγώς ιδιωτικών σταθμών, πού δείχνουν σαφή προτίμηση στά ξενικά όνόματα (π.χ. Σούπερ FM, Στάρ FM, ΤΟΠ FM) και στά ξένα, τά άμερικανικά, πνεύματα, άποσαφηνίζει τούς τού παιγνιδιού.

Έκπλίπτει έτσι και ή «ραδιοφωνία στήν ύπηρεσία τών δημοτών» πού χρησιμοποιήθηκε προσχηματικά γιά νά μεγαλώσει ή πολιτική προίκα τών κυρίων Έβερτ, Κούβελα και Άνδριανόπουλου — όπως ό ίδιος ό θεσμός τής «ελεύθερης ραδιοφωνίας» χρησιμοποιήθηκε γιά νά μεγαλώσει ό υίός Παπανδρέου.

Τώρα, οι μνηστήρες του διαφημιστικού πακέτου γίνονται πολλοί. Σέ λίγο, ό καιρός τών ραδιοπειρατών (έστω και του τύπου «οικόπεδα στήν Κερατέα...») θά φαντάζει ιδανικός.

Γνωστή ή άλυσίδα παραγωγής κέρδους και κύρους: Μεγαλύτερη άκροαματικότητα ίσον περισσότερες διαφημίσεις. Περισσότερες διαφημίσεις ίσον περισσότερα χρήματα. Περισσότερα χρήματα ίσον νέες μεταγραφές «ποδοσφαιριστών» τής ραδιοαθροστομίας, τών μαίτρ τής ευκοιλίας γλώσσας· άρα μεγαλύτερη άκροαματικότητα. Άρα κτλ.

Γιά τά μεγάλα ψάρια, οι νόμοι ύπάρχουν μόνο γιά νά προσφέρουν τά παραθυράκια τους. Έτσι ό ΤΟΠ FM του συγκροτήματος Λαμπράκη άρχισε νά λειτουργεί χωρίς νά τηρηθούν τά νόμιμα, και μέ τήν κραία του όρθωμένη στήν άπαγορευμένη Πάρνηθα. Και εθώς άμέσως έδειξε τίς διαθέσεις του μέ δύο άκροαθηρικά κόλλα:

Κόλλο πρώτο: Σέ ραδιοφωνικό παιγνίδι, ή κ. Μίρκα Παπακωνσταντίνου έ-

λεγε έναν αριθμό. Όποιος άκροατής προλάβαινε νά τηλεφωνήσει και νά τής πει ποιόν αριθμό είχε έκστομίσει, κέρδιζε δέκα χιλιάρικα. Άν δέν τά κατάφερνε κανένας, τό ποσόν μεγάλωνε.

Έν όλίγοις: Όσο περισσότερο παρακολουθείς ΤΟΠ FM τόσο περισσότερες έλπίδες κέρδους έχεις. Έξαναγκασμός. Δόλωμα γιά ψάρια. Και τά ψάρια ως γνωστόν είναι άφωνα — όπως και οι άκροατές.

Κόλλο δεύτερο: Ό σταθμός μοιράζει ειδικά αυτοκόλλητα στους ταξιτζήδες μέ τόν αριθμό του ταξί γραμμένο πάνω τους. Τό κολλάνε στό παρμπρίζ τους και... Και περιμένουν μέ άνοιχτό τό ραδιόφωνο νά αναγγελθεί ποιός αριθμός κερδίζει ένα αυτοκίνητο, δωρεάν σέρβις επί έξάμηνο κι άλλα δεκαεφτά δωράκια άναλόγου εύτελους άξίας.

Γιά νά μπορεί λοιπόν ό ταξιτζής νά παρακολουθεί συνεχώς τήν τύχη του, είναι υποχρεωμένος ν' άκούει συνεχώς FM (μέ κίνδυνο νά ρίξει και καμιά κολόνα άν καρφωθεί στό άκουστικό του). Και νά υποχρεώνει και τούς επιβάτες του νά ύφίστανται τό ίδιο πρόγραμμα.

Κι αύτή ή πλαστή άκροαματικότητα θά άποφέρει χρήμα και έξουσία και δυνατότητες χειραγώγησης (ή μήπως ώταγώγησης;).

Όποιος, παρ' όλ' αύτά, επιμένει στό δικαίωμα τής φωνής του και στό δικαίωμα νά μήν τόν μεταχειρίζονται σαν πεινασμένο του πεντοχίλιарου στό εύτελιστικό μπίνγκο τους, δέν έχει παρά νά κλείσει τό ραδιόφωνό του. Και νά τό κρατάει κλειστό όσο κλειστό θά παραμένει και τό δικαίωμα στήν ελεύθερη ραδιοφωνία. Έσαεί δηλαδή.

Τ.Σμπούρης

Οι Μοϊκανοί ποτέ δέν τελειώνουν

Μέ φόντο μιά σελίδα από τά «Κλασικά Εικονογραφημένα», μιά σελίδα του «Τελευταίου των Μοϊκανών», ο διαφημιστικός λόγος ανατριχιαστικός στην ψευδεπίγραφη επιστημονικότητά του:

«Οι Μοϊκανοί, σαν φυλή, εξέλειψαν μεν αλλά οι WEEKENDER υπάρχουν. Σύμφωνα με μαρτυρίες ιεραποστόλων και φυσιοδιφών, οι WEEKENDER συναντώνται στα βάθη της Αμερικής, ζουν νομαδικώς και αρέσκονται στις πολεμικές τέχνες και τον καλωπισμό. Χαρακτηριστικούς, η μεγάλη ποικιλία σχεδίων και χρωμάτων που υιοθετούν, ανάλογα με το φύλο τους και τις εκά-

στοτε δραστηριότητές τους.

»Με ονόματα που προέρχονται από τις ειδικές τους κλίσεις (π.χ. «Όσο πατάει η γάτα», «Η γενναία σόλα», «Το γρήγορο κορδόνι», «Το σοφό δέρμα» κ.λπ.), οι WEEKENDER φημίζονται για την αιλουροειδή κίνησή τους, τη φιλοξενία και τη μακροζωία τους».

Νά ψέξει κανείς τό διαφημιστή; Άδικος κόπος. Τή δουλειά του κάνει. Κι έχει ειπωθεί πολλές φορές: στό εμπόριο δέν υπάρχει όριο. Μνήμες λαών, μαύρες κι άραχνες ή φωτεινές, άλθονται για νά σερβιριστρί έλκυστικό τό προϊόν.

Άπό τόν Μεγάλο Ναπολέοντα πού διαφημίζει έκών άκων χαρτί υγείας ώς τόν Κολοκοτρώνη, πού θά τόν αναγκάσουν έντός όλίγου νά δακτυλοδεικτεί έπιτακτικά τό τάδε παγωτατζίδικο ή κονσερβοποιείο, λίγος ό δρόμος και βατός.

Ό ίδιος δρόμος χωρίζει τόν Δία (πού πλασάρει τ'άλάτι «Ήρα» τραγουδώντας στην κυρά του «Ήρα μου καλοσυνάτη, είσαι τής ζωής τ'άλάτι») ώς τήν Παναγία τή Βρεφοκρατούσα πού θά διαφημίζει όσονούπω μπειμπιλίνο για μωρά ή γάλα βλάχας έβαπορέ, ψέλλοντας τό «Χαίρε ή πάνα ή τά ούρα συλλέγουσα»...

Καί ποιός θ' άπορήσει άν φανερί στό γυαλί ό Κωνσταντίνος Παλαιολόγος νά λείει πιά όχι εκείνο τό ξεθυμασμένο: «Δέν υπάρχει κανείς χριστιανός νά μου πάρει τό κεφάλι;» αλλά τό πίο μοντέρνο: «Άν είχα κλειδαριές άσφαλείας Σιγουρέξ, δέν θά μου άνοιγαν τήν Κερκόπορτα;»

Ό τελευταίος Μοϊκανός πέθανε. Τότε. Τό δέρμα του τό πήραν οι λευκόμυαλοι και τό καναν παπούτσια. Ή μνήμη του κατάντησε τρύκ διαφημιστικό, μέ βεβαιωμένη έμβέλεια. Ποιός θά κάτσει τώρα νά τό παίξει άντιρρησίας καταναλωτικής συνείδησης και νά μήν άγοράσει παπουτσάκι Weekender;

Οί τελευταίοι Παλαιστίνιοι πεθαίνουν. Τώρα. Σέ λίγα χρόνια, θά βλέπουμε νά διαφημίζεται ή μαντίλα τους made in Taiwan μέ φόντο σκηνές από τά κατεχόμενα.

Τά Weekender θά γίνουν μόδα. Γιατί οι Ίνδιάνοι έχουν παντού μόνο φίλους. Άφού έχουν πεθάνει πιά. Καί τό 2000 κανείς δέν φοβάται τά φαντάσματα και τήν τιμωρία του Μανιτού.

Παντελής Μπουκάλας

ΟΥΑΙ ΤΟΙΣ ΝΙΚΗΤΑΙΣ

Περί διαφημίσεως και πάλι ό λόγος. Όπου ό υπερθετικός βαθμός άποδεικνύεται άνεπαρκέστατος για νά υπηρετήσει τήν καμπάνια των έκδοτών του Χρόνου. Χρόνος δέ έστι περιοδικό του συγκροτήματος Μπόμπολα. Στην πρώτη του περίοδο άπέτυχε νά πιάσει τά μεγάλα νούμερα. Εύλόγως. Άλλο ν' άντιγράψει τό Time κανείς κι άλλο νά γράφει...

Έπιστρατεύτηκε λοιπόν τό έπιτελείο του Ήθνος για νά δώσει κάποιο χρόνο ζωής στό Χρόνο. Σαρωτική ή διαφήμιση. Άμετροεπής. Μέ τήν παραδοσιακή σεμνότητα πού χαρακτηρίζει τό έν λόγω συγκρότημα, από τήν έποχή άκόμη του «Πάρτε τό Ήθος στά χέρια σας» ώς τά σημερινά ραδιοφωνικά σπότ, όπου ή φωνή είναι βγαλμένη κατευθείαν από περιγραφή παρέλασης τής 25ης Μαρτίου. Ίδου:

«Τώρα ό Χρόνος — τό πίο υπεύθυνο — πληροφορημένο — άποκαλυπτικό — τό πίο σοβαρό περιοδικό». Πού όφείλεται ή σιλωαμική άλλαγή; Μά στό ότι «ό Χρόνος αλλάζει! Μπαίνει στη ζωή σου! Καί σου εξασφαλίζει τήν τέλεια πληροφόρηση!». Καί ποιά ή συνταγή; Άπλή: «Ή Συνταγή τής ΝΙΚΗΣ μέ άλλαγή στη δημοσιογραφική άντίληψη». Όπου ή Συνταγή μέ σίγμα κεφαλαίο, όπως γράφουμε Φιλίπποπουλος, Τσελεμεντές, Χρύσα Παραδείση κ.λπ.

Καί ξέρετε γιατί όλα αυτά; Όχι βέβαια για τό κέρδος. Άλλά «για νά σε κάνει νικητή στη ζωή», τυχερό καταναλωτή. Winner πού λένε και στό Άμέρিকা. Τέτοια μεγαλόθυμη προσφορά... Τόσο εύκολη τελικά ή ζωή. Σ' αυτό τό «νικητής» παίζεται όλο τό παιχνίδι. Στίς ψευδαισθήσεις πού μπορεί νά γεννήσει στίς στρατιές τής καθημερινής ήττας.

Καμιά φορά, άξίζει τόν κόπο ν' άνήκει κανείς στους μή νικητές...

Φ.ΕΥ.

ΟΙ ΜΟΙΚΑΝΟΙ ΝΤΕΡΑΙΟΝΑΙΣ ΟΡΡΗΘΑΝ ΠΑΝΕ ΣΤΟΝ ΟΥΚΑΝΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΤΡΗΘΙΟΝ. ΑΛΛΑ ΚΑΘΩΣ ΕΝΑΣ ΤΟΝ ΤΡΑΠΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΝΙΚΙ.

«Η χίλινα! Είναι ό μεγάλος άρνηγός!»

Ο τελευταίος των Μοϊκανών.

Οι Μοϊκανοί, σαν φυλή, εξέλειψαν μεν, αλλά οι WEEKENDER υπάρχουν. Σύμφωνα με μαρτυρίες ιεραποστόλων και φυσιοδιφών, οι WEEKENDER συναντώνται στα βάθη της Αμερικής, ζουν νομαδικώς και αρέσκονται στις πολεμικές τέχνες και στον καλωπισμό. Χαρακτηριστικούς, η μεγάλη ποικιλία σχεδίων και χρωμάτων που υιοθετούν, ανάλογα με το φύλο τους και τις εκάστοτε δραστηριότητές τους.

Με ονόματα που προέρχονται από τις ειδικές τους κλίσεις (π.χ. «Όσο πατάει η γάτα», «Η γενναία σόλα», «Το γρήγορο κορδόνι», «Το σοφό δέρμα» κ.λπ.) οι WEEKENDER φημίζονται για την αιλουροειδή κίνησή τους, τη φιλοξενία και τη μακροζωία τους.

Ό Ούγκας, ό γίός του τελευταίου τής περιφανούς Μοϊκανών. Όλοι οι άλλοι στην γη, και μόνο ό πατέρας άπομείνουμε από τους μεγάλους σεπτιόνα.

Επιδημιολογία

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

«...μιά καθαρόαιμα έπικοινωνιακή γενιά»

Αφού λοιπόν προηγήθηκε έκτεταμένη διαφήμιση, κυρίως από τα μέσα του ίδιου του Λαμπράκη βέβαια (βλέπε και κασέτα στον Ταχυδρόμο), και αφού στελεχώθηκε με πολλά στελέχη του συγκροτήματος, μās τήν επεσε και ο TOP FM. Μπορεί μέν νά εκπέμπει επί 24ώρου βάσεως, ή έκπομπή όμως, όπως έγραψε και ή 'Α. Τζήμα στην *Αύγή*, είναι μία και μόνη. Πρόκειται δηλαδή για πιστή μίμηση τής τηλεοπτικής διαδικασίας ως συνεχούς ροής. Ήχοι, φθόγγοι, λέξεις, συνθεσάιζερ, άστεια, ειδησάρια πού δέν είναι ειδησάρια και σχόλια πού δέν είναι σχόλια, γιατί ο ρυθμός, ή ταχύτητα μέ τήν όποία εκφωνούνται είναι τέτοια πού όχι μόνο δέν καταλαβαίνεις τίποτα αλλά σου τό δείχνουν κιόλας ότι τίποτα δέν λέγεται για νά τό καταλάβεις. Διαγωνισμός ταχύτητας, διαγωνισμός άγχους. Στο «ρυθμό τής καρδιάς» λοιπόν, αλλά καρδιάς μέ ταχυπαλμία, σημειώνει ή 'Α. Τζήμα. Καί μαζί ή τρομοκρατία του σύγχρονου, του μοντέρνου, τής «εξέλιξης».

Όλα τούτα ανέλαβε νά μās τά προπαγανδίσει ή Λιάνα Κανέλλη, στέλεχος του Συγκροτήματος και μέ πλήρη έκπομπή στον TOP FM, στο *Βήμα* του Συγκροτήματος: «τό 1988 άνήκει άναμφίβολα στον πρώτο ιδιωτικό ραδιοσταθμό». Γιατί, «άπλουσάτα, είναι ο πρώτος πραγματικά ανεξάρτητος ρα-

διοφωνικός σταθμός τής χώρας». Τό κεφάλαιο δέν έχει πατρίδα, έννοει μάλλον ή κ. Κανέλλη.

Όλο της τό διαφημιστικό κείμενο έχει στόχο νά δείξει ότι ο νέος σταθμός είναι μοντέρνος, ότι τό «ραδιοφωνικό προϊόν» (ναί, έτσι τό λέει) είναι ή τελευταία λέξη τής μόδας. «Η παραγωγή βασίστηκε σέ κανόνες είτε άγνωστους είτε άπλως άνεφάρμοστους στην έλληνική πραγματικότητα των ΜΜΕ» είναι «ο πλέον σύγχρονος σέ τεχνολογικό έξοπλισμό ραδιοσταθμός». «είσάγει τήν πραγματική καινοτομία καθώς δέν συνταγολογήθηκε επί των πενιχρών ελληνικών δεδομένων...». Στόν σταθμό του Λαμπράκη «κυριαρχεί ή μουσική, όπως κυριαρχεί σέ όλα τά καλά ραδιόφωνα του κόσμου. Στους 92,4 ο λόγος, τό πολυσυζητημένο 'μπλάμπλά', δέν ξεπερνά ποτέ σέ συνεχή ροή τή διάρκεια ενός τραγουδιού ή του μουσικού κομματιού πού προηγείται ή έπεται τής παρεμβολής λόγου».

Σκοπός λοιπόν του σταθμού είναι «μιά νέα, καθαρόαιμα έπικοινωνιακή γενιά νά βρεϊ στον TOP FM τό δρόμο και τή έλευθερία δημιουργίας, πού τής ανήκει δικαιωματικά».

Μαύρο μέλλον μās απεργάζονται. Φτιάχνουν μία «καθαρόαιμα έπικοινωνιακή γενιά» οί άνθρωποι ακριβώς πού πιστεύουν ότι ο λόγος δέν είναι παρά «παρεμβολή λόγου», ότι λόγος ίσον μπλάμπλά. Μάλλον για τήν επικοινωνία του νευρικού συστήματος μιλάνε...

ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ

Μερικές φορές τόν πρωθυπουργό μας, τόν πιάνει ο οίστρος των διατριβών. Είναι οί στιγμές πού στοχάζεται

μεγάλα προβλήματα του καιρού μας και εγκαταλείποντας τά τετριμμένα τής τρέχουσας πολιτικής λέει πράγματα σοφά όπως τά παρακάτω:

Χαρακτηριστικό τής εποχής μας είναι ή προσπάθεια για μία γόνιμη σύνθεση ανάμεσα τους, πού θά κρατήσει από τόν καπιταλισμό τό επιχειρηματικό πνεύμα, απορρίπτοντας τήν εκμετάλλευση και από τό σοσιαλισμό τήν κοινωνικότητα, απορρίπτοντας τόν ολοκληρωτισμό. Πρός κάποια τέτοια σύνθεση βαδίζει και ο δικός μας τόπος. Στο ΠΑΣΟΚ πιστεύουμε ότι ή σύνθεση δέν θά γίνει μέ ίσα ποσοστά. Ότι ή ύπεροχή θά ανήκει στις σοσιαλιστικές ιδέες πού θά αφομοιώσουν, ή χρήση περιέχει ή καπιταλιστική παράδοση και πρακτική. Άλλοι πιστεύουν στην αντίθετη εξισορρόπηση. Τό γεγονός ότι οί περισσότεροι σήμερα αποβλέπουμε σέ κάποια μορφή σύνθεση και όχι σέ ολοκληρωτική επιβολή του ενός ή του άλλου, μās επιτρέπει νά συνεχίζουμε τις πολιτικές μας αναζητήσεις χωρίς νά διασπάμε τήν κοινωνική και έθνική ένότητα του τόπου. Μέ αυτή τήν έννοια, όχι μέ τήν έννοια όποιασδήποτε ισσοπεδωτικής κατάργησης των διαφορών, είναι πού λέμε ότι ο τόπος, σάν ένιαιο σύνολο, βαδίζει προς όρισμένη κατεύθυνση.

Επιχειρηματικό πνεύμα λοιπόν χωρίς ολοκληρωτισμό, αυτή είναι ή κατεύθυνση των εξισορροπήσεων του ΠΑΣΟΚ. Άν τώρα ένας πρωτοετής φοιτητής ρωτούσε άφελως και για ποιο λόγο νά υπάρχει τό «επιχειρηματικό πνεύμα»; Μά για τό κέρδος, θά άπαντούσαν, οί επιχειρηματίες τουλάχιστον. Καί τότε τί θά γίνει μ' εκείνη τήν ύπόθεση τής εκμετάλλευσης; Ή μήπως τό κέρδος βγαίνει από τήν άισχροκέρδεια τήν όποία ο πρωθυπουργός μας έχει ύποσχεθεί ότι θά πατάξει...

Πάντως μέσα άπ' τούς ίδιους διαλογισμούς ο πρωθυπουργός δέν ξεχνά και τά πνευματικά προβλήματα.

Σημασία έχει νά ρωτάμε πού πάει ο τόπος όχι μόνο πολιτικά, κοινωνικά ή οικονομικά, αλλά πού πάει και πνευματικά. Ή δική μου ά-

πάντηση είναι ότι άναζητά μία νέα επιβεβαίωση του ελληνισμού του. Αυτό πού λέμε «Ελληνισμός» είναι ή λογική χωρίς πάθος, χωρίς τυφλή πίστη. Πρός τά εκεί τείνουμε τις καλύτερες στιγμές μας και θά πλησιάζουμε τό ιδανικό αυτό όλοένα και περισσότερο, στο βαθμό πού θά προχωράμε κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά.

Λένε ότι ο κ. πρωθυπουργός σκοπεύει στο μέλλον νά μεταπηδήσει στην προεδρία κι ότι θά φιλοξενεί νά διαδεχθεί τόν κ. Σαρτζετάκη. Φαντάζεστε πόσα σοφά θά 'χει νά ακούσει ο ελληνισμός άπ' τόν μέλλοντα πρόεδρο, κι όχι μόνο σοφά αλλά άντάξια του κ. Σαρτζετάκη;

Στά άποσπάσματα είναι άπό συνέντευξη του κ. Παπανδρέου στις «Σελίδες» τής κυριακάτικης ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ (15 Μαΐου 1988).

ΘΟΥΡΙΟΣ

Νά πού οί σημερινοί νέοι δέν έχουν πάρει όλοι διαζύγιο άπό τις ιδέες του '68. Ο Θούριος, τό περιοδικό τής ΕΚΟΝ ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ, άφιέρωσε τό τεύχος του Μαΐου στο Γαλλικό Μάη. Κείμενα τής έποχής, όπως ή συνέντευξη του Κόν Μπεντίτ στον Σάρτρ, συντεύξεις και άρθρα τής εικοσαετίας αποτελούν τό έπιμελημένο αφιέρωμα του Θούριου, τό όποιο άπ' όσο γνωρίζουμε είναι και τό μοναδικό σέ νεολαϊστικο έντυπο πολιτικής όργάνωσης. Ήπισημαίνουμε τήν έρευνα για τήν πολιτική πορεία των πρωταγωνιστών του Μάη, πού διαψεύδει τήν έπικρατούσα άποψη ότι όλοι πήραν τό τρένο του έκσυγχρονισμού και ή συνέντευξη του Τσέζαρε Λουπορίνι «ο Μάης δέν άλλαξε τελικά τό πολιτικό σκηνικό αλλά διεύρυνε τά όρια τής παγκόσμιας κουλτούρας».

«Τό άτομο καί ὄχι τό κοινωνικό σύστημα πλάθει τή μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, πιστεύουν οἱ νέοι μας!» Κάτω ἀπό αὐτόν τόν τίτλο ὁ *Οικονομικός Ταχυδρόμος* (φ. 19-1775) φιλοξενεῖ τά συμπεράσματα μιᾶς πολυετοῦς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τῆς ἀναπληρωτριάς καθηγήτριας κοινωνιολογίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τῆς κυρίας Ἰωάννας Λαμπίρη-Δημάκη.

Ἡ ἔρευνα ἀφοροῦσε τίς «ἀξίες» τῶν σημερινῶν νέων καί ἔγινε, μέ τή μέθοδο τοῦ ἐρωτηματολογίου, μεταξύ τῶν φοιτητῶν τοῦ Νομικοῦ - Πολιτικοῦ - Οἰκονομικοῦ Τμήματος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Πρὶν ἀπό ὅποιοδήποτε σχολιασμό ἀξίζει νά παραθέσουμε μερικά ἀπό τά ἐνδεικτικά τῆς συμπεράσματα:

«Ἡ νέα πανεπιστημιακή γενιά εἶναι μὲν προοδευτική, ὄχι ὁμως στήν πλειοψηφία τῆς ἀκραία... Ὑψηλό κύρος ἀπολαμβάνουν στήν κοινωνία μας τά ἐπαγγέλματα τοῦ βιομήχανου, τοῦ ἐφοπλιστή, τοῦ βουλευτή, τοῦ γιατροῦ καί τοῦ δικαστικοῦ... (οἱ νέοι) πιστεύουν ὅτι ἡ ἑλληνική

κοινωνία εἶναι ἓνα ἀνοικτό σύστημα, πού ἐπιτρέπει στό ἄτομο νά ἔχει πρόσβαση στίς ἀνώτερες κοινωνικές τάξεις... ἡ ἀπόκτηση πτυχία θεωρεῖται κυρίως ὡς μέσο κοινωνικῆς ἀνόδου ἢ ὡς μέσο διατήρησης τῶν ἤδη κεκτημένων κοινωνικῶν προνομίων... οἱ φοιτητές πού σπουδάζουν νομικά δέν εἶναι οὔτε ριζοσπάστες, οὔτε ἐπηρεασμένοι ἀπό λαϊκιστικά συνθήματα... πρόκειται γιά μιᾶ μέτριοπαθή γενιά, πού δέν ἐπιδιώκει οὐσιαστική ρήξη μέ τό παραδοσιακό σύστημα ἀλλά τό βαθμιαῖο ἐκσυγχρονισμό του».

Πράγματι, τά συμπεράσματα τῆς ἔρευνας εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέροντα γιὰ τίς δειχνουν, ἔστω καί ὡς τάση, σέ συμβολικό τουλάχιστον ἐπίπεδο τούς τρόπους κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς μιᾶς ὁμάδας νέων. Πάντως εἶναι ἐπικίνδυνο νά προβαίνομε σέ γενικεύσεις, ὅπως τό κάνει ὁ τίτλος τοῦ δημοσιεύματος «οἱ νέοι μας...» κ.λπ. γιὰ τί ἂν τό ἐρωτώμενο στατιστικό δείγμα ἦταν π.χ. φοιτητές μιᾶς ἄλλης σχολῆς ἢ σπουδαστές τῶν ΤΕΙ ἴσως τά συμπεράσματα νά ἦταν διαφορετικά. Ἄλλωστε ἄς μὴν ξεχνᾶμε αὐτό πού χαρακτηρίζει καί ἡ κυρία Δημάκη ὡς ὑπερβολή τοῦ Ντυρκέμ: οἱ «ἀξίες» δέν ἔχουν «τὴν ἴδια ἀντικειμενικότητα μέ τά πράγματα».

σημειώσεις

«σημειώσεις»: Ἡ Πολωνία εἶναι παντοῦ. «Βραβεῖον, βραβεῖον εἶσαι μεγαλεῖον!». ΜΑΡΚΟΣ ΜΕΣΚΟΣ, Ὁ ποιητής Γ. Σαραντάρης 47 ἔτη μετά - ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΟΖΑΝΗΣ, Ὁραματισμός καί ὄνειρο στή «Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος» - ΝΙΚΟΣ ΚΑΛΤΑΜΠΑΝΟΣ, Ἡ στιγμή τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ Ὑψιστου στόν «Κρητικό» τοῦ Σολωμοῦ - ΤΑΚΗΣ ΣΙΜΩΤΑΣ, Κλειστοφοβία - ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΜΕΝΕΤΖΗΣ, Ποιός εἶναι ὁ Οἰδίποδας; - ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΕΡΤΙΚΑΣ, Τό ἀνέστιο καί ἡ ἀντίσταση τῆς κριτικῆς - ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ, Νόστιμον ἡμαρ.

ΜΑΪΟΣ 1988

31

ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἐθνικό Κέντρο Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ Γ.Γ. Νέας Γενιάς, *Νέοι: Διάθεση χρόνου - Διαπροσωπικές σχέσεις, Μέρους Β', Ἀθήνα 1987.*

Τέχνη καί Τεχνολογία, ὄλικο ἀπό τό συμπόσιο πού ὀργανώθηκε τό Μάρτιο τοῦ 1987 στό Πολυτεχνεῖο Κρήτης, ἐκδόσεις ΥΨΙΛΟΝ.

Ναταλί Μοσκόβσκα, Θεωρίες γιά τίς οικονομικές κρίσεις, ἐπιμέλεια καί εἰσαγωγή Γιώργος Σταμάτης, μετάφραση Παῦλος Κόλλιας, ἐκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ.

Ἐπιστημονικό Συμπόσιο τοῦ Ἰδρύματος Μεσογειακῶν Ἐρευνῶν, *Διαστάσεις τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν Σχέσεων Αἰγαῖο - Κύπρος*, Ἰδρυμα Μεσογειακῶν Μελετῶν.

Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Ἡ «Ρωμιόσύνη» στόν Παράδεισο, Σημειώσεις γιά μιᾶ κριτική τοῦ νεοελληνικοῦ ἀντι-διανοουμενισμοῦ, ἐκδόσεις ΕΡΑΣΜΟΣ.

Paul Ricoeur, Περὶ Ἑρμηνείας, μετάφραση Στέφανου Ροζάνη, ἐκδόσεις ΕΡΑΣΜΟΣ.

ΔΟΚΙΜΙΑ

Marshall W. Stearns, Τζάζ, τό χρονικό μιᾶς μουσικῆς παράδοσης, Β' ἔκδοσις, ἐκδόσεις ΓΝΩΣΗ.

Κωστή Παπαγιώργη, Ἰμερος καί Κλινοπάλη, ἐκδόσεις ΡΟΕΣ.

Θόδωρος (γλύπτης), Ἰχνη, ἐκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ.

Ζάν Ἀμπυρζέ, Τό λογικό καί τό πάθος, στοχασμοί γιά τά ὅρια τῆς γνώσης, ἐκδόσεις ΡΑΠΠΑ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Σπύρου Τσίρου, Οἱ Πήλινες Μούσες, Νουβέλα, ἐκδόσεις

ΚΕΔΡΟΣ.

Δημήτρη Νόλλα, Τό Πέμπτο Γένος, Νουβέλα, ἐκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ.

Σαμπαχατίν Ἀλί, Τό Δαιμονικό μας, μετάφραση Παναγιώτης Ἀμπατζής, ἐκδόσεις ΩΚΕΑΝΙΔΑ.

Ὀνορέ Ντέ Μπαλζάκ, Μιά σκοτεινή ὑπόθεση, ἐκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ.

Δημήτρη Χριστοδοῦλου, Ἡ ἔκρηξη, μυθιστόρημα, ἐκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ.

Βασίλης Τσιαμπούσης, Ἡ Βέσπα καί ἄλλα 21 ἐπαρχιακά διηγήματα, Θεσσαλονίκη 1988.

Γιάννης Ἀνδριώτης, Ὁ ἔρωτας τ' ἀπόβραδο, ἐκδόσεις ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ.

ΠΟΙΗΣΗ

Διονύσης Καψάλης, Δίγαμα, ἐκδόσεις ΑΓΡΑ.

Θάνος Κανδύλας, Φέρον κύμα, ἐκδόσεις ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ.

Μιχαήλ Μήτρας, Ἡ τελευταία εἰκόνα τοῦ κόσμου, ἐκδόσεις ΑΙΓΟΚΕΡΩΣ.

Ν.Γ. Πεντζίκης, Παλαιοντολογικά, Ἀγροτικές Συνεταιριστικές ἐκδόσεις Α.Ε.

Σοφία Ι. Φιλντιση, Ἡ ἡλικία τῆς ἀνοιξῆς, Ἀγροτικές Συνεταιριστικές ἐκδόσεις Α.Ε.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Σάββας Παύλου, Βιβλιογραφία Ἀντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού, τό μῶλο, Λευκωσία 1988.

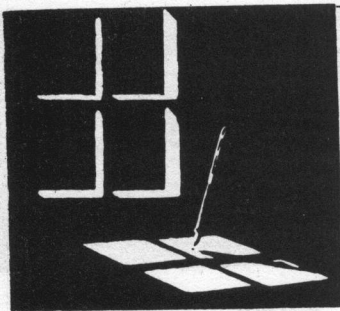
Ἀλμπέρ Ζακάρ, Ὁ ἄνθρωπος ἐπινοεῖ τόν ἄνθρωπο, ἐκδόσεις ΡΑΠΠΑ.

Ζάκ Τεστάρ, Τό διάφανο αὐγό, ἡ ἐξωσωματική γονιμοποίηση, ἐκδόσεις ΡΑΠΠΑ.

Wolinski, Ἀνοιχτή ἐπιστολή στή γυναίκα μου, ἐκδόσεις ΡΟΕΣ.

N. Avril, Μιά γυναίκα σήμερα, ἐκδόσεις ΡΟΕΣ.

Γιώργος Πιντέρης, Προσωπικότητα καί ὑγεία, ἐκδόσεις ΘΥΜΑΡΙ.

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ

Ούτε ο δαίμονας του τυπογραφείου, ούτε το κεκλιμένο γόνυ του δημοσιογράφου μπορούν να δικαιολογήσουν μία παραδρομή του σύντροφου και συνεργάτη του *Πολίτη* Γιώργου Καρρά. Στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, γράφοντας ένα σωρό σωστά για τη φιλολογία περί την «17 Νοέμβρη», κατέστρεψε «τό μόνο, ίσως, κείμενο που είχε την ύδερκεια να απομακρυνθεί από όλους εκείνους που προσπαθούν να κάνουν «πολιτική» ανάλυση στις προκηρύξεις της 17N και αναδεικνύει τον αυστηρά ιδεολογικό, δηλαδή τον κοινωνικό χαρακτήρα του λόγου της». Είναι λόγια του ίδιου του Γ. Καρρά, και πολλών άλλων φίλων και συντρόφων, από τηλέφону ή διά ζώης. Και πιθανόν, έτσι να ήταν άφου, σχεδόν άμέσως μετά τη δημοσίευση του εν λόγω κειμένου στην *Ελευθεροτυπία* (22.3.88), κόπηκε με τό μαχαίρι και ο προεξαγγελθείς «διάλογος για τη 17N», στην ίδια εφημερίδα.

Γράφει όμως ο Γιώργος Καρράς στον *Πολίτη* (ερμηνεύοντας τη γνωστή θέση της 17N): «Αίτια δεν είναι ο καπιταλισμός, αίτια είναι τούτοι εδώ οι κλέφτες και ανεπρόκοποι, εκείνοι που σε κάθε περίπτωση αναφέρονται ως «οι απατεώνες καπιταλιστές της λμάτ». Έτσι νομίζει ή 17N και πολλοί άλλοι μαζί της (...). Αν λοιπόν η ελληνική αστική τάξη, γράφουν στην *Ελευθεροτυπία* οι Δ. Γεωργόπουλος και Μ. Μεργούπης, εκδότες άριστης εφημερίδας της Μεγαλόπολης, «δεν είχε συμπεριφορά «λούμπεν» κ.τλ., δεν θα υπήρχε λόγος να τ'α βάζουμε μαζί της! Και βγάζουν τό συμπέρασμα...».

Άλλά, σύντροφε και συνάδελφε Γιώργο, όταν αποδίδεις

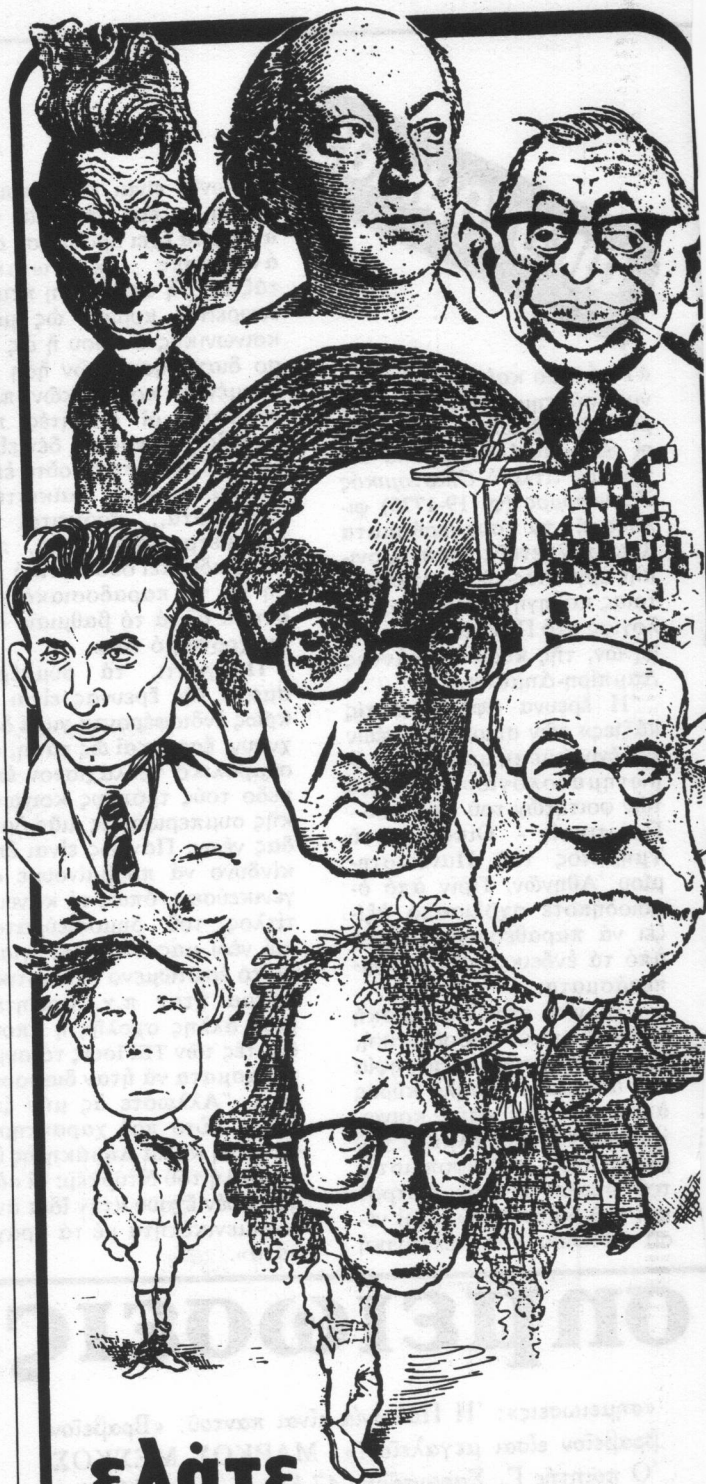
σ' έμας ό,τι έμεις διακρίναμε ήδη μέσα στην προκήρυξη της 17N («προδίδει» γράφουμε κατά λέξη), μπορείς να φτάσεις σε όποιο συμπέρασμα θέλεις (για τό ποίο συμπέρασμα βγάζουμε έμεις). Ξαναδιάβασε, λοιπόν, σωστά τό κείμενό μας. Μπορεί να δείς και τί έννοούμε γράφοντας «άπροσάρμοστοι άστοί» («μικροαστοί» που λές έσύ), σε μία κοινωνία σαν την ελληνική, άστική σύγουρα. Όταν όλα τό κείμενο είναι (γι' αυτό και γράφτηκε) μία πολεμική στή μικροαστική ιδεολογία και συμπεριφορά, είναι ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε την εύκολη και ύπεκφεύγουσα έννοια «μικροαστός»;

Μέ δημοσιογραφικούς και συντροφικούς χαιρετισμούς
Δ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ
Μ. ΜΕΡΓΟΥΠΗΣ
Μεγαλόπολη, 15.4.88

Και η απάντηση του Γ. Καρρά:

Δέν συντρέχει κανένας απολύτως λόγος να ξαναδιαβάσω τό κείμενο των συντρόφων (όχι συναδέλφων, δέν είμαι δημοσιογράφος) Γεωργόπουλου και Μεργούπης. Τό διάβασα μία φορά, έντυπωσιαστικά από την εύθυβολία του και θεώρησα ότι θά 'ταν παράλειψή μου αν δέν τό ανέφερα. Δυστυχώς μου βγήκε ξινό. Συμφώνησα δηλαδή απόλυτα με τό πώς οι έπιστολογράφοι έρμήνευαν την άποψη της 17 Νοέμβρη και, αντί να τό γράψω με δικά μου λόγια, παρέθεσα τά δικά τους. Μου είναι ειλκρινά άδύνατο να κατανοήσω πώς εκείνοι νόμισαν ότι τούς άποδίδω την άποψη της 17 N και θύμωσαν άνευ λόγου! Έλπίζω, έπιτέλους, να τούς έπεισα.

Έκεί που δέν πείστηκα όμως έγώ είναι ότι «άπροσάρμοστοι άστοί, προδομένοι από τό άνεκπλήρωτο καπιταλιστικό όνειρο, που τώρα εκδικούνται τούς έκμαυλιστές τους με τον τρόπο που άρμόζει στην τάξη τους» σημαίνει μικροαστοί. Φαντάζομαι όμως ότι και εκείνοι, μετά τίς εξηγήσεις μου, δέν θά έπιμένουν στό σημείο αυτό.

ελάτε να γνωριστούμε

ΟΤΟΝ

ΙΑΝΟ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
ΓΚΑΛΕΡΙ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7-Θεσ/νικη
τηλ. 277.004